

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DANIŞMAN
PROF. DR. Halil İbrahim BULUT

ŞİA MEZHEBİNDE TARİHSEL VE GÜNCEL
OLGULARIYLA MEDDÂHLİK MAKAMI

İSLAM MEZHEPLERİ TARİHİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Halim SOLMAZ
2501223503

İSTANBUL-2025

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DANIŞMAN
PROF. DR. HALİL İBRAHİM BULUT

ŞİA MEZHEBİNDE TARİHSEL VE GÜNCEL OLGULARIYLA
MEDDÂHLİK MAKAMI

İSLAM MEZHEPLERİ TARİHİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

HALİM SOLMAZ
2501223503

İSTANBUL-2025

ÖZ

ŞİÂ MEZHEBİNDE TARİHSEL VE GÜNCEL OLGULARIYLA MEDDÂHLIK MAKAMI

HALİM SOLMAZ

İslam dininin ana mezheplerinden biri olan Şîâ mezhebinin daha iyi öğrenilip anlaşılması elzem bir husustur. Şîâ mezhebinin kitabi kaynaklarıyla beraber toplumsal yansıması olan şifahi da kaynakları bulunmaktadır. Bu şifahi kaynakların uygulama alanlarından biri olan merasimler ise mezhebin kimliğini gösterme açısından büyük bir öneme sahiptir. Toplumsal olarak icra edilen merasimlerin başrolünde bulunan isimler meddâhlardır. Meddâhlar büyük kitleleri yönlendirmede etkin bir durumda olmakla beraber Şîâ mezhebinin geçmişini bugüne bağlama noktasında da adeta köprü vazifesi görmektedirler. Bundan dolayı Şîâ mezhebi özelinde olmak üzere meddâhlık makamının daha iyi öğrenilmesi ve İslam mezhepler tarihi açısından etkisinin bilinmesi önemlidir. Birçok farklı kaynaktan faydalanılarak hazırlanan bu çalışmanın mezhepler üstü bir yaklaşım ile meddâhlığın karanlıkta kalmış her alanının aydınlatılmasını amaçlamaktadır. Aynı zamanda çok yönlü olarak ele alınan bu konun Şîî ve Sünni kaynaklarca nasıl değerlendirildiği, tarih boyunca etkilerinin hangi boyutlarda olduğu da incelenerek çalışmaya eklenmiştir. Çalışmamız meddâhlık makamının dün, bugün ve yarın ile beraber olgular düzleminde yapılarak hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam Mezhepleri Tarihi, Şîâ, Meddâh, Kerbelâ, Aşura, Mâtem, Muharrem Ayı, Merasim

ABSTRACT

THE AUTHORITY OF MEDDAH IN THE SHIA SECT WITH ITS HISTORICAL AND A CURRENT FACTS

HALİM SOLMAZ

It is essential to learn and understand the Shia sect, which is one of the main sects of Islam. Along with the book sources of the Shia sect, there are spiritual sources that have a social reflection. Ceremonies, which are one of the application areas of these spiritual sources, are of great importance in terms of showing the identity of the sect. The names that play the leading role in the ceremonies performed socially are the meddâhs. Although the maddahs are in an effective position in directing the masses, they also act as a bridge at the point of connecting the past of the Shia sect to the present. For this reason, it is important to learn the office of maddah, especially in the Shia sect, better and to know its effect in terms of the history of Islamic sects. This study, which has been prepared by making use of many different sources, aims to illuminate every area of maddah that has remained in the dark with a supra-sectarian approach. At the same time, how this subject, which is handled in a multifaceted way, is evaluated by Shiite and Sunni sources, and the extent of its effects throughout history has been examined and added to the study. Our study has been prepared by making it on the plane of facts together with the past, present and future of the maddah.

Keywords: History of Islamic Sects, Shi'a, Maddah, Karbala, Ashura, Mourning, Muharram month, Ceremony

ÖNSÖZ

İslam düşüncesi tarihinde çeşitli sebeplere binaen teşekkül eden siyasi- itikadi fırkalardan biri hiç şüphesiz Şiâ'dır. Şiâ mezhebinin şekillenmesinde etkili olan pek çok siyasi-sosyal hadise bulunmaktadır. Bu hadiselerden en önemlisi olarak kabul edilen olay ise Kerbela hadisesidir. Özelde Şiâ mezhebi için genelde ise İslam tarihi açısından son derece büyük bir öneme sahip olan elim Kerbelâ vakası, Kerbelâ öncesi ve Kerbelâ sonrası şeklinde bir tarihi ayırma sebebiyet vermiştir. Bu tarihi olaydan bir ders çıkarmayı amaçlayan Müslümanlar bu olaydan paylarına düşeni alarak acısını her daim derinden hissetmişlerdir. Ancak Müslümanlar arasında bulunan ana akım mezheplerden Şiâ mezhebi bu elim hadise üzerinden yepyeni bir düşünce ve yaşam ekolu meydana getirerek mensuplarına bunu sunmuştur. Bu düşüncenin temeli mâtem, yas ve acıya dayanan ızdırap ile yoğrulan ve bunların neticesinde intikam duygusu ile kendinden ve fikrinden olmayan kişileri hedef alan bir yapıya sahiptir. İşte tamda burada bu mâtem ve yas merasimlerinin baş aktörleri olan ve toplumu bu konuda muazzam seviyede kanalize edebilen profesyonel kişiler olan meddâhlar karşımıza çıkmaktadır. Şiâ mezhebinin dününü ve bugününü daha iyi anlamaya vesile olan meddâhların neden var oldukları, neye hizmet ettikleri ve niçin bu denli etkiye sahip olduklarını öğrenmek İslam mezhepleri tarihi açısından aydınlatılması gereken bir husustur. Biz bu çalışmamızda meddâhlığın tarihini ve güncel durumunu, Şiâ/İmamiyye mezhebinin muhafazası ve gelecek nesillere aktarılması hususundaki etkilerini izah etmeye çalıştık

Çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmamızın konusu, amacı ve önemi ile beraber yöntem ve kaynakları ardından kapsam ve sınırlılıkları anlatılmaktadır. Birinci bölümde meddâhlık makamı ve meddâhlık makamının tarihsel süreci ele alınmıştır. Zira tarihsel arka planı bilinmeyen ve net olarak açıklanmayan her konu tam olarak anlaşılamayacaktır. Birçok farklı kaynak taranarak milletler ve mezhepler arası ilişkiler ile birinci bölümü zenginleştirmek amaçlanmıştır. İkinci bölümde ise meddâhlık makamının toplum ile direkt ilişkili olan sosyal merasimler incelenmiştir. Bu merasimlerin dini dayanağı, tarihi izdüşümleri, toplumsal karşılıkları detaylıca izah edilmeye çalışılmıştır. Böylece meddâhların toplum ile olan temaslarının sıklığı ve merasimlerin önemi daha iyi aktarılmış

olacaktır. Son bölümde ise meddâhlık makamının ortaya çıktığı topluma nasıl etki ettiği birçok açıdan işlenmiştir. Bu bölümde ele alınan tahrîfat başlığı ile mezhebi tahrîfatları ve aldıkları ağır eleştiriler incelenmiş, aynı zamanda toplum üzerindeki sosyal etkileri ve siyasal etkileri de bu bölümde ele alınmıştır. Yine bu bölümde meddâhlık makamının ünlü meddâhları hayat hikayeleri ile beraber incelenmiştir. Son olarak büyük bir yekûnu teşkil eden kadın meddâhların yaptıkları çalışmalar olumlu olumsuz yönlerinin hepsiyle ele alınarak çalışmaya eklenmiştir. Bütün bu konular işlendiğinde meddâhlık makamının sadece Şîâ mezhebi özelinde ele alındığını ve ekseriyetle Şîî düşünceler etrafında yazılmış kaynakların kullanıldığını özellikle belirtmek gerekir. Bununla beraber yer yer Sünni kaynaklardan faydalanılarak mezhepler arası ilişkiler ve düşüncelerde çalışmaya eklenmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmanın evvelinde, ders döneminden başlayarak beni aydınlatan, bilgi ve tecrübeleri ile bana yeni ufuklar kazandıran, çalışmam süresince güzel yönlendirmeleri ve yakın ilgilerini daima hissettiğim değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Halil İbrahim BULUT' a saygı ve şükranlarımı sunarım. Özellikle ders dönemi süresince, engin tecrübeleri ile tez konusu seçmemde bana fikirler veren ve her daim işime yarayacak bilgiler ile yetişmemi sağlayan kıymetli hocam Prof. Dr. Mehmet DALKILIÇ'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca ders döneminde fazlasıyla istifade ettiğim, her açıdan bana fikirler veren değerli hocam Doç. Dr. Adem ARIKAN'A teşekkürlerimi sunarım. Çalışmam sırasında bana her türlü desteği sunan, okulumun değerli öğretmenleri ve kıymetli idareci arkadaşlarıma yürekten teşekkür ederim. Bütün bunlar ile beraber benim bugünlere gelmemi sağlayan değerli anneme ve kıymetli babama saygılarımı sunar, ellerinden öperim. Hayat arkadaşım olan, yükümü hafifleten, her anlamda bana destek olan kıymetli eşime hassaten teşekkür ederim. Bu çalışma sürecinde yeterince ilgilenemediğim, kendilerine zaman ayıramadığımı ve belki de bundan dolayı üzdüğüm değerli çocuklarım Sabahattin Efe ve Muhammed Yusuf'un gözlerinden muhabbet ile öperim.

Halim SOLMAZ

İSTANBUL-2025

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MEDDÂHLIK VE TARİHSEL ARKA PLANI

1.1.Kavramsal Çerçeve.....	5
1.2.İslamiyet Öncesi Arap,Türk ve İran Toplumlarda Meddâhlık Örnekleri. 11	
1.2.1.Arap Toplumundaki Örnekleri	12
1.2.2.Türk Toplumundaki Örnekleri	14
1.2.3.İran Toplumundaki Örnekleri.....	18
1.3.İslamiyet Sonrası Bazı Devletlerde Meddâhlık Makamı.....	22
1.3.1.Emevîler Döneminde Meddâhlık Makamı	22
1.3.2.Abbasiler Döneminde Meddâhlık Makamı	25
1.3.3.Bûveyhiler Döneminde Meddâhlık Makamı	28
1.3.4.Fâtımîler Döneminde Meddâhlık Makamı.....	28
1.3.5.Safevîler Döneminde Meddâhlık Makamı.....	40
1.3.6.Kaçarlar Döneminde Meddâhlık Makamı	46
1.3.7.Pehleviler Dönemi ve Sonrasında Meddâhlık Makamı.....	52

İKİNCİ BÖLÜM

MEDDÂHLIK VE SOSYAL HAYAT

2.1.Meddâhların Yetiştirilmesi	57
2.2.Meddâhların Faydalandıkları Kaynaklar	60
2.2.1.Mersiye.....	60
2.2.2.Maktel	61
2.2.3.Ta'ziye Şiirleri	64
2.2.4.Nuha/Növhe/Nohe	70
2.3.Meddâhların Gösteri Günleri ve Geceleri	73
2.4.Mâtem Günleri.....	86
2.4.1.Muharrem Ayı Merasimleri ve Yapılan Uygulamalar.....	86

2.4.2.Desteler ve Hey ‘etler	103
2.4.3.Sine Dövmeye	109
2.4.4.Zincir Vurma	115
2.4.5.Baş Yarma- Kama Vurma	119
2.4.6.Kasım Otağı.....	122
2.4.7.Erbaîn Yürüyüşü Merasimleri	123
2.5.Bayramlar.....	125
2.5.1.Gadîr-i Hûm Bayramı	126
2.5.2.Rûzi Nasbı İmâm Mehdî be İmamet	128
2.5.3.Niyme-i Şaban	129
2.5.4.İyd-i Meb’es.....	130
2.5.5.Velâdet-i Hazret-i Zehra.....	131
2.5.6.Velâdet-i Hz. Abbas.....	133
2.5.7.Rûz-i Cihânî-yi Kuds (Dünya Kudüs Günü).....	135

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEDDÂHLIĞIN MEZHEBÎ KİMLİĞİ VE TOPLUMDAKİ ETKİLERİ

3.1.Meddâhlık Makamının Mezhebi Dezenformasyonu.....	137
3.2.Meddâhlık Makamının Siyasal Etkisi.....	145
3.3.Meddâhlık Makamının Sosyal Etkisi.....	153
3.4.Yeni Nesil Popüler Meddâhlık Tarzı	163
3.5.Meddâhlık Makamının Ünlü Meddâhları	171
3.5.1.Sadık Ahengeran	171
3.5.2.Mansur Arzi.....	173
3.5.3.Gulam Rıza Kuveytipur	174
3.5.4.Said Haddadiyan.....	176
3.5.5.Neriman Panahi	178
3.5.6.Muhammed Rıza Taheri.....	179
3.5.7.Hac Mahmud Kerimi.....	181
3.5.8.Meysem Motei	182
3.5.9.Mehdi Resuli.....	184
3.5.10.Seyyid Cevad Zakeri.....	186
3.5.11.Abdulreza Helali	188

3.5.12.Seyyid Mecid Beni Fatımeh	189
3.5.13.Seyyid Mehdi Mirdamad.....	191
3.5.14.Hamid Rıza Alimi	192
3.5.15.Ahmed Vaizi.....	193
3.6.Kadın Meddâhlar	195
SONUÇ.....	206
KAYNAKÇA	209

KISALTMALAR LİSTESİ

a.s : Aleyhisselam

bk. : bakınız

çev. : çeviren

ed. : editör

H. : hicri

H.z. : Hazreti

haz. : hazırlayan

M. : miladi

ö. : ölüm tarihi

s.a.v.: Sallallahu aleyhi vesellem

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

vb. : ve benzeri

vd. : ve devamı

yy. : yüzyıl

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU AMACI VE ÖNEMİ

Toplumlar var olabilmek için maddi varlıklara ihtiyaç duydukları gibi manevi varlıklara da daima ihtiyaç duymuşlardır. İslam tarihi ilk yıllarından bugüne değin sayısız olaya sahne olmuş, ancak bu olayların sadece bir kısmı asırları aşacak boyutta bir etkiye sebebiyet vermiştir. Hiç şüphesiz bunlardan biri Kerbelâ vakasıdır. Bu olay yaşandığı dönemde bıraktığı ağır etki ile İslam tarihinde çağları aşacak bir boyuta ulaşmış, bugün bile bütün Müslümanlar nezdinde kanayan bir yara durumuna sahiptir. Özellikle Şîâ mezhebinde her daim canlı tutulan, mâtemler tutularak merasimler düzenlenen acı bir vakıadır. Bu denli önem atfedilen Kerbelâ vakası ile beraber tarih sahnesine çıkan, toplumu sözlü kaynaklar ile bugünden düne bağlayan, önemli bir meslek grubu olan meddâhları görmekteyiz.

Meddâh kelimesi çokça metheden, öven kişi manasına gelmektedir. Hz. Hüseyin ve Ehl-i beyt mensuplarını överek anlatan kişilere meddâh adı bu yüzden verilmiştir. Meddâh adlandırması yoğun olarak kullanılsa da bunun dışında kullanılan ve bazen yöreden yöreye farklılık gösteren başka isimlerde bulunmaktadır. Örneğin, ölen kişinin ardından sözler, şiirler okuyan anlamına gelen “Nâih” veya “Nâihâ, Nâihât”; mersiye okuyan manasına gelen “Ressâe, Ressâye”; hikâye anlatıcı anlamına gelen “Nakkâl”; şarkıyla ağlamak anlamına gelen Növhe ve bunu okuyan kişi manasına gelen “Növehân”; *Ravzatü’ş-Şühedâ* okuyan kişi manasına gelen “Ravzahân”; Hz. Hüseyin’i anlatan kişi anlamına gelen “Kurraü’l- Hüseyin”; Kelime anlamı “düzgün konuşmak” olan “Sûhanveri” gibi isimlendirmeler yapılmıştır. Ancak biz çalışmamızda yoğun kullanımından dolayı meddâh kavramını kullanmayı tercih ettik. İlk başlarda mâtem merasimlerinin düzenlenmesinde öne çıkan meddâhların zamanla Şîâ mezhebi adına düzenlenen mâtem merasimleri dışındaki kutlamalarda da etkin olduklarını görmekteyiz. Meddâhların sadece yas günleri ile sınırlı kalmayarak bayram günlerinde de önde olmaları zaman içerisinde Şîâ mezhebinde sarsılmaz ve sorgulanamaz bir konuma gelmelerini sağlamıştır.

Sadece Şîâ mezhebi ile sınırlı kalmayarak İslam dininin çoğu kere medyaya yansıyan görüntülerini, düzenledikleri mâtem merasimleri ile yansıtan bu meslek

grubunun detaylıca incelenerek topluma sunulmasının faydalı olacağı kanaatindeyiz. Bu çalışmanın temel amacı meddâhlık makamının tarihi, kitabî ve sözlü kaynakları ile beraber araştırılması, İslam Mezhepleri Tarihi'nin yöntemine bağlı kalarak ilmi çerçevede tanıtılmasıdır. Böylece Şîî geleneğin yeni nesillere aktarılmasında büyük bir etkiye sahip olan meddâhların tarafsız bir şekilde değerlendirilmesi yapılabilecektir. Ayrıca bu çalışma ile tarih sahnesine neden çıktıkları, toplumun bunlara neden ihtiyaç duyduğu ve toplumda nasıl bu şekilde etkili oldukları kaynaklar eşliğinde izah edilmiş olacaktır. İnsanların duygusal yönlerini, psikolojik hallerini ve dini duygularını çok iyi okuyan bu etkili şahsiyetlerin bu meziyetleri nasıl öğrendiklerinin izahı da çalışmamızın hedeflerindendir. Her şeye rağmen toplumda varlıklarını günden güne arttıran, etkilerini her şekilde bir üst noktaya taşımayı başaran meddâhların çağa nasıl ayak uydurdukları ve devamlı olarak halk ile gönül bağını nasıl sürdürdükleri hususu da izah edilmeye çalışılmıştır.

Büyük kitleleri harekete geçiren ve bu kitleleri devamlı olarak etkileri altında tutan meddâhların Şîâ mezhebi özelinde kıymetli bir konuma sahip oldukları bilinmektedir. Zira toplumda sadece yazılı kaynakların değil şifahi kaynaklarında etkili olduğunu söyleyebileceğimiz gibi toplumların sadece dini ritüelleri değil dini olmak ile beraber psikolojik ve duygusal ritüelleri de hayatî bir etkiye sahiptir. Tarih boyunca Şîâ mezhebini hep bir fikir çatısı altında tutmayı başaran mâtem ve yas kültürü, bunu meddâhların özverili çalışmaları ve halk ile olan yoğun ilişkilerine de bir noktada borçludur. Zira toplumun bir düşünce uğruna günlerce yas tutmaları ve meddâhların söylemleri ile bu duygularını devamlı olarak tazelemeleri ayrıca bir öneme sahiptir. İşte bundan dolayı meddâhların bilinmesi, mâtem ruhunun öğrenilmesi ve toplumun ne şekilde kanalize edildiğinin fark edilmesi gerekir. Kitabî kaynakların çoğu kere çaresiz kaldığı, alimlerin ikinci plana düştüğü, siyasi yönetimleri yıkıp yerine kendi ideolojilerine sahip kişileri getirebilen bu meslek grubunun yabana atılmaması gerekmektedir. Dinden siyasete, ekonomiden askeri alanlara ve psikolojiden ekonomiye kadar geniş bir yelpazede etkili olan meddâhların sağlıklı bir şekilde tanınıp bilinmesi, gelenek içinde nasıl bir rol oynadıklarının kavranması Şîî dünyayı doğru tahlil edebilmek için faydalı olacaktır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEM VE KAYNAKLARI

Çalışmamız tarafsızlık ilkesi doğrultusunda, akademik dünyanın önemli bir ilkesi olan objektif olma hali ile yapılmaya çalışılmıştır. Aynı ilke doğrultusunda objektif bir yöntem ile konu ele alınarak mezhepler üstü bir düşünce ile meddâhların ilişkili olduğu her alana girme amaçlanmıştır. Tabii bu çalışma yapılırken sadece mezhepler tarihi kaynakları değil aynı zamanda edebi, siyasi, tarihi ve tasavvufi birçok kaynak kullanılmış, interdisipliner bir yöntem kullanılmıştır. Ayrıca sözlü ve dijital kaynaklar azami seviyede kullanılmıştır. Bilgilerin detaylarından ziyade konuyu daha iyi izah edici yönleri alınmış ve fazla bilgilerden kaçınarak doğal bir çerçeve çizme hedeflenmiştir. Konu hakkında İslam Mezhepleri Tarihi sahasında bir çalışmanın olmadığı bilinmektedir. Ciddi bir bilgi eksikliğinin olması farklı dillerdeki benzer çalışmalara bizi yönlendirdi. Bu bağlamda Türkçe'nin yanı sıra Farsça, Arapça ve İngilizce gibi dillerde bulunan, konu ile bir şekilde alakası bulunan kaynakların hemen hemen hepsi incelenerek çalışmaya eklenmiştir. Genel olarak Türkiye'de yazılmış olan, Zeynep Sena Kaya'nın *İran'da Âşûrâ Merasimleri ve Tarihsel Gelişimi* (Bursa, 2018), Yeliz Turmuş'un *Caferilikte Mersiye ve Sinezen* (İstanbul, 2018) adlı yüksek lisans tezlerinden, Akram Baqer İbrahim'in *Irak Türkmen Mersiyelerinin Halk Bilimi Açısından İncelenmesi* (İstanbul, 2019) ve Elnaz Sardarinia'nın *İran Azerbaycan'ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü* (Ankara, 2023) adlı doktora tezlerinden faydalanılmıştır. Ayrıca konu ile bağlantılı olan Halil İbrahim Bulut'un *İslam Mezhepleri Tarihi*, Ali Şeriatî'nin *Ali Şiâsı ve Safevî Şiâsı* ile Kadın, Yûsuf-ı Meddâh'ın *Maktel-i Hüseyin*, Abdülhüseyin Nîşâbü'rî'nin *Takvîm-i Şîa* adlı kitaplara da müracaat edilmiştir. Bunlar dışında Mahmoud Ayoub'un *Redemptive Suffering in Islam: A Study of the Devotional Aspects of Ashura in Twelver Shi'ism* ve Kamran Scot Aghaie'in *The Martyrs of Karbala: Shi'i Symbols and Rituals in Modern Iran* adlı kitaplarına da yabancı eserler arasında kaynak olarak başvurulmuştur. Ayrıca Mehmet Ali Büyükkara'nın *Kerbela'dan İnkılab'a: İmami -Şiî Şehâdet Düşüncesi ve Problemleri*, Adem Yılmaz'ın *İmam Hüseyin'in Yasçıları: Gelenekten Günümüze İran'daki Şiî Mâtem Merasimlerinde Meddâhlar* ve Halil İbrahim Bulut'un *Kerbela'ya Kutsiyet Kazandırmada Dini ve Siyasi Otoritelerin Rolü* adlı makalelerinden de konu ile ilgili bilgiler alınmıştır. Yeterli bilgilere ulaşamadığı

kısımlarda ise internet sitelerinde yazılan köşe yazıları ve haber kaynaklarından da faydalanmaya çalışılmıştır.

ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Bu çalışma İslam Mezhepleri Tarihi'nin yöntemi dikkate alınarak oluşturulmaya çalışılmıştır. Şîâ mezhebi özelinde meddâhlık konusunu incelediğimiz için diğer mezheplerin bu konuya nasıl baktığına çok az temas ettiğimizi söylemek gerekir. Genel anlamda Şîâ mezhebinde meddâhlığın varlığı, tarihi yapısı, sosyal durumu ve etki alanları incelenmeye çalışılmıştır. Bütün bunlar incelenirken Şîâ mezhebinin ana akım fikirleri çerçevesinde yapılan çalışmalar kaynak olarak kullanılmıştır. Temelde Kerbelâ vakası ile tarih sahnesine çıkan meddâhlık mesleğinin Sünni kaynaklarca nasıl ele alındığı da bazı durumlarda değerlendirilmeye alınmıştır. Meddâhlık mesleğinin daha ziyade İran coğrafyasında yaygınlık kazandığını belirtmek gerekir. Kısmen de olsa Türkiye'de bulunan meddâhlık faaliyetlerine değinilmiş ve İran ile mukayese edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda Kerbelâ vakasının yaşandığı bölgede bulunduğu için Irak bölgesindeki faaliyetlerden de bahsedilmiştir. Tarihi kaynaklar açısından genel olarak meddâhlık makamının etkili olduğu devletler ele alınmış ve bu devletlerinde sadece meddâhlık ve mâtem merasimleri ile ilgili olan kısımları çalışmaya eklenmiştir.

İnceleyebildiğimiz tarihi, güncel, sözlü ve yazılı kaynakların sadece meddâhlık konusu ile alakalı kısımları değerlendirilmiştir. Konunun dağılmaması ve doğal yapısını kaybetmemesi açısından fazlaca bilgilerden uzak durularak öz bilgilerin verilmesi amaçlanmıştır. İncelenen kaynaklarda mezhep taassubunun fark edildiği kısımlarda muadil kaynaklardan bilgiler alınarak bir mukayese yapılmış ve azami derecede doğru bilgilerin aktarılması sağlanmıştır. Bu şekilde mezhebi taassubun ön planda olduğu eserlerin fazlaca olmasından dolayı birçok eserin kaynaklık yapma noktasında sorunlu olması sebebiyle kaynaklar açısından büyük bir sınırlılık getirilmiştir. Özellikle internet kaynaklarının taramasında elde edilen yanlış bilgilerin tespit edilmesi ile güncel bilgiler hassas bir şekilde incelenerek çalışmaya eklenmiş, yalan ve yanlış haberlerden önemle kaçınılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEDDÂHLIK VE TARİHSEL ARKA PLANI

Arapça bir kelime olan *meddâh* (مداح) sözlük manası olarak “metheden, fazlaca öven” anlamlarına gelmektedir¹. Terim anlamı olarak Hz. Peygamber’i ve İslami kişilikleri öven anlamına sahiptir. Daha çok Kerbela olayını anlatma ve Hz. Hüseyin’i övme uygulamasından dolayı meddâhlık bu alanda bilinir olmuştur.² İslam tarihi içerisinde meddâhlık mesleğini icra ederek Hz. Peygamber’i öven ilk kişi olarak Hassân b. Sâbit (ö. 60/680) kabul edilir. Evliya Çelebi’nin (ö. 1095/1684) ifadesine göre ise meddâhların pîri olarak kabul edilen kişi Resûl-i Ekrem’i metheden Suheyb-i Rûmî’dir (ö. 38/659) ve mezarı da Sivas’tadır.³ Ayrıca Hz. Peygamber’i övmek ile beraber İslam tarihi boyunca din ve devlet büyüklerini övmekte bir kültür haline gelmiştir.

Sözlük manası ile beraber meddâhlık mesleğinin yaygınlık alanlarını ele alacak olursak bu mesleğin özellikle Şîa mezhebinin temel ritüellerinden biri haline gelen mâtem merasimlerinde önemli bir yere sahip olduğunu görmekteyiz. Çalışmanın ileriki bölümlerinde ortaya konulacağı üzere velâdet, şehâdet, mâtem ve bayram merasimlerinde meddâhların etkileri ve toplum nezdindeki konumları son derece önemlidir.

1.1. Kavramsal Çerçeve

(i) **Meddâh:** Şîi yoğunluklu günümüz İran coğrafyasında mâtem merasimlerinde şiir ve ezgiler okuyarak Ehl-i beyte övgüde bulunan kimseleri ifade etmektedir. Özellikle İran İslam Devrimi ile birlikte toplumda dini inanç ve ritüellerin uygulanmasında son derece etkili kimseler olduklarını görmekteyiz. Şîilik terminolojisinde meddâh, imamların velâdet ve şehâdet günleri için düzenlenen

¹ İbnü’l-Münzir, *Lisânü’l-Arab*, (Kum: Neşru Edebi’l-Havza, 3. Baskı, 1984) 2/18, 589-591. Ayrıca bk. Düzgün Osman, *Türkçe- Arapça / Arapça- Türkçe Karşılıklar Kılavuzu*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2020, 767.

² Oğuz M. Öcal, Erdoğan Yavuz. *Türkiye’nin Somut Olmayan Kültürel Mirası*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1.baskı, 2008, 67.

³ Özdemir Nutku, “Meddâh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/293-294.

bayram ve yas törenlerinde okuduğu şiirlerle Ehl-i beytin üstünlüklerini öven, onların acılarını anlatan kişidir. Meddâhlar, tarih boyunca okudukları şiirlerle, İran toplumu ve coğrafyası başta olmak üzere Şîî toplumundaki birçok siyasi, sosyal ve kültürel gelişmenin arka planında etkili olan kişilerdir. Özellikle, tarihin acı hadiselerinden biri olan Kerbelâ olayının mesajını nesilden nesile aktararak halkı hüzünlendirme görevini üstlenmişlerdir. Günümüz İran toplumunda büyük bir coşkuyla tertip edilen mâtem merasimlerinde topluma öncülük eden, onların duygularını paylaşan ve toplanma amaçlarını iliklerine kadar hissettirmeyi hedefleyen meddâhlar, merasime katılan kişiler için okumuş oldukları ritimli şiirlerin etkisiyle, dinleyenlerin gözyaşı dökme, sine dövme ve zincirle sırtına vurma gibi çeşitli şekillerde acılarını göstermelerine öncülük etmektedirler.⁴ Bu özellikleri sebebiyle olacak ki İran Devletinin çoğu siyasi ve dini liderleri, mâtem merasimlerinin ana unsurlarından birisi olarak kabul edilen meddâhlardan övgüyle söz etmişlerdir. Nitekim İran İslam Cumhuriyeti'nin kurucusu olan Ayetullah Rûhullah Humeynî'nin (1902-1989), 1979 yılında Tahran'da gerçekleştirdiği bir konuşması sırasında meddâhlık kültürünün önemine dair şu sözleri dile getirmiştir: “Bu feryatlar ve okunan mersiyeleler Seyyidü’ş Şühedâ’nın (İmam Hüseyin) mektebini ve ülkemizi muhafaza eden. Bizi 1400 yıldır muhafaza eden bu minberler, sine dövmeler, göz yaşları ve ağıt okuyucularıdır. Mâtem merasimleri Hz. Hüseyin’in mektebini ihya etmek için birer mitingdir.” Aynı şekilde İran Devrim Rehberi Ayetullah Ali Hamaneî 2005’de, “Meddâh minberi, minberlerin en şereflielerindendir” sözüyle meddâhlardan övgüyle bahsetmiştir. Aynı zamanda 2011 yılında meddâh topluluğuyla gerçekleştirdiği bir görüşmede meddâhların Şîî toplumunun kolektif hafızasının ana taşıyıcılığı işlevini gördüğüne işaret etmiştir: “Meddâh şiir okuduğunda Hazreti Fatıma, Hazreti Ali ve Hazreti Hüseyin’in dersleri bize intikal etmiş oluyor. Bunun neticesinde yolumuz aydınlanıyor. Bu bizim için çok değerlidir.”⁵

Meddâhlık mesleği ya da bilinen şekliyle meddâhlık makamı sadece bir isim ile anılan meslek değildir. Kadim bir tarihe sahip olan bu meslek İslam öncesi dönemde

⁴ Adem Yılmaz, “İmam Hüseyin’in Yasçıları: Gelenekten Günümüze İran’daki Şîî Matem Merasimlerinde Meddâhlar”, *İran Çalışmaları Dergisi* 5/2 (31 Aralık 2021), 305-306.

⁵ Yılmaz, “İmam Hüseyin’in Yasçıları” 306.

farklı birçok isim ile bilindiği gibi İslam sonrasındaki dönemde de farklı isimler ile anılmıştır. Bu isimlendirmeler içerisinde en çok yaygınlık kazanan isim ravzahân/ravzahânî ismidir.

(ii) Ravzahân: Ravza sözlük anlamı olarak bahçe, gül bahçesi, yeşilin bol olduğu yer anlamlarına gelmektedir. Ravzahânî ise genel anlamıyla Ehl-i beyt'e muhabbet besleyenlerin, özelde ise Şiîlerin, İmâm Hüseyin b. Ali ve beraberindeki Kerbelâ şehitlerinin çektiği sıkıntıları ve Ehl-i beyt'in tarih boyunca karşılaştığı zorlukları hatırlamak için düzenledikleri meclisi ifade etmektedir.⁶

Ravzahân Mâtem merasimlerinin başrollerinde bulunun kişilerdir. Bu kişiler Hüseyin Vaiz Kâşîfî'nin (ö. 908/1502-3) yazmış olduğu en meşhur eseri olan *Ravzatü'ş-Şühedâ* adlı eserden belirli kısımları okudukları için eserin ismi ile özdeşleşerek bir unvan olarak Ravzahân ismini almışlardır. Şiî toplumlar tarih boyunca bu kitabı mâtem merasimlerinde, Hz. Hüseyin'in çektiği acıları hatırlamak için okumuşlardır. Ravzahânlar Şîa mezhebinde Hz. Hüseyin'in ve beraberindeki Kerbelâ şehitlerinin acılarının canlı tutulmasını sağlayan kimselerdir.

Ravzahân merasim alanında insanları ağlatmak ve duygusal durumlarını yukarılara taşıyabilmek için merasime başlarken önce kıssalar ve hikâyeler anlatır ardından bir miktar şiir okur, anlatılan kişinin faziletini anlatan konuşmalar yapar ve vaaz cinsinden girizgâhlar ile devam eder, sonrasında da kendine has bir üslupla olayları anlatır. Bununla birlikte ravzahânlık mesleği, mâtem meclislerinin de genel ismi haline gelmiştir. Zamanla ravzahânlık mesleğini icra edenler mesleklerinin profesyonellik durumlarını arttırarak *Ravzatü'ş-Şühedâ* kitabını genel olarak kullanmamaya başlamış ve bu kitabı ya da benzerlerini yüzünden okumak yerine kendi yaratıcı kişiliğinden yararlanarak olağanüstü Kerbelâ destanını kendi tabirleri ve yöntemleri ile merasimlere katılan kişilerin zihnine ve gönlüne yerleştirme çabasına girmişlerdir.⁷

⁶ Seyyid Kazım Tabatabâî, "Ravzahânlık Âdeti ve Kerbelâ Olayının Tahrîfindeki Rolü" *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 34 (2011), 201.

⁷ Tabatabâî, "Ravzahânlık Âdeti" 206.

İlk çıktığı dönemlerdeki uygulama sıklıklarına göre faaliyet zamanları artmış olan ravzahânlar günümüzde, haftalık, aylık ve daha çok cuma geceleri olmak üzere yılın tamamında merasimler icra etmektedirler. Fakat Muharrem ve Safer aylarında Şîa mezhebinde kıymetli gün ve gecelerin olması hasebiyle ravzahânlar daha yoğun olarak çalışmaktadırlar.⁸

Ravzahânlar icra edecekleri merasimleri her yerde rahatlıkla yapabilmektedirler. Ancak özellikle kendilerine has mekanlar yapmaya gayret etmektedirler. “Hüseyniyye” adı verilen bu mekânlar bazen bir mescittir bazen büyük bir binadır ya da bir tekiyyedir, hatta bir şahsa ait evin bahçesidir. Mekân farkı gözetmeden merasimler yapılmaya çalışılır. Bu tür toplantılara halkın her tabakasından kişiler katılım sağlarlar.⁹ Ravzahânî meclisine katılmanın, kıyamet günü Ehl-i beyt büyüklerinin şefaatine nail olmayı sağladığına inanıldığı için bu meclislere fazlaca önem verilmiştir.

Ravzahânlar, günümüzde sadece İran’la sınırlı olmayıp Şîi nüfusun mevcut olduğu Hindistan, Pakistan, Irak ve Bahreyn¹⁰ gibi ülkelerde kendi yerel kültürlerinde ravzahânî merasimleri düzenlemektedirler.¹¹ Ravzahânların merasimleri nasıl yönettikleri ve merasimlerin içerikleri ile ilgili detaylı bilgiler çalışmanın ileriki kısımlarında anlatılacaktır.

(iii) Niyâhacılar: meddâhlık mesleğiyle nerdeyse aynı işlevi gören, mâtem merasimlerinin etkin faktörlerinden olan bir diğer meslek grubudur. Niyâha kelime manası olarak ölen kişinin ardından nağme ile terennüm edilen sözler; yas törenlerinde söylenen şiir, şarkı ve türküler demektir.¹² Bu faaliyeti gerçekleştiren kişilere de “naih” ve “naihâ” ismi verilmektedir. Mâtem merasimlerinde niyâhacıların baş göstermesi Büveyhîler döneminde (932-1062) yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Niyâhacılar Âşûrâ mâtemi ile beraber Gadîr-i Hûm gibi özel günler için kaleme alınan

⁸ Tabatabâî, “Ravzahânlık Âdeti” 207.

⁹ Tabatabâî, “Ravzahânlık Âdeti” 207.

¹⁰ Adem Arıkan. “İslam dünyasının mezhep haritası ve nüfus dağılımı. ” *Journal of Islamic Research* 2/2018, 361-365.

¹¹ Tabatabâî, “Ravzahânlık Âdeti” 207.

¹² Süleyman Şenel, “Ağıt”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1988), 1/472-473.

şiiirleri bu merasimlerde toplanan kişilerin hayatlarına taşımışlardır. Kerbelâ olaylarını ve Hz. Hüseyin ile beraber şehit olan kişilerin acı dolu sonlarını, yazılan şiirler vasıtasıyla feryat figan ederek anlatan ve belirli bir kısmını makam ile söyleyen, sonrasında ortamın ruh haline göre yaşanan olayı acı ve hüznü dolu bir şekilde dinleyicilere aktarmaya çalışan niyâhacılar, dinleyici kitlesini o günlerin bilincine ulaştırmak ve yaşanan hadiseyi iliklere kadar hissettirmeyi amaçlamaktadırlar. Kendinden geçerek bilincini kaybeden dinleyiciler bu haldeyken kendini tokatlama, vücudunu çizme ve kıyafetlerini yırtma hareketleriyle mâtem duygularını dışa vurmaktadırlar. Bu mesleği icra eden kişiler erkek ise “naih”, kadın ise “naihâ” olarak adlandırılmaktadır.¹³

(iv) Kussâs: kelime manası olarak hikâye anlatıcı, vaaz eden kişi anlamına gelmektedir.¹⁴ Şiî mâtem merasimlerinde boy gösteren kussaslar, niyâhacılarda olduğu gibi Büveyhîler döneminde yaygınlık kazanan bir meslek grubudur. Kussâslar meddâhlar ya da niyâhacılar gibi özel tertip edilen bir merasimde sahneye çıkmaktan ziyade daha çok zahidane bir şekilde sokaklarda, camiilerde, mescitlerde ya da halkın yaygın bulunduğu yerlerde Hz. Ali, Hz. Hüseyin ve Ehl-i beyt'in menkıbelerini anlatmaktadırlar. Niyâhacılardan farklı olarak amaçları insanları ağılatmaktan ziyade bahsi geçen Ehl-i beyt büyüklerinin faziletlerini topluma aşılama ve onların rol model olarak alınmasını sağlamaktır. Büveyhîler döneminden sonraki dönemlerde kussâslık mesleği resmi bir hüviyet kazanarak “Menâkıphanlık” adıyla ortaya çıkan bir müessesenin esasını teşkil etmiştir.¹⁵

Yaptıkları faaliyetler itibariyle niyâha mesleğini icra edenlere benzer olsa da kussâslar bazı yönleri ile niyâhacılardan ayrılmaktadırlar. Kussâslar Hz. Ali, Hz. Hüseyin ve Ehl-i beyt mensuplarının kıssalarını anlatan kişilerdir. Merasimler zamanında ortaya çıkan kimselerden farklı olarak devamlı olarak menkıbeleri anlatan

¹³ Ahmet Güner, “Büveyhîler Devrinde Bağdat'ta Kerbelâ / Aşure, Gadir Humm ve Benzeri Şiî Uygulamaları”, *Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ (Tarih Bilimleri) 1* (Sivas: Asitan Yayıncılık, 2010), 334.

¹⁴ Hasan Cirit, “Kussâs”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Tdv Yayınları, 2002), 26/463-465.

¹⁵ Güner, “Büveyhîler Devrinde Bağdat'ta Kerbelâ / Aşure, Gadir Humm ve Benzeri Şiî Uygulamaları”, 334.

kussâslar çarşılarında camiilerde ve uygun buldukları her yerde görevlerini icra etmektedirler.¹⁶

(v) Rûzehan: Muharrem ayının ilk on günü olan âşûrâ günlerinde düzenlenen mâtem merasimlerinde Kerbelâ olaylarını dramatize ederek anlatan kişilerdir. Asıl amaçları Kerbelâ olaylarını topluma aktararak bu olayın zihinlerde canlı kalmasını sağlamaktır.

(vi) Perdedârî: Ehl-i beyt'in başından geçen acıklı olayları nakleden kişilerdir. Bu kişiler sahnede gerdirilen resimli ya da yazılı bir perde önünde Ehl-i beyt'in acı olaylarını acıklı bir hava içerisinde dinleyicilere anlatarak Ehl-i beyti'in yaşadığı zorlukları topluma aktarmaya çalışmaktadırlar.¹⁷

(vii) Ağıtçı ve Sığıtçı: Meddâhlık mesleğinin Türk kültüründeki bir benzeri olan bu meslek grupları cenazelerin defni sırasında ağıtlar yakar ve toplanan kalabalığı bir şekilde ağlatmaya çalışmaktadırlar.

Meddâhlık mesleği ile beraber bu mesleğe benzer uygulamaları içerisinde barındıran meslekleri inceledikten sonra şunu söyleyebiliriz; günümüz meddâhlık mesleği bu mesleklerin tamamından bir parçayı içerisinde barındırmaktadır. Bir diğer ifade ile bunların tamamının örtüşen yönleri bulunmaktadır. Örneğin ravzahânî mesleğindeki *Ravzatü's-Şühedâ* adlı eserden bazı kısımları okuma geleneği ve bununla beraber spontane bir şekilde gelişerek kendi maharetine göre şiirler okuyarak merasime yön verme uygulaması günümüz meddâhlık mesleğinde sıkça karşılaşılan bir durumdur. Yine niyâha mesleğini icra eden nâih ve nâihâlar gibi ağlama, saç baş yolma ve kıyafetleri parçalayarak yas duygusunu dramatize etme uygulamalarının aynısını meddâhlarda görmekteyiz. Kussâslar gibi geçmişe dair kıssalar anlatma uygulamasını ise Kerbelâ ve Ehl-i beyt büyüklerinin ibretlik kıssalarını anlatarak toplanan cemiyeti bilinçlendirme faaliyetlerini günümüz meddâhlarının da sıkça uyguladıklarını bilmekteyiz. Perdedârîler gibi Ehl-i beyt'i anlatma ve anlattığı

¹⁶ Güner, "Büveyhîler Devrinde Bağdat'ta Kerbelâ / Aşure, Gadir Humm ve Benzeri Şiî Uygulamaları", 335.

¹⁷ İsmail Söylemez, "İran Kültüründe Şahnamehanlık Geleneği", *Current Research In Social Sciences* 3/2, 65.

sahnenin arkasına mâteme ve Şîa mezhebine uygun perdelerden asma uygulamasını da meddâhlarda görmekteyiz.

Meddâhlık mesleğinde yapılan uygulamalar kadar bu uygulamaların yapıldığı mekanlarda dikkat çekmektedir. Bu bağlamda meddâhların yoğun olarak kullandığı iki mekân bulunmaktadır. En yaygın olan mekân “Hüseyniyye” adı verilen mekanlardır. Hüseyniyye, Şîa mezhebinde matem merasimlerinin topluca icra edildiği mekanlar olarak adlandırılabilir. Aynı şekilde merasimlerin yapıldığı bir diğer mekân ise “Tekiyye” adı verilen mekanlardır. Tekiyye, Hüseyniyye olarak adlandırılan mekanların İran’da kullanılan yaygın ismidir.¹⁸

Meddâhlık kavramı ve benzer isimlendirmeleri anlattıktan sonra meddâhlık mesleğinin tarihi arka planını ele almaya başlayabiliriz. Özellikle cenaze ve yas merasimlerinde etkili olan meslek gruplarının bilinmesi açısından içinde bulundukları kültürlerin kadim geçmişini irdelemek elzem bir durumdur. İslam öncesindeki dönemde yapılan cenaze ve yas merasimleri ile beraber İslam sonrasındaki dönemde Şîa mezhebi özelinde cenaze ve yas merasimlerinin bazı devletlerdeki örneklerini ele almaya çalışacağız.

1.2. İslamiyet Öncesi Arap, Türk ve İran Toplumlarında Meddâhlık Örnekleri

Meddâhlık makamının tarihsel arka planını ele alırken sadece İslamiyet ile beraber değil aynı zamanda İslam dini gelmeden önceki dönemlerde de meddâhlık makamına benzer uygulamaların olup olmadığını bilmek gerekmektedir. Bu incelemeyi yaparken bütün kültürlerde farklı şekilde uygulamaların olduğunu tespit ettik, ancak özellikle konumuz ile yakından ilişki içinde olan üç kültür ve üç millet açısından incelememizi yapmanın daha doğru olacağına karar verdik. Bunlar Arap kültürü, Türk kültürü ve İran kültürüdür. Bu milletlerin seçilmesindeki temel sebeplerden bazıları şunlardır; ortak coğrafyaya sahip olmaları, ortak tarihi birikime sahip olmaları, ortak kültür alışverişine sahip olmaları ve en mühimi ise ortak din olan İslam dinine sahip olmalarıdır. Bu kültürler içerisinde meddâhlık makamının temel

¹⁸ Mustafa Öz, “Hüseyniyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Tdv Yayınları, 1999), 19/28-29.

çıkış noktası olan cenaze ve mâtem merasimlerinin ne şekilde ele alındığını ve meddâhlık makamının uygulamalarına benzer uygulamaların varlığına dair bilgilerin olup olmadığını inceleyeceğiz.

1.2.1.Arap Toplumundaki Örnekleri

Araplar kadîm geçmişe sahip olan bir toplumdur. İslam dininden önce iyi günlerde yaptıkları birçok uygulama olduğu gibi, acı dolu günlerde icra ettikleri birçok uygulamalarının olduğunu da bilmekteyiz. İslam öncesi Arap toplumunda ve kültüründe özellikle cenaze merasimleri ve cenaze merasiminden sonra devam eden yas törenlerinin var olduğunu görmekteyiz.

Arap toplumunda cenaze merasimleri geçmişten beri adeta gövde gösterilerinin yapıldığı bir alandır. Kişinin yaşamındaki sosyal statüsü ve toplum içindeki sevilme durumu ile cenaze defin işlemi ve sonrasında yapılan uygulamaların şatafat boyutu paralel bir çizgiye sahiptir. Arap toplumu içerisinde ilk uygulama olarak naat kültürünün varlığını bilmekteyiz. Naat ölünün ardından ölüye duyulan saygıyı ifade eden vecizelerdir.¹⁹ Toplumda belirli bir saygınlığa sahip olan kişilerin cenazeleri evlerinden alınıp mezarlığa götürülene kadar naatlar eşliğinde bir yas tutma merasimi yapıldı. Bazı kişiler, yapılan bu faaliyetlerin daha da dikkat çekici olmasını amaçladıkları için bu işleri profesyonel şekilde yapan kimseler olan “nâihât” adı verilen kadınlar tarafından yapılmasını sağladılar. Bu kadınların temel vazifesi cenazenin ardından iyilik ile yâd etmek ve törene katılan kişilerin bu iyilikleri duygusal bir tınıda duymasını sağlayarak ağıtlar eşliğinde ağlamasını sağlamaktı. Esasen İbraniler içerisinde de bulunun bu gelenek Tarafe b. el-Abd²⁰ örneğinde karşımıza çıkmaktadır. Kendisi vasiyet olarak şunu bırakmıştır: “Evladım öldüğüm zaman layık olduğum şekliyle yasımı tut, Ey Ma’bed’in kızı üstünü başını yırt.”²¹

¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Çiçekler, “Na’t”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/435-436.

²⁰ Câhiliyye döneminde çok iyi şiir yazıp okuyan kişidir. Kabe’ye asılma hakkını sahip olan muallaka şiirlerini yazması ile tanınır. (Ayrıntılı bilgi için bk. Emrullah İşler, “Tarafe b. Abd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/ 14.)

²¹ Ali Hasan Câsim el-Cennâbî- Firdevs Yasin Humeyd Abdullah, “İslâm Öncesi Arap Akidesinde Kabir”, *Akademik Siyer Dergisi* 1 (2020),167.

Arap toplumu içerisinde yapılan cenaze merasimleri ya da yas törenlerinin sadece naat okuyarak kahramanlık ve iyiliklerini yâd etmekle sınırlı kalmadığını görmekteyiz. Söz konusu törenlerde niyâhacıların uygulamalarını sayacak olursak şunları söyleyebiliriz: Özellikle kadınlar tarafından yapılan bu uygulamalar saçlarını tıraş etmeleri, yakalarını yırtıp parçalamaları, bir yıldan fazla süre ile ağlamaları, ağlama işinde birbirlerini teşvik etmeleri ve yardımcı olmaları, kadınların ağlarken kendilerine vurmaları, yüzlerine vurmaları ve intikam dolu sözler söyleyerek acılarını vurgulamaları en yaygın uygulamalardır.²² Özellikle yas merasimlerinin kadınlar tarafından yürütüldüğünü görmekteyiz. Toplum içerisinde erkeklerin üstün bir konumda olduğu ve bu tarz ağlama ritüellerinin kendilerini küçük düşüreceğini düşünecek olursak bu tarz uygulamaların kadınlar tarafından yapılması ve bu alanın profesyonel anlamda kadınların mesleği haline gelmesi garipsenecek bir durum değildir. Yapılan uygulamaları meslek haline getiren bu kadınların alanları ile ilgili bazı isimleri aldığını görmekteyiz. Örneğin ölünün arkasından ağlamak için kadınların bir araya gelmesine menâha, ağlayan kadına nevvâha, ressâe veya ressâye denilmiştir.²³

Arap toplumunda ölünün arkasında naatların okunması, ağıtların yakılması ve özellikle kadınların kendilerine zarar verecek düzeyde hareketlerde bulunması ile beraber mersiyelerinde yazıldığını görmekteyiz. Ölen kişinin ardından içerik olarak kahramanlık, cesaret, cömertlik ve yardımseverlik gibi konuları barındıran ve kimi zamanda ölen kişinin intikamını almak için yakınlarını intikama çağıran mersiyeler yazılmıştır.²⁴

Hız. Peygamberin risaleti ile beraber bu saydığımız uygulamalar yasaklanmaya başlanmıştır. Kadınların feryat figan ederek ağlaması ve cenazenin öneminden dolayı ateşle beraber cenazeyi takip etme uygulaması İslam dini ile beraber son bulmuştur. Hız. Peygamber, “Cenazeleri ateş ve sesle takip etmeyin”²⁵ diyerek bu uygulamaları

²² Mahmut Üstün, “Klasik Arap Şiirinde Mersiye”, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/15 (2021), 396.

²³ Üstün, “Klasik Arap Şiirinde Mersiye” 396.

²⁴ Üstün, “Klasik Arap Şiirinde Mersiye” 396.

²⁵ Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş‘as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *es-Sünen*, nşr. İsmail L. Çakan (b.y.: Şamil Yayınevi, 1987). “Cenaiz“, 41 (No: 3171)

yasaklamıştır.²⁶ Cenazenin defin işleminden sonra yüksek sesle ağıt yakma uygulaması olan “Niyâha” kaldırılmış, üst baş yırtma ve insanları ümitsizliğe sevk edecek sözlerden kaçınılması gerektiği belirtilmiştir. Bunun yerine sabırla ve sessiz bir şekilde acılarını yaşamaları tavsiye edilmiştir.²⁷ Yas törenlerinde okunan mersiyelelerin muhtevası İslam dini ile beraber değişikliğe uğramış ve İslami bir kimliğe bürünmüştür. İslamiyet sonrasında irşat edilen mersiyeleler ölen kişinin İslam dini için yaptığı hizmetleri konu eden şekliyle yazılmaya başlanmıştır.²⁸

Arap toplumu İslam dininin doğduğu kültür ve coğrafya olması hasebiyle kendisinden sonraki dönemleri etkilemesi kaçınılmaz bir durumdur. Arap toplumu içerisinde uygulanan niyâha kültürü, naat okumaları ve mersiyeleler ile ölünün hayırla yad edilmesi uygulamaları meddâhlık makamının temel uygulamalarından bazılarıdır. Bu meslek gruplarının uygulamaları da meddâhlık makamının uygulamaları ile benzerlik göstermektedir. Özellikle mersiyelelerdeki işlenen konular ve yas tutulurken kişilerin kendine zarar verecek boyutta hareketlerde bulunması meddâhlık makamı ile yakından bir ilişki içerisinde. Konumuzun tarihsel arka planının daha sağlıklı anlaşılması açısından Arap toplumu ve kültürü ile ilgili olarak bu bilgilerin aktarılması gerekmektedir.

1.2.2. Türk Toplumundaki Örnekleri

Türk kültüründe halen yaşamakta olan birçok uygulamanın binlerce yıllık kadim bir geçmişe sahip olduğunu biliyoruz. Her alanda ve her dönemde kendine has uygulamaları olan bu kadim milletin İslam öncesi dönemde cenaze merasimleri ve yas törenlerinde de kendine has uygulamaları bulunmaktaydı.

Türk kültüründe büyük bir öneme sahip olan insanın, ölümü ve ölümden sonraki cenaze töreni ile beraber yapılan yas merasimleride büyük bir öneme sahipti. Yoğ/yuğ töreni adı verilen ağıt törenleri düzenlenerek bu merasimler icra edilirdi. Çin kaynaklarını incelediğimizde, Eski Türklerde yas tutma geleneğinin var olduğunu ve

²⁶ Feyza Betül Köse, “Hz. Peygamber’in Aile Bireylerinin Cenaze Merâsimleri”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23/1 (2018), 108.

²⁷ Levent Öztürk, “Hz. Peygamber Döneminde Cenazeler ve Kabirler: Bakî ‘a Uçan Vücûd-i Câvidânîler”, *İstem* 4 (01 Aralık 2004), 142.

²⁸ Üstün, “Klasik Arap Şiirinde Mersiye” 396.

bu geleneği bağırarak, feryat figan ederek, bununla da kalmayıp ağlayarak yüzlerini parçalayıp kestiklerini görmekteyiz. Yapılan bu törenlerde töreni yöneten ve ağıt yakma, yas tutma faaliyetini meslek haline getirerek uygulayan bu yaşçılara yoğçu/yoğçu veya sığıtçılar/sagıtçılar (ağlayıcılar) adı verildiği bilinmektedir.²⁹ Yaşçılar için kullanılan bu kavramlar Orhun kitabelerinde de karşımıza çıkmaktadır. “İstemi Kağan ile Kül-Tegin’in cenaze törenlerine birçok farklı milletten temsilciler ve bu temsilciler ile beraber “yoğçı ve sığıtçı”lar da gelmişlerdir.” Buradan Göktürklerde yoğ /yoğ törenlerine katılan farklı milletlerin ağlayıcı/ağıt yakıcılarını beraberlerinde getirdikleri görülmektedir. Bu durum aynı zamanda ölen kişinin öneminin de büyük olduğunu göstermektedir.³⁰

Yas merasimlerinin tarihsel serüvenine bakacak olursak ilk örneklerini M.Ö. 119 yılında görmekteyiz. En eski örneği olan bu ağıt, Hunların bir savaş neticesinden sonra Ordos’un kuzeyindeki topraklarını kaybederek büyük çölün kuzeyine çekilmeleri üzerine söylenilmiştir. Aynı şekilde Türkler’in en eski ağıtları arasında Alp Er Tunga için yazılan, Kaşgarlı Mahmut (ö. 495/1102) tarafından ise sagu olarak nitelendirilen ağıtı da belirtmemiz gerekir.³¹ Yas merasimlerinde sadece sözlü olarak bir yas tutma durumu söz konusu değildi. Fiili anlamda yapılan uygulamalar ise son derece dehşet verici bir hal almaktaydı. Bu merasimlere katılan kişilerin yaptıkları uygulamaları Yunan tarihçi Herodotos şu şekilde bildirmektedir “Bir kulaklarının memesini keserler, başlarını çepeçevre kazırlar, kollarının etini çizerler, alınlarını ve burunlarını yırtarlar, sol ellerine ok saplarlar.”³²

Eski Oğuzların yas gelenekleri Dede Korkut hikâyelerinde detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Yas tutma göstergesi olan uygulamaların benzerlerini bu hikayelerde görmekteyiz. Örneğin; “Beyrek’in ölümünden sonra babası kaba sarığını kaldırıp yere vurur, çeker yakasını yırtar “Oğul, oğul!” diye ağlar, inler. Ak perçemli anası ağlar,

²⁹ Nergis Biray, *Aile yazıları*, ed. Pervin Ergun- Mehmet Aça (Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, 1991) 229.

³⁰ Mehmet Mandaloğlu, “İslamiyet’ten Önce Türklerde Toplantı ve Törenler”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* (2012) 224.

³¹ Mehmet Ali Hacıgökmen, *Türklerde Yas Âdeti Temelleri ve Sonuçları*, Konya: Kömen Yayınları, 2. Baskı, 2024, 396.

³² İbrahim Onay, “İslamiyet’ten Önce Türklerde, Cenaze ve Defin İşlemlerinde Uygulanan Gelenekler ve Bunların Amaçları”, *The Journal Of Academic Social Science Studies* 6/6 Issue 3 (2019), 482.

gözyaşı döker, acıdan dolayı tırnaklarıyla yüzünü parçalar; simsiyah saçlarını yolar. Kızlar ve gelinler gülmeyi bırakır. Beyaz ellerine kırmızı kına yakmaz oldular. Yedi kız kardeşi aklarını çıkarır, karalar giyer... Beyrek'in nişanlısı kara giyer, ak çıkarır. Bunu işiten Kıyan Selçuk oğlu Deli Dünder ak çıkarır, kara giyer, yar ve yoldaşları akı çıkarıp kara giyerler. Kalabalık Oğuz Beyleri Beyrek için büyük yas tutarlar.”³³

Bir diğer kaynakta yazdığı üzere cenaze merasimine katılan kişilerin ağıtçılar ve ağlayıcıların yönlendirmeleri sonucunda ölen kişi için herkes saçlarını keser, kadınlar saçlarını başlarını dağıtır, yüzünü ve kulaklarını bıçakla çizerek kanlarını akıtır. Bununla da kalmayarak ölen kişinin atları ve atlarının kuyrukları kesilerek kurban edilirdi.³⁴

Yapılan bu yas uygulamaları arasında konumuz açısından dikkatimizi çeken önemli bir ayrıntı bulunmaktadır. İncelediğimiz kaynakta verilen bir freskoda tasvir edilen mâtem merasimi sahnesinde mâteme katılan kişilerin zinciri andıran bir deste ile merasim esnasında kendilerini dövdükleri ve vücutlarının belirli yerlerine zarar verdikleri görülmektedir. Şiî mâtem merasimlerinde şu anda uygulanan yas uygulamasının bir benzerini görmemiz dikkat çekicidir. Freskoda geçen sahnenin benzerini anlatan tarihçi İbn Fadlan (ö.310/922) şöyle diyor: “Bu ağlayanlar hür adamlardır. Onların ağlaması bittikten sonra, ellerinde deriden örülmüş kırbaçlar bulunan köleler gelirler. Devamlı surette ağlayıp ellerindeki örme kırbaçlarla yanlarına ve çıplak yerlerine vururlar. O kadar ki, kırbaçla vurulan yerlerde mor izler kalır”.³⁵ Bu açıklamadan anladığımız üzere kişilerin ellerinde bulunanlar zincir olmasa da deriden yapılmış kırbaçlardır ve eski tarihlerden beri vücuda vurularak bir yas tutma uygulamasının olduğu aşîkârdır.³⁶

Arap elçi İbn Fadlan yas tutma geleneklerini anlatırken aynı zamanda ilginç bir konuya değinmektedir. Seyahatnamesinde naklettiğine göre, ölen kişinin arkasından kadınlar değil erkekler, en çirkin ve en vahşi şekilde ağlamaktaydılar. Farklı kültürlerde ağlama geleneğinin kadınlar tarafından yapılması ve bu mesleğin kadınlar

³³ Nergis Biray, *Aile yazıları*, 230.

³⁴ Mandaloglu, “İslamiyet’ten Önce Türklerde Toplantı ve Törenler” 224.

³⁵ Ramazan Şeşen, *İbn Fadlan Seyahatnamesi*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 1. Baskı, 2017, 36.

³⁶ Yaşar Çoruhlu, “Eski Türklerde Ölüm”, *Cogito* 40 (2004), 259.

tarafından icra edilmesi yaygınken Türk kültüründe ölen kişinin ardında şiddetle ağlama uygulamasının erkekler tarafından yapılması ilginç bir durumdur.³⁷

Yapılan yas merasimlerinde ağlama ve dehşet verici yas tutma uygulamaları olduğu gibi farklı uygulamalarında yapıldığı bilinmektedir. Ölünün defni sırasında kamlar ve baskılar, kopuzları ile yas şiirleri terennüm eder, ozanlar ise sagular söyleyip ağıt yakarlardı. Ağıtların içeriği ise ölen kişinin yaşadığı dönemde gösterdiği başarı durumuna göre farklılık arz etmekteydi. Bu dünyada hayır göremeyenlerden dünyada çektiği sıkıntılara, hastalıklarına, yaptıkları iyiliklerinden kahramanlıklarına, toplumdaki konumundan nasıl ve ne şekilde öldüğüne kadar pek çok konu ağıtlarda ele alınırdı. Ağıtçı, yaktığı ağıt metninde, ölü ve ölümden söz eder; ölünün vücutça ve huyca övülecek yönlerini sayıp dökerdi. Eğer yaşadığı sürece mutlu olmamış ise ölen, yaşamı boyunca çektiklerini; bahtından gülmüş, varlıklı bir kişi ise malını, mülkünü, etrafına yaptıkları iyilikleri anlatılırdı.³⁸

Türk kültüründeki cenaze merasimleri ve yas törenlerini inceledikten sonra Türk kültüründeki cenaze ve mâtem merasimlerinin Şiîlerce yapılan mâtem merasimleri ile birçok benzer yönlerinin olması dikkate değerdir. Özellikle başlangıcı Kerbelâ hadisesine dayandırılan mâtem merasimlerinin Fars kültüründen peydah olduğu düşünülse de bu uygulamaların birçoğunun Türk kültüründe bulunan yas merasimlerinden esinlendiği düşünülmektedir. Yapılan uygulamalar arasında benzer olanlarının bazılarını burada saymanın faydalı olacağı kanaatindeyiz. Öncelikle ölünün ardından ağlama, bağırma, dövünme, nerdeyse bütün Türk boylarının ortak yas ögesidir. Hatta birçok Türk boyunun yas merasimlerinde saçlarını, kulaklarını ve yüzlerini kestikleri, vücutlarına zarar verdikleri, feryat ederek ağladıklarını yukarıda izah etmiştik. Aynı uygulamaların mâtem merasimlerinde de yapıldığını görmekteyiz. Cenaze defnedilmek üzeri götürüldüğünde ardından ağıtlar yakmak, mersiye okumak ve ölen kişinin faziletinden bahsetmek Türk kültüründe yapılan bir uygulamadır, bu uygulamanın aynısını mâtem merasimlerinde de görmekteyiz. Şîa mezhebinin yekununu Fars kültüründen kişiler oluştursada aynı coğrafyada bulunun

³⁷ Onay, “İslamiyet’ten Önce Türklerde, Cenaze ve Defin İşlemlerinde Uygulanan Gelenekler ve Bunların Amaçları” 483.

³⁸ Ömer Saraç, “Sığıtçılık Geleneğinden Cenaze Ağlama Derneğine Bir Değişimin Anatomisi”, *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 7 (2022), 28.

milletlerden biri olması itibariyle tarih boyunca Türk kültüründen birçok kişinin bu mezhebe mensup olduğunu ve kendi kültürlerinde bulunun birçok uygulamayı mezhebin yapısına eklediğini söyleyebiliriz.³⁹ Kerbelâ mâtemlerinin devlet eliyle resmileştirildiği dönem olan Büveyhoğulları Devletinin Muizu'd-devle (945- 967) idaresindeki yılları incelediğimizde bölgede Türk kültürünün de baskın bir konuma sahip olduğunu görmekteyiz.⁴⁰

Hal böyleyken mâtem merasimlerindeki uygulamalar Türk kültüründen etkilenebildiği gibi mâtem merasimlerinin başrolünde olan meddâhlarda Türk kültürünün mâtem merasimlerindeki karşılığı olan ağıtçılar ve sığıtıcılardan etkilenerek günümüzdeki şeklini almış olmaları gayet tabii bir durumdur.

1.2.3.İran Toplumundaki Örnekleri

İslam Devletinin ilk yıllarında fethedilen İran coğrafyasında kadîm kültür ve medeniyete sahip olan Farşlılar/ Sasaniler yaşamaktaydı. Bunların kendilerine özgü kadîm bir kültür ve medeniyetleri vardı. Fars kültürü köklü bir geçmişe ve kendine has renklere sahip olması hasebiyle Şia'nın hakkıyla anlaşılabilmesi için yakından incelenmesi gerekir. İslam dini açısından ve özel olarak Şîa mezhebi noktasında merkezi bir konuma sahip olan İran medeniyeti birçok medeniyetin kesiştiği coğrafyaya sahip olmasından dolayı farklı kültürleri içerisinde barındırmaktadır. Bu kültür potasının içerisinde birçok uygulama olduğu gibi cenaze merasimleri ve yas ritüelleri açısından da farklı uygulamalar bulunmaktadır.

İran coğrafyasının etkin dinleri arasında bulunun ve kısa süreli de olsa belirli devletler tarafından resmi din olarak kabul edilen Zerdüştlük dininin uygulamalarının bir kısmı kültür aktarımı içerisinde Fars kültürünün ana yapısı haline gelmiştir. Özellikle konumuz ile ilişkili olması hasebiyle yas merasimleri ve cenaze törenlerindeki uygulamaları bizim için dikkate değerdir.

Fars kültüründe yas merasimlerini Zerdüştlük dini özelinde incelediğimizde cenaze merasimlerinin olduğunu ancak mâtem tutma merasimlerinin olmadığını

³⁹ Hacıgökmen, “Türklerde Yas Âdeti Temelleri ve Sonuçları” 414.

⁴⁰ Hacıgökmen, “Türklerde Yas Âdeti Temelleri ve Sonuçları” 415.

görmekteyiz. Zira Zerdüştlük dinin inanışına göre yas tutma faaliyetinin ölen kişiye zarar verdiğini bilmekteyiz. Kişinin ölümünün akabinde ağlama, ağıt yakma feryat edip bağırma gibi durumlarda bulunmazlardı. Yapılacak olan her türlü mâtem uygulamasının, ruhun Çinvad Köprüsü'nde geçişinde sorun çıkaracağını ve ölen kişiye zararının olacağına inanırlardı. Çinvad köprüsü, ölümden sonra bedenden ayrılan ruhların bir araya geldiği ve bu toplanma yerinde yapılan yargılama neticesinde iyi ruhu cennete, kötü ruhu cehenneme götürdüğüne inanılan köprüdür. Mâtem uygulamaları yapmaz, bunun yerine kutsal kitapları olan Avesta okur ve dua ederlerdi.⁴¹ Ölünün yakınlarıda gömme sırasında bu konuda hassasiyet gösterir ve ona riayet ederlerdi.⁴²

Zerdüştlük inancının dışında farklı inanç ve uygulamalara da ev sahipliği yaptığını belirttiğimiz Fars kültüründe, Zerdüştlük inancının aksine ölen kişinin ardından cenaze törenlerinin yapıldığı ve bu törenlerden sonra yas merasimlerinin uygulandığı uygulamalarının da olduğunu görmekteyiz. Özellikle bahsi geçen coğrafyada hüküm sürmüş bir devlet olan Pers İmparatorluğu döneminde (M.Ö 550-331) Persli askerlerin sevdikleri komutanların ölümünden sonra nasıl yas tuttukları tarihi kaynaklara geçmiştir. Bu kaynaklarda yas merasimleri sırasında ölen kişinin ardından ağlama, bağırma, dövünme ve farklı birçok mâtem uygulamasının yapıldığını Yunanlı tarihçi Herodot'un eserinde okumaktayız. Kendi ifadeleri ile aktaracak olursak;

“Süvariler Pers kampına döndükleri zaman, Masistios'un ölümü bütün orduyu yasa boğdu, Mardonios da kederlendi. Kafalarını kazıdılar, yas belirtisi olmak üzere atların ve yük hayvanlarının tüylerini kıktılar, ağıtlar yaktılar, yeri göğü inlettiler”⁴³

⁴¹ Memet Emin Sular, “Geçmişten Günümüze İran Zerdüştilerinde Defin Şekilleri”, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6/1 (2017), 181-204.

⁴² Sular, “Geçmişten Günümüze İran Zerdüştilerinde Defin Şekilleri”.

⁴³ Herodot, *Tarih*, çev. Müntekim Ökmen (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019), 644.

Pers İmparatorluğunun dışında yapılan yas merasimlerinin farklı örneklerini Sasani Devleti döneminde (226-651) görmekteyiz. Zerdüştlük inancında kötülük ile direk temas halinde olan bedenin öldükten sonra ateşi, toprağı ve suyu kirletmemesi adına “Sessizlik Kuleleri” adı verilen “Dahme” adlı yerlere bırakılırdı. Bırakılan bu yerlerde cesedin yırtıcı kuşlar ve hayvanlar tarafından tamamen yenilmesi beklenirdi.⁴⁴ Bizanslı tarihçi Agathias eserinde belirttiğı üzere cenaze törenleri esnasında ve sonrasında yakılan ağıtlar ve tutulan yas ile ilgili şunları yazmaktadır; “Eğer kuşlar hemen gelip üzerinde uçmazlarsa ya da köpekler bir an önce gelip etleri parçalamazsa, ölen kişinin günahkâr olduğuna ve ruhunun kötü olduğunu böylece kötü akıbete mahkûm olduğuna inanırlar. Böyle ölen kişilerin akrabaları çokça ağıtlar yakarlar, onun ahirette kötü durumda olduğunu düşünürler ve perişan bir hayat sürerler. Fakat ceset çabucak tüketilirse ölen kişilerin yakınları onun ruhunun ödüllendirildiğı ve talihli biri olduğu için erdemli, üstün ve iyi bir kadere sahip olduğuna inanarak kutlamalar yaparlar.”⁴⁵

Fars kültürü içerisinde kıymetli bir konuma sahip olan tarihi kahramanlardan bazılarının yaşamları ve ölümleri halk nezdinde son derece acı dolu olmasından dolayı bu kişilerin yas merasimleri de önemli bir hal almıştır. Kerbelâ olayından sonra Hz. Hüseyin için yapılan yas merasimlerinde uygulanan birçok uygulamanın ve Hz. Hüseyin’e biçilen rol bu tarihi kahramanların yaşamları ve ölümleri ile ilişkilendirilmektedir. Örneğin bu kahramanlar arasında gösterebileceğimiz Siyavuş’un Hz. Hüseyin’e birçok açıdan benzetilmesi yas kültürü açısından da önem arz etmektedir. Siyavuş’un ölümünün ardından yapılanları kaynaklarda şu şekilde okumaktayız; “Siyavuş’un babası Keykavus’un, oğlunun ölüm haberini aldığı anda, üzüntüsünden karalar giyip yas tuttuğı, elbiselerini ve yakasını parçalayıp dağıttığı, tacının üzerine toprak saçtığı, yüzünü yaraladığı rivayet edilmektedir. Yine bütün İran Siyavuş’un ölümünden dolayı yasa bürünmüş, mavi ve karalar giyip gözyaşlarıyla yollara düşmüş, ağlamaktan sapsarı kesilmiş olarak “Siyavuş! Siyavuş!” diye bütün halk feryat etmişlerdir. Rüstem de Siyavuş’un ölümünden büyük üzüntü duymuş

⁴⁴ Rabia Özsağır, “Zerdüştlük İnancına Sahip Olanlar İçin Tanrı Ahura Mazda’ya Uzanan Bir Yol: Ritüeller”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan Bilimleri Dergisi* 3/1 (2022), 36.

⁴⁵ Averil Cameron, *Agathias on the Sassanians* (Washington, DC: Dumbarton Oaks, Trustees for Harvard University, 1969), 79.

elbiselerini yırtmış, tam bir hafta keder içinde yas tutmuş, Siyavuş'un intikamını almadıkça yüzündeki topraklarını yıkamayacağına ve yası bitirmeyeceğine yemin etmiştir.”⁴⁶

İran coğrafyası içerisinde yaşayan bir kavim olan ve özellikle mâtem merasimlerinin resmileşmesinde etkili olan Deylemliler, İslam devrinden önce de yaptıkları yas merasimlerinden dolayı ele alınması gereken bir topluluktur. Deylemliler cenaze merasimlerinde saçlarını başlarını açarak toplanır, ölenin ardından yas tutarlardı. Deylemlilerin kültürel bir uygulaması olduğu anlaşılan cenazenin ardından baş açık, yalın ayak yürüme ve yas tutma geleneğinin, Deylemliler’ce kurulan Büveyhîler Devletinin yöneticisi olan Muizzüddeve’nin Şîî bir gelenek olarak Âşûrâ mâtemini ortaya çıkarmasında etkili olduğu söylenebilir. Zira Muizzüddeve’nin Bağdat’ta 10 Muharrem mâtemi için yayınladığı ferman onların mezhebi taassuplarını canlı bir biçimde yansıtmaktadır.⁴⁷ Ayrıca Deylemlilerin bulunduğu coğrafyada Türk kültürü ile yakın münasebetlerinin bulunması yapılan bu uygulamaların kadim Türk kültüründen alındığı ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Arap kültüründeki, Türk kültüründeki ve İran kültüründeki tarihsel arka planını incelediğimiz yas merasimleri ve bu merasimler esnasında yapılan uygulamaların birçok açıdan benzer olduklarını görmekteyiz. Aynı coğrafyaları paylaşan insanların yaşamları birbirine benzedikleri gibi ölümleri ve ölümden sonraki acılarında birbirine benzemektedir. Bahsi geçen toplulukların birçok uygulaması ortak olsada yapılan bu uygulamaları içselleştiren ve bunu toplumun tamamına yayarak kendi kültürleri açısından kutsal bir kimliğe büründüren topluluk İran topluluğudur. Zira İran toplumu kadim geçmişinden almış olduğu bu kültürü bugüne taşıırken kendi dini mezheplerinin potasında bu kültürü eritip yepyeni bir kimlik ile dünyaya sunmaktadır.

Şîa mezhebinin mâtem merasimlerine farklı bir önem atfettiğini ve bu merasimlerin inanç ile ilgili bir zemine oturtulması ayrıca altı çizilmesi gereken bir konudur. İlerde ele alacağımız üzere mâtem merasimlerinde ağlamanın, dövünmenin

⁴⁶ Fatih Topaloğlu, “Şîa’da Kerbelâ Mateminin Ortaya Çıkışı ve Eski İran Kültürüyle İlişkisi”, *Asitan Yayıncılık* 1 (2010), 506.

⁴⁷ Topaloğlu, “Şîa’da Kerbelâ Mateminin Ortaya Çıkışı ve Eski İran Kültürüyle İlişkisi” 506.

ve bu merasimler esnasında acıyı iliklerine kadar hissetmenin zorunlu olduğunu görmekteyiz.

Buraya kadar ele alınan konular itibariyle anlaşılan şu ki meddâhlar farklı toplumlarda farklı isimler ve uygulamalar ile karşımıza çıkmaktadırlar. Bazen ağıtçı bazen sığıtçı bazen nevvâha, ressâe, naihâ ve daha birçok farklı isimle anılmaktadırlar. İsimler topluluklara ve dönemlere göre farklılık gösterebilir ve şunu çok iyi biliyoruz ki mâtem/yas merasimlerinin baş aktörleri olan bu kişiler toplulukların acı duygularını yönlendirmede ve olayın vahametini topluluklara aktarmada hayati bir konuma sahiptirler.

1.3. İslamiyet Sonrası Bazı Devletlerde Meddâhlık Makamı

1.3.1. Emevîler Döneminde Meddâhlık Makamı

Meddâhlık kavramını doğru anlayabilmek için öncelikle bu kavramın barındırdığı anlamları bilmekle beraber Meddâhlık makamının tarihsel arka planını iyi okumak elzemdir. Şîa mezhebi gibi İslam dininin ana mezheplerinden biri durumunda olan bu mezhebin mensupları tarafından saygıyla karşılanan ve toplumda büyük bir karşılığı olan meddâhların yeni bitme, birkaç yüzyıllık tarihe sahip olduğunu düşünmek yanlış olacaktır. Meddâhlık temelde şehitlik vakâalarının mâtemini tutmak amacıyla kurumsallaşan bir yapı olduğundan, Şîa mezhebinde tarihi açıdan mâtem duygusunun dayandırıldığı Kerbelâ hadisesine gitmek ve olayın yaşandığı dönemi irdelemek hayati bir öneme sahiptir. Meddâhlar için mâtem ile başlayan merasimler tarihi süreç içerisinde şehâdet ve velâdet olaylarının tamamını konu edinen merasimler haline gelmiştir. Hal böyleyken Emevîler döneminden (661-750) başlayarak günümüz Şîa mensubu devletlerine kadar ki tarihi süreci konumuz çerçevesinde ele alacağız.

Toplum nezdinde belirli bir prestije sahip olan her yapı, elde ettiği statüyü daha da itibarlı bir hale getirmek amacıyla tarihi bir kökene bağlamak zorunda hisseder. Böyle bir durumda meddâhların mâtem merasimlerinin varlığını Emevîler dönemine kadar geri götürmek mümkündür. Mâtem merasimlerinin çıkış noktası olan ve tarihin en acı olaylarından biri olarak kabul edilen Kerbelâ hadisesi aynı zamanda Meddâhların tarihlerini dayandırdıkları temel kaynaktır. Kerbelâ hadisesi Hz. Hüseyin

ve beraberinde bulunan ailesi ile beraber birçok Müslümanın 10 Muharrem 61(Ekim 680) tarihinde hunharca katledilmesi olarak bilinen acı bir olaydır.⁴⁸ Kerbelâ olayının yaşandığı esnada Hz. Hüseyin'in, üvey kardeşi olan Ebu'l-Fazl Abbas'ın şehit edilmesi üzerine bir beyit okuması, meddâhlık kurumunun ilham noktası olmuştur. Buradan yola çıkarak, mersiyeler ile yas tutulması ve yas duygusunun şiirlere dökülerek toplu bir şekilde yansıtılması, meddâhların icra ettikleri mesleklerinin kaynağını, Kerbelâ olayının merkezinde bulunan Hz. Hüseyin'e kadar dayandırmış olmalarını sağlamıştır.⁴⁹ Aynı şekilde yas durumunu şiirler ve mersiyeler ile yansıtma yolunu tercih eden Ehl-i beyt üyelerinden bazıları da Meddâhlık makamı için kaynak niteliğindedir. Bu üyelerden bazıları Hz. Hüseyin'in kız kardeşi Zeyneb ve kızı Ümmü Gülsüm'dür. Kendileri Kerbelâ olayının yaşanmasından sonra yaşadıkları acı duyguyu mersiyeler yoluyla ağıtlar yakarak dile getirmişlerdir. Yaktıkları ağıtları bireysel olarak dile getirdikleri gibi yakınlarında bulunan kişileri de buna davet etmiş ve böylece Şîa tarihindeki mâtem merasimlerinin bir nevi ilk versiyonları ortaya çıkmıştır.⁵⁰

Şiirler eşliğinde ağıtların yakıldığı bir diğer örnek Emevîler döneminde yaşanan şu olaydır: Hz. Hüseyin'in oğlu Ali Zeynelabidin'in "Ey Beşir! Allah babana rahmet etsin; senin de baban gibi şairliğin var mıdır?" diye sorması üzerine Beşir b. Cazlem'in "Evet ey peygamber evladı benim de şairliğim vardır" şeklinde cevap vermiştir. Bunun üzerine Ali Zeynelabidin: "O halde Medine'ye giderek Hüseyin'in şehit edildiğini herkese bildir" demiştir. Bunun üzerine Beşir b. Cazlem'in Medine'ye giderek ahaliye yüksek sesle ve ağlayarak Hz. Hüseyin'in şehâdetini bildiren beyitler okuduğu, halkın ise bu beyitler karşısında ağlamaya başladığı bildirilmektedir.⁵¹

Emevîler döneminde acı olayların vuku bulması, Ehli beyt mensuplarının büyük sıkıntılar yaşaması ve Arap kültüründe birçok olayın şiirler vasıtasıyla dile getirilmesi gibi hususların bir araya toplanması neticesinde meddâhlık makamının ortaya çıkışının Emevîler döneminden başlatmak doğru bir tutum olacaktır. Zira

⁴⁸ Ebü'l-Hasan El-Eş'arî, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn/ İlk Dönem İslâm Mezhepleri*, çev. Mehmet Dalkılıç, Ömer Aydın (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 1. Baskı, 2019) 134. Ayrıca ayrıntılı bilgi için bk. Mustafa Öz, "Kerbela", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara, 2022), 25/271-272.

⁴⁹ Yılmaz, "İmam Hüseyin'in Yaşçıları", 320.

⁵⁰ Yılmaz, "İmam Hüseyin'in Yaşçıları", 320.

⁵¹ Seyyid İbn Tavus, *El-Luhuf Ala Katle't-Tufuf* (İstanbul: Kevser Yayınları, 2014), 142.

olayların çıkış noktası aynı zamanda duygu yoğunluğunun en zirve yeridir. Şiirlerin veya duygusal beyitlerin kişiler üzerinde niçin tesir ettiğini bilmek istiyorsak bu noktayı iyice tahlil etmek zorundayız. Kerbelâ hadisesinin yaşandığı coğrafyayı ve kültürü iyice öğrendikten sonra niçin şiirlerin Meddâhlar tarafından önemle kullanıldığını daha iyi anlamış olacağız.

Ehli beyt mensuplarına ve sevenlerine karşı müsamaha göstermeyen Emevî yönetimi Kerbelâ hadisesi ile baskısını arttırmış, yaşanan bu elim olayın bir şekilde unutulmasını sağlamaya çalışmıştır. Her baskı beraberinde bastırılan şeye karşı bir cazibe ortaya çıkarmaktadır. Bu durum Kerbelâ olayında hayatını kaybeden kişileri anma noktasında da yaşanmıştır. Özellikle Ehli beyt mensupları olmak üzere birçok Ehli beyt seveni bu olayda şehit olmuş kişileri anmak amacıyla evlerde gizli bir şekilde meclisler kurmuş ve bu meclislerde şehitleri anarak mâtem tutmuşlardır.

Emevî yönetimi Kerbelâ olayını unutturmak maksadıyla birtakım yöntemlere başvurmuştur. Başvurduğu yöntemlerden biri de on muharrem gününün tarihte hep iyi ve güzel hadiselerin yaşandığı, peygamberlerin selamete çıktığı bir gün olması hasebiyle bugünü bayram ilan etmesi olmuştur. Emevî halifesi Abdülmelik b. Mervan (ö. 86/705) döneminde komutan olan Haccac b. Yusuf el-Sakafi (ö. 95/714) tarafından o güne özel olarak yeni bir bayram ihdâs edilmiştir.⁵² Bütün bu yapılanlar Kerbelâ olayını unutturmadığı gibi insanları bu acı olayı öğrenmeye, anmaya ve mâtem merasimleri düzenlemeye sevk etmiştir. Gizli bir şekilde de olsa imamlar öncülüğünde insanlar topluca mâtem merasimleri düzenlemiş ve kitlesel olarak bir yas kültürü oluşmaya başlamıştır.

Sürecin bu şekilde ilerlemesi ile bir mâtem kültürü oluşmaya başlamıştır. Oluşan mâtem kültüründe merasimlerin icrasında net olarak meddâhların olduğunu bildiren kaynaklar olmasa da şiirleri yüksek sesle okuyan, dinleyicileri duygusal anlamda üst seviyelere taşımaya çalışan kişilerin olduğu bilinmektedir. Günümüzde bilinin şekliyle bir meddâh profilinin olduğunu söylemek güçtür ancak amatör

⁵² Zeynep Sena Kaya, *İran'da Âşûrâ Merasimleri Ve Tarihsel Gelişimi*, (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İslam Mezhepleri Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 18-21.

anlamda bir meddâhlık makamının oluşmaya başladığını ve Şîî kültürde yer ettiğini söyleyebiliriz.

Emevîler dönemi olayların yaşandığı acı bir dönem olduğu için lokal anlamda bazı merasim uygulamalarının yapıldığını görmekteyiz. Bu dönemin daha çok Ehl-i beyt mensupları ve sevenleri için takibat ve şehâdet dönemi ile geçtiğini söyleyebiliriz. Ayrıca bu uygulamalar sonraki dönem olan Abbasiler Devletinin kuruluşunu hazırlayan faktörlerden olmuştur.⁵³ Meddâhlık için temellerin atıldığı bir dönem olarak kabul edilse de kurumsallaşma açısından bir gelişme olduğunu söylemek güçtür.

1.3.2. Abbasiler Döneminde Meddâhlık Makamı

Emevîler iktidarından sonra 750 yılında yönetime gelen Abbasiler, Emevîlerden farklı olarak Ehl-i beyt mensuplarına karşı biraz daha ılımlı bir politika benimsemişlerdir. Bu ılımlı politika ise yönetim noktasında çıkabilecek sorunlar, yönetime gelen halifelerin düşünceleri, halifelerin mezhepsel durumu ve daha birçok farklı nedenlerden dolayı zamanla değişmeye başlamış ve Ehl-i beyt mensuplarına karşı sert davranışlarda bulunarak zulmetme durumunu ortaya çıkarmıştır. Bu dönemin (750-1258) ilk zamanlarında Hz. Hüseyin'in kabri için gerekli masraflar yapılmış ve ihtimam gösterilmiştir. Ancak ilerleyen zamanlarda türbe ziyaretlere kapatılmış ve ziyaret edenlerin en ağır şekilde cezalandırılacağı bildirilmiştir.⁵⁴ Bu yasaklamaları dönemin yönetim anlayışı ve siyasi ortamında değerlendirmek daha doğru olacaktır. Zira imamların toplum tarafından hürmet görmeleri, Ehl-i beyt mensubu oldukları için kitleleri yönlendirmede etkili olmaları, halifeler tarafından cazibe merkezi haline gelen Hz. Hüseyin türbesi ve yakınlarının mezarlarının yasaklanması siyasi yönetime oluşturulacak tehdit durumunda değerlendirildiğinde kendi içerisinde tutarlı bir hal almaktadır.

⁵³ Mehmet Dalkılıç. "Sembolik Anlatımın Siyasal Bir Araç Olarak İşlevselleşmesi ve Bâtınî Mezheplerde Gizli Dil". *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 5/3 (Haziran 2005), 134. Ayrıca detaylı bilgi için bk. Mehmet Dalkılıç. "Hicri İkinci Asırda İslam Mezhepleri ve Coğrafi Dağılımı". *Hicri İkinci Asırda İslâmî İlimler- 4* (Ankara: İksad Uluslararası Yayınevi, 2022)

⁵⁴ Erkoçoğlu, Fatih. "Kutsal(laştırılmış) Bir Mekan: Kerbela* (Osmanlı Hâkimiyetinin Sonuna Kadar)" *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* XIV/1 (2010) 290.

Bu dönemin Meddâhlık makamı için Emevîler döneminden daha verimli geçtiği aşîkârdır. Özellikle bu dönem içerisinde Kerbelâ olayları ve Hz. Hüseyin ile beraberindekiler için mersiyeler yazılmış ve okunmuştur. Bu dönem içerisinde en önemli isim şüphesiz ki Cafer es-Sadık'tır, zira kendisi sistemli bir şekilde şiirlerin yazılması ve Kerbelâ olayının unutulmaması için büyük gayretler göstermiştir. Cafer es-Sadık bu dönem içerisinde Meddâhlık için temel kaynak olacak olan bazı uygulamaları da meydana getirmiştir. Kendi evinde insanları toplayarak mersiyeler okutması, ağıtlar yakması ve aynı evin içerisinde perde çekmek suretiyle kadınları da bir mecliste toplaması mâtem merasimleri için dikkat çekici adımlardır.⁵⁵

Yine Abbasiler devri içerisinde şiirler ve mersiyelerin yazılması ile beraber topluca türbe ziyareti yaparak orada mâtem tutulması ve ağıtların yakılması, dış mekânda gerçekleştirilen merasimlerin ilk örnekleri olabilirler. Bu mekânlarda kişilerin mersiyeler okuması, ağıtlar yakması ve toplulukları ağlatması da meddâhlık için ilk örnekler olarak sunulabilir. Aynı şekilde bu dönem içerisinde meddâhların kitabi kaynak olarak kabul edeceği eserlerin başında gelen maktel türü eserlerde yazılmaya başlamıştır. Makteller ölümleri anlatan eselerdir. İslam dini içerisinde öneme sahip olan kişilerin ölümlerini anlatan ve kendi döneminden sonraki dönemleri de etkisi altında tutmayı hedefleyen bu eserler yas törenleri için büyük bir öneme sahiptirler. Maktel türünün ilk örneklerini Şîî tarihçi Ebû Mihnef (ö. 157/774) tarafından yazılmış olan Maktelü 'Ali ve Maktelü'l-Hüseyin adlı makteller ile görmekteyiz.⁵⁶ Bu dönem içerisinde gördüğümüz makteller genel anlamda Hz. Hüseyin'in vefatını konu edindikleri için zamanla "Maktel-i Hüseyin" adını almışlardır.⁵⁷ Yazımızın ilerleyen kısımlarında detaylıca ele alınacak olan Maktel-i Hüseyin kavramını geleceği yere bırakıyoruz.

Profesyonel anlamda ilk kez mersiyeleri okuma ve insanları ağlatma amacıyla bir meslek grubunun ortaya çıktığını yine ilk defa Abbasiler döneminde görmekteyiz.

⁵⁵ Kaya, "İran'da Âşûrâ Merasimleri ve Tarihsel Gelişimi".22.

⁵⁶ Şeyma Güngör, "Maktel", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Tdv Yayınları, 2003), 27/455.

⁵⁷ Şeyma Güngör, "Tarihî Olaydan Menkıbeye, Menkıbeden Şahesere [Kerbela Olayı ve Hadikatü's-Süeda]", 38. *ICANAS: Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Edebiyat Bilimi Sorunları ve Çözümleri International Congress of Asian and North African Studies, Problems and Solutions of the Science of Literature II* (2008), 777-778.

Günümüzde Meddâh olarak bilinen kimselerin ilk örnekleri olan bu kişiler minberlere çıkarak toplulukları duygusal anlamda galeyana getirerek anlattığı olayların vahametini yansıtmaya çalışmışlardır. Yaptıkları işin önemi o denli yüksekti ki kendileri minberde görevlerini icra ederken toplumun önderleri konumunda olan İmamların yerde oturarak onları dinledikleri bilinmektedir.

Bu dönem içerisinde mâtem merasimlerinin kurumsallaşmaya başladığını belirtmiştik. Bu kurumsallaşma faaliyetini başlatan ancak tam anlamıyla bunu başaramayarak kendisinden sonraki kişilere aktaran kişi olarak Ali b. Hüseyin Zeynelabidin (ö. 94/712) kabul edilir. Kendisinin ömrünün yirmi senesini ağlamakla geçirdiğini ve mâtem merasimlerinde uygulanan ağlama ritüellerinin de buradan kaldığını söyleyebiliriz. Devamlı olarak acıyı taze tutması ve ağlaması mâtem ruhunu canlı tutmuştur. Kendisinden sonra gelen beşinci İmam Muhammed Bakır vefatından sonra mâtem merasiminin düzenlenmesi için oğlu Cafer-i Sadık'a 800 dirhem para bırakarak mâtem uygulamasının devamlılığını ve meşruiyetini göstermiştir. Yine bir başka imam olan Cafer es-Sadık oğlu İsmail vefat edince bir yas ve mâtem göstergesi olması amacıyla üst elbisesini ve ayakkabılarını çıkararak cenaze törenine katılmış ve bir nevi mâtem usulünün nasıl olması gerektiğini uygulamalı bir şekilde topluma göstermiştir. Aynı şekilde sekizinci imam olan Ali er-Rıza Halife Me'mun tarafından Horasan şehrine çağırılınca bir daha dönememe durumunun olabileceğini öngörerek bütün ailesini yanına toplamış ve kendisinin ardından ağlayarak yas tutmalarını istemiştir.⁵⁸ Bütün bunlardan anlaşılan şu ki; Şii kaynaklarca elde edilen bilgilere göre matem merasimlerinin temel noktası İmamlar ve onların uygulamalarıdır.

Bu rivayetler incelendiğinde mâtem merasimlerinin İmamlar öncülüğünde kurumsallaştırılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Önceleri yalnız başına yapılan yas tutma ritüelleri İmamlar tarafından toplumun tamamına şamil olacak şekilde merasimler haline getirilmiştir. Bazı rivayetlerde Cafer es-Sadık zamanında Kerbelâ'ya gelen ziyaretçilerin yüksek sesle maktel türü kitapları okudukları ve bu okumalar eşliğinde yüksek sesle ağıtlar yakarak ağlamaya başladıkları bildirilmektedir. Bu yapılan merasimlerin sadece yas tutma amacının olmadığını, aynı

⁵⁸ M. Ali Büyükkara, "Kerbela' dan İnkılab' a: İmami -Şii Şehadet Düşüncesi ve Problemleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43/2 (2002), 23.

zamanda siyasi açıdan öneme sahip olduğunu ve yönetime bir çeşit güç gösterisi olabileceğini de belirtmekte fayda var.⁵⁹ Her İmam aynı zamanda doğal anlamda bir yönetim adaydır. Yönetici aday olarak doğan ve yönetici olması için devamlı olarak yönlendirilen İmamların kontrol altında tutulması her dönemde dikkat edilen bir husus olmuştur.

Abbasiler döneminin Ehl-i beyt mensupları ve mâtem merasimleri açısından iki bölüme ayrıldığını söyleyebiliriz. İlk bölümde Ehl-i beyt mensupları tarafından rahat bir dönemin olduğunu ve kendilerini gizlemeden, halktan soyutlanmadan yaşadıkları, İkinci bölümde ise Abbasiler döneminin Emevîlerde olduğu gibi Ehl-i beyt mensupları için sıkıntılı bir hal almaya başladığını görmekteyiz. Özellikle Halife Mütevekkil (ö. 247/861) tarafından Ehl-i beyt türbelerinin yıkılması ve Hz. Hüseyin türbesine yapılan ziyaretlerin yasaklanması en dikkat çekici uygulamalardır. İlk zamanlardaki rahatlık döneminde uygulanmaya başlayan mâtem merasimleri İmamlar öncülüğünde kurumsallaştırılmaya çalışılmış ve kısmen de olsa başarılı olmuştur. Bu kurumsallaşma faaliyetleri neticesinde kitabi kaynakların oluşması ve ilerde meddâhlar için hayati öneme sahip olacak kaynakların bir araya gelmesi sağlanmıştır.

Meddâhlık makamının tarihsel arka planında önemli yerlerden birine sahip olan Abbasiler dönemi önemini bu işlerden almaktadır. Büyük sorunların yaşandığı Emevîler döneminden çıkarak rahatlamanın sağlanması, akabinde tekrardan sorunların baş göstermesi ve yeniden baskıların artması, işte böyle bir dönemin ürünü olan bu kitabi kaynakların yani makteller, mersiyeler ve daha başka eserlerin meddâhlara kalması bu yüzden önem arz etmektedir. Emevîler döneminde olayların yaşanması ve bu olayların duygusal anlamda Müslümanlarda derin izler bırakması sonraki dönem olan Abbasiler döneminde bu olayların hatırlanması için çalışmaların yapılması konumuz açısından bilinmesi gereken önemli bir nokta olduğunu söyleyebiliriz.

1.3.3.Fâtımîler Döneminde Meddâhlık Makamı

909-1171 yılları arasında Kuzey Afrika, Mısır ve Suriye’de hüküm süren Şîî bir devlet olan Fâtımîler, aynı dönemlerde hüküm süren Büveyhîler Devleti döneminde

⁵⁹ Büyükkara, “Kerbela’ dan İnkılab’ a: İmami -Şîî Şehadet Düşüncesi ve Problemleri”, 24.

(932-1062) yapılan merasimler kadar etkili olamamışsalarda yas merasimleri ve bayram merasimlerini hassasiyet ile uygulamaya çalışmışlardır.

Fâtımîler, özellikle 10. ve 11. yy. arasında kendi toprakları içerisinde muhtelif yerlerde belki de ilk örneklerini gördüğümüz “Hüseyniyyeler” inşaa ettirmiş ve bu mekânlarda meddâhlar öncülüğünde yas tutmuştur. Hüseyniyyelerin mahiyeti ve işlevleri ile ilgili detaylı bilgileri ileriki sayfalarda anlatacağız. Fâtımîlerin yöneticilerinden el-Aziz (ö. 386/996) ve el- Hâkim (ö. 411/1021) dönemlerinde merasimlerin yaygınlık kazandığı, devlet tarafından özellikle desteklendiği bilinmektedir.⁶⁰

Fâtımîler döneminde yapılan merasimler genelde taşkınlıklardan dolayı asıl amacına ulaşamamış ve halkta infiale sebep olmuştur. Bunun en büyük örneğini 363/973 yılında Halife el- Mu’iz-lidinillah (ö. 365/975) döneminde görmekteyiz. O yıl içerisinde yapılan merasimlerde Halife sokaklarda merasimleri anmak amacıyla törenler düzenlemiştir. Bu geçitlerin içinde görevli olan kişiler mersiyeler okuyup Hz. Hüseyin’e yas tutarak Gülsüm ve Nefise’nin türbelerinin yanından geçmiş, akabinde yürüyüşe katılanlar ticari mallara zarar vermiş ve Âşûrâ günü alışveriş yapan diğer kişilere karşı yoğun bir tepki göstererek insanları lanetlemişlerdir. Bunda dolayı toplumsal bir kaos meydana gelmiş, sonraki merasimlerde Sünnî gruplar Şîî gruplara karşı tepki göstermiş ve şiddet olayları yaygınlık kazanmaya başlamıştır.⁶¹

Yine Fâtımîler döneminde 396/1005 yılında Kahire’de törenler düzenlenmiş, mersiyeler okunmuş ve Sünnî gruplar ile Şîî gruplar karşı karşıya gelmişlerdir. Sonrasında Şîî gruplar içerisinde bir kişi şiddete uğrayınca sorunlar yeniden baş göstermeye başlamıştır. Bu saldırı sonrasında Kahire’de resmi merasimler sokaktan alınarak yalnızca camiilerde ve hüseyniyye adını verdikleri yas merasim mekânlarında meddâhlar öncülüğünde yapılmaya başlanmıştır. Öyle anlaşıyor ki kamusal alanda şiddet ve çatışmayı önlemek amacıyla matem merasimleri büyük oranda özel alanlara çekilmiştir.

⁶⁰ Babak Rahimi, *Theater State and the Formation of Early Modern Public Sphere in Iran*, (Leiden-Boston: Brill Akademik Yayını, 2012) 208-209.

⁶¹ Kaya, “İran’da Âşûrâ Merasimleri ve Tarihsel Gelişimi”,35.

Bu dönemde mâtem merasimlerinin resmi olarak uygulandığını görmekteyiz. Bu merasimlerin uygulanışı şu şekilde olmuştur; bölgenin en büyük camiisi olan Ezher camiinde merasim başlar, ardından halk camiye gelir feryat figan ağlayarak ağıtlar yakardı. Kadı'l-Kudat önderliğinde yas merasimlerine gelen hey'et bugüne özel olarak mâtem kıyafetlerini giymiş bir şekilde merasim alanına gelir, vezirin törene katılmasıyla beraber yas töreni başlardı. Kuran-i Kerim okunması, Kerbelâ olaylarının anlatılması ve Ehl-i beyt'in kutsallığı ile ilgili şiirlerin okunmasıyla merasim devam ederdi. Bu şiirler meddâhlar öncülüğünde okunur ve halkın acı dolu yas duygularını kanalizasyon ederek mâtem merasiminin en coşkulu şekilde geçmesi amaçlanırdı. Merasimlerden sonra hey'et camiiden ayrılır saraya doğru yol alırdı. Sarayda kendilerine hazırlanmış olan yer sofrasında yas günlerine uygun bir şekilde hasır üzerinde yemeklerini yerlerdi.⁶²

Fâtımîler dönemi içerisinde mâtem merasimleri için hayati bir nokta olan diğer bir konu ise Hz. Hüseyin'in kesilmiş olan başının 1099-1291 tarihleri arasında Kudüs ve çevresine hâkim olan Haçlılardan kurtarılarak Fâtımîlerin Kahire şehrine getirilmesidir. Fâtımî Devletinin vezirlerinden biri tarafından 1154-1155 yıllarında getirilen Hz. Hüseyin'in başı sonraki yıllarda yapılan mâtem merasimleri için uğrak bir mekân haline gelmiş ve Şiîler ile beraber Sünnîler tarafından da sıkça ziyaret edilmiştir. Bu tarz uygulamalar ile beraber görülmektedir ki mâtem merasimleri sadece Şiîlerce sahiplenilen bir uygulama olmaktan çıkarak Sünnî kesim tarafından da sahiplenilen bir hal almaya başlamıştır.⁶³

Bu dönem içerisinde sadece yas merasimleri değil aynı zamanda Şiîlerce bayram kabul edilen bir bayram gününün de kutlandığını görmekteyiz. Yine meddâhlar öncülüğünde, şiirler eşliğinde kutlanan bu bayram Fâtımîler Devletinin Mısır'a geldikten sonra edindikleri ilk bayram olma özelliğine sahiptir. Gadîr-i Hûm bayramı olan bu bayram Fâtımî halifesi Muiz-Lidînillah'ın Mısır'a geldikten sonra bir grup Şiî'nin topluca dua ettiğini ve şiirler okuduğunu görünce hoşuna giden bu uygulamayı merak ederek sormuştur. Bunu yapan kişilerin ise bugünün Gadîr-i Hûm günü olduğunu, insanların bu önemli günü andığını söylemiştir. Halife bunu öğrenince

⁶² Makrîzî, *el-Hitât*, (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Baskı, 1998.) 2/4 328-329.

⁶³ Kaya, "İran'da Âşûrâ Merasimleri ve Tarihsel Gelişimi", 36.

yapılan bu uygulamaya devlet tarafından bir resmiyet kazandırmış ve devlet tarafından kutlanan bir bayram haline getirmiştir. Mısır'da ilk olarak 362/972 yılında kutlanan Gadîr-i Hûm bayramı, önceleri şatafattan uzak bir şekilde sade bir tören halinde kutlanırken daha sonraları Fâtîmî Devleti'nin meddâhlar tarafından düzenlenen en gösterişli merasimlerinden biri haline gelmiştir.⁶⁴ Ayrıca Büveyhîler Devletinin ihdâs ettiği bir uygulama olması hasebiyle Fâtîmîler'in bundan etkilenecek uygulamaya başladığının da altını çizmek gerekir.

Fâtîmîler dönemi merasimler açısından gösterişli bir dönem olarak adlandırılmasa da yaptıkları uygulamalar ve mâtem merasimleri ile bayram günlerini devam ettirmeleri açısından bir dönüm noktası olarak adlandırılabilir. Özellikle meddâhlık mesleğinin devamlılığının sağlanması ve gelişimi açısından Hüseyniyye adındaki yapıların oluşturulması ve desteklenmesi konumuz açısından büyük bir öneme sahiptir.

Fâtîmîler, Şîî grupların aşırılıklarına ve taşkınlıklarına sahip çıkmamış, Sünnîler ile aralarında gelişen olayların çözümünde ise tarafsız kalmaya çalışarak denge politikaları ile düzen sağlamayı amaçlamışlardır. Temelde Şîî mezhebini referans alan bir devlet olan Fâtîmîler, bu tarz yaklaşımları ile Sünnî kesimden de yakınlık beklemişlerdir.

1.3.4.Büveyhîler Döneminde Meddâhlık Makamı

Şîa tarihi açısından Büveyhîler Devleti farklı zaviyelerden büyük bir öneme sahip bir dönemdir. Şehâdet ve velâdet merasimlerinin gelişimi, bunların kamuya açık olarak icra edilmesi ve sistematik bir hale gelmesi noktasında hayati bilgilere sahip olan bu dönem, aynı zamanda birçok ilkleri de içerisinde barındırmaktadır.

Büveyhîler 932-1062 yılları arasında İran ve Irak coğrafyasında hüküm süren bir devlettir. Deylem kabilesine mensup olan bu devletin kurucuları önceleri putperest ve Mecusi inancına sahiplerken zamanla Müslüman olmuş ve Zeydî-İmamî inancını

⁶⁴ Makrîzî, *el-Hitât*, 2/4, 328-329.

benimsemişlerdir.⁶⁵ Şiîliği benimsemeleri ve yaptıkları faaliyetleri açısından incelenmesi gerekir.

Büveyhîler Devleti döneminde Şiîlik açısından öneme sahip olan bazı uygulamalar yapıldığını söyledik. Bu uygulamalardan bazıları ilk kez yapılıyorken bazıları ise daha önceden yapılan uygulamaların sistematik hale getirilmesinden ibarettir. Yapılan bu uygulamalar; Gadîr-i Hûm ‘un bayram olarak kutlanması, ezanın Şîa mezhebine uyarlanması ve Sebbü’s-Sahabe uygulamaları şeklinde sıralayabiliriz. Ayrıca Büveyhîler’e kadar ferdi olarak gerçekleştirilen Âşurâ merasimleri ilk defa bu yönetimin desteği ile kamusal alana taşınmıştır.⁶⁶

Büveyhîler Devletinde bu tarz uygulamaların ön plana çıkarılması sadece dini amaçlar uğruna yapılmış şeyler değil, aynı zamanda siyasi ve mezhebi çıkarlarda amaçlanmıştır. Siyasi açıdan destekleyici bir örnek verecek olursak; rakip olarak gördükleri Abbasiler Devletinin Sünnîlik taraftarı bir politika benimsemesi Büveyhîler Devletini siyasi açıdan güç kazanmak amacıyla Şiî uygulamaların yaygınlaştırılması noktasında bu tarz eylemlere yöneldiğini söyleyebiliriz. Mezhebi kaygıların amaçlandığını desteklemek amacıyla örneklendirecek olursak; yine Sünnî eğilimli devletlerin rakip olarak gördükleri Şiî Müslümanların ve Ehl-i beyt mensubu kimselerin desteğini görmek, mezhebi açıdan hedeflenen amaçlardan biri olabilir.

Bütün bunları bir kenara bırakarak yapılan faaliyetleri ve konumuz açısından büyük bir öneme sahip olan yas ve bayram merasimlerinin uygulamalarını, aynı zamanda meddâhlık makamının yansımalarını incelemeye başlayacak olursak, öncelikle merasimlerin sivil uygulamalardan çıkarılarak devlet desteğiyle yapılır bir hale gelmesini ele alarak başlayabiliriz.

Hicri 352 yılında Büveyhîler Devletinin yöneticisi olan Muizzü’d-Devle b. Büveyh (ö.356/967) Muharrem ayı mâtem merasimlerinin şahsi ya da lokal anlamda yapılmasını kabul etmeyerek bunu toplumun tamamına yaymak amacıyla bazı uygulamalar getirmiştir. Tarihte ilk kez devlet desteğiyle bu denli büyük merasimlerin

⁶⁵ Mehmet Ümit. “Zeydî Düşüncede Hz. Hüseyin ve Kerbela”. *Çeşitli Yönleriyle Kerbela 1: Tarih Bilimleri* (Sivas: Asitan Yayıncılık, 2010), 495-500. Ayrıca bk. Erdoğan Merçil, “Büveyhîler”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/496-500.

⁶⁶ Halil İbrahim Bulut, *İslam Mezhepleri Tarihi*, Ankara: D.İ.B Yayınları, 2016, 340-42.

olması son derece dikkat çekicidir. Aynı zamanda Şiîliğin de devlet desteğiyle ritüellerini açıkça yapma fırsatı bulması altı çizilecek noktalardan biridir. Yapılan bu uygulama İbn Kesir'in (ö. 774/1373) eserinde şu şekilde geçmektedir:

“Bu senenin Muharrem ayının 10’unda, Muizzü’d-Devle b. Büveyh; dükkanların kapatılmasını, kadınların kıldan örülme kaba elbiseler giyinerek sokaklara çıkmalarını, yüzlerini açmalarını, saçlarını dağıtmalarını, yüzlerini tokatlamalarını, Hz. Hüseyin için ağıt yakmalarını emretti. Şiîlerin çokluğu ve sultanın da onlarla birlikte oluşu nedeniyle Ehl-i Sünnet bunlara karşı koymadı.”⁶⁷

Yapılan bu uygulamalarla beraber toplumun her alanına yayılmaya çalışılan bu faaliyetler, bunlarla sınırlı kalmayarak farklı kaynaklarda da şu uygulamaların yapıldığını görmekteyiz; “Hz. Hüseyin’in öldürülmesinin mâteminin yasını tutmak üzere, dükkân ve çarşıları kapatıp alışverişe son verdiler. Helvacılar helva yapmaktan, aşçılar yemek pişirmekten, kasaplar hayvanları kesmekten, sucular su dağıtmaktan menedildi. Sokaklarda çadırlar (kubbe) kurularak, üzerlerine kıldan dokumalar asıldı. İnsanlar kıldan yapılmış elbiseler içinde ağlayarak hüznelerini ortaya koydular. Kadınlar, saçları dağınık, yüzleri siyaha boyanmış bir halde, kendilerini/yüzlerini yumruklayıp, elbiselerini parçalayarak, şehirde, cadde ve sokaklarda feryatlar içinde (nevaih) yürüdüler.”⁶⁸

353 yılına gelindiğinde durum değişmemiş aksine olaylar ve uygulamaların dozu aratarak devam etmiştir. Yönetimin desteğini alan Şiîlerin yaptıklarını İbn Kesir'in (ö. 774/1373) eserinde şu şekilde görüyoruz;

⁶⁷ İbn Kesir, *El Bidaye ve'n-Nihaye* (Çağrı Yayınları, Ts.), 11/416.

⁶⁸ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Baskı, 1992.) 14/19 150-151. Ayrıca bk. Güner, “Büveyhiler Devrinde Bağdat'ta Kербela / Aşure, Gadir Humm ve Benzeri Şiî Uygulamaları”, 330.

“Bu senenin Muharrem ayının ortasında Rafıziler -önceki senelerde de yaptıkları gibi- Hz. Hüseyin’in mâtemini tuttular. Bu nedenle Rafızilerle, Ehl-i Sünnet arasında şiddetli bir çarpışma meydana geldi, mallar yağmalandı.”⁶⁹

354 yılında yapılan uygulamalar önceki senelerden çok da farklı değildi. Yapılan uygulamalar klasik bir hal almaya başlayarak devam ediyordu. Toplumda oluşan kutuplaşmanın arttığını ve karşı düşüncede olan Sünnîlerden karşı tepkilerin gelmesi için ortam hazır hale gelmişti. Bu yıl yapılan Muharrem ayı merasimlerini tarihçi İbn Kesir şu şekilde aktarmaktadır;

“Bu senenin Muharrem ayının 10’unda Şiîler, önceki âdetlerini devam ettirerek Hz. Hüseyin’in mâtemini tuttular. Dükkanlar kapatıldı, etrafa mendiller asıldı. Kadınlar saçlarını başlarını açıp sokaklara çıktılar. Ağıtlar yakıp çarşıda pazarda Hz. Hüseyin için yüzlerini tokatladılar. Oysa bu, İslamiyet’te hiç de ihtiyaç duyulmayan bir zorlama idi.”⁷⁰

Bu dönem içerisinde yapılan uygulamaların toplumun sinir uçlarını tahrip etmeye başladığını ve her tezin bir antitezi beraberinde getirdiğini belirtmek gerekir. Toplumun tamamına tahakküm edilen fikirlerin belirli bir zamandan sonra katlanır bir durum olmaktan çıkarak tepkiyle karşılanan ve isyanlara sebebiyet veren durumlara dönüşmesi gayet tabiidir. Büveyhîler döneminde yapılan uygulamaların Sünnîler tarafından tahammül edilemeyecek seviyelere geldiğini ve normal olarak çatışma ortamlarının her an meydana gelebileceği aşikârdı. Belirttiğimiz tarihlerden yaklaşık olarak on yıl kadar sonra 363 yılına gelindiğinde İbn Kesir’in ifadesiyle şunlar yaşanmıştır;

⁶⁹ İbn Kesir, *El Bidaye ve’n-Nihaye*, 11/431-33.

⁷⁰ İbn Kesir, *El Bidaye ve’n-Nihaye*, 11/433-36.

“Bu senenin Âşûrâ gününde Rafiziler yine çirkin bid’atlarını icra edip Hz. Hüseyin yasını tuttular. Bağdat’ta, Ehl-i Sünnet ile Rafiziler arasında büyük bir fitne koptu. İki taraf da kıt akıllı ya da akılsız idiler. Doğruluktan uzaktaydılar. Çünkü Ehl-i Hadis ‘ten bir grup, bir kadını bir deveye bindirerek ona Aişe adını verdiler. Kendilerinden bazıları da Talha, Zübeyr gibi adları takındılar ve “Ali’nin taraftarlarıyla savaşıyoruz.” dediler. Bu sebeple iki taraftan çok sayıda adam öldürüldü. Hırsızlar ve yankesiciler şehri fesada boğdular. Mallar yağmalandı. Sonra bunlardan bir grup yakalandı, öldürülüp idam edildi ve fitne ateşi söndü.”⁷¹

Bu dönemde yapılan Muharrem ayı merasimlerinin devlet desteği alması devlet tarafından desteklenen uygulamaları bununla sınırlı tutmamıştır. Aynı şekilde Muharrem ayı merasimleri ile beraber Kerbelâ ziyaretleri de daha popüler bir hal almış ve devlet desteği ile beraber Şiîlerin Kerbelâ ziyaretleri yaygınlaştırılmıştır. Önceki dönemlerde yasaklanan Kerbelâ ziyareti bu dönemde özellikle yapılması gereken bir uygulama olarak bildirilmiştir. Bununla ilgili olarak İmamların beyanatları, alimlerin ikazları ve konumuzun teması olan meddâhların çalışmaları toplumu bilinçlendirmeyi amaçlamıştır.

Bu düşüncelerin bir ürünü olarak ön plana çıkarılan mukaddes yerler ve mekânlar politikası ile kutsal kabul edilen yerlerin ziyaretgâh haline getirilmesi için önemli adımlar atılmıştır. Özellikle Hz. Ali’nin Necef’teki türbesi, Hz. Hüseyin’in Kerbelâ’da bulunan meşhedi ve bunlarla beraber Bağdat’a yakın durumda olan imamların kabirleri özellikle üzerinde durulan yerler olmuştur. Yönetimin insanların buraları ziyaret etmelerini istemesi sadece dini temelli bir istek değildi, aynı zamanda yoğun ziyaretler ve hareketlilik durumu, siyasi iradenin de elini güçlendirerek bir nevi gövde gösterisine dönüşmekteydi. Bu denli kıymetli yerlerin imar faaliyetlerinin de hassasiyet ile takip edildiğini ayrıca belirtmek gerekir.⁷²

⁷¹ İbn Kesîr, *El Bidaye ve’n-Nihaye*, 11/468.

⁷² Güner, “Büveyhîler Devrinde Bağdat’ta Kerbela / Aşure, Gadir Humm ve Benzeri Şiî Uygulamaları”.332

Büveyhîler döneminden önceki dönemlerde şiddetle karşı çıkılan ve cezayı gerektiren, ancak Büveyhîler döneminde uygun zemini bulduktan sonra yaygınlaşan faaliyetlerden birisi de “Sebbü’s-Sahâbe” olarak adlandırılan sahabeye hakaret etme eylemidir. Bu uygulama Muizzüddeve’nin (ö. 356/967) yönetimde olduğu yıllarda yaygınlık kazanmıştır. Bağdat’ta yaşayan bazı aşırı Şîî gruplar tarafından camilerin duvarlarına sahabelerden bazılarını aşağılayıcı yazılar yazıldığı bilinmektedir. Bahsi geçen yazıların “Allah, Muâviye b. Ebû Süfyân’a, Fedek’i Fâtıma’dan gasp edene (yani Hz. Ebû Bekir), Abbas’ı şuradan çıkarana (yani Hz. Ömer), Ebû Zer el-Gıfârî’yi sürgün edene (yani Hz. Osman), Hasan’ın, dedesinin yanına defnedilmesine engel olana (yani Mervân b. Hakem) lanet etsin.” şeklinde olduğu bilinmektedir. Muizzüddeve’nin uyarıldıktan sonra yazılan yazıların silinerek biraz daha ılımlı bir hale getirilerek “Öncekilerden ve sonrakilerden Resulullah’ın Âl-i Beyt’ine zulmedenlere Allah lanet etsin” şeklinde düzenlendiği bilinse de Sebbü’s-Sahâbe eylemlerinin ileriki yıllarda da devam ettiğini söyleyebiliriz.⁷³

Büveyhîler döneminde ihdâs edilen Şîîlik uygulamalarından bazılarını saydıktan sonra bu uygulamaların içerik olarak tam tersi durumda olan Gadîr-i Hûm bayramını saymadan geçmek doğru olmayacaktır. Şîî anlatıya göre veda haccından dönerken 10/632 yılında Gadîr-i Hûm denilen mevkide Hz. Peygamber tarafında halife ya da imam tayin edilen Hz. Ali’nin tayin edilişinin yıl dönümünü kutlamak amacıyla ortaya çıkarılan bir bayramdır. Mâtem merasimlerinin yaygınlık kazanmasıyla beraber halkın sevinç ve mutluluğunu beraber paylaşabileceği bir günün oluşturulması zaruri bir durum olarak görülmüş, buna binaen kutlanmaya başlanmıştır.

Tarihi kaynaklara baktığımızda 352 yılında yönetimde bulunun Muizzü’d-Devle b. Büveyh tarafından Gadîr-i Hûm bayramına ithafen yapılan uygulamaları şu şekilde okumaktayız;

“Bu senenin zilhicce ayının 18’inde Muizzud-Devle b. Büveyh, Bağdat’ın süslenmesini, çarşı pazarların bayramlardaki gibi geceleyin de açılmasını,

⁷³ Khanoghan Hacıyev, *Irak Büveyhîleri’nin Kuruluşu ve Muizzüddeve Dönemi (334-356/945-967)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 323.

mancınıkların kurulmasını, borazanların çalınmasını, ümera kapısında ateş yakılmasını, emniyet yanında da meşaleler kurulmasını ve Gadîr-i Hûm gününün bayram gibi sevinçle kutlanmasını emretti. Bu, cidden görülmesi gereken muhteşem bir gündü. Ancak açıkça çirkin ve münker bir bid'attı.”⁷⁴

Gadîr-i Hûm bayramı kutlamalarının dikkat çeken bir diğer yönü ise kutlamalar ile beraber yakınlarında bulunan İmamların kabirlerini ziyaret etmeleridir. Mâtem merasimlerinde ziyaretgâh durumunda olan İmamların kabirleri bayram günlerinde de ziyaret edilecek yerler durumunda olmaları da dikkate değer bir ayrıntıdır. Aynı şekilde bugüne özel olarak yeni kıyafetler giymek, köle azat etmek ve ziyafetler tertip ederek ihtiyaç sahibi kimseleri doyurmakta dikkat çekici uygulamalardan bazılarıdır. Büveyhîler döneminde nerdeyse her yıl uygulanan Gadîr-i Hûm bayramı Büveyhîler'den sonra gelen Şîi devletlerinde yapılan uygulamalar arasında yerini almıştır.⁷⁵

Sebbü's-Sahâbe olaylarında gördüğümüz üzere karşıt fikirlerin meydana çıkması ve kutuplaşmaların artması durumu Gadîr-i Hûm bayramı sonrasında da meydana gelmiştir. Şîilik temayüllerinden rahatsız olan Sünnî kesim bu tarz uygulamalara alternatif olabilecek birtakım uygulamaları ihdâs etmeye başlamıştır. Abbâsî halifesi Kadir-Billah (ö. 422/1031) döneminde nispeten güç kaybı yaşayan Büveyhîler'e bu zayıflıklarını hissettirir şekilde Bağdat'ta bulunan Sünnî halk, Gadîr-i Hûm'a alternatif bir bayram günü ve mâtem günlerine alternatif olacak yas günü ilan etmişlerdir. 10 Muharrem mâtem gününe karşılık olması için Muhtar es-Sakafî'nin isyanı esnasında öldürülen Mus'ab b. Zübeyr'in vefat tarihi olan 18 Muharrem'i mâtem olarak kabul ederek onun türbesini ziyaret günü yapmışlardır. Gadîr-i Hûm bayramına karşılık olarakta hicret yolculuğu sırasında Hz. Peygamber ile Hz. Ebu Bekir'in bir mağaraya sığınıp Mekkeli müşriklerin takibinden kurtuldukları gün olan

⁷⁴ İbn Kesîr, *El Bidaye Ve'n-Nihaye*, 11/416

⁷⁵ Güner, “Büveyhîler Devrinde Bağdat'ta Kerbela / Aşure, Gadir Humm ve Benzeri Şîi Uygulamaları”. 331

Zilhicce ayının 26'sını "Yevmü'l-Gâr" adını vererek bayram günü olarak kabul etmişlerdir.⁷⁶

Büveyhîler dönemini incelerken özellikle altını çizmemiz gerektiğini düşündüğümüz diğer bir konuda şehitlik algısının toplumun zihin dünyasına işlenmesidir. Şîî topluma göre Hz. Hüseyin'in şehit edilmesi ve devamında gelen bazı İmamlarında şehit olması zaruri bir şekilde İmamlarda şehit olma vasfını ortaya çıkarmıştır. İmam olan kişi yaşadığı dönemin idaresi ile sorun yaşayarak şehit edilmez ve normal insanlar gibi hayatını kaybederse mu'teber bir İmam olma durumunu kaybetmektedir. Şehit edilmenin bir mazlumluk sıfatı olduğu ve zulüm yapmaktan uzak olan İmamların devamlı olarak acı ile anılması gerektiği şeklindeki düşüncüyü görmekteyiz. Örneğin Zeydî bir alim olan el-İsfahani (ö.356/967), Sünnî devlet idarecileri tarafından şehit edilmiş 189 kişinin isimlerini içeren şiirsel bir rivayet aktarır.⁷⁷ Bu şehâdet kültürü beraberinde bir şehâdet edebiyatı ve bu edebiyatın anlatıcıları olan meddâhlar, niyahacılar ve kussaslar grubunu ortaya çıkarmıştır. Konumuzun ilişkili olduğu bu husus Büveyhîler dönemindeki mezhebi uygulamaların anlaşılması açısından bilinmesi gerekmektedir.

Büveyhîler dönemindeki azâdârî (mâtem) ve bayram merasimlerinin öznesinde bulunun meddâhlar ya da farklı isimleri ile niyahacılar ve kussaslar yapılan etkinliklerde toplulukları etkisi altına alarak yönlendirmede en etkili kişiler olduğunu söyleyebiliriz. Bu dönem içerisinde halk sadece fiili anlamda bazı uygulamalar yaparak acısını ya da sevincini dile getirmemiş, aynı zamanda yapılan uygulamaların ana temalarına göre edebi söylemler ve söyleyicilerde oluşmaya başlamıştır.

Özellikle Hz. Hüseyin'in türbesinin başında olmak üzere Âşûrâ mâtemleri sırasında ağıtların yakılması ve bu ağıtlar ile beraber şiirlerin okunması edebi anlamda şiire özendirmeleri meydana getirmiştir. Edebi yönelimler sadece mâtem merasimleri ile sınırlı kalmayarak Sebbü's-Sahabe ve Gadîr-i Hûm'da da ele alınıp edebi üslup ile işlenmiştir. Ehl-i beyt'in acılarını ele almak, onların sorunlarını işlemek ve aynı zamanda onlardan övgü ile bahsetmek edebi alanlarda özenle işlenen diğer konulardan

⁷⁶ Halil İbrahim Bulut, "Kerbela'ya Kutsiyet Kazandırmada Dini ve Siyasi Otoritelerin Rolü", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/22 (Şubat 2010), 5.

⁷⁷ Rahimi, *Theater State and the Formation of Early Modern Public Sphere in Iran*, 208.

olmuştur. Bu konular arasında özellikle Kerbelâ olayı ayrıntıları ile ele alınarak edebi kaygıların eklenmesi ile mâtem meclislerinde topluma sunulmuştur.

Kerbelâ meclislerinin meydana getirilmesi ile Kerbelâ şairleri ve vaizleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Şeyh Sadûk, İbn Bâbeveyh gibi önde gelen vaizlerin bu meclislerde İmamların uğradığı ihanetleri bir nevi Kerbelâ olaylarına benzeterek ele almaları bu tarz meclislere ayrı bir popülerlik kazandırmıştır. Bahsi geçen mâtem meclislerinde Kerbelâ olaylarının anlatıldığı eserler okunduğu gibi maktel türü eserlerde okunmaktaydı. Ancak okunan maktel türü eserlerin zamanla asıl amaçlarından saparak bilgi aktarma amacıyla değil toplanan halkı coşturmak ve duygusal anlamda etki altına alarak ağlatmayı hedefledikleri görülmektedir. Ağlamak fiilini özellikle vurgulamamızdaki amaç, Hz. Hüseyin'in ümmetin günahlarının affedilmesi amacıyla şehit olduğu ve bu amacını bilen kişilerin bunun için ağlayarak karşılığında sevap alacağı inancını belirtmektir.⁷⁸

Edebi eserlere önem verildiğini ve bunların arasında şiir kültürünün bir hayli öneme sahip olduğunu söyledikten sonra bu alanda öne çıkan isimleri de belirtmekte fayda var. Özellikle Ehl-i beyt konusu işlendiği için bu alanda eserler veren şairlere “Ehl-i Beyt Şairi” unvanı verilmiştir. Şerif er-Radi ile öğrencisi olan Mihyar ed-Deylemi bu alanda öne çıkan isimlerdir. Yıllar boyu örselenen ya da geri planda tutulan duyguların bir çeşit dışı vurumu olan bu tarz edebi eserler, konularını toplumun bilinçaltında yatan acı gerçeklerden alarak gün yüzüne çıkmıştır.⁷⁹

Büveyhîler döneminde henüz meddâh isminin kullanılmadığını söyleyebiliriz. Bununla birlikte ilk örneklerini gördüğümüz bazı zümreler bulunmaktaydı. Niyâhacılar ve Kussaslar yapılan Şîi merasimlerinin baş rolünde bulunan kimselerdi. Niyâhacılar merasimler sırasında bu günlere özel olarak yazılan şiirleri okuyan ve okuduğu esnada duygusal anlamda duygu geçişleri sağlamayı amaçlayan, ağlayarak feryatlar eden, yaşanan hüznü ve acıyı en üst perdeden insanlara geçirmeye çalışan kişilerdi. Törenlerin yapıldığı ortamların genel olarak Hz. Hüseyin ya da diğer

⁷⁸ Şeyma Güngör, “Maktel-i Hüseyin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/456-457.

⁷⁹ Güner, “Büveyhîler Devrinde Bağdat'ta Kerbelâ / Aşure, Gadir Humm ve Benzeri Şîi Uygulamaları”. 334

İmamların kabirleri olması hasebiyle duygu durumlarının yüksek olması da gayet doğaldır. Bu uygulamaları yöneten kişilerin de toplulukları trans haline sokarak kendilerini dövmelerini, elbiselerini parçalamalarını ve acı ile yas tutmalarını amaçlıyorlardı. İncelediğimiz kaynaklarda bu dönem içerisinde şiirleri niyâha usulüne göre okuma tarzına “Mezhebü’n-Nevh” ismi verilmekteydi. Büveyhîler döneminde niyâhacılık işinin bir meslek haline gelmesi de ayrıca altı çizilmesi gereken bir noktadır. Yapılan bu mesleğin sadece erkeklere has bir meslek olmadığı, erkek niyâhacılara “en-Nâih” aynı şekilde kadınlarında bu mesleği icra ettiklerini ve onlara da “en-Nâihe” ismi verildiğini daha önce izah etmiştik.⁸⁰

Büveyhîler döneminin Şîlik tarihi açısından önemini belirttikten sonra bu dönem içerisinde önceki dönemlerden kalan bazı uygulamaların sistematik hale getirilişini ve daha önce olmayan bazı uygulamaların bu dönem içerisinde ihdâs edildiğini vurguladık. Gerek mâtem merasimleri gerekse de bayram merasimlerinin uygulanış şekilleri ve toplum tarafından karşılanma durumunu özenle anlatmaya çalıştık. Konumuz açısından büyük bir öneme sahip olan merasimlerin icra ediliş şekli ve bu merasimlere öncülük eden İmamlar, niyâhacılar ve kussâsların merasimleri icra ediliş şekilleri ile toplumdaki önemlerini belirtmeye çalıştık. Büveyhîler dönemi bütün bu uygulamalardan da anlaşılacağı üzere Şîlik tarihi ve uygulamaları açısından muazzam derecede öneme sahip olan bir dönemdir. Zira toplumun zihni arka planında bulunan ve yıllarca bastırılmış halde olan düşüncelerin ilk kez sosyal anlamda devlet eliyle desteklendiğini ve bu vesileyle dışavurumun gerçekleştiğini görmekteyiz.

1.3.5.Safevîler Döneminde Meddâhlık Makamı

Şîa mezhebine mensup olan ve bu itikadi esaslar üzerine kurulan devletlerden biri olan Safevîler Devleti Türk tarihi ve İslam tarihi açısından önemli olduğu kadar mâtem merasimleri, velâdet ve şehâdet merasimleri ve bunların başrolü konumunda olan meddâhlık makamı açısından da kıymetli bir yere sahiptir.

Safevîler döneminde (1501-1736) mâtem merasimlerinin bambaşka bir duruma evrildiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Zira bu dönemde mâtem merasimlerine daha çok

⁸⁰ Güner, “Büveyhîler Devrinde Bağdat’ta Kerbela / Aşure, Gadir Humm ve Benzeri Şîi Uygulamaları”. 334

karnaval havası katılmış, insanların bu günlere ayrıca önem vermeleri sağlanmış ve bu dönem içerisinde ihdâs edilen merasimler olmuştur. Devletin desteklediği, hatta iştiraka zorladığı bu merasimlerin daha çok şiddet içerikli bir yapı haline getirildiği görülmektedir.

Şah İsmail (ö. 930/1524), Safevîler Devletini kurduğunda İran coğrafyasının yaklaşık olarak %80'ninin Ehl-i Sünnet olduğu, bu coğrafyayı şiddet ve katliamlar ile Şiîleştirdiği bilinmektedir. İşte bu süreçte matem merasimleri başta olmak üzere Şiî karakterli hemen bütün uygulamaların tedavüle çıkarıldığına şahit olmaktayız.⁸¹ Ayrıca Şiîleştirme politikası ile beraber hak mezhep olarak gördüğü İsnâaşeriyye/İmâmîyye mezhebini de bölgede etkin mezhep haline getirmiştir.⁸² Özellikle İran coğrafyası içerisinde Şiîlik düşüncesini yayarken mâtem merasimlerinin de yaygınlık kazandığını bilmekteyiz. Ancak Şah İsmail öncesinde de mâtem merasimlerinin bu coğrafyada yaygın olduğunu da belirtmekte fayda var. Buna dair tarihi bir örnek olarak Şah İsmail (ö. 930/1524) döneminde (1501-1524) Hürmüz adasında bulunan bir grup Şiî azınlığın mâtem merasimlerini büyük Celalabat Camiisinde icra etmesi ve her yıl “Muhammed aşkı için” kendilerine bıçakla zarar vermeleri verilebilir. Bu şekilde kendine zarar verme uygulamaları hem Âşûrâ mâtemlerinde hem de vefat eden kimselerin ardından tutulan yaslarda görülmekteydi.⁸³

Şah İsmail'den sonra yönetime gelen Şah Tahmasp (ö. 984/1576), devletin Şia mezhebi düşüncesini İmamî ekole doğru yönlendirerek yapılan dini uygulamalara da yön vermiştir. Özellikle mâtem merasimleri İmamî ekolün düşüncesine göre şekillenince uygulamalara daha fazla önem verilmeye başlanmış ve bunun sonucunda yapılan uygulamaların boyutu daha büyük bir hale gelmiştir. Örneğin bu dönem içerisinde Muharrem ayı mâtemleri on gün boyunca yapılmaya başlanmış ve devletin düşünce sisteminin üzerine kurulu olduğu “Kızılbaşlık” geleneği bu vesile ile alınan kararlar neticesinde bırakılmaya başlanmıştır. Yine aynı şekilde Hz. Hüseyin'in başına

⁸¹ Halil İbrahim Bulut, “Safevîlerin Ehl-i Sünnet Karşısı Politikaları”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 76/2015, 24-26.

⁸² Arıkan, “İslam dünyasının mezhep haritası ve nüfus dağılımı.”, 363.

⁸³ Jean Calmard, “Shi'i Rituals and Power”, *Safavid Persia The History and Politics of an Islamic Society*, ed. Charles Melville, London: I.B.Tauris, 1996, 142.

gelen olayların anlatılması ve meddâhlık makamının bir diğer örneği durumunda olan “Ravzahânîlik” geleneğinin oluşturulması yapılan farklı uygulamalardan biridir.⁸⁴

Safevî Devletinin bir diğer yöneticisi olan Şah Abbas (ö. 1038/1629) dönemi (1587-1629) velâdet ve şehâdet merasimleri açısından yeni uygulamaların yapıldığı bir dönem olmuştur. Bu konuda yapılan yeniliklerin temel sebebi olarak Şah Abbas’ın rüyasında sekizinci İmam Ali er-Rıza’yı gördüğü ve bu rüya sonrasında yaşadığı bir dönüşüm ile dini sanat ve edebiyata yöneldiği söylenmektedir. Bunlar neticesinde yapılan merasimler, dinî duyguların yoğun ve yerel unsurların etkili olduğu merasimler haline gelmiştir. Bu dönem içerisinde yapılan merasimlerde boş tabutların taşındığı, yüzü kanlı insanların gezdiği ve mâtemlerde profesyonel olarak iş yapan, vücutlarını siyaha ve kırmızıya boyayan ve bundan para kazanan insanların var olduğu bildirilmiştir. Görünen o ki Şah Abbas döneminde mâtem merasimleri bir çeşit festival havası içerisinde geçmiştir.⁸⁵

Yine bu dönem içerisinde 1624 yılında eldeki kayıtlara göre İsfahan meydanında Muharrem ayı merasimlerinin yapıldığı bilinmektedir. Burada da öncekilerde olduğu gibi aynı şekilde kanlı yüzlerden, siyaha boyanmış bedenlerden bahsedilmektedir. Taş vurma, çeşitli şekillerde kendine zarar verme ritüelleri, bıçakla vücudun bazı bölgelerini yaralamak gibi adetlerden bahsedilmiş, yine tabutların taşındığı yazılmıştır. Kerbelâ’da Yezid’in askeri olarak tasvir edilen bir adamın samanla doldurulmuş maketi yapılmış; lanet edilmiş, üzerine tükürülmüş ve gaz yağı ile yakılmıştır.⁸⁶

Bütün bu merasimler icra edilirken bu durumlardan soyutlanmadan merasimlere katılan Şah bizzat gösterilere katılmıştır. Şah’ın önünde ise meddâhlık için örnek olan bir molla Kerbelâ olayını anlatmış, bu anlatım sırasında zaman zaman Şah’a da övgülerde bulunmaktan geri durmamıştır. Aynı şekilde bu dönem içerisinde kendini gömme, kukla yakma gibi faaliyetlerden de bahsedilmiştir. Ayrıca 17. yüzyılda

⁸⁴ Rahimi, *Theater State and the Formation of Early Modern Public Sphere in Iran*, 217-218.

⁸⁵ Rahimi, *Theater State and the Formation of Early Modern Public Sphere in Iran*, 219.

⁸⁶ Kaya, “İran’da Âşûrâ Merasimleri ve Tarihsel Gelişimi”, 49.

İsfahan şehrini ziyaret eden diğer gezginler de İsfahan'da gelişerek yaygınlaşan bir gösteri ortamından bahsetmişlerdir.⁸⁷

Mâtem merasimlerinin giderek profesyonelleştiği bu dönem içerisinde, mâtemin icra edilmesinde en önemli işlevi gören yazılı ve sözlü kaynakların da bu dönem içerisinde yeni bir form kazandığını görmekteyiz. Önceki zamanlarda aşk, âşık, çiçek, bülbül ve daha birçok farklı konular hakkında yazmakta olan şairler, maharetlerini bu yeni alanda göstermeye başlamış, eserlerini Kerbelâ hakkında kaleme almışlardır. Dönemin dini ağırlıklı edebî kimliğini benimseyerek eserlerinde dönüşüme giden şairlerden biri de Muhteşem-i Kâşânî (ö. 996/1588)' dir. İran'ın en ünlü mersiye söyleyen şairlerinde biri olan Kâşânî, gençken zevk ve aşk şiirleri yazmakta ve söylemekteydi. Şöhrete kavuşunca kendisinden öncekiler gibi methiyecilik ile uğraşmak istedi ancak Safevî yönetiminin oluşturduğu atmosferde sultana methiyeden ziyade İmamlara methiye ön plana çıktığı için sanatını bu yönde icra etmeye başladı.⁸⁸

Bu dönem içerisinde ihdâs edilen bir diğer uygulama ise yıllarca ravzahânîlik ismine kaynaklık yapan Hüseyin Vaiz-i Kaşîfî'nin yazmış olduğu *Ravzatü'ş-Şüheda* adlı eserin yaygınlaşmasıdır. Bu eser Kerbelâ şehitleriyle ilgili kapsamlı bir biyografi olarak alanında yazılan ilk Farsça eser olma özelliğine sahiptir.⁸⁹ Safevîler Devletinde önemli bir yere sahip olan bu eser, merasimleri icra eden ravzahânların el kitabı olmuş ve merasimler esnasında ravzahânlar bu eserden belirli kısımları okuyarak halkı duygusal anlamda coşturmaya amaçlamışlardır. Hatta bu eser o denli yaygınlık kazanmıştır ki halk her gün sokaklarda toplanarak *Ravzatü'ş-Şüheda*'dan bölümler okumuşlardır. Özellikle kadınlar sinelerine vurarak “ah Hüseyin şah Hüseyin” diye feryat figan ederek ağlamışlardır.⁹⁰

Aynı şekilde bu dönem içerisinde mâtemler yalnızca açık alanlarda değil camiilerde de yapılmaktaydı. Merasimlerin olduğu günler boyunca camiide yer

⁸⁷ Rahimi, *Theater State and the Formation of Early Modern Public Sphere in Iran*, 230.

⁸⁸ Selçuk, “İran Edebiyatında Mersiye Türleri”, *Doğu Araştırmaları*, 12 (2013), 16.

⁸⁹ Kaya, “İran'da Âşûrâ Merasimleri ve Tarihsel Gelişimi”, 42.

⁹⁰ Eralp Erdoğan, “Seyyah Notlarına Göre Safevilerde Düğün, Ölüm, Yas ve Bayram Merasimleri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1/47 (2019), 243.

bulmak çok zor olduğu için zengin ve soylu kadınlar hizmetkarlarını, vaaz başlamadan önce yer tutmaları için camiye gönderirlerdi. İsfahan'ın en iyi mollaları/ meddâhları tarafından verilen bu vaazlarda duygu durumunun tavan yaptığı, coşkulu bir şekilde Hz. Hüseyin'in katledilişi anlatılırdı. Aynı zamanda Hz. Ebu Bekir, Hz. Osman ve Hz. Ömer lanetlenirdi. Mollalar/meddâhlar vaazdan sonra caminin kapısında durur, binadan çıkan erkekler ve kadınlar onlara para, giysi ya da sarık bağışlardı.⁹¹

Bütün bu uygulamalar neticesinde Safevîler döneminde meddâhlar öncülüğünde yapılan mâtem merasimlerinde bazı uygulamaların yapılması ile merasimlerin genel hatları oluşmuştur. Bu yapılanlar; sine dövme, yüze ve vücuda vurma, feryat ederek ağlama gibi yas hareketleri, kurulan mâtem meclislerinde acı duyguları ifade eden nûhe ve mersiyeler okuma, mâtem merasimlerinde Farsça dilinde yazılmış eserler ile yas tutma ve son olarak kendine zarar vererek daha fazla sevap alma ve mâtem merasimini hakkıyla yerine getirdiğini düşünme düşüncesidir.⁹²

Safevîler dönemi içerisinde mâtem merasimlerinin olgunluk seviyesini oluştuğunu söyleyebiliriz ancak mâtem merasimlerinin uygulanış şekli ve bu uygulamaların dışı vurumunu ele alarak eleştiren kişilerde bir hayli fazladır. Bu konuda eleştirenlerin başında gelen isimlerden biri de Ali Şeriati'dir. Şeriati, Safevî Şiîliğini ağlama ve göz yaşı dökme üzerine kurulu olan bir Şiîlik olarak görmektedir. Kahır, mâtem, gözyaşı ve ağlama ile yoğrulan bu Şiîlik, asıl amacı olan Hz. Hüseyin'i anlama, ne uğurda mücadele ettiğini idrak etme ve bu yolun genel amacının ne olduğunu benimseme noktasında eksik kaldığını, sadece yas tutarak şehâdet bilincini terk ettiğini ve şehitlerin türbelerini ta'zim ederek mezarcılık yapmaya soyunmuş bir Şîa algısı meydana getirdiğini vurgulamıştır.⁹³

Aynı şekilde Şeriati, Safevî Devletinin Şiîliğinden bahsederken yapılan yanlış uygulamaların karşısına Ali Şiîliğini koymaktadır. Yas tutma kültürünün asıl amacından saptırıldığı ve gösteriş ile şekillendirildiğini anlatmaya çalışmaktadır. Şiîlik düşüncesindeki yas tutma kültürü, toplumda yapılmış olan ve yapılmaya devam eden haksızlıklar, gasplar, zulümler ve daha birçok menfi durumları anlamak ve tarih

⁹¹ Erdoğan, "Seyyah Notlarına Göre Safevilerde Düğün, Ölüm, Yas ve Bayram Merasimleri" 243.

⁹² Rahimi, *Theater State and the Formation of Early Modern Public Sphere in Iran*, 215.

⁹³ Ali Şeriati, *Ali Şîâsî Safevî Şîâsî* (Fecr Yayınevi, 2009), 15-16.

boyunca bu uğurda mücadele etmiş olan kişilerin amaçlarını kavramak amacıyla yas tutulması gerektiğini savunmaktadır.⁹⁴

Ali Şeriatî ‘ye göre, mâtem ve ta’ziyenin yozlaşmasının baş sorumlusu Safevîler Devleti ve Safevîlerin Şîa anlayışıdır. Ona göre Safevîler şehâdet kültüründen ninniler meydana getirerek halkı uyutmayı başarmışlardır. Yapılan merasimlerde özellikle meddâhların sahne alması, halkı coşturması ve duygusal anlamda yukarılara taşınması bir karnaval havası oluşturmaktan ileriye geçmemektedir. Şîi halkın bilinçlenmesi, şehâdeti anlaması ve tanınması noktasında başarı elde edilememektedir. Kerbelâ’daki baş kaldırının ve felsefesinin anlaşılması bu tarz karnaval ortamlarında güç bir hal almaktadır. Şeriatî ‘ye göre Safevî yönetimi Âşûrâ ve ta’ziye merasimlerini bu şekilde bir siyasi amaç uğruna kullanmış ve kendi yönetimlerini meşrulaştırarak muhafaza altına almışlardır.

Şeriatî, öne sürdüğü delilleri bir tık daha ileriye taşıyarak Safevîler’in Hristiyan Avrupa ile olan siyasi münasebetlerine değinerek, Avrupa ve İran’ın o sırada ortak düşmanları olan Osmanlı Devletine karşı iş birliği içinde olduklarını hatırlatmakta, Safevî şahının Hristiyanları memnun etmek için yaptığı bazı icraatlarına atıfta bulunmaktadır.⁹⁵ Yapılan bu icraatların Hristiyan geleneğindeki bazı uygulamaların taklidi niteliğinde olduğunu iddia eden Şeriatî, bu dönemde ki mâtem törenlerinin şekil ve uygulanış yapısında değişiklik yapmak adına ağıt okuyuculardan oluşan “Ravzahânî Nazırlığı” kurulduğunu ve bu nezaretten sorumlu olan yetkilinin Avrupa ülkelerine giderek o dönem içerisinde Hz. İsa için düzenlenen yas törenlerindeki bazı uygulamaları kendi ülkesinde ki mâtem merasimleri için aldığını belirtmiştir. Bunlarla birlikte Şah Abbas (ö. 1038/1629) döneminde (1587-1629) İtalya’ya gönderilen elçi vasıtasıyla Hristiyanların Hz. İsa için düzenlenen mâtem merasimlerindeki uygulamalarından örnekler alındığı ifade etmektedir. Bu uygulamalara örnek olarak mâtem merasimlerinde sokaklarda topluca yürüme uygulamasını göstermektedir. Zira

⁹⁴ Büyükkara, “Kerbela’ dan İnkılab’ a: İmami -Şîi Şehadet Düşüncesi ve Problemleri” 230.

⁹⁵ Şeriatî, *Ali Şîâsı Safevî Şîâsı*, 161. Ayrıca bk. Büyükkara, “Kerbela’ dan İnkılab’ a: İmami -Şîi Şehadet Düşüncesi ve Problemleri” 230.

Hristiyanların Hz. İsa için sokaklarda şiir eşliğinde toplu halde yürüdüğü bilinmektedir.⁹⁶

Safevî Devletinde meddâhlık geleneği minberlerde, camiilerde sokak ya da şehirlerde veya meydanlarda sınırlı kalmamıştır. Aynı zamanda bir güç göstergesi olan savaş cephelerinde de düzenlenen mâtem törenleri Safevî ordusunu Sünnî devletlerle olan savaşlarda motive etme işlevi görmüştür. Örneğin Osmanlı Devleti'ne karşı kesin zaferle sonuçlanan "Revan Kalesi" kuşatmasında (1603-1604) Safevî ordugâhında mâtem merasimleri tertiplenmiştir. Yapılan bu merasimler sadece bir tören olarak düşünülmemelidir, aksine törenden ziyade bir güç kaynağı olarak düşünülmelidir. Bu dönemi özetlemek gerekirse, Safevîlerin içeride Şîî kimliğini inşa ettiği dışarıda ise Sünnî rakiplerle olan mücadelesinde faydalandığı mâtem merasimlerini gücün sembolü haline getirerek bu yolla meddâhları bir motivasyon kaynağı şeklinde kullandığını söyleyebiliriz.⁹⁷

Bütün bu bilgilerden sonra konumuz ile ilgili olan meddâhlık makamının Safevîler Devletindeki yansımalarına genel bir perspektif ile bakacak olursak şunları söyleyebiliriz; Safevîler döneminde Safevî idarecileri, Şîîliği İran'da hâkim mezhep haline getirmek, siyasi hakimiyet sağlamak, yönettiği halkları şekillendirmek ve dinsel düşünceleri oluşturmak için etkin bir güç olarak kıssahân ve meddâhları kullanmışlardır. Mâtem törenleri sadece siyasi bağlılık ve birlikteliğin göstergesi değil, aynı zamanda bunların kendisi olduğu bariz bir şekilde ortadadır. Bu temelde Şîîliğe has olan yas mâtemlerinin uygulanması Safevî yönetimi için hâkimiyet sağlama ve gücünü koruma anlamına geldiğini söyleyebiliriz.

1.3.6.Kaçarlar Döneminde Meddâhlık Makamı

Kaçarlar 1796-1925 yılları arasında İran'da hüküm süren bir devlettir. Tarih boyunca İran coğrafyasında ya da farklı coğrafyalarda hüküm süren Şîî devletlerden biri olan Kaçarlar, diğer devletlerde olduğu gibi mâtem merasimlerine önem veren bir devlet olmuştur. Kendisinden önceki devletlerden farklı bazı uygulamalar ile karşıma çıkan Kaçarlar, yaptığı bu uygulamalar ile hem mâtem merasimlerine ayrı

⁹⁶ Yılmaz, "İmam Hüseyin'in Yaşlıları", 312.

⁹⁷ Yılmaz, "İmam Hüseyin'in Yaşlıları", 313.

bir hava katmış hem de çağa uygun olan bazı yaklaşımları mâtem merasimlerinin temel uygulamalarına taşımıştır.

Kaçarlar, teatral adını verdiğimiz ve anlatılmak istenen konuyu dramatize ederek tiyatro şeklinde izleyicilere aktarma uygulamasını yaygınlaştırmaya başlamışlardır. Dramatize edilen bu sahne tiyatrosunun dini bir zemine oturtulması amacıyla kendisi için uygun olan bir isim ile isimlendirilerek “Ta’ziye” ismini aldığını görmekteyiz.

Ta’ziye kelimesi Arapça kökenli bir kelimedir. Ağlamak ve yas tutmak anlamlarına gelen “eza” kökünden türemiş olan ta’ziye kelimesi Şîî gelenekte, Muharrem’in ilk on gününde Kerbelâ olayından ve Safer ayında da ay içerisinde bulunan acı olaylardan dolayı düzenlenen mâtem merasimlerinde sahnelenen tiyatro oyunlarına verilen isimdir. Ayrıca Hz. Hüseyin ve beraberindekilerin övüldüğü diğer dini faaliyetlere işaret eden genel bir terim olarak da kullanılmaktadır. Bunun yanında özel olarak Hz. Hüseyin’in şehâdetinin ve çektiği sıkıntıların canlandırıldığı tiyatro türüne de verilen bir isimdir. Ta’ziye kelimesi Arapçada toplu yas tutmaya işaret ederken, Farsçada Kerbelâ olayının teatral olarak canlandırılmasına işaret etmektedir. Batılı akademisyenlerde ta’ziye kelimesi ile genellikle bu canlandırmaya işaret edildiğini söylemektedir. Bu teatral anlamdaki canlandırma uygulaması özellikle Fars kültüründe “şebih” olarak da bilinmektedir.⁹⁸ Şunu da belirtmek gerekir ki ta’ziye, İran’da düzenlenen tüm dinî törenler arasında en etkili olan törendir.⁹⁹

Ta’ziye kelimesinin, sözlük anlamı, gündelik kullanım anlamı ve Şîî gelenekteki anlamı olmak üzere farklı şekillerde anlamları olduğunu söyleyebiliriz. Ta’ziye kelimesi genel olarak, Farsça ‘da okumak, söylemek, gerçekleştirmek anlamlarına gelen “handen” fiiliyle birlikte kullanılmaktadır. Bu kullanım şekliyle “ta’ziyehânî” ta’ziye yapımına işaret ederken “ta’ziyehân” ise ta’ziyeyi icra eden kimselere verilen isimdir.¹⁰⁰ Meddâhlar ile benzer özelliklere sahip olan ta’ziyehânlar,

⁹⁸ Kaya, “İran’da Âşûrâ Merasimleri ve Tarihsel Gelişimi”, 89.

⁹⁹ Akın Kiren, “Dünyevî İktidarın Meşrûlaştırılmasında Dinî Bir Ritüelin Kullanılması: Kaçarlar ve Ta’ziye”, *Siyasal Bilimler Dergisi* 5/2 (2017), 55.

¹⁰⁰ Kaya, “İran’da Âşûrâ Merasimleri ve Tarihsel Gelişimi”, 89.

merasimlerde olayları dramatize şeklinde sunmalarından dolayı ön plana çıkmaktadırlar.

İslâm kültürü içinde ve Şîî gelenekte geniş toplulukların katılımıyla icra edilen tek teatral tören olan ta'ziye, yas tutma, acı çekme, dövünme, ağlayıp inleme, feryat figan etme ve oruç tutma gibi unsurları içerisinde barındırmaktadır. İçerik olarak birçok uygulamayı barındırdığı gibi Kerbelâ ve sonrasında yaşanan olaylardan öne çıkanların ayrı ayrı ele alınarak canlandırıldığı, birbirinden farklı içerikte ta'ziyelerde bulunmaktadır. Örneğin Hz. Hüseyin'in şehit edilmesiyle ilgili oynan oyunlar dışında âşûrâ günü tutsak edilenlerin yaşadıkları dramlar “Şam Pazarı Ta'ziyesi (Ta'ziyeyi Bâzar-ı Şam)” adıyla oynanmaktadır.¹⁰¹

Ta'ziye törenleri yalnız belirli günlere mahsus kılınmamıştır. Muharrem ayının ilk on gününden Safer ayının sonuna kadar bu törenlere devam edilmiştir. Bu zaman dilimi içerisinde, Muharrem'in ilk on gününde Tahran'da 200-300 farklı evde ve tekyede ta'ziye törenlerinin icra edildiği söylenmektedir.¹⁰² Muharrem ayı içerisinde düzenlenen ta'ziyeler arasında en yaygın olanları; “Yevm-i Aşûrâ”, “Yevm-i Katl” veya “Rûz-ı Katl” olarak adlandırılan ayın onu (âşûrâ) ve bunun bir gün öncesinde (tasu'â) gerçekleştirilen dramatik gösterilerdir. Bu iki günde insanların hassasiyetleri en üst noktaya çıkmakta ve ülke çapında her yerde organizasyonlar düzenlenmektedir.¹⁰³ İlginç örneklerden birisi de hacdan gelen kimselerin Allah'a şükrünün bir ifadesi olarak ta'ziye düzenleyip insanları davet etmesidir. Bu ta'ziye merasimlerinde ta'ziye-hân'ların en önde bulunması ve bu törenlere yön vermesi dikkat çekici bir ayrıntıdır.

Yapılan bu ta'ziye törenlerinde gösterilere katılan seyircilerin aktif katılımları uygulamanın farklı bir yönüdür. İncelediğimiz kaynaklarda seyircilerin sanki eğlenceye gider gibi hazırlık yapıp ta'ziye törenine iştirak ettikleri ifade edilmektedir. Sahnelenen gösterinin kahramanıyla özdeşleşerek Hz. Hüseyin'in Kerbelâ olayında

¹⁰¹ Nematollahi Mahani. *The holy drama. Persian passion play in modern Iran*, (Amsterdam: Leiden University Press, 2013.) 28.

¹⁰² Kaya, “İran'da Âşûrâ Merasimleri ve Tarihsel Gelişimi”, 51.

¹⁰³ Kiren, “Dünyevî İktidarın Meşrûlaştırılmasında Dinî Bir Ritüelin Kullanılması” 55.

çektığı acıyı ve acı bir şekilde şehit olmasını hissetmeye çalışmak merasimin merkezindeki temel gayedir.

Kaçarlar 'da ta'ziye törenlerine verilen önemin zirveye çıktığı dönem Nasirüddin Şah dönemidir (1848-1896). Bu dönemde, ta'ziye gösterileri dinî bir amaç taşıyan ritüelin ötesinde başlı başına bir sanat dalı haline gelmiştir. O dönem içerisinde gösteriler hakkında detaylı tasvirler sunan Batılı araştırmacıların yazdıklarında ifade edildiği üzere; ta'ziyede sahnenin gerçek gibi görünebilmesi için mümkün olan her şeyin yapıldığını, ta'ziye törenlerinin ise dönemin en özgün dinî faaliyetlerinden biri olduğu ifade edilmiştir.¹⁰⁴

Bu törenlerin dini bir amaç taşımaktan ziyade siyasi bir amaca da hizmet ettiği aşikârdır. Yapılan gösterilerde sîne dövme hareketi gerçekleştirilirken ta'zیهânların Şah'a mersiyeler okuması, iktidarın zihinlerde yüceltilmesi amacına yöneliktir. Ta'ziye, izleyicilere duygusal rahatlama yaşatan müthiş etkisiyle meydana gelebilecek isyancı düşünceleri söndüren bir araç görevi görmüş, kitlelerin kontrol altında kalmalarına katkı sağlamıştır. Ayrıca, toplumun her kesiminden insanların, maddi olarak değerli eşyalarını bağışlayarak veya yapılan faaliyetlerin işleyişinde bedenen katkı sağlamaları ta'ziye gösterilerini toplumu bir araya getirebilen çok güçlü bir dayanışma çalışmasına dönüştürmüştür. Bu uygulama sonucunda, ta'ziye törenleri Şah'ın iktidar desteğiyle organize edilen ve halkın toplu halde katılımının arttığı bir faaliyete dönüşmüştür. Ortak bir paydada can ve mal ortaklığı ile bir organizasyonun yapılması da toplumda sarsılmaz bağlar oluşturmuştur. Böylece, diğer etkenler ile beraber topluma birliktelik duygusunu hissettirmesi ve farklı milletlerden olan birçok Şiînin ortak değeri olarak hissettirilmesi, Şiî topluluğu yaratma düşüncesine hizmet etmiştir.¹⁰⁵

Ta'ziye törenlerinde ulemanın tavrı önem arz etmekteydi. Bu dönemde ulemadan birçok kimse Muharrem ayı törenlerine katıldıkları gibi ayrıca kendi evlerinde de meclisler düzenlemekteydiler. Ancak ulemanın iktidara yakın olan tabakasına mensup olanları daha ziyade içerik ve uygulaması tartışmalı olmayan törenlere katılım sağlıyorlardı. İçeriğinde zincir vurma, baş yarma ve şiddetin olduğu

¹⁰⁴ Kiren, "Dünyevî İktidarın Meşrûlaştırılmasında Dinî Bir Ritüelin Kullanılması" 59.

¹⁰⁵ Kamran Scot Aghaie, *The Martyrs of Karbala: Shi'i Symbols and Rituals in Modern Iran*, (Seattle and London: University of Washington Press, First Edition, 2004) 20.

ta'ziye veya şebih uygulamalarının icra edildiği merasimlere katılmaktan kaçınıyorlardı. Katıldıkları törenlerde de yaptıkları konuşmalar, ele aldıkları konular farklıydı. Bu dönemde ulema içerisinde iktidara yakın olan din adamları katıldıkları meclislerde genellikle ayetler ve ahlaki meseleler hakkında konuşmakta ve belirli kesimleri rahatsız edecek söylemlerden kaçınmaktaydılar. Normal vaiz seviyesinde olan ta'ziyehaneler ise güzel bir ses ile Hz. Hüseyin'in yaşadıklarını anlatmaya önem verirlerdi.¹⁰⁶

Kaçarlar dönemindeki mâtem merasimlerinin görkemli faaliyeti olan ta'ziye törenleri icra ediliş şekli itibariyle dikkat çektiği gibi icra edildiği yer noktasında da dikkate değerdir. Yazımızın geçen kısmında belirttiğimiz üzere, ta'ziye törenleri yapılırken mekân ve zaman konusunda herhangi bir sınırlama yapılmamaktaydı. Ancak zamanla, toplumun önde gelen kişileri tarafından ta'ziye merasimleri, belirlenen zamanlarda ve yerlerde ravzahânîler eşliğinde yapılmaya başlanınca bu törende diğer bazı törenler gibi kendisi için özel mekanların ve zamanların belirlendiği bir tören haline getirilmiştir.

Devlet desteği ile beraber ta'ziye merasimlerinin icra edilmesi için özel mekanların yapıldığını bilmekteyiz. Bu mekanların ilk örneklerini Kaçarların ikinci Hanı Feth Ali Şah (1797-1834) döneminde görmekteyiz. “Tekye” adı verilen ve içerisinde ta'ziye merasimlerinin düzenlendiği bu mekanlar özellikle Muharrem ayı merasimlerinde kullanılmak üzere inşaa edilmiştir. Devlet yöneticilerinin önde gelen isimlerinin de kendilerine ait özel tekyelerinin bulunduğunu ve bu tekyelerde ravzahânîler eşliğinde ta'ziye merasimlerinin yapıldığını bilmekteyiz. 1842-43 yıllarında Tahran'da kalan Fransız bir diplomat, Tahran'da toplam kırk sekiz adet tekye bulunduğunu yazmıştır.¹⁰⁷

Kaçarlar döneminde yaygınlık kazanmaya başlayan tekyeler ile ilgili yapılan araştırmalara göre Tahran'da, 1852'de 54, 1899 da ise 43 sabit tekye bulunmaktadır. Bunun yanında evlerin bahçelerinde, camiilerde, çadırlarda kurulan tekyelerin

¹⁰⁶ Aghaie, *The Martyrs of Karbala: Shi'i Symbols and Rituals in Modern Iran*, 19.

¹⁰⁷ Kiren, “Dünyevî İktidarın Meşrûlaştırılmasında Dinî Bir Ritüelin Kullanılması” 59.

olduğu¹⁰⁸ ve bu tekyelerde merasimlerin çok aktif bir şekilde ravzahânîler öncülüğünde yapıldığını okumaktayız.

Tekyelerden daha büyük olan ve yapılan merasimlere ev sahipliği yapan bir diğer yer ise “Hüseyniyye” adı verilen yerlerdir. İlk örneklerini Fatımiler Devletinde gördüğümüz hüseyniyyelerde merasimler yapıldığı gibi merasimlere öncülük eden meddâhlarda yetiştirilmekteydi. Temel anlamda tekyeler ile aynı işlevi gören hüseyniyyeler isim farklılığı ile dikkat çekmiştir. İsmi Hz. Hüseyin’den alan hüseyniyyeler zamanla merasimlerin vazgeçilmez mekânı durumuna gelmiştir.

İran’da 1840’lı yıllar itibariyle yaygınlaşmaya başlayan tekve ve hüseyniyye kültürünün özellikle Kaçar Şahı Nasırüddin Şah’ın iktidarında (1848-1896) farklı bir havaya dönüştürüldüğü görülmektedir. Geleneksel yapılar ile beraber modern yapılar ve mimarilerinde eklendiği bu dönem içerisinde Nasırüddin Şah, Avrupa seyahati sırasında sanatsal faaliyetler için bulunduğu “Albert Hall” den çok etkilenmiş ve dikkatini çeken bu yapının bir benzerini İran’a dönüşünde Gülistan Sarayı’nın güneybatısında 1870 yılında İran’ın en büyük hüseyniyyesi şeklinde yaptırmıştır. Binlerce kişi kapasitesi bulunan bu yapı ta’ziye törenlerine ev sahipliği yaptığı gibi ta’ziye törenlerinin de daha fazla dikkat çekmesine vesile olmuştur. “Tekye-i Devlet” adındaki bu hüseyniyye, çok uzun yıllar boyunca mâtem merasimlerinin gösterimi amacıyla gerek devlet erkanını gerekse de yabancı misafirleri ağırlamıştır.¹⁰⁹

Tekye-i Devlet adındaki bu yapıda icra edilen merasim törenlerinde yapılan her uygulama profesyonel şekilde yapılmaya çalışılıyordu. Kerbelâ olaylarının anlatılacağı sahnede her şeyin en ince ayrıntısına kadar düşünülmüş olması gerekmektedir. Sahneye çıkan ravzahânın kostümü, sahnenin dekoru, profesyonel oyunculara ödenen ücretler, ravzahânın gösteri ücreti gibi hususlar önem arz etmekteydi. Bunlarla beraber oyuncuların, mekânın, kostümlerin masraflarının yanı sıra katılımcılara dağıtılan içecekler ve ikramlarda yapılan harcamaların bir parçasıydı. Eldeki kaynaklara göre İran’da 1907 yılında Tekye-i Devlet’teki ta’ziye törenlerinin yıllık maliyetinin yaklaşık olarak 30.000 tümen olduğu belirtilmektedir. Bütün bunlar

¹⁰⁸ Aghaie, *The Martyrs of Karbala: Shi’i Symbols and Rituals in Modern Iran*, 31.

¹⁰⁹ Eralp Yaşar Azap, “Muharrem Mâtem Merasimlerinin Ortaya Çıkışı ve Osmanlı’da Yaşayan İranlıların Mâtem Merasimleri”, *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 0/18 (2023), 107-108.

Tekye-i Devlet'in son derece büyük bir maddi külfetinin olduğunu da göstermektedir.¹¹⁰

Kaçarlar döneminde tekyelerde, hüseyniyyelerde ve halka açık alanlarda ta'ziye törenlerini icra eden ravzahânlar, siyasi yönetim, cemiyetler ve ülkenin önde gelen kişileri tarafından taltif edilmiş ve maddi açıdan da devamlı olarak desteklenmişlerdir. Âşûrâ merasimlerinde daha önce yapılmayan bu yeni uygulama, Şîi din adamlarının büyük tepkisine neden olmuştur. Ancak alimler tarafından gösterilen bu tepki ta'ziyeyi organize eden, merasimlerde Kur'an-ı Kerim okuyup mersiyeler söyleyen ve ağıt yakarak anlatılan konuyu karşı tarafa aktarmaya çalışan bu yeni profesyonel din anlatıcısı sınıfının doğmasına engel olamamışlardır.¹¹¹

Şîi ulema, ta'ziye törenlerine genel anlamda karşı çıkmıştır ancak bu konuda tam olarak bir bütünlük sağlayamamışlardır. Batılı kaynaklardan aktarıldığı üzere: Yaşlı din adamları böyle gösterileri yakışsız ve kışkırtıcı bulurlardı. Bundan dolayı din adamları ta'ziyeyi, Kur'an'da, hadiste, sünnette ve İmamların öğretilerinde yer almayan, Muharrem ayının önemi ve Kerbelâ ruhunu yansıtmayan popüler bir uygulama olarak görmüştür. Bununla beraber bütün alimler onu açıkça yasaklamamış veya doğrudan karşı çıkmamışlardır. Nadiren de olsa Ayetullah Fazlullah Nuri (ö. 1324/1909) gibi ulemanın önde gelenlerinden bazı alimler gösterilere sahip çıkmış, kendi hanelerinde düzenletmişlerdir. Sözün özü şu ki, ulema ta'ziyeye yaklaşımında kararsız kalmış ve bölünmüştür.¹¹²

1.3.7.Pehleviler Dönemi ve Sonrasında Meddâhlık Makamı

Pehleviler hanedanı (1925-1979) 20. yy'da İran coğrafyasında hüküm sürmüş bir devlettir. Kaçarlar hanedanlığına son veren Pehleviler dini vakıfların arazilerine el koyma, din adamlarına askerliği mecburi kılma ve başörtüsü yasağı gibi birçok alanda yasaklar getirmişlerdir. Bu yasaklar ile beraber mâtem merasimlerine yaklaşımları açısından da farklı bir tutum içerisini girmişlerdir.¹¹³ Pehleviler hanedanı bulunduğu coğrafyanın modernleşmesini amaçlayan bir düşünce içinde olduklarından dolayı hem

¹¹⁰ Kiren, "Dünyevî İktidarın Meşrûlaştırılmasında Dinî Bir Ritüelin Kullanılması" 60.

¹¹¹ Büyükkara, "Kerbela' dan İnkılab' a: İmami -Şîi Şehadet Düşüncesi ve Problemleri" 235.

¹¹² Kiren, "Dünyevî İktidarın Meşrûlaştırılmasında Dinî Bir Ritüelin Kullanılması" 62.

¹¹³ Yılmaz, "İmam Hüseyin'in Yasçıları", 315.

devletin yönetim şekli hem de devlet içerisinde gerçekleştirilen dini merasimlerin uygulanış yöntemlerine direkt müdahale de bulunmuşlardır.

Kaçarlar dönemi ile ilgili başlıkta değindiğimiz üzere, Kaçarlar döneminde Muharrem merasimleri rahat bir ortamda icra edilmiş ve devlet desteği almıştır. Ancak Pehleviler dönemi bu dönemin aksine aynı şekilde rahat ortamın olduğu bir dönem olmamıştır. Pehleviler döneminde Muharrem merasimleri, ta'ziye uygulamaları ve bilumum dini merasimlerin devlet tarafından desteklenmediği aksine bazı yasaklamalar ile bu uygulamaların halk arasındaki popülaritesi kırılmaya çalışılmıştır.

Özellik Kaçarlar döneminin son zamanlarında modernite taraftarı olan bazı kesimler tarafından dile getirilen, ancak yüksek sesle ifade edilemeyen Muharrem karşıtlığı ve Kerbelâ olayının farklı anlaşılması gerektiği söylemi Pehleviler dönemine gelindiğinde devlet desteği ile beraber resmiyet kazanmaya başlamıştır. Pehleviler hanedanının ilk yöneticisi olan Rıza Şah Pehlevî (ö. 1944) 1925-1941 yılları arasında yönetimde bulunduğu yıllarda Şîî merasimlerine karşı olmuş ve devlet desteği ile yapılan her türlü Muharrem merasimlerine şiddetle karşı çıkmıştır.¹¹⁴

Rıza Şah'ın bu tarz dini merasimlere karşı olmasının asıl sebeplerinden biri modernleşme amacıyla getirmiş olduğu yeniliklerin bu tarz bir ortamda rahat bir şekilde uygulanmasının zor olacağını düşünmesiydi. Rıza Şah, Batı toplumlarının bu merasimleri takip ettiği, bu merasimler esnasında yapılan birçok uygulamanın çağdışı olduğunu ve yapılan yeniliklere aykırı bulmasından dolayı İran'ın modern bir çehreye kavuşmasına engel olduğunu düşünmekteydi.

Rıza Şah'dan sonra yönetime gelen oğlu Muhammed Rıza Şah (1919-1980) ise babası kadar bu tarz dini merasimlere karşı çıkmasada kendisi de bu merasimlerin icra edilmesine taraf olmamış ve yeni yeni inşa edilen modern İran toplumunun bu merasimler ile sarsılacağını düşünmekteydi.

Pehleviler hanedanının bu tarz merasimleri yasaklamasının bir diğer sebebi ise bu merasimlerin yönetime muhalif olanların elinde güçlü bir silah olabilme potansiyeli taşıyor olmasıydı. Zira dini duyguların fazlasıyla yoğun olduğu Muharrem

¹¹⁴ Aghaie, *The Martyrs of Karbala: Shi'i Symbols and Rituals in Modern Iran*, 13.

merasimleri, insanları harekete geçirmek için uygun bir ortam oluştuyordu. Nitekim yönetim karşıtları Muharrem merasimlerini bu amaçla da kullanmışlardır. Bundan dolayı özellikle ta'ziye merasimleri yönetimin aldığı bir tedbir amacıyla bu dönemde sadece köylerde ve kasabalarda küçük kalabalıkların katılabileceği ücra yerlerde düzenlenmekteydi. Şehir merkezlerinde ve insan kalabalıklarının yoğun olduğu yerlerde sadece sembolik etkinlikler yapılmaktaydı. Yapılan bu etkinlikler de tamamen devlet kontrolünde gerçekleşmekteydi.¹¹⁵

Pehleviler döneminde Şiî merasimlere yasaklamalar geldiği gibi bu merasimlerin baş rolünde bulunan meddâhlar/ravzahânlar da bu yasaklamalardan nasibini almışlardır. Ülkenin siyasi açıdan hassas bir dönemde olması hasebiyle merasimlerde yönlendirici bir konumda olan meddâhlar, faaliyetlerini gerçekleştirirken aynı zamanda yönetime de siyasi açıdan mesajlar göndermek suretiyle olaylara müdahil olabilmekteydiler. İşte bunlardan dolayı meddâhlar/ravzahânlar devlet tarafından yakından takip edilmiş, siyasi konular ile ilgili konuşmalar gerçekleştiren meddâhlar/ravzahânlar tehdit edilmiş hatta bir kısmı hapse atılmıştır. Merasimler esnasında sine dövme, zincir vurma, baş yarma, Hz. Hüseyin'in tabutunu simgeleyen objeleri taşıma şeklindeki bir kısım teatraler bu dönem içerisinde yasaklanmıştır.¹¹⁶

Pehleviler dönemi ülkenin birçok açıdan geçiş dönemini yansıttığından dolayı sancılı bir dönem olmuştur. Böylesi bir dönemde bulunan meddâhlar da kalabalıkları etkileri altına almaları ve istenilen yöne yönlendirebilme gücüne sahip olmalarından dolayı dini merasimlerini sadece dini olarak değil aynı zamanda politik mitingler gibi icra etmeye başlamışlardır. Bu merasimler, dini-politik bir eyleme dönüştürüldüğünde, kalabalıkları sokaklara döküp şikâyetleriyle ilgili hoşnutsuzluklarını ve kızgınlıklarını ifade etmeleri için zemin hazırlayabiliyordu. İslam tarihinin acı olayı olan Kerbelâ olayının kalıcı hatırası bu şekilde üzerinden modern politikaların yapıldığı bir durum haline dönüşmüştü.¹¹⁷

¹¹⁵ Kaya, "İran'da Âşûrâ Merasimleri ve Tarihsel Gelişimi" 97.

¹¹⁶ Michael M. J. Fischer, *Iran: From Religious Dispute to Revolution*, (Madison: University of Wisconsin Press, 2003) 134.

¹¹⁷ Yılmaz, "İmam Hüseyin'in Yasçıları" 316.

Şah dönemindeki baskıcı ortamın son bulması ve dini ritüellerin özgürce yaşanması gerektiğini düşünen halk, hey'etler ve ravzahânî meclislerinde meddâhların yönlendirmeleriyle Şah'a karşı yürütülen çalışmalarda etkili olmuşlardır. Şiî merasimlerin İran İslam Devrimine olan katkısı ve Kerbelâ olayının toplumdaki konumu bu dönemdeki olaylara etki edici bir konumda olmuştur. 1979 yılında gerçekleştirilen İran İslam Devrimi ile beraber yapılan çalışmalarda karşılığını bulmuş oldu.

İran İslam Devriminin etkin karakteri olan Ayetullah Rûhullah Humeynî'nin, (ö.1989) gerçekleştirilen bu devrimde kendisi ile beraber taraftarlarının da devrime giden süreci Kerbelâ hadisesiyle ilişkilendirmelerinden dolayı bu düşünce üzerine sloganlar artış göstermiş ve kitlelerin yönetilmesi daha da kolay bir hâl almıştır. Şah karşıtı ayaklanmaların tertiplendiği bu süreçte, Âşûrâ yas merasimlerinin güne uygun hale getirilerek kullanılmasının etkisi gayet açıktır.¹¹⁸

Bu geçiş dönemi ile beraber özellikle Muharrem ayı merasimlerindeki ana fikir yavaş yavaş eksenini kaybederek farklı bir yere doğru evrilmeye başlamıştır. Öyle ki Kerbelâ olayı, Muharrem ayının acısı ve duygusu yerini farklı bir slogana bırakmıştı, o da şu slogandı; “Her Ay Muharrem, Her Gün Âşûrâ, Her Yer Kerbelâ”.

Rûhullah Humeynî, Şah'a karşı yapılan mücadelede, kalabalıkları etki altında tutmaları ve halk nazarında mu'teber bir konumda olmalarından dolayı meddâhların potansiyel gücünden faydalanmak için mâtem merasimi hey'etlerine şu şekilde seslenmiştir: “Biliniz ki İslam'ın bugün içine düştüğü tehlike Emevîler döneminde yaşanan tehlikeden daha küçük değil. Merasimlerde okunan şiirlerde İslam'ın, fıkıh merkezlerinin ve diyanetin başına gelen bu musibetler hatırlatılsın”. Muharrem ayı mâtem merasimlerinin halkı harekete geçirme etkisinin farkında olan Humeynî taraftarı dini liderler, ayaklanmalar düzenlemiş ve bu ayaklanmalar 1979'da karşılık bulana kadar toplulukları seferber etmişlerdir. Şah karşıtı söylemin etkisiyle meddâhların okuduğu şiirler birer slogana dönüşmüştür.¹¹⁹

¹¹⁸ Yılmaz, “İmam Hüseyin'in Yasçıları” 316.

¹¹⁹ Yılmaz, “İmam Hüseyin'in Yasçıları” 316.

İran İslam Devrimi'nin gerçekleştirildiği dönemin önemli meddâhlarından biri olan, aynı zamanda Rûhullah Humeynî'nin bûlbûlü lakaplı Sadık Ahengeran, devrime giden süreçte meddâhların toplumsal açıdan oynadıkları rolü şu şekilde açıklamaktadır: “Devrim öncesi süreçte düzenlediğimiz gösterilerde okuduğumuz şiirler destansı bir hâl aldı. Özellikle Tasûa ve Âşûrâ'da her şeyin yönü Şah'a karşı olmaya doğru dönmeye başladı. Böylece şiirler saldırgan bir hâle geldi. Bundan sonra Âşûrâ ağıtlarımız ve şiirlerimiz hem hamasî yönünü buldu hem önemli bir mesaj taşıdı hem de yakıcı oldu”. Bu dönem gazete, radyo ve televizyon gibi iletişim araçları Şah'ın kontrolünde iken devrim yanlısı meddâhlar toplum içine karışıp propaganda yaparak iletişim araçlarından daha faal ve etkin bir görevi üstlenmişlerdi.¹²⁰

İran İslam Devrimi sonrasında 1980 ve 1988 yılları arasında süren İran-İrak Savaşı ile beraber meddâhların toplumsal rollerinden faydalanmak amacıyla siyasi emeller uğruna yeniden kendilerinden faydalanılmıştır. Halkın savaşa katılımını sağlamak ve katılanlara manevi bir güç kazandırmak amacıyla büyük bir geleneğin taşıyıcıları ve bu geleneğin uygulayıcıları olan meddâhlar, mescitlerde okudukları mersiyelelerin ve şiirlerin yanı sıra cephelerde de bulunarak askerleri şevklendirmişlerdir. Bu çalışmaları yapan meddâhlar arasında Sadık Ahengeran (1957-), Gulam Rıza Kuveyti Pur (1958-), Ekber Şeriatî (1946-2018), Cemşid Necefi (1951-2021) ve Muhammed Gülriz (1946-) gibi isimler öne çıkmıştır.¹²¹

Savaş yıllarında meddâhlık geleneğinin kullanım alanının ne denli güçlü olduğunun fark edilmesiyle beraber meddâhlığa yönelik teşvikler arttırılmıştır. Bu kapsamda liderlerin televizyonlarda ve topluma açık yerlerde yas törenlerine ve mersiyelelere önem attığı konuşmaları artarken, meddâhlık mesleğinin özlük haklarının daha iyi bir hale getirilmesine yönelik yeni teşkilatlar da kurulmuştur. Örneğin söz konusu kuruluşlar arasında meddâhların başta sağlık olmak üzere özlük haklarıyla ilgili sorunlarını çözmesi için Humeynî'nin özel emriyle kurulan Dabal b. Ali al-Khuzai Vakfı bulunmaktadır.

¹²⁰ Yılmaz, “İmam Hüseyin'in Yaşçıları” 317.

¹²¹ Nurullah Gözcü- Metin Özarslan, “İran Türklerinin Mersiye Geleneğinde Zencan Ekolü Meddâh Mektepleri”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 12/38 (2024), 311.

İKİNCİ BÖLÜM

MEDDÂHLIK VE SOSYAL HAYAT

Meddâhlık makamının toplumsal merasimleri ve bu merasimlerin icra ediliş şekillerini ele alacağımız bu bölümde aynı zamanda merasimlerin konusu açısından kategorilendirilmesini de yapacağız. Bu başlıklara geçmeden önce meddâhların nasıl yetiştiğini ve ne tür yerlerde eğitimler alarak mesleki yeterliliklerini kazandıklarını açıklamak önem arz etmektedir. Zira meddâhlık mesleği konumu itibariyle Şîa mezhebi açısından büyük bir öneme sahip olduğu gibi aynı zamanda toplumsal hafızanın geçmiş ile bağlantısını sağlaması noktasında da kritik bir etkiye sahiptir.

2.1. Meddâhların Yetiştirilmesi

Meddâhların yetiştirilmesi ile ilgili kısımlara girmede önce meddâhların sosyal anlamda bağlı oldukları yapı olan hey ‘etlere değinmek yerinde olacaktır. Kelime anlamı olarak belirli bir amaç için bir araya gelmiş insan topluluğunu ifade eden hey’et kavramı Şîa mezhebi açısından ya da biraz daha özele indirgenirse İran kültüründe hey’etler, dini meclisleri ve merasimleri düzenlemek, Şîi gelenekte var olan özel günleri anmak ve anlamak amacıyla bir araya gelerek oluşum meydana getirmiş olan insanlardan oluşan yapılara verilen genel bir isimdir.¹

“Hey’et-i mezhebî” olarak adlandırılan bu müesseseler, “hey’et-i ‘ezâdârî (mâtem hey’eti)” olarak da adlandırılmakla birlikte kısaltılarak yalnızca hey’et kelimesiyle ifade edilirler. Bu yapıların ve meclislerin mâtem hey’eti olarak isimlendirilmesinin temel sebebi, mâtem merasimlerinin hey’etlerin faaliyetlerinde merkezi noktada olmasından kaynaklanmaktadır. Bu hey’etlerin yapıları ya da ortak noktaları çeşitlilik göstermektedir. Genel olarak büyük oranda ortak bir yere, aileye ya da meslek grubuna ait olan, bir grup insanın bir araya gelmesiyle veya bir grup insanın bir vaiz, âlim veyahut meddâh gibi toplumda öne çıkan bir karakterin etrafında

¹ Zeynep Sena Kaynamazoğlu, “Matemin Gölgesinde Sivil Bir Fenomen: İran’da Dinî Hey’etler”, *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 58 (2022), 68.

toplanmasıyla oluşmaktadır. Toplumda belirli bir itibara sahip olan hey'etler 2021 yılı itibariyle bünyesinde yaklaşık olarak 80 bin kadar meddâhı barındırmaktadır.²

Günümüzde bilindiği üzere hey'etlerin çoğu meddâh ya da meddâhlar tarafından yetiştirilmiş olan öğrenciler etrafında oluşum haline gelmişlerdir. Durum böyleyken meddâhın toplumdaki popülerliğine bağlı olarak bağlı olduğu hey'ette ön plana çıkmakta hatta bazen meddâhın tanınmış hey'etlerde yer almasıyla popülerlik kazandığı durumlarda söz konusu olmaktadır.

Meddâhları ve meddâhların yetiştirildiği meddâhlık mekteplerini bünyesinde barındırın bu müesseselerinin nasıl işlev gördüğüne bakacak olursak şunlara değinebiliriz; meddâh mekteplerinde meddâh olmak isteyenler için verilen eğitimlerdeki dersler arasında; *Kur'an-i Kerim* ve *Nehcü'l Belağa* dersleri, meddâhlık mesleğinin temel kaideleri, yorumlama, ritim ve nefes eğitimleri, mersiye okuma biçimleri, merasimlerdeki icra sıralamaları, çeşitli kalıplarda şiir yazma dersleri, sinezenlik ve sinezenlik şekilleri gibi meddâhlık mesleğinin yapılması için muhakkak bilinmesi gereken dersler bulunmaktadır. Bunlarla birlikte meddâh mekteplerinde yalnızca meddâhlar yetiştirilmemekte, aynı zamanda bahsi geçen dinî hey'etlere bağlı olan şairlerin de bu yapı etrafında toplanması sağlanmaktadır. Bu şekilde yetiştirilen şairler yazdıkları şiirleri merasimlerde kullanmaları gerektiği durumlarda meddâhlar ile paylaşmaktadırlar.³

Hey'etler içerisinde verilen meddâhlık eğitimi dışında bu tarz yerlerde verilen eğitimleri yetersiz bulan bazı meddâhlar kendi meddâhlık mekteplerini kurarak meddâh yetiştirme amacına girmişlerdir. Örneğin İran'ın Zencan bölgesinde Mekteb-i Növhe Hanan (Mersiyeçiler Mektebi) adında bir meddâhlık mektebi kurulmuştur. Kurulan bu mektep; Asgar Genç Hanlu, Asgar Senayi, Seyid Ezzahari, Muhammed Taki Şeriatî, Gulam Rıza Eyniferd, Ekber Nur Behmeni, Velîyullah Kelami ve Cevad Resuli gibi şimdilerde Zencan bölgesinin ünlü meddâhları olan kişiler eliyle idare olmaktadır.⁴

² Kaynamazoğlu, "Matemin Gölgesinde Sivil Bir Fenomen" 69.

³ Gözcü- Özarslan, "İran Türklerinin Mersiye Geleneginde Zencan Ekolü Meddâh Mektepleri" 315.

⁴ Gözcü- Özarslan, "İran Türklerinin Mersiye Geleneginde Zencan Ekolü Meddâh Mektepleri" 315.

Bu bölge içerisinde bulunan ünlü meddâhlardan biri olan 70 yaşındaki Mecidi Meleki yetiştirilen meddâhlarda bulunması gereken ve kendileri de meddâh yetiştirirken vurguladıkları özellikleri özetle şu şekilde sıralamaktadır; bir meddâhın din ve tarih bilgisi muhakkak olmalıdır. İslam'ı ve Şiîliği bilmeyen kimsenin ezber yoluyla okuduğu mersiyeleri takip edenler ve kendisini dinleyenlerin sayısı az olur, meddâhlığı uzun süreli ve etkili olmaz. Bir meddâhta samimiyet olmalıdır. Maddî amaçlar ile ya da popüler olmak amacıyla bu mesleğe girenlerin samimiyeti merasimler sırasında dinleyiciler tarafından fark edilmektedir. Hz. Hüseyin'e samimi duygular beslemeyen hiç kimse meddâh olamaz. Mesleğini icra eden meddâh utangaç olmamalı. Aynı zamanda meddâhın sesi iyi olmalıdır, sesi iyi olmayan meddâhlar da bulunmaktadır ancak bunlar daha çok hamasi söylemin icra edildiği “recez” okumalarında bulunabilirler. Dolayısıyla meddâhlığın en önemli kriterlerinden biri sesinin iyi olmasıdır. Meddâhların ülke genelinde bilinmesi, yalnızca seslerinin güzel olmasından değil aynı zamanda mersiyeleri daha gamlı, hüzünlü tarzda söylemelerinden kaynaklanmaktadır.⁵

Meddâhların yetiştirildiği bir diğer mekân ise “Hüseyniyye” adı verilen, özellikle Hüseyin Vâiz-i Kâşifi'nin (ö. 910/1504) Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da çektiği acılarını anlatan eseri *Ravzatu's-Şüheda*'nın okunduğu, bunun üzerine eğitimlerin verildiği yerdir. Şîa mezhebinde topluca mâtem merasimlerinin yapıldığı yerler olarak bilinen bu yerler önceleri ta'ziye merasimlerinin yapıldığı köy ve şehirlerdeki birçok yolların kesiştiği bir konumda bulunan büyük meydanlardan ibaretti. Hüseyniyyelerdeki mâtem merasimlerinde, Hüseyin Vâiz-i Kâşifi'nin (ö. 910/1504) Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da çektiği ıstıraplarını duygulu bir şekilde tasvir eden Farsça eseri olan *Ravzatü's-Şüheda* ravzahânlar tarafından ağlayıp feryat figan edilerek okunur. Özellikle 19. yüzyılda İran'da hâkim olan Kaçar ailesi daha çok itibar kazanmak amacıyla hüseyniyye yapımına ağırlık vermiştir.⁶

İran İslam Devrim'i öncesine kadar bu denli popüler olmayan meddâhların zamanla hatip/vaizlerden daha popüler bir hale geldiği görülmektedir. Hatip ve vaizler

⁵ Gözcü- Özarslan, “İran Türklerinin Mersiye Geleneğinde Zencan Ekolü Meddâh Mektepleri” 318.

⁶ Zeynep Alimoğlu Sürmeli, “İslam Mezhepleri Arasındaki Siyasi-İtikadi Görüş Farklılıklarının Sanat ve Edebiyata Yansımaları”, *Sanat ve Estetik*, (2018), 201.

sadece belirli mekanlarda görevlerini yaparken bunların aksine meddâhlar kendilerini cami ve minberlerle sınırlı görmeden kahvehanelerde ve diğer toplantılarda da medh ve ağıtlar okumaya devam etmektedirler.⁷

2.2. Meddâhların Faydalandıkları Kaynaklar

Şîa mezhebinde yas kültürünün büyük bir öneme sahip olduğunu ve bu kültür etrafında zengin bir edebiyatın inşaa edildiğini bilmekteyiz. Özellikle mezhebin öncüleri konumunda olan İmamların teşvikleri ile Kerbelâ olayı asırlar boyunca yas kültürünün başat konusu olarak kabul edilmiştir. Bu olay ile beraber Ehl-i beyt mensuplarının takibat altına alınması ve bununla beraber zulme uğrayarak acılar çekmesi yas kültürü ve acı dolu duyguların şekillendirdiği bir edebi dünyanın oluşmasını sağlamıştır.

Böylesi yoğun bir edebi ortamın mahsullerinden doğan bir meslek olan meddâhlık mesleği bütün bunlardan etkilenmeden ve bu edebi unsurlardan faydalanmadan faaliyetlerini gerçekleştirmesi imkânsız bir durumdur. Durum böyleyken meddâhların merasimlerde ne tür eserlerden faydalandığını ve bu eserlerin neler olduğunu belirtmek icap etmektedir.

2.2.1. Mersiye

Meddâhların merasimlerde kullandıkları bu tarz edebi eserlerin genel başlığını mersiye olarak adlandırmak yerinde bir kullanım olacaktır. Mersiye kavramı Arapça “resâ” kelimesinden gelmekte olup, ölünün üzerine ağlamak ve onun iyiliklerini anmak anlamına gelir. Mersiye kavramı Şîa mezhebi özelinde ise Ehl-i beytin çektikleri sıkıntıları, başlarına gelen musibetleri ve şehâdetlerini konu alır.⁸ Mersiye kültürünün yaygınlaşıp zenginleşmesinde etkili olan faktörlerden en önemlisi, Ehl-i beyt İmamlarının teşvikleridir. Özellikle İmam Hüseyin’in şehâdetinde Kerbelâ olayları ile ilgili mersiye söyleyip onların hatırasını canlandırmaya ve acılarına ağlamaya dair İmamların vurguları olmuştur. Bununla ilgili olarak Cafer-i Sadık’ın şu

⁷ Sardarinia, Elnaz. “*İran Azerbaycan’ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü*” Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halkbilimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2023 204.

⁸ Selçuk, “İran Edebiyatında Mersiye Türleri”, 6.

sözü örnek olarak verilebilir; “Her kim bizim hakkımızda bir şiir yazarsa, Allah ona cennette bir ev verecektir”.⁹

Şîa mezhebindeki mersiye edebiyatını üç başlık altında incelemek daha doğru olacaktır. Bu başlıklar; Maktel, Növhe ve Ta’ziye türü eserlerdir.

2.2.2.Maktel

Arapça kökenli bir kelime olan maktel kavramı birinin öldürüldüğü yer veya öldürülme zamanı; vahşice öldürme, ölümlere sebep olan büyük savaş anlamlarına gelmektedir.¹⁰ Şîa mezhebinde ise daha çok Hz. Hüseyin ve beraberindeki arkadaşlarının Kerbelâ mevkiinde canice şehit edilmesini konu eden dini eserlere verilen isimdir. Safevîler döneminden sonra yaygınlaşmaya başlayan Maktel türü eserler Hz. Hüseyin’in şehâdeti ve Hz. Hüseyin’in uğradığı zulmü ele aldığı gibi bu zulüm neticesinde acı duyarak ağlamak gerektiğini de vurgulamaktadır. Detaylı bir anlatım şekline sahip olan makteller, mersiyelerin diğer türlerinden farklı olarak dini liderlerin çektikleri acı ve zorlukları anlatmaktan ziyade Kerbelâ olayı ve âşûrâ zamanındaki zorlu süreci detaylıca anlatmayı amaçlar. Maktel türü eserlerde şair daha çok doğrudan konuyu anlatmaktan yana bir tavır sergiler. Eserini yazarken anlattığı konu ile özdeşleşmeye hassasiyet gösteren şair, tarihi olayı yazarken sahneleri görselleştirmede ve detaylandırmada dinleyicinin veya okuyucunun zihnine yardımcı olan edebi kavramlar ve mecazi ifadeler kullanmaya özen gösterir.¹¹

Maktel türünde yazılan mersiyelelere bir örnek vererek konuya başlamak konunun anlam bütünlüğü açısından yerinde bir hareket olacaktır. İran’ın mersiye türü şiirlerini söyleyen en meşhur şairlerinden biri olan Muhteşem-i Kâşânî’nin Kerbelâ şehitlerine mersiye olarak yazmış olduğu ve Şîa mezhebine mensup olan İranlıların yüzyıllardır Muharrem ayı mâtem merasimlerinde acı dolu duygularını ortaya koymak için okudukları, mescitlerinin kapı ve duvarlarına yazdıkları ve oldukça yaygın olan şiirden bir kesit şöyledir;

⁹ Sardarinia, “İran Azerbaycan’ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü”, 63.

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bk. Şeyma Güngör, “Maktel”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Tdv Yayınları, 2003), 27/455.

¹¹ Sardarinia, “İran Azerbaycan’ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü” 65.

“Âlemin yaratılışındaki gibi nasıl bir kargaşadır bu; ne figan, ne eza, ne mâtemdir bu

Daha sûra üflenmeden, dünyâdan arş-ı a’zama yükselen ne büyük bir diriliş bu

Âlemin tüm zerreleri birbirine karışmış; güneş sanki batıdan doğuyor

Buna dünyânın kıyameti desem uzak değil; halkın, adı Muharrem olan dirilişidir bu

Kedere yer olmayan cennet sarayında cennet meleklerinin başı gamdan dizlerine dayanmış

Cinler, melekler insanlar üzerine ağlıyorlar; devran Âdemoğullarının en şereflişinin mâteminde ”¹²

Maktel türü eserlerin İslam literatüründen genel olarak “Maktelü’l-Hüseyin” olarak adlandırıldığını belirtmek gerekir. Zira Kerbelâ olayı önceleri tarih, ahhâr, ensâb gibi kitaplarda bir bölüm halinde yer alırken daha sonra “Maktel-i Hüseyin” adı verilen müstakil kitaplar şeklinde yazılmaya başlamıştır. Bu alanda yazılan ilk eser olma özelliğini taşıyan Câbir el-Cu’fî (ö. 128/746)’nin *Maktelü’l-Hüseyin* adlı eseri ve günümüze ulaşan ilk metin olma özelliğini taşıyan Ebû Mihnef’in (ö. 157/774) yazmış olduğu *Maktelü’l-Hüseyin* adlı eseri ilk verilecek örneklerdir.¹³

Şîa mezhebinin yoğunlukta olduğu coğrafya olan İran coğrafyasının dili olan Farsça alanında ilk önemli Farsça makteli Hüseyin Baykara(ö. 911/1506) döneminde (1470-1506) tefsir ve hadis âlimi olan Hüseyin Vâiz-i Kâşîfi 908 yılında (1502) Herat şehrinde yazıya dökmüştür. On bab ve bir hâtîme üzere düzenlenen *Ravzatü’ş-Şühedâ* adlı bu eserin yazılış şekli ve yazıdaki üslûbu kısa süre içerisinde İslâm aleminde tanınmıştır. Bu eser, Şîa mezhebini resmî mezhep olarak kabul eden Safevîler Devleti döneminde özellikle İran’da “Ravza” denilen mâtem toplantılarında ravzahânlar tarafından ezbere okunmuş ve tâziye meclislerine örneklik teşkil etmiştir. Maktel alanında yazılmış olan Türkçe eserlerde bulunmaktadır. Türk edebiyatında bilinen en eski maktel Kastamonulu Şâzî’nin “*Dâstân-ı Maktel-i Hüseyin*”idir. 763’te (1361-62)

¹² Selçuk, “İran Edebiyatında Mersiye Türleri”, 18.

¹³ Güngör, “Maktel”, 27/455.

tamamlanan eser mesnevî nazım şekliyle yazılmıştır. Ayrıca Türk edebiyatında maktel türü eserler içerisinde Fuzûlî'nin 954 (1547) yılından önce kaleme almış olduğu “*Hadîkatü's-suadâ*”nın ayrı bir yeri vardır.¹⁴

Meddâhların merasimlerde okudukları maktelleri yaşayacakları şekilde anlattıklarını belirttikten sonra bu tür maktel şeklindeki eserlerin ne şekilde yazıldığı ve nasıl bir plana göre hareket edildiğini detaylandırmak faydalı olacaktır. Manzum şeklinde yazılan maktel türü eserin kısımlandırılması şu şekilde olmaktadır; hikâyenin ana karakteri Hz. Hüseyin, eserin yazılmasındaki ana amaç Hz. Hüseyin'in konumu, Yezîd ile yaptığı savaşı ve Ehl-i beyt mensuplarının üstün cesaretinin vurgulanmasıdır. Hikâyenin anlatılış sıralaması ise; Hz. Hüseyin'in Kerbelâ bölgesine gidişi, Ehl-i beyt'e baskıların olması ve yapılan saldırılar, Hz. Hüseyin'in ailesinin esir alınması ve sonrasında meleklerin Kerbelâ noktasına inmesi. Bu anlatılardan sonra olayların can alıcı noktaya taşınmaya başlaması ile beraber Hz. Hüseyin'in şehit edilmesi ile her şey nihayete erdirilmektedir.¹⁵

Meddâhların kendilerini anlatırken övünçle bahsettiği ve dinleyicileri onlara karşı olumlu anlamda coşturmaya çalıştığı iyi karakterler şunlardır; Hz. Hüseyin, inen melekler, Ebul Fazl, Ali Ekber, Ali Asker, Kasım, Zeyneb, Sekine, Rukiye. Aynı şekilde meddâhların anlatırken büyük bir öfke duyduğu ve dinleyicilerinde aynı şekilde anlattığı kişilere karşı büyük bir öfke patlamasının yapılmasını istediği kötü karakterler ise şunlardır; Yezîd, Ezreg, Şimr, Ömer İbn-i Sad.¹⁶

Meddâhların merasimlerde önemle okuduğu maktel türü eserlerin anlatı şekline göre karşılıklı konuşma eserin en önemli bileşenlerinden biridir. Meddâhlar, eserde anlatılan hikâyenin bazen bir kısmını bazen de tamamını karşılıklı sohbet şeklinde anlatırlar. Bunu yaparlarken konuşma şekline ve yapısına dikkat etmek şiirdeki duygu durumunu artırdığı gibi ayrıca şiirin gündelik duruma yakın olmasını da sağlar. Aynı zamanda anlatılan eserde ne kadar çok diyalog olursa, okuyucu hikâyeyi o kadar çok okumaya ve dinlemeye meyilli olacaktır.¹⁷

¹⁴ Güngör, “Maktel”, 27/455.

¹⁵ Sardarinia, “İran Azerbaycan'ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü” 66.

¹⁶ Sardarinia, “İran Azerbaycan'ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü” 66.

¹⁷ Sardarinia, “İran Azerbaycan'ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü” 67.

Meddâhlar tarafından dinleyicilere aktarılan karşılıklı konuşmalara örnek olarak şunlar verilebilir; Hz. Hüseyin ve düşmanlarının konuşması, Hz. Hüseyin ve Ehl-i beyt mensuplarının konuşması, Hz. Hüseyin ve meleklerin konuşması, Zeyneb ve Sekine'nin konuşması, Sekine ve Zehra'nın konuşması, Zehra ve Hz. Hüseyin arasındaki konuşma. Bu konuşmaların hepsi aynı duygu durumu ile okunmamaktadır. Örneğin yazılan maktellerin genelinde Hz. Hüseyin ile kız kardeşi Zeyneb arasındaki konuşmalar duygu ve hüznü doludur, bu şekliyle tam olarak kardeşlik duygularının bir yansımasıdır. Eserlerde anlatılan bir diğer konuşma olan Şimr ve Hz. Hüseyin arasında, şehit edilmeden birkaç dakika önce geçen konuşma, iyi ve kötü arasındaki çatışmanın duygusal durumunu yansıtan bir konuşmadır.¹⁸

2.2.3. Ta'ziye Şiirleri

Ta'ziye kelimesi Arapça kökenli bir kelimedir. Ağlamak ve yas tutmak anlamlarına gelen “eza” kökünden türemiş olan ta'ziye kelimesi Şîî gelenekte, Muharrem'in ilk on gününde Kerbelâ olayından ve Safer ayında da ay içerisinde bulunan acı olaylardan dolayı düzenlenen mâtem merasimlerinde sahnelenen tiyatro oyunlarına verilen isimdir. Ayrıca Hz. Hüseyin ve beraberindekilerin övüldüğü diğer dini faaliyetlere işaret eden genel bir terim olarak da kullanılmaktadır. Bunun yanında özel olarak Hz. Hüseyin'in şehâdetinin ve çektiği sıkıntıların canlandırıldığı tiyatro türüne de verilen bir isimdir. Ta'ziye kelimesi Arapçada toplu yas tutmaya işaret ederken, Farsçada Kerbelâ olayının teatral olarak canlandırılmasına işaret etmektedir. Batılı akademisyenlerde ta'ziye kelimesi ile genellikle bu canlandırmaya işaret edildiğini söylemektedir. Bu teatral anlamdaki canlandırma uygulaması özellikle Fars kültüründe “şebih” olarak da bilinmektedir.¹⁹ Şunu da belirtmek gerekir ki ta'ziye, İran'da düzenlenen tüm dinî törenler arasında en etkili olan törendir.

Ta'ziye kelimesi Farsça ‘da okumak, söylemek, gerçekleştirmek anlamlarına gelen “handen” fiiliyle birlikte kullanılmaktadır. Bu kullanım şekliyle “ta'ziye-hânî” ta'ziye yapımına işaret ederken “ta'ziye-hân” ise ta'ziyeyi icra eden kimselere verilen

¹⁸ Sardarinia, “İran Azerbaycan'ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü” 67.

¹⁹ Kiren, “Dünyevî İktidarın Meşrûlaştırılmasında Dinî Bir Ritüelin Kullanılması: Kaçarlar ve Taziye”, 55.

isimdir.²⁰ Meddâhlar ile benzer özelliklere sahip olan ta'ziyehanlar merasimlerde dramatize şeklindeki uygulamalarını ön plana çıkarmalarından dolayı dikkat çekmektedirler.

Ta'ziye törenleri yalnız belirli günlere mahsus kılınmamıştır. Muharrem ayının ilk on gününden Safer ayının sonuna kadar bu törenlere devam edilmiştir. Bu zaman dilimi içerisinde, Muharrem'in ilk on gününde Tahran'da 200-300 farklı evde ve tekyede ta'ziye törenlerinin icra edildiği söylenmektedir. Muharrem ayı içerisinde düzenlenen ta'ziyeler arasında en yaygın olanları; "Yevm-i Âşûrâ", "Yevm-i Katl" veya "Rûz-ı Katl" olarak adlandırılan ayın onu (âşûrâ) ve bunun bir gün öncesinde (tasu'â) gerçekleştirilen dramatik gösterilerdir. Bu iki günde insanların hassasiyetleri en üst noktaya çıkmakta ve ülke çapında her yerde organizasyonlar düzenlenmektedir.²¹ İlginç örneklerden birisi de hacdan gelen kimselerin Allah'a şükürünün bir ifadesi olarak ta'ziye düzenleyip insanları davet etmesidir. Bu ta'ziye merasimlerinde ta'ziye-hân'ların en önde bulunması ve bu törenlere yön vermesi dikkat çekici bir ayrıntıdır.

Ta'ziye merasimlerinin belirli başrolleri vardır. Bu başroller arasında meddâhlar olduğu gibi bu merasim esnasında meddâhlara öncülük eden ya da meddâhlardan önce sahneye çıkarak ortamı hazırlayan kişiler ya da meslek grupları bulunmaktadır. Bunlardan ilki "Nakkallar" dır. Nakkallar tek bir kişi olarak sahneye çıkması ve nesir ya da manzum şeklinde yazılmış bir olayı dramatik hava içerisinde anlatması açısından meddâhlar ile benzerlik göstermektedirler. Aynı zamanda nakkallıkta tutum, davranış, jest ve mimik ile ses değiştirme hareketleri son derece önemlidir. "Sûhanveri" meslek grubu da ta'ziye merasimlerinde meddâhlar kadar önem arz etmektedirler. Kelime anlamı "düzgün konuşmak" olan sûhanveri sanatı, iki kişilik olarak ve karşılıklı söyleşi biçiminde yapılan bir gösteridir. Özellikle Safevîler döneminde sûhanveri'lik mesleği çok gelişmiştir. Son olarak ta'ziye merasimlerinin tamamlayıcı meslek gruplarından biri olan "Perdedarî" mesleğinden bahsedecek olursak, nakkal veya meddâh gibi anlatıcılar ile beraber, yaşanan olayları iyi bir şekilde

²⁰ Kaya, "İran'da Âşûrâ Merasimleri ve Tarihsel Gelişimi" 89.

²¹ Kiren, "Dünyevî İktidarın Meşrûlaştırılmasında Dinî Bir Ritüelin Kullanılması: Kaçarlar ve Taziye", 55.

gösteren perdeler üzerindeki resimlerin yardımı ile bunları toplanan kalabalığa anlatan kişilere perdedarî denmektedir. Sahnedeki perdeler ile beraber her perdenin önünde bir başka perde daha vardır, zamanı geldiğinde anlatıcı bunu yavaş yavaş açarak ilgili resmi gösterir. Bu çalışma sahneyi izleyen kişiler ile beraber yolda geçenlerin dahi ilgisini çeken bir gösteridir.²²

Ta'ziye törenlerinin yapıldığı yerlerde meddâhlar/ta'ziyehânlar sahneye çıkıp hünerlerini sergilemekte ve bu esnada da bazı şiirler okumaktadırlar. Okunan bu tür şiirlere genel olarak ta'ziye şiirleri adı verilmektedir. Bu merasimler esnasında okunan şiirlerin geneli aruz veznine göre yazılmaktadır. Ta'ziye merasimi esnasında meddâhlar tarafından okunan şiirlerinin çoğu sade, yalın, dil ve anlatım açısından herhangi bir iddiası olmayan ve çoğunlukla toplum tarafından anlaşılabilir şiirlerdir. Bu tür şiirler genel olarak gündelik konuşma dilinde kullanılan yaygın kelimeler ve bazı edebi kelimelerin birleşimi ile meydana gelmektedirler.

Ta'ziye törenleri ve bu törenler esnasında okunan şiirleri alimlerin çoğu kabul etmemekte hatta bu kabul etmeyişi biraz daha ileriye taşıyarak ta'ziye törenlerini tertip eden ve bu törenlerde şiir okuyan kişileri tekfir etmektedirler.²³ Özellikle ta'ziye merasimlerinde yapılan uygulamaları dinin özüne ve Kerbelâ olayının felsefesine aykırı bulmaktadırlar.

Ta'ziye merasimleri esnasında meddâhlar tarafından okunan ta'ziye şiirleri bazı özellikleri ile mersiye türü içerisindeki diğer türlerden ayrılmaktadırlar. Örneğin mersiye türü eserlerin beyit sayıları genel olarak 15 ila 17 mısra arasında olurken ta'ziye şiirlerinde bu konuda herhangi net bir sayı bulunmamaktadır. Zira ta'ziye merasiminin manevi atmosferinden dolayı doğaçlama olarak beyit sayısı değişmektedir. Bir diğer örnek, ta'ziye türü şiirler, anlatılan hikâyenin oluşturduğu atmosferde gerçeklik payını kaybedebilir. Anlatılan olayın heyecanına bağlı olarak mersiyelerde bulunan tarihi gerçeklere bağlılık durumu ta'ziye şiirlerinde göz ardı edilebilmektedir. Mersiye türü eserlerde yapılacak olan abartılı ifadeler şiir diline uygun olarak edebi ifadeler ile beyan edilirken, ta'ziye türü şiirlerde bu daha çok halk

²² Sardarinia, "İran Azerbaycan'ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü" 220.

²³ Sardarinia, "İran Azerbaycan'ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü" 71.

diline yakın yalın bir ifade ile yapılır. Ta'ziye merasimleri meddâhların en çok sevdiği merasimlerdir, zira bu merasimler esnasında toplanılan meclisin duygu yoğunluğu ve coşku durumuna göre okunan şiirlerde akıldan uzak ifadeler ve sıkça tekrarlanan kelimeler fazlaca kullanılır. Çünkü coşku durumunun diri tutulması bu merasimlerdeki en önemli husustur. Bu coşku durumunun verdiği haz duygusu ile beraber pek de hoş karşılanmayan kaba ifadeler ve nahoş tabirler, hikâyede geçen düşmanlar için rahatlıkla kullanılabilir. Ancak bahsettiğimiz mersiye türü eserlerde bunlarla karşılaşmak güçtür. Çünkü mersiyeler daha çok şiir diline önem veren ve belirli bir edebi kaygıyı içerisinde barındıran eserlerdir.²⁴

Meddâhlar şiirler vasıtasıyla sanatlarını icra ederlerken en az şiirler kadar önemsedikleri ve merasimlerinin bir parçası olan diğer bir unsur vardır ki o da müziktir. Zira okunan ta'ziye şiirlerinin tek başına yeterli bir etkiye sahip olamayacağını düşünen meddâhlar bunu müzik ile desteklemektedirler. Ta'ziye merasimlerinin ana merkezi olan İran'ın İslam dinini kabul etmesiyle birlikte kendisi için rahat bir gelişim alanı bulamayan müziğin Muharrem merasimleri ve ta'ziye törenleri vesilesiyle ayakta kaldığı düşünülmektedir. Yapılan bu merasimlerde din kisvesi altında yeni bir boyut kazandırılan müzik, bu merasimler esnasında sesi güzel olan ve sesini doğru kullanmayı bilen bir meddâh vasıtası ile dinleyicilerin dikkatini kolayca cezbedebilmektedir.²⁵

Bu törenlerde okunan şiirlerdeki karakterler kim ise onun durumuna göre uygun olan bir müzik tercih edilmektedir. Örneğin eğer sahnede bahsedilen kişi Hz. Hüseyin ise insanın içini huzurla ve ümitle dolduran oldukça acıklı bir müzik çalınır, karşılıklı çatışmalara geçildiğinde ise kılıç darbelerine uygun şekilde daha hareketli müzikler seçilerek sertçe büyük ziller çalınmaya başlar.²⁶

Yine ta'ziye törenlerinde meddâhlar ve ta'ziyehânların okudukları şiirleri ve ortamın havasını destekleyen farklı faktörlerin olduğunu söyleyebiliriz. Bu faktörlerden biri de renklerin sahnedeki kullanımınıdır. Zira bilinen bir gerçekte şudur ki renklerin kişinin psikolojisi ve ruh sağlığı üzerinde olumlu ve olumsuz etkisi

²⁴ Sardarinia, "İran Azerbaycan'ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü" 70.

²⁵ Jamshid Malekpour. *The Islamic Drama*, (London: Portland, Frank Cass Publishers, 2004) 52-53.

²⁶ Malekpour. *The Islamic Drama*, 52-53.

bulunmaktadır. Ta'ziye törenlerinde çatışma halinde olan taraflar ayırt edici bir renk farkına sahiptir. Bu renkler zulmü, kederi, ıstırabı ve tutkuyu sembolize ederler. Aynı zamanda kullanılan renkler şiirlerde anlatılan karakterlerin kişiliği hakkında da fikirler verir. Örneğin Kerbelâ hikayelerinde anlatılan bir karakter olan Hür gibi Hz. Hüseyin'in tarafına geçme konusunda kararsızlık yaşayan kimseler sarı kostüm giyerler. Hz. Hüseyin tarafındakiler beyaz, siyah, yeşil ve kurşun mavisi giyerler ki bunların her birinin sembolize ettiği şeyler vardır. Beyaz renk dinginliği, barışı ve ihtiraslardan kurtulmayı temsil ederken, yeşil renk hakikati, doğruluğu, güzel ahlakı, tahammül etmeyi, şecaati ve cömertliği temsil etmektedir. Ta'ziye törenlerinde oyuncuların giydiği tek beyaz şey ölümü simgeleyen kefendir. Siyah renk ise olumsuzlukları ve ölümü temsil eder. Kırmızı renkte yeşilin zıttı olup zulme ve hakikatten ayrılmaya işaret eder, bu durumda Yezid ve askerlerine kırmızı renk giydirilir.²⁷

Ta'ziye törenleri genellikle tekyelerde ya da ta'ziyenin düzenleneceği herhangi bir alanda kurulan yüksekçe yerlerin üzerinde icra edilmektedir. Sahnede özel olarak bir perde yoktur. Herhangi bir özel sahne düzeni de yoktur. Önemle hazırlanmış bir dekorasyon da görülmez, sadece sembolik anlamda kullanılan bazı objeler vardır. Seyirciler ve dinleyiciler Kerbelâ olayında yaşananları bildiğinden dolayı bu sembolik şeylerin anlamını, simgeledikleri hususları rahatlıkla anlayabilirler, herhangi bir açıklamaya ihtiyaç duymazlar.²⁸

Ta'ziye merasimlerinin bu denli komplike bir yapıya sahip olması etkileyiciliğini arttırmaktadır. Bu törenler esnasında sahnelenen oyunlar, okunan şiirler ve kullanılan objeler ile beraber arka fonda çalan müziğe kadar her şey hassasiyet ile hazırlanmaktadır. Bütün bunlar ile beraber kullanılan renklerin dahi özenle seçilmesi bu merasimleri dahada etkileyici bir hale getirmektedir. Bu bilgiler göstermektedir ki ta'ziye şiirleri meddâhların en önemli şov malzemesi ve toplum ile iletişimlerinin en kuvvetli olduğu merasim unsurudur. Bu maharetli şovlar neticesinde seyirci her ne kadar hikâyeyi ve hikâyede yaşanacakları önceden bilsede anlatılanlara karşı ilgilidir ve dinledikleri vesilesi ile Ehl-i beyte karşı olan sevgisini tazeler. Dinleyiciler

²⁷ Kaya, "İran'da Âşûrâ Merasimleri ve Tarihsel Gelişimi" 100.

²⁸ Kaya, "İran'da Âşûrâ Merasimleri ve Tarihsel Gelişimi" 100.

anlatılanları dinlerken duygu durumuna göre gerektiğinde ağlar, feryat figan eder, Hz. Hüseyin'in düşmanlarına lanet ederler. Dolayısıyla ta'ziye merasimlerinde dinleyiciye düşen görev ve dinleyicinin hisleri normal bir merasimden çok daha farklıdır.

Ta'ziye merasimlerinde kullanılan şiirlerin ve argümanların belirli konular etrafında toplandığını söyleyebiliriz. Bu konulardan bazıları; anne baba sözü dinlemeyen çocuğun lanetlenmesi, Hristiyan kadının Kerbelâ'ya gelip Müslüman olması, Kral Kanya'nın Müslüman oluşu, Hz. İbrahim'in oğlunu şehit edişi, Meydan'a uçan kuşun Hz. Hüseyin'in şehâdet haberini getirmesi ve Yahudi kızın iyileşmesi. Ta'ziye merasimlerinde sadece Kerbelâ olaylarının işlenmediğini ve odak noktada Hz. Hüseyin olsada farklı konuların da bu odak noktası etrafında şekillenebileceğini belirtmekte fayda var.²⁹

Ta'ziye merasimlerindeki anlatıların asıl amacından saparak farklı bir yere taşındığına dair bir parantez açmak yerinde bir durum olacaktır. Ta'ziye törenlerinin kapsam alanını genişletmek ve gelecek olan maddi boyutunu artırmak için "Haşiye Okuma" şeklinde ara sözler eklenmiştir. Bu ara sözler, Tevrat ve Kuran-i Kerim'de geçen kıssaların yanı sıra efsaneler, tarihi kişiler ve ulusal geleneklere dayanmaktadır. Özellikle kadınlar için önemle dinlenen bu kısım onlar için bir şifa etkisine sahiptir. Öyle ki dinleyicilerin çektiği acılar, Kerbelâ şehitlerinin çektiği acıların yanında önemsiz kalmaktadır.³⁰

Ta'ziye merasimlerinde şiirler eşliğinde sahnelenen Kerbelâ olayına bir örnek vererek konuyu tamamlamak daha doğru olacaktır. Bu ta'ziye örneği her yıl âşûrâ zamanında İran'ın Hür şehrinde sahnelenmektedir. Olayların seyri Kerbelâ'da yaşandığı şekilde inanılan akışa göre ayarlanmıştır. Olaylar bütüncül bir şekilde baştan sona ele alınır, peyder pey Hz. Hüseyin'in şehâdeti anlatılana kadar ilerletilir. Ta'ziye merasimi Medine şehrinden başlatılır, Hz. Hüseyin'in kızı Fatıma babasını ve beraberindekileri merak eder, bir haberci ile çiçek ve mektup gönderir. Sonraki aşamada olayların seyri Kerbelâ'da geçmeye başlar. İbn Sa'd, Şimr'e Hz. Hüseyin'i öldürürse Rey kentinin valiliğini ona vereceklerini söyler. Olaylar devam eder ve Hz.

²⁹ Metin And, *Ritüelden Drama*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, 2002) 156-157.

³⁰ Sardarinia, "İran Azerbaycan'ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü" 241.

Hüseyin İbn Sa'd'a Kûfe'yi almaya gitmediğini söyler ama onu ikna edemez. Hz. Hüseyin'in çocuklarına su verilmez, herkes yavaş yavaş şehit olur. Hz. Hüseyin'in oğlu Ali de savaşmak ister ama Hz. Hüseyin ona izin vermez, kendisinin yerine onun İmam olacağını söyler. Hz. Hüseyin kefenini giyinir, kılıcını kuşanır. Arada Keşmir'den bir derviş gelir, sonrasında başlarında Za'fer'in olduğu bir cin ordusu yardımı gelir, Hint Kralı Gays ve veziri gelir. Çeşit çeşit olaylar yaşanır. Lakin neticede kaçınılmaz son yaşanır, Hz. Hüseyin şehit düşer. Şimr 'in Hz. Hüseyin'e vurduğu her hançer darbesinde ailesinden biri anılır. Şimr Hz. Hüseyin'in başını keser. Bu esnada ağıtlar okunur, izleyiciler de ağıtlara eşlik ederler. Farklı çeşitleri bulunan bu ta'ziye elbette en acı ve en etkileyici ta'ziyelerden biridir.³¹

2.2.4.Nuha/Növhe/Nohe

Kelime anlamı yas durumu, felaket hali olan “Nûha”, şarkı eşliğinde ağlamak, yas şarkısı söylemek, feryat figan etmek, bağırarak ağlamak ve ölü için ağlamak gibi anlamlara gelmektedir. Birçok farklı isimlendirmesi bulunan nûha kelimesi farklı kaynaklarda nûha, nûhe, noha ve növhe gibi isimlere sahiptir. Nûhalar Şîî merkezli edebi eserlerde 12 imam için yüksek sesle okunan ve bu vesileyle ağıt yakılan şiirler olarak kabul edilmektedir. Ehl-i beyt mensupları için tutulan yas törenlerinin sonunda mersiye okunduktan sonra nûha türü şiirlere geçilir ve toplanan meclisin heyecanla bu şiirleri okuyan nûhahânlara eşlik etmeleri sağlanır.³²

Önceki kısımlarda belirttiğimiz üzere Şîî merkezli mâtem merasimlerinde kullanılan mersiye türü eserlerin farklı türleri bulunmaktadır. Bu türler içerisinde kıymetli bir yere sahip olan hatta belki de duygusal yoğunluğun fiziksel eyleme dönüştüğü en üst seviye olan nûhalar birçok açıdan büyük bir öneme sahiptir. Nûha türü eserlerin diğer türlerden farkı, nûhahânlar ya da meddâhlar tarafından okunurlarken mâtem amacıyla toplanan meclisin okunan şiirlere reaksiyon göstermesi ve yönlendirmeler ile hareket etmeleridir.³³

³¹ And, *Ritielden Drama*, 140-142.

³² Sardarinia, “İran Azerbaycan'ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü” 67.

³³ Sardarinia, “İran Azerbaycan'ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü” 68.

Nûhalar genel olarak sine dövme, zincir vurma, baş yarma gibi uygulamaların yapıldığı esnada okunan şiirlerdir. Öyle ki sine dövenler ya da zincir vuranlar okunan şiirlerin yapısına göre ya da okunuş şekline göre sinelerine ya da vücutlarının herhangi bir yerine tekli vuruş ya da üçlü vuruş yaparlar. Nûhahânlar ya da meddâhlar tarafından okunan bu şiirler diğer mersiye türlerinden birçok noktada ayrılmaktadırlar. Örneğin en bariz farkı şudur; mersiye şeklinde yazılan şiirler sine dövme ve zincir vurma törenlerinde okunmak üzere yazılmamıştır ancak nûhalar bu tarz uygulamaların yapılacağı törenlerde okunmak üzere yazılmıştır. Mersiye türü şiirlerin yazılış şekilleri özellikle nûha şiirleri biçiminde değildir ve birçoğu da okunuş olarak gazel şeklinde okunmaktadır. Ayrıca nûhalar Şîa edebiyatında dini-lirik edebiyatın bir parçası olarak kabul edilir ve içeriği, konuları, müzikal yapısı ile epik bir boyuta da sahiptir. Bu şekliyle bütün nûhalar bir mersiye özelliğindedir ancak bütün mersiyeler nûha özelliğine sahip değildir. Mersiyelerdeki resmi ağız ve tarihi gerçeklik durumu nûhalarda bulunmaz ve aranmaz da. Nûha şiirleri özgündür, içeriklerinin herhangi bir bilimsel veya tarihsel tutarlılığı yoktur. Sokaklarda, çarşı ve pazarlarda sıradan insanların düşünce, fikir ve inançlarıyla yoğrularakta ortaya çıkabilmektedir.³⁴

Meddâhların gösterilerdeki en önemli kaynağı olan nûhaların edebi özelliklerine değinecek olursak şunları söyleyebiliriz; nûhalar genellikle konuşma diline yakın olan, sokak tabirlerine uygun, kaba ifadeler ile yazılmaktadır. Nûha yazar şairlerde şiirlerini basitleştirmeye çalışır. Bunun en büyük sebebi ise nûha şiirinde anlatılmak istenen ana temanın hızlı bir şekilde, duygu yoğunluğunun coşkusu geçmeden katılımcıların zihnine geçmesini sağlamak ve bununla beraber katılımcılar ile bir ruh uyumu elde etmektir. Bu sebeplerden dolayı nûhaların bazı özelliği vardır, bunlar sözlerin basitliği ve cümlelerdeki iddiasızlık, yazılan şiirin kısalığı ve nûha şairlerinin tasavvur ettirme unsuruna, mecaz veya teşbih gibi edebi sanatların kullanımına ihtimam göstermediği için bunları daha az kullanmasıdır. Bunlar dışında, yazılan şiirlerdeki edat ve diğer sözcüklerin kullanımı azaldıkça ortaya çıkan kısa cümleleri meddâhlar melodik destekler ile müzikal anlamda kapatmaya çalışmaktadırlar. Aynı zamanda nûha şiirini okuyan meddâhlar, merasime katılan katılımcıları duygusal anlamda fazlasıyla üzmeğe çalışır. Bundan dolayı nûhalarda

³⁴ Sardarinia, “İran Azerbaycan’ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü” 69.

acıklı sözler ve hüznü ifadeler yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Nûhaların ana konusu Kerbelâ olayıdır ve ana mesajları da Hz. Hüseyin'in yaşadığı felaketler, ailesi ve arkadaşlarının cesurca davranışları ve yiğitlikleridir.³⁵

Nûhaların meddâhlar ya da nûhahânlar tarafından okunduğu sırada bu okunan şiirleri dahada etkili kılmak ve meclisteki toplanan coşkulu kalabalığa yön vermek amacıyla sînezenîler görev yapmaktadırlar. Sînezenler, âşûrâ gününü yeniden hissetmek ve bunu nesilden nesile aktararak her zaman canlı kalmasını sağlamak gayesiyle, dilden dile aktarılmış olan sözlü geleneğin bozulmadan devam etmesini sağlayan bir meslek grubudur. Meddâhlar tarafından okunan nûhalara sînezenlerde eşlik ederler.

Sînezenlerin en az meddâhlar kadar mâtem merasimlerinde etkili oldukları yadsınamaz bir gerçektir. Merasimler esnasında bölümlemeler bulunmaktadır, bunların içerisinde kritik bir anı temsil eden sînezenî bölümü ağır ve hüznü bir söyleyiş bölümüdür. Göğse el ile vurma hareketleri de bu bölüm içerisinde yapılan bir uygulamadır. Aynı zamanda yapılan bu göğse vurma hareketi, okunan nûhaların/sînezenîlerin okuyuş temposuna uyarak yapılır. Bu şiirlerin okunduğu esnada göğsüne vuranlara da “Sînezen” adı verilmektedir. Sînezenler ile ilgili bilgileri ileride gelecek olan sine vurma başlığında detaylıca ele alacağız.³⁶

Sînezenlere değindikten sonra sînezenlerin bağlı oldukları yapılar olan destelerden bahsetmemek konuyu nakıs bırakacaktır. Deste, Muhaddisî'nin ifadesiyle “İmam Hüseyin veya diğer imamların mâtemlerine yönelik, çeşitli organizasyonlarda bulunmak ve mescitte, sokakta veya meydanlarda toplu sînezenler okumak amacıyla bir grup insanın bir araya gelerek gerçekleştirdiği etkinliklere verilen isimdir”. Desteler Muharrem ayı içerisinde yapılacak olan faaliyetleri organize ederek en iyi şekilde yapılmasını amaçlayan gruplardır. Zamanla, belirledikleri günlerin dışında da Şîa mezhebine göre değerli sayılan gün ve gecelerde faaliyet göstermeye başlamışlardır. Yani bildiğimiz şekliyle Muharrem ayı yas merasimleri aslında bireysel

³⁵ Sardarinia, “İran Azerbaycan'ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü” 69.

³⁶ Mahmut Sarıkaya, “İran'da Türkçenin Gizli Hazinesi: Tâziye Geleneğine Bağlı Mersiye Edebiyatı”, *Alevilik Araştırmaları Dergisi* 3 (2012), 208.

olarak yapılan bir yas merasimi olmaktan ziyade daha çok destelerin öncülüğünde gerçekleştirilen bir faaliyettir.³⁷

Merasimlerde destelerin belirledikleri güzergahlar kullanılır, belirledikleri işlemler yapılır ve yapılan merasim onların tekelinde şekillenerek devam eder. Merasim esnasında nerede maktellerin okunacağı, nerede nûhalara geçileceği ve nerede sine dövme işleminin başlayacağı organizasyonların öncüsü olan desteler tarafından belirlenir. Hatta sine dövme işleminden sonra gerçekleştirilecek olan kama vurma, baş yarma faaliyetinin ne zaman yapılacağı destegerdân adı verilen ve bu destelerin başı konumunda olan kişi tarafından karar verilir. Desteler, hey ‘etler ve bunların sistematik olarak meddâhların gösteri günleri olan Muharrem ayı ve diğer günleri kapsayan mâtem ve bayram günleri merasimlerini nasıl düzenlediklerini ilerideki başlıklarda detaylıca ele alacağız.

2.3. Meddâhların Gösteri Günleri ve Geceleri

Şîa mezhebinde hayatın rutin akışı içerisinde kabul görmüş olan ve yaşamın bir parçası haline gelmiş önemli gün ve geceler vardır. Şîa mezhebine mensup olan bir kişinin bu gün ve geceleri yaşaması ya da yaşamasa dahi bu günlerin ve gecelerin farkında olarak hayatına bir şekil vermesi gerekmektedir. Zira İran İslam Devletinin özellikle bazı günleri resmî tatil olarak ilan ettiği, bazılarını da resmî tatil ilan etmese bile özenle kutlamaya çalıştığı zaman dilimleri vardır. Bu değerli gün ve geceleri açıklamadan Şîa takviminin mâtem günlerini ya da bayram günlerini yazmak yanlış bir davranış olacaktır. Genel başlık olarak ay bazlı ele alacağımız bu günleri yeri geldiğinde detaylıca açıklamaya çalışacağız.

(1) Muharrem ayı önemli günleri: Genel anlamda mâtem ayı olarak kabul edilen Muharrem ayı, ilk on gününde yaşanan Kerbelâ olayının anıldığı, Hz. Hüseyin ve arkadaşlarının şehâdetlerinin yasının tutulduğu acı dolu yas ayıdır. Mâtem merasimlerinin büyük çoğunluğu bu ay içerisinde yapılır. Mâtem günleri olan bu ayın ilk 10 günü 13. günü ve 22. ile 23. günlerin de yas törenleri yapılmaktadır.³⁸

³⁷ Kaya, “İran’da Âşûrâ Merasimleri ve Tarihsel Gelişimi” 77.

³⁸ Abdülhüseyin Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa* (İran, Kum: Menşûrât-ı Delîl-i Mâ, 2012), 31-32, 55-56.

(ii) Safer ayı önemli günleri: Muharrem ayında olduğu gibi bu ay içerisinde de yas tutma faaliyetleri devam etmektedir. 5 Saferde Hz. Hüseyin’in Rukiyye adlı kızının vefatı, 20 Safer Hz. Hüseyin’in vefatının kırkinci günü olan “Erbaîn-i Seyyidi-ş Şüheda” adı verilen gündür.³⁹

28 Safer “Rihlet-i Resul (a.s)” ve “Şehâdet-i İmam Hasen Mücteba (a.s.)” günleridir. Bu günlerde Hz. Peygamber ve Şîa mezhebine göre ikinci imam olan Hz. Hasan’ın vefat günleridir.⁴⁰

30 Safer “Şehâdet-i İmam Musa Rıza (a.s.)” Şîa mezhebinin sekizinci imamı olarak kabul edilen Ali b. Musa er-Rıza’nın Me’mun tarafından zehirlenerek öldürüldüğüne inanılan gündür. Bütün bu günlerden dolayı bu ayında yas ayı olduğunu söyleyebiliriz.⁴¹ Bu ay içerisinde bayram olarak kutlanabilen tek gün 7 Safer gününde Şîa mezhebinin yedinci İmamı kabul edilen İmam Musa Kazım’ın doğum günüdür. Bu ay içerisinde Şîa mezhebi için değerli olan birçok uygulama yapılmaktadır.⁴²

(iii) Rebiülevvel ayı önemli günleri: Rebiülevvel ayı içerisinde yas günü olarak kabul edilen tek gün 8 Rebiülevvel günüdür. Şîa mezhebine göre on birinci İmam olarak kabul edilen Hasan b. Ali el-Askerî’nin “Şehâdet-i İmam Hasan Askerî (a.s.)” adıyla anılan vefat yıldönümüdür. Diğer imamlar için gösterilen önemin aynısı İmam Hasan Asker içinde aynı şekilde gösterilmektedir. Şîa inancına göre yaşayan son Ehl-i beyt imamı olması hasebiyle ayrıca bir öneme sahiptir.⁴³

9 Rebiülevvel günü ise “Rûz-ı Nasb-ı İmam Mehdi be İmâmet (İmam Mehdi’nin İmamete Atandığı Gün)” olarak adlandırılan ve son imam Hasan Asker’in vefatından hemen sonra imamet makamına atanan on ikinci imam olan İmam Mehdi’nin imameti kutlanır, bugün son derece kıymetli bir gündür.⁴⁴

Bu ay içerisinde Şîilerce kutlanan ve Sünnîleri fazlasıyla rahatsız eden 9 Rebiülevvel Hz. Ömer’in vefat günü tepkiyle karşılanan bir gün olarak kabul edilir.

³⁹ Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, 81,98.

⁴⁰ Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, 112,115.

⁴¹ Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, 118.

⁴² Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, 86.

⁴³ Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, 138.

⁴⁴ Demir, “Günümüz İran Şîiliğinde Kutsal Gün ve Geceler” 176.

Rebiülevvel ayı içerisinde kutlanan günlerden bir diğeri ise Şiîler ve Sünnîlerin ortak bir paydada buluşabildiği nadir günlerden bir gün olan 12-17 Rebiülevvel tarihli Hz. Peygamberin doğum günüdür. Bugün de iki mezhepte kutlamalar yapmaktadır. Aynı şekilde 17 Rebiülevvel gününde Şîa mezhebinin altıncı imamı olan İmam Cafer es-Sadık'ın doğum günü olarak kutlanır.

(iv) Rebiüssani ayı önemli günleri: Bu ay içerisinde 8 Rebiüssani günü “Velâdet-i İmam Hasan Askerî (a.s.)” adıyla bilinen, Şîa mezhebinin fazlaca önemseddiği on birinci imam, Hasan el-Askerî'nin doğum günü olarak kutlanır. Kutlama günleri dışında yas günü olarak “Şehâdet-i Sıddıke Fâtıma-i Ma'sûme (s.a.)” adıyla bilinen, Şîa mezhebinin imamlarından Musa el-Kazım'ın kızı olan aynı zamanda Ali er-Rıza'nın kız kardeşi Fatıma'nın vefatı üzerine anma programları ve yas törenleri yapılır. Kum şehri yakınlarında vefat etmesinden dolayı Kum şehri özelinde bütün İran'da o gün siyahlara bürünme durumu vardır.⁴⁵

(v) Cemâziülevvel ayı önemli günleri: Bu ayda Şiîlerce önemli olan ve annemiz olarak adlandırdıkları Hz. Fatıma'nın vefat günü bulunmaktadır. 13 Cemâziülevvel günü “Şehâdet-i Sıddıke Zehra (s.a)” olarak bilinen Hz. Fatıma'nın şehit edildiğine inanılan gündür. Bu konu hakkında farklı rivayetlerin olmasından dolayı bazı kaynaklara göre vefat tarihi 3 Cemâziüssani olarak kabul edilir. Özellikle İran coğrafyasında ikinci tarih olan 3 Cemâziüssani tarihi kabul edilir ve bu günlerde anma törenleri tertiplenir.⁴⁶

Cemâzieülevvel ayı içerisinde kutlanan tek bayram günü ise 5 cemâzieülevvel günündeki “Velâdet-i Akîle Zeyneb (s.a)” adıyla bilinen Hz. Ali'ni kızı Zeyneb'in doğum günüdür. Şiî merkezli düşünceye göre mâtem günlerinin en önemli kişilerinden biri olan Zeyneb'in, İmamlardan sonra en fazla anılan kişi olması gerekmektedir. Zira Zeyneb'in ismi Allah tarafından birebir olarak vahiy yoluyla Hz. Muhammed'e bildirildiği, bu şekilde isminin levh-i mahfuz'da yazılı olduğu şeklindeki Şiî rivayetlerle, Zeyneb hakkında Hz. Hatice ve Hz. Fatıma'dan sonra onların özelliklerinden izler taşıyan, manevi anlamda derecesi yüksek bir profil

⁴⁵ Nîşâbü'rî, *Takvîm-i Şîa*, 174.

⁴⁶ Nîşâbü'rî, *Takvîm-i Şîa*, 201.

oluşturulmaktadır. Kerbelâ olayından sonra Yezid'in sarayında dile getirdiği cesurca sözlerinden dolayı bütün Şîî kadınların onu rol model almaları tavsiye edilir.⁴⁷

(vı) Cemâziüssani ayı önemli günleri: Yine bu ay içerisinde Şîîlerce önemli addedilen günler bulunmaktadır. Bu günlerden ilki 3 Cemâziüssani günü olarak kabul edilen “Şehâdet-i Sıddıke Zehra (s.a)” günüdür. Bugün Şîîler tarafından “Seyyidetü'n-nisâ” olarak anılan Hz. Fatıma'nın vefat ettiği gündür. Bugünde devlet resmî tatil ilan eder ve bugün için yas törenleri düzenlenir. Şîa mezhebinde âşûrâ merasimlerinden sonra büyük çapta düzenlenen yas merasim günü bu gündür. Şîî ve Sünnî kaynaklarda Hz. Fatıma'nın vefatı ile ilgili farklı bilgiler bulunmasından dolayı iki taraf içinde uzlaşılan net bir gün ve vefat sebebi yoktur. Ancak her iki tarafı da fazlasıyla üzen yas günleri olarak kabul edilir.⁴⁸

13 Cemâziüssani günü “Rûz-i Tekrîm-i Mâderân ve Hemserân-ı Şühedâ (Anneler ve Şehit Eşlerini Yüceltme Günü)” olarak adlandırılan bir gün olarak kabul edilir. Bugünün ortaya çıkış sebebi ise Hz. Ali'nin hanımı ve Ebu'l-Fazl Abbas'ın annesi Ümmü'l-Benîn'in vefat yıldönümü olmasından dolayıdır. Ebu'l-Fazl'ın Kerbelâ olayı esnasında gösterdiği cesurca davranış ve üvey kardeşi Hz. Hüseyin'e karşı olan merhametli tutumundan dolayı, Ebu'l-Fazl'ın annesinin vefat tarihi Şîîlerce özel bir güne dönüştürülmüştür.⁴⁹

Hz. Fatıma'nın vefat tarihinin olduğu bu ay içerisinde aynı zamanda doğum gününde bulunmaktadır. 20 Cemâziüssani günü “Velâdet-i Hazret-i Zehra (s.a.)” adıyla Hz. Fatıma'nın doğum günü olarak kutlanır. Bugünün Şîîlerce önemi o denli büyüktür ki bugüne özel olarak yeni bir gün ihdâs edilerek Batı düşüncesine ve dayatmasına da tepki olması amacıyla “Rûz-ı Zen (Kadınlar Günü)” adıyla kadınlara özel bir gün olarak kabul edilmiştir. Bugüne özel olarak kadınlara ayrı bir önemin verilmesi ve erkeklerin bugün eşlerine hediyeler alarak onları mutlu etmesi tavsiye edilmektedir.⁵⁰

Şîa tarihi içerisinde yakın dönemde ortaya çıkan bir diğer gün ise 20 Cemâziüssani günü kutlanan İran İslam Devrimi lideri Ayetullah Humeynî'nin doğum

⁴⁷ Nîşâbü'rî, *Takvîm-i Şîa*, 192.

⁴⁸ Nîşâbü'rî, *Takvîm-i Şîa*, 208.

⁴⁹ Demir, “Günümüz İran Şîîliğinde Kutsal Gün ve Geceler” 178.

⁵⁰ Demir, “Günümüz İran Şîîliğinde Kutsal Gün ve Geceler” 178.

günüdür. İran halkı için son derece değerli olan dini lider Humeynî'nin öneminden dolayı doğum günü kutlanmaktadır.

(vii) Recep ayı önemli günleri: Diğer aylarda olduğu gibi bu ayda da Şîî merkezli düşünceye sahip olan kaynaklara göre önemli günler bulunmaktadır. 1 Recep günü Şîî düşünceye göre “Velâdet-i İmam el-Bâkır (a.s.)” günüdür. Şîa mezhebinde beşinci imam olarak kabul edilen Muhammed el-Bâkır'ın velâdet günü olarak kutlanmaktadır.⁵¹

3 Recep günü ise yine Şîa mezhebinde onuncu imam olarak kabul edilen Ali el-Hâdî'nin vefat ettiği gündür. Bugüne özel olarak “Şehâdet-i İmam el-Hâdî (a.s.)” ismi verilmiştir. Diğer imamlarda olduğu gibi bu İmam'ın vefat gününde de özel yas merasimleri tertiplenir.⁵²

On iki imam düşüncesine göre dokuzuncu imam olan Muhammed b. Ali el-Cevâd'ın doğum gününde yine bu ay içerisinde. Recep ayının 10. günü “Velâdet-i İmam el-Cevad (a.s.)” şeklinde isimlendirilerek kutlanır. Bugün içinde diğer günlerden farklı olarak özel bir hava estirmeye çalışılır.⁵³

Velâdet günlerinin yoğun olduğu Recep ayı içerisinde belki de en önemli gün olarak adlandırabileceğimiz doğum günü şüphesiz ki Hz. Ali'ye ait olan doğum günüdür. 13 Recep günü “Velâdet-i Emîrü'l-Müminin (a.s.)” şeklinde isimlendirilen özel bir gündür. İran'da bugün için resmî tatil ilan edilmektedir. Hz. Ali'nin önemine binaen “*Rûz-ı Merd* (Erkekler/Babalar Günü)” şeklinde bir gün ihdâs edilmiştir. Batı kültüründe bulunan erkekler gününe alternatif olarak ortaya çıkarılan bir gün olarakta düşünülen bugün, erkeklere ayrıca önem verilen bir gündür. Bugünü üreten düşünce bugün içerisinde hanımların eşlerine hediyeler almasını, çocukların babalarına güzel sözler söylemesini istemektedir. Kendi öz benliklerinden faydalanılarak ortaya çıkarılan böyle bir gün alternatif olarak düşünülebileceği gibi ayrıca dünyada bulunan

⁵¹ Nîşâbü'rî, *Takvîm-i Şîa*, 237.

⁵² Nîşâbü'rî, *Takvîm-i Şîa*, 239.

⁵³ Nîşâbü'rî, *Takvîm-i Şîa*, 242.

özel günlere uyum sağlama açısından gelişime açık olan İran için dikkat çekici bir adımdır.⁵⁴

Doğum günlerinin yoğunluğu içerisinde vefat gününün olması Şîi toplum için üzüntü verici bir durum olarak karşılanmaktadır. Doğum günü için özel etkinliklerin yapıldığı ve kendisi ile ilgili ayırt edici özelliklerin vurgulandığı, aynı zamanda kendisinin Şîi kadınlara rol model olmasının tavsiye edildiği Hz. Zeyneb'in vefat yıldönümü "Vefât-ı Hazret-i Zeyneb-i Kübra (s.a.)" adıyla 15 Recep günü merasimler ile anılmaktadır. Yas merasimlerinin tertip edildiği günlerden biri de bugündür. Kendisinin en güzel vasıflarının anlatıldığı bu merasimler özellikle kadınlar tarafından ilgiyle takip edilmektedir.⁵⁵

Recep ayı içerisinde hüznü dolu günlerden bir diğeri ise 23 Recep günü olduğuna inanılan Şîa'nın yedinci İmamı Musa b. Ca'fer el-Kâzım'ın zehirlendiği gündür. Bugünden iki gün sonra 25 Recep günü "Şehâdet-i İmam Musa Kâzım (a.s.)" adıyla bir yas günü düzenlenir. Kendisinin Abbasî Halifesi Harun Reşid'in zindanında vefat ettiği düşünülerek Ehl-i beyt'e yapılan zulümler ve tarih boyunca çektikleri acılar tekraren vurgulanarak insanların zihinleri bu tarz acı dolu tarihsel olaylar vesilesiyle sürekli canlı tutulur. Tarihi olarak o günden bahsedilirken aynı zamanda güncel anlamda Şîa ve İran düşmanı kişilerin böyle günler üzerinden yoğun şekilde eleştirilmesi de özellikle yapılmaktadır.⁵⁶

Recep ayı içerisinde önemli kabul edilen son gün 27 Recep günü, "*İyd-i Meb'as-ül Nebeviyye*" yani Hz. Peygamberin peygamberlik ile şereflendirildiği gündür. "Peygamberlik Bayramı" adıyla kutlanan bugün ülke genelinde resmî tatil ilan edildiği nadir günlerdendir. Şîi kaynaklı diğer resmî tatil günleri kadar şaşalı geçmeyen bugün için hissedilir seviyede bir etkinlik yoktur. Şîi kaynaklarda eski tarihlerden beri önem verilen bir gün olan bugün için özel ibadetlerin yapıldığı ve özellikle Hz. Ali'nin kabrinin ziyaret edildiği bilinmektedir. Sünnîler açısından kutlanan bir gün olmayan peygamberlik bayramı, miraç gecesi olarak kutlanmaktadır.⁵⁷

⁵⁴ Demir, "Günümüz İran Şiiliğinde Kutsal Gün ve Geceler" 179.

⁵⁵ Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, 260.

⁵⁶ Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, 269-270.

⁵⁷ Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, 275-276.

(viii) Şaban ayı önemli günleri: Şaban ayı içerisinde de diğer aylarda olduğu gibi Şîa mezhebi için önem arz eden günler bulunmaktadır. Özellikle Kerbelâ hadisesinden dolayı büyük bir öneme sahip olan Hz. Hüseyin'in doğum günü bu ayın 3'üne denk gelmektedir. "Velâdet-i İmam Hüseyin (a.s.)" adıyla kutlanan bugüne aynı zamanda "*Rûz-ı Pâsdâr*" (Muhafız günü) adı da verilmektedir. Vefatında gösterilen büyük üzüntü hali doğum gününde büyük bir sevince dönüşmektedir. Bugünde özellikle Hz. Hüseyin'in doğumundan vefatına kadar ki süreç içerisinde yaşamış olduğu olaylar mucizeler eşliğinde anlatılır.⁵⁸

Hz. Hüseyin ile kader ortaklığı yapmış olan ve onun üvey kardeşi olan, Hz. Ali'nin oğlu Ebu'l-Fazl Abbas'ın doğum günü 4 Şaban günü kutlanır. "Velâdet-i Hz. Abbas" adı verilen bugün için Ebu'l-Fazl'ın anısına İran'da "*Rûz-ı Cânâz*" yani "Gaziler günü" olarak kutlanmaktadır. Şîa mezhebi açısından ayrıca bir öneme sahip olan Ebu'l-Fazl Abbas özellikle Kerbelâ olayında göstermiş olduğu üstün cesaret ve muazzam vefa örneğinden dolayı kendisi ile ilgili bugün de gösteriler tertiplenmektedir. Kendisine verilen öneme binaen onun için lakaplar üretilmiştir. Bu lakaplardan bazıları şunlardır; "Kamer-i Munîr-i Benî Haşim", "Bâbu'l-Havâic". Kendisi ile ilgili anlatılan hikâyelerin etkisi topluma o denli nüfus etmiştir ki insanlar günlük işlerinde güçlük çektikleri bir iş ile karşılaştıklarında "Yâ Ebu'l-Fazl" sözünü söyleyerek o işin üstesinden gelmeyi amaçlamaktadırlar. Halk arasında anlatılan, Kerbelâ olayında her iki elini kaybetmesinden dolayı Allah ona cennetteki melekler ile uçabilmesi için iki kanat vermiştir şeklinde hikayeler yaygındır. Bu tarz anlatılar neticesinde efsanevi bir kimliğe dönüştüğünü söyleyebiliriz.⁵⁹

Yine Hz. Hüseyin ile ilişkili bir kişi olan oğlu Ali b. Hüseyin Zeyne'labidin'in doğum günü de bu ay içerisinde kutlanmaktadır. 5 Şaban günü kutlanan bugüne "Velâdet-i İmam Zeynel Abidin" adı verilmektedir.⁶⁰

Kutlamaların yapıldığı günlerden bir diğeri ise Hz. Hüseyin'in oğlu Ali b. Hüseyin'in doğum günü olan ve "Velâdet-i Hazret-i Ali Ekber" adıyla bilinen 11 Şaban günüdür. Eldeki rivayetlerden yola çıkarak kendisinin Hz. Peygambere sima olarak

⁵⁸ Demir, "Günümüz İran Şiiliğinde Kutsal Gün ve Geceler" 181.

⁵⁹ Demir, "Günümüz İran Şiiliğinde Kutsal Gün ve Geceler" 181.

⁶⁰ Nîşâbü'rî, *Takvîm-i Şîa*, 294.

fazlaca benzediği bilinmektedir. Babalar günü, kadınlar günü gibi günlerin olduğu İran toplumunda son dönemlerde bugün içinde “*Rûz-ı Cevân*” (Genç Günü) şeklinde bir gün ihdâs edilmiştir.⁶¹

Şaban ayı içerisinde 15 Şaban günü “Nîvme-i Şaban (Şaban’ın Ortası)” günü olarak kutlanır. Şîa inancına göre on ikinci imam olan ve şu anda gaybet döneminde bulunan Muhammed el-Mehdi’nin doğum gününde bugün de kutlanır. İran’da kutlanan bayramlar içerisinde Gadîr-i Hûm bayramından sonra en fazla rağbet gören ve en şaşalı bayramlardan biri olan bu özel gün, önemini on ikinci imam olan Mehdi’nin doğum günü olmasına borçludur. Bugün de yapılan etkinlikler ve bugünden beklenen manevi karşılıklar çok fazladır. Zira Şîa inancına göre Mehdi’nin doğum günü olan bugün de çokça mucizeler gerçekleşmiştir. Hatta öyle ki Mehdi’nin doğum gününün hatırına birçok kişi cehennem ateşinden kurtulacaktır. Aynı zamanda bugünün Sünnîlerdeki karşılığı ise Berat Kandili’ne denk gelmektedir.⁶²

(ix) Ramazan ayı önemli günleri: Ramazan ayı içerisinde genel anlamda oruç ibadetinin yapılması ile beraber velâdet ve vefat günlerinin de öne çıktığı görülmektedir. Bunlara örnek olarak 10 Ramazan günü yas günü olarak kabul edilen “Vefât-ı Hazret-i Hatice” adıyla bilinen Hz. Hatice’nin vefat yıl dönümüdür. Hz. Fatıma’nın annesi olması hasebiyle Şîa mezhebi açısından ayrıca bir öneme sahiptir. Kutlanmaya uygun görülen bir diğer gün ise Şîa mezhebinin ikinci imamı olarak kabul edilen Hz. Hasan’ın doğum günü olan “Velâdet-i İmam Hasan-i Mücteba” günüdür. Aynı zamanda bugün için ayrıca “*Rûz-ı İkrâm*” (Saygı Günü) isimlendirmesi de yapılmıştır.⁶³

Sünnîler ile ortak bir kutlamanın yapıldığı nadir günlerden biri olan miraca yükselme günü Şîilerce farklı bir tarih olan 17 Ramazan gününde yapılmaktadır. “Mi’rac-ı Resul” adındaki bugün için Hz. Peygamber’in miraca bedenen ve uyanık haldeyken çıktığı kabul edilmektedir. Bugün için Sünnîlerdeki kandil kutlamalarına benzer uygulamaların yapıldığı görülmektedir.⁶⁴

⁶¹ Demir, “Günümüz İran Şîiliğinde Kutsal Gün ve Geceler” 181.

⁶² Nîşâbüri, *Takvîm-i Şîa*, 297-298.

⁶³ Demir, “Günümüz İran Şîiliğinde Kutsal Gün ve Geceler” 182.

⁶⁴ Nîşâbüri, *Takvîm-i Şîa*, 337-338.

Kutlama günlerinden sonra Şiîlerce yas günü şeklinde düşünülen ve özellikle İran toplumu için üzüntü ve keder günü olarak kabul edilen “*Rûz-i Zerbet* (Darbe Günü)” Hz. Ali’nin vefatına sebep olan hançer darbesini aldığı gün olarak kabul edilir. 19 Ramazan günü olduğunu inanılan bugün için acı ve keder günü olduğunu söyleyebiliriz.⁶⁵

Kadir gecesinin kabul edildiği Şîa inancına göre 18-19-22 Ramazan günleri “Şeb-i İhyâ” (İhya gecesi) olarak kutlanmaktadır. Bu günler içerisinde Kadir gecesi aranırken özellikle bugünlere ait ritüeller bulunmaktadır.⁶⁶

Hz. Ali’nin aldığı hançer darbesinden sonra vefatının olduğu gün olan 21 Ramazan günü ise “Şehâdet-i İmam Ali” olarak isimlendirilerek yas günü ilan edilir. Bugün de de mâtem merasimleri düzenlenir ve Hz. Ali’nin sevgisine layık olmak amacıyla bolca gözyaşı dökülerek yas tutulur. Yapılacak olan merasimlerin daha rahat yapılabilmesi amacıyla bugün resmî tatil ilan edilir.⁶⁷

Özellikle son dönemlerde ramazan ayı içerisinde ihdâs edilen yeni bir günün var olduğunu görmekteyiz. Ramazan ayının son cuma günü kutlanan bugün “*Rûz-i Cihânî-yi Kuds*” (Dünya Kudüs Günü) adıyla isimlendirilen özel Kudüs günüdür. Bugünün ihdâs edilmesindeki temel amaç Filistin sorununu İran coğrafyasında canlı tutmak ve İsrail’in yaptığı zulmü devamlı hatırlamaktır. Son dönemlerde yapılan merasimlerde en fazla dikkat çeken merasimlerden biri de bugündür. Güncel olması hasebiyle toplumun fazlasıyla dikkatini çeken bu özel gün, İran toplumu tarafından coşkuyla karşılanan ve kutlanan bir gündür.⁶⁸

(x) Şevval ayı önemli günleri: Şevval ayı içerisinde çok fazla kutlanan gün bulunmamaktadır. 1 Şevval günü “İydü’l Fıtr” yani Ramazan Bayramı olarak kutlanır. Normal şekliyle bilindiği gibi üç gün boyunca bayram kutlanmaz sadece iki gün bayram olarak kutlanır. Bu bayram günlerinde de Hz. Hüseyin’in mezar toprağından bir miktar alınarak müstehap niyetiyle bugüne özel olarak yenir.⁶⁹

⁶⁵ Demir, “Günümüz İran Şiîliğinde Kutsal Gün ve Geceler” 183.

⁶⁶ Demir, “Günümüz İran Şiîliğinde Kutsal Gün ve Geceler” 183.

⁶⁷ Nîşâbüri, *Takvîm-i Şîa*, 353-354.

⁶⁸ Demir, “Günümüz İran Şiîliğinde Kutsal Gün ve Geceler” 183.

⁶⁹ Nîşâbüri, *Takvîm-i Şîa*, 361.

Şevval ayı içerisinde mâtem günü olarak kabul edilen gün olan 25 Şevval günü “Şehâdet-i İmam Sadık (a.s.)” günü olarak adlandırılır. Şîa düşüncesinde ayrı bir yere sahip olan Cafer-i Sadık bu öneminden dolayı vefat gününde resmî tatil ilan edilmektedir. Başka imamlara verilmeyen bu ihtimamın sebebi de mezhebin gelişimine sağlamış olduğu katkıdan dolayı olsa gerektir.⁷⁰

(xı) Zilkade ayı önemli günleri: Zilkade ayı içerisinde güncel anlamda yeni bir gün olma durumuna sahip olan “*Rûz-ı Dohter* (Kızlar Günü)” günü kutlanmaktadır. 1 Zilkade gününde kutlanan bugün “Velâdet-i Hz. Masume” adındaki gündür. Musa Kâzım’ın kızı Fatıma Ma’sume’nin velâdet günü olmasından dolayı kızlar günü olarak uygun görülmüştür. Özellikle Kum şehrinde renkli bir hava hakimdir. Yas günlerinde fazlaca siyah renge bürünen bu şehir bugüne özel olarak tam tersine renkli afişler ve farklı uygulamalar ile coşkuyla kutlanmaktadır.⁷¹

Şîa tarihinde olmayan ancak bu ay içerisinde kutlanan başka bir gün ise “*Rûz-ı Teclîl-i İmamzâdegân ve Bekâ-ı Müteberrika* (İmamzâdeler ve Onların Türbelerini Yüceltme Günü)” adındaki gündür. 5 Zilkade günü kutlanan bugün İran toplumu ve tarihi açısından büyük önem arz eden İmamzâdelerin varlığı ve bu İmamzâdelerin türbelerine verilecek olan önemin yinelenmesi amacıyla bugün ihdâs edilmiştir. Bugünlerde İmamzâdeler hakkında toplumda müsbet fikirlerin yerleşmesi amacıyla onlarla ilgili olumlu propagandalar yapılmaktadır.⁷²

11 Zilkade günü doğmuş olan Şîa mezhebinin sekizinci imamı olarak kabul edilen Ali er-Rızâ’nın doğum günü ile kardeşi Fatıma Ma’sume’nin doğum günü olan 1 Zilkade arasındaki on gün boyunca kutlamalar yapılmaktadır. “Deh-i Kerâmet” adı verilen bu on gün içerisinde Ali er-Rıza ve Fatıma Ma’sûme hakkında yüzlerce menkıbe tarzında söylemler geliştirilerek topluma rol model olmaları hedeflenmektedir. Bu vesileyle İran ülkesini de Şîa mezhebi açısından önder bir ülke haline getirecek olan bu adımlar İran Şîiliğini canlı tutmaktadır.⁷³

⁷⁰ Nîşâbürrî, *Takvîm-i Şîa*, 386.

⁷¹ Demir, “Günümüz İran Şîiliğinde Kutsal Gün ve Geceler” 184.

⁷² Demir, “Günümüz İran Şîiliğinde Kutsal Gün ve Geceler” 184.

⁷³ Nîşâbürrî, *Takvîm-i Şîa*, 392.

Şîa mezhebinin dokuzuncu imamı olan Muhammed b. Ali el-Cevâd'ın vefat yıl dönümü de 30 Zilkade gününde yad edilmektedir. “Şehâdet-i İmam Cevad (a.s.)” adı verilen bugün için özel yas merasimleri düzenlenmektedir.⁷⁴

(xı) Zilhicce ayı önemli günleri: Şîa mezhebinin kullandığı takvimin son ayı olan zilhicce ayında da önemli günler bulunmaktadır. Bu önemli günlerin ilki 1 Zilhicce gününde kutlanmaya başlayan “Aile ve Evlilik Haftası” bir hafta boyunca evlilik müessesesi ve evliliğin kıymetine dair etkinliklerin yapıldığı haftadır. Hz. Ali ile Hz. Fatıma'nın evliliklerinin yıl dönümü olarak seçilen bu hafta 2013 yılından itibaren kutlanmaya başlayan bir haftadır. Şîlik uygulamalarını ve Şîa düşüncesini güncelle taşımak amacıyla bu tarz uygulamaların yapılması dikkat çekici bir durumdur.⁷⁵

Hicri takvime sonradan eklenen günlerden biri olarak kabul edilen ve Şîa mezhebi açısından özellikle son dönem olaylarından biri olması nedeniyle önem arz eden bir hadiseyi yas günü olarak ilan etmeleri dikkat çekici bir husustur. 6 Zilhicce günün de gerçekleşen İranlı Hacıların Suud ailesi tarafından öldürülmesi olayı “*Rûz-i Hunîn-i Hacc*” adıyla yas günü ilan edilmiştir. Siyasi anlamda sorun yaşadıkları Suudi Arabistan Devletini toplum nezdinde itibarsızlaştırmak ve o devlete karşı daha fazla nefret uyandırmak için birtakım etkinliklerin yapıldığı bilinmektedir.⁷⁶

7 Zilhicce günü Şîa mezhebinin beşinci imamı Muhammed el-Bâkır'ın ölüm yıl dönümü “Şehâdet-i İmam Bâkır (a.s.)” isimlendirmesiyle yâd edilmektedir.⁷⁷

Kurban Bayramının arefesi olan arefe gününde Şîa mezhebinde kutlanan bir gün olarak karşımıza çıkmaktadır. 9 Zilhicce günü “*Rûz-i Niyâyiş*” adıyla toplum tarafından kutlanmaktadır. Bugün içerisinde yapılan duaların kabul edileceği ve bugüne özel olarak Hz. Hüseyin'in Hac'da iken Arefe gününde okuduğu dualar İran toplumunun genelinde okunmaktadır. Bugüne özel olarak Hz. Hüseyin'in kabrini ziyaret eden kimselerin fazlasıyla sevaba nail olacağı ve bin hac, bin umre ve Resulullah'la beraber bin gazve sevabına ulaşacağını belirten rivayetlerin var

⁷⁴ Nîşâbü'rî, *Takvîm-i Şîa*, 398.

⁷⁵ Demir, “Günümüz İran Şîliğinde Kutsal Gün ve Geceler” 184.

⁷⁶ Demir, “Günümüz İran Şîliğinde Kutsal Gün ve Geceler” 185.

⁷⁷ Nîşâbü'rî, *Takvîm-i Şîa*, 422.

olduğunu görmekteyiz. Arefe gününün toplum tarafından iştihak ile kutlanan bir gün olduğunu söyleyebiliriz. Aynı zamanda bugün içerisinde yas tutulan bir olayın olduğunu da bilmekteyiz. Hz. Hüseyin'in Kufe'ye yolladığı elçisi ve amcasının oğlu olan Müslim b. Akil'in Emevî Devletinin askerlerince öldürüldüğü gün olarak kabul edilmektedir.⁷⁸

Kurban Bayramı günü olan 10 Zilhicce günü “İyd-ı Saîd-i Kurban” adıyla kutlanmaktadır. Bizdeki tatil edilen gün sayısı dört iken, İran Devletinde tatil iki gündür. Ülkemizde ortaya çıkan kurban kesme manzaraları ve bu tarz kurban etkinlikleri İran toplumunda yaygın değildir. Genellikle çoğu kişinin kurban kesmediği bilinmektedir. Özellikle son dönemlerde 10 Zilhicce gününden başlayarak 18 Zilhicce gününe kadar süren on günlük zaman dilimine “Deh-i İmamet ve'l Velâyet” adı verilmektedir. Bu günlerde dini liderlerin yönlendirmeleri ile imamet 'in konumu ve durumu, velayet ile ilgili bilgilendirme, Gadîr-i Hûm günü, velayet-i fakîh'in ne olduğu ve önemi ile ilgili tebliğ faaliyetleri yapılmaktadır. Aynı zamanda bunlarla beraber sosyal ve kültürel etkinliklerle Şîa toplumu Gadîr-i Hûm bayramına hazırlanmakta ve zihinleri bu konular ile ilgili canlı tutulmaktadır.⁷⁹

Şîa takvimi içerisinde kutlanan günler arasında en kutsal gün olduğunu söyleyebileceğimiz gün 18 Zilhicce günüdür. Zira bugün “İyd-ı Saîd-i Gadîr-i Hum” (Gadîr-i Hum Bayramı) adıyla isimlendirilen gündür. İran toplumunda yaygın olan yas havasının dağıtıldığı nadir günlerden biri olan bugün için özel etkinlikler düzenlenmekte ve bugün için Âl-i Muhammed'in en büyük bayramı tabiri kullanılmaktadır. Resmî tatil ilan edilen bugün de dini lider tarafından geleneksel hale getirilmiş olan mahkûmların affedilme kararı çıkarılır. Özellikle devlete karşı işlenmiş suçlardan dolayı hüküm giyenlerle küçük suçlardan ceza almış kişilerin cezaları affedilmektedir. Affedilen mahkûmların sayısı bazen binleri bulmaktadır.⁸⁰

⁷⁸ Nîşâbü'rî, *Takvîm-i Şîa*, 426-427.

⁷⁹ Nîşâbü'rî, *Takvîm-i Şîa*, 442-443.

⁸⁰ Nîşâbü'rî, *Takvîm-i Şîa*, 442-444.

Yılın kutlanan son doğum günü olan “Velâdet-i İmam Hâdî” Şîa’nın onuncu imamı olan Ali el-Hâdî’nin doğum günüdür. Diğer imamlarda olduğu gibi etkinlikler ile bugünü de anlamlı kılmaya çalışmaktadırlar.⁸¹

Zilhicce ayı içerisinde son önemli gün 24 Zilhicce günüdür. Hz. Peygamberin Necran Hristiyanları ile karşılıklı olarak lanetleşme yaşadığı “Mübâhele” olayı Ehl-i beyt’in kimler olduğu ve geri kalan sahabelerden üstün olmalarına dair bir delil olarak Şiîler tarafından kullanılmaktadır. “*Rûz-ı Mübâhele*” (Mübâhele Günü) adını verdikleri bugün için özel etkinlikler düzenlenir ve bugüne özel olarak alimler kürsülerde ve meddâhlarda gösteri alanlarında Ehl-i beyt’in kimler olduğu ve üstünlüklerine dair sözler sarf ederler. Şiîlerce delil olarak kullanılan bu olay Sünnîler ile girilecek olan imamet konusu ile ilgili tartışmalarda bu ayetin yeterli olduğunu ve bu olayla ilişkili olan ayetlerin özellikle imamet konusunda delil olacağını vurgularlar.⁸²

Şîa mezhebi için büyük bir öneme sahip olan bu günlerin anlatılması konumuz açısından son derece önem arz etmekteydi. Bugünlerin belki de en dikkat çekici ortak noktası özel olarak meddâhların sahne alması ve bugünleri büyük bir coşku ile idrak etmeleridir. Yas günü ya da bayram günü olması fark etmeyen bugünler için her zaman meddâhlara ait bir gösteri imkânı bulunmaktadır. Meddâhlar için gösteri günleri olan bu zamanların detaylıca incelenmesi ve bu zamanlarda meddâhların öncülüğünde ne tür uygulamaların yapıldığını öğrenmek konumuzun daha iyi anlaşılması açısından gereklidir.

Şîa mezhebinin genel çehresini oluşturun yegâne uygulamaların yas ve mâtem uygulamaları olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bundan yola çıkarak öncelikle meddâhların öncülük ettiği mâtem günlerini ele almamız daha doğru olacaktır. Mâtem günleri ve mâtem günlerinin uygulamalarını ele aldıktan sonra yine Şiîlerce önemli görülün bayram günleri ve uygulamalarını ele alacağız.

⁸¹ Demir, “Günümüz İran Şiîliğinde Kutsal Gün ve Geceler” 186.

⁸² Demir, “Günümüz İran Şiîliğinde Kutsal Gün ve Geceler” 187.

2.4. Mâtem Günleri

Şîa mezhebinde meddâhların boy gösterdiği merasimlerin sayısının çok fazla olduğunu bilmekteyiz. Bu merasimlerin büyük kısmı mâtem günlerinde yapılan merasimler olsalar da bir kısmı da Şîa mezhebi için bayram günleri olarak adlandırılan günlerde yapılan merasimlerdir. Bu başlıktan önceki kısımda değindiğimiz önemli günlerin hangilerinin mâtem günleri olduğunu, hangilerinin ise bayram günleri olduğunu detaylıca açıklamaya çalıştık. Bundan sonraki kısımda ise mâtem ve bayram günlerinde halkın neler yaptığını ve meddâhların da bu günlere nasıl öncülük ettiğini detaylıca izah etmeye çalışacağız.

2.4.1. Muharrem Ayı Merasimleri ve Yapılan Uygulamalar

Hicri takvime göre ilk ay olan Muharrem ayı, Zilkade, Zilhicce ve Recep ayı ile beraber İslamiyet'in belirlediği dört haram aydan biridir. Muharrem ayının haram aylardan biri olmasının dışında bu ay içerisinde gerçekleşmiş onlarca hadisenin de İslami kaynaklarca önemli olduğu vurgulanmaktadır. Bahsi geçen olaylardan bazılarına değinecek olursak şunları söyleyebiliriz; Hz. Adem'in tövbesinin kabul edilmesi, Hz. İbrahim'in atılan ateşte yanmaması, Hz. Nuh'un gemisinin meydana gelen büyük tufandan kurtulması, Hz. Eyüp'ün yakalandığı amansız hastalıktan kurtulması gibi olaylar örnek olarak verilebilir.

Bütün bu olayların dışında Muharrem ayının İslam tarihi açısından bu denli öneme sahip olmasının en büyük sebebi bu ay içerisinde gerçekleşmiş olan Kerbelâ olayıdır. 10 Muharrem 61(m.680) tarihinde gerçekleşen Kerbelâ olayı sonrasında Muharrem ayına acı ve ızdırap ayı olarak bakılmıştır. Sünnîler tarafından da acı ile yad edilen bu ay, Şîa mezhebi için yas ayı olarak kabul edilmektedir. Farsça ay anlamına gelen "Mâh" kelimesi ile terkip oluşturularak kullanılan Mâh-ı Muharrem tabiri Muharrem ayı anlamında kullanılır. Ayrıca yaşanan acı dolu olaydan dolayı mâtem ayı olan bu ay "Mâh-ı mâtem" olarakta kullanılmaktadır.

Bu ay içerisinde Şîi halkın yas tutma uygulamalarının olduğu ve bu uygulamaların neredeyse iki ay boyunca kesintisiz olarak devam ettiği görülmektedir. Muharrem ayı içerisinde yapılan mâtem uygulamalarının ilk olarak Hicri 352 yılında

Büveyhîler Devletinin yöneticisi olan Muizzü'd-Devle b. Büveyh tarafından yapıldığı bilinmektedir. Kendisinin, Muharrem ayı mâtem merasimlerini şahsi ya da lokal anlamda yapılmasını kabul etmeyerek bunu toplumun tamamına yaymak amacıyla uygulamaya başladığını söyleyebiliriz. Tarihte ilk kez devlet desteğiyle bu denli büyük merasimlerin olması son derece dikkat çekicidir. Aynı zamanda Şiîliğin de devlet desteğiyle ritüellerini açıkça yapma fırsatı bulması altı çizilecek noktalardan biridir. Yapılan bu uygulama İbn Kesir'in eserinde şu şekilde geçmektedir:

“Bu senenin Muharrem ayının 10'unda, Muizzü'd-Devle b. Büveyh; dükkanların kapatılmasını, kadınların kıldan örülme kaba elbiseler giyinerek sokaklara çıkmalarını, yüzlerini açmalarını, saçlarını dağıtmalarını, yüzlerini tokatlamalarını, Hz. Hüseyin için ağıt yakmalarını emretti. Şiîlerin çokluğu ve sultanın da onlarla birlikte oluşu nedeniyle Ehl-i Sünnet bunlara karşı koyamadı.”⁸³

Muharrem ayının ilk gününden başlayarak Hz. Hüseyin'in şehit edildiği 10 Muharrem günü olan Âşûrâ gününe kadar devam eden yas merasimleri ile birlikte aynı zamanda Muharrem ayı içerisinde gerçekleşmiş olan Kerbelâ olayı dışındaki mâtem gerektiren günlerinde yad edildiği bilinmektedir. Muharrem ayının ilk gününden başlayan yas tutma merasimleri Muharrem ayından sonraki ay olan Safer ayının yirmisine kadar devam etmektedir. Neredeyse iki ay olan bu yas tutma günleri Şiî halk tarafında hassasiyet ile uygulanmaya çalışılmaktadır.

Mâh-ı mâtem olan Muharrem ayında eza meclisleri kurulur, meddâhlar sahneye çıkarak günün anlamını içeren hikayeler ve şiirler okur. Aynı zamanda sînezenler okunan mersiyelelere eşlik eder ve bu okunanlara karşılık olarak uygulamalı olarak acı dolu duygularını dışa vurmaya çalışırlar. Şîa mezhebine göre Hz. Hüseyin'in zulme karşı dik duruşundan dolayı şehit düşmesi büyük bir acıdır ve bu acının da intikamı mutlaka alınmalıdır. İşte bütün bunlardan dolayı acının, göz yaşının ve

⁸³ Kesîr, *El Bidaye Ve'n-Nihaye* 11/ 416.

hüznün hâkim olduğu bu merasimler başlı başına büyük bir gösteri alanına dönüşmektedir.

Gösterilerin önde gelen isimleri olan meddâhlar ile ilgili özellikle merasimler açısından önemli olan bazı bilgilere değinmeden geçmek yanlış olacaktır. Düzenlenen bu yas merasimlerinin öncüleri olan meddâhlar bazı yerlerde “Mulla/Mullaye” olarak adlandırılır. Gösteri alanlarında sahnelere çıktıkları gibi aynı zamanda özel davetler üzerine insanların evlerine de gidip sanatlarını icra etmektedirler. Çağırılan bu Mulla/Meddâh adlı kişilerin bazen erkek bazı yerlerde de kadınlar olduğu bilinmektedir. Anlatıcılar bu özel günlerde genel olarak Kerbelâ olayını ve bu olayda şehit olan başta Hz. Hüseyin olmak üzeri 72 şehitten bahsederler. Bu olaylar anlatılırken özellikle duygusal anlamda insanları etkileyebilmek adına göz yaşı döker, dövünür ve yas duygularını fiziksel anlamda dışa vurmaya çalışırlar.⁸⁴

Özel bir davet üzerine evlere giden meddâhlar Muharrem ayı mâtem merasimlerinden dolayı Kerbelâ olayını anlatırlarken yaşanan olayı ilk günden Âşûrâ gününe kadar günlere ayırarak anlatmaya çalışırlar. Anlatılarında Muharrem ayının ilk üç günü içerisinde Kerbelâ vakasında şehit olan ve katılan kişiler dinleyicilere tanıtılır. Bu karakterlerin Kerbelâ olayı esnasında yaşadıkları acı olaylar anlatılır. Beşinci günde anlatıcılar Müslim B. Akil’in hikâyesini, altıncı günde Müslim b. Akil’in çocuklarının hikâyesini, yedinci günde ise Hz. Hüseyin’in üvey kardeşi Ebu’l-Fazl Abbas’ın hikâyesini anlatır.⁸⁵

Yedinci güne özel olarak yas merasimini üstlenen ev sahibi meddâhların anlatılarından sonra “Sevab” denen yiyeceği ikram eder. Sekizinci günde genç yaşında şehit düşen Hz. Hüseyin’in oğullarından Kasım’ın yaşadıkları anlatılır. Dokuzuncu günde meddâhlar Ebu’l-Fazl Abbas ile ilgili hikayeleri anlatır ve bugünün neredeyse tamamını ona ayırırlar. Muharrem ayının onuncu günü yani Aşûrâ günü, Hz. Hüseyin ve beraberindekilerin şehit düştüğü gün olmasından dolayı halk neredeyse sabaha kadar uyumaz, dövünür, saç baş yolar, ağlar ve Hz. Hüseyin ile ilgili okunan acı dolu

⁸⁴ Necdet Yaşar Bayatlı, “Irak Türkmenleri Arasında Muharrem Ayı Ritüelleri Çerçevesinde Oluşan Sözlü Halk Edebiyatı Ürünleri ve Bu Ürünlerin Geleneksel Anlatıcıları”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 86 (2018), 69.

⁸⁵ Bayatlı, “Irak Türkmenleri Arasında Muharrem Ayı Ritüelleri” 69.

mersiyeleri hüznün duygusu içerisinde dinler. Halk bu gece boyunca kılıç, zincir, bıçak, balta gibi her türlü kesici aletler ile kendilerine vurur ve soğuk kanlılıkla kanını akıtır. Nihayet on birinci güne ulaşıldığında sabah olunca yas tutanlar birbirlerine başsağlığı diler ve “Allah bu belada sevabınızı yüceltsin” anlamına gelen “A’zama Allah’ü ucürüküm fi hazael masabel celil” derler.⁸⁶

Bahsi geçen merasimlerin anlatıcıları olan meddâhlar toplumun geçmiş ile bağlantısını sağlayan belleğin sözcüsü ve aktarıcısı konumunda oldukları için kültürel hafızadan faydalanarak her merasimin icrası esnasında anlattıkları olayları yeniden tasarlayarak sunarlar. Meddâhlar bu anlatılarını aktarırken aynı zamanda anlattığı hedef kitlesini iyi tanımalı ve onların her türlü durumunu iyi bir şekilde analiz etmiş olmalıdır. Hitap ettiği dinleyici grubunun bulunduğu ortama ve kendisinin de psikolojik, fizyolojik durumuna göre, anlatacağı olaya yeni bir yapı kazandırır. Anlattığı kitleyi bilmeyen ve özellikle onların psikolojik durumunu tespit edememiş bir meddâh anlatısında yeterince başarılı olamaz ve çoğu kez anlattığı olaylar havada kalır.⁸⁷

İyi bir meddâh mensup olduğu milletin veya topluluğun kültürel anlamda değerlerinin hassas noktalarına ve en ince ayrıntısına kadar vakıf olmalı, hikâyelerini anlatacağı toplumun bireylerinin düşünce yapısını, sosyo-kültürel ve psiko-kültürel durumunu iyi bilmesi gerekir. Özellikle en önemli merasim durumunda olan Kerbelâ olayının anlatıcısı olan meddâh, anlatım yaptığı sırada hitap ettiği topluluğun inanç durumuna, geleneksel yaklaşımına, duygularına, Kerbelâ olayı ile ilgili yaklaşımlarına karşı yanlış bir ifade kullanmamaya özen gösterir. Mesleğini en iyi şekilde yapabilen meddâh, anlatacağı olayı ne kadar eski olursa olsun günümüzün hayat şartlarına uygun bir şekilde anlatmayı başarabilen kişidir. Anlattığı olaylar dinleyicilerin hafızasında canlanabiliyorsa sanatını icra etmede uzman bir hale geldiği söylenebilir. Nitekim iyi bir meddâh anlattığı olayın temel konusunu sabit tuttuğu gibi her seferinde farklı bir formda anlatıyor olması da onun iyi bir anlatıcı olduğunu göstermektedir. Temel

⁸⁶ Bayatlı, “Irak Türkmenleri Arasında Muharrem Ayı Ritüelleri” 70.

⁸⁷ Bayatlı, “Irak Türkmenleri Arasında Muharrem Ayı Ritüelleri” 77.

argümanlar sabit kalsa da olayların akışının ve duygusal yoğunluğunun her seferinde değişmesi de bir meziyettir.

Anlatılan olayları can kulağıyla dinleyen dinleyiciler bundan büyük bir haz duyarlar. Anlatan meddâhın üslup yapısına göre anlatılan olay farklı bir havaya bürünmektedir. Dinleyiciler kendilerine yakın buldukları meddâhın anlatısını dinlemek için meddâhların gösteri düzenlediği farklı mekanları tercih edebilmektedirler. Özellikle Kerbelâ olayının anlatımını yapan bazı meddâhlar bu anlatımdaki üslup yapısını monoton halden çıkarmak ve anlatılan olayı daha ilgi çekici hale getirmek için zaman zaman karşılıklı olarak diyaloglar halinde yapmaktadırlar.⁸⁸

Mâtem merasimleri esnasında meddâhların sanatlarını icra ederken onları dinleyenlerin susması gerekmektedir. Dinleyici topluluğundan ses çıkması durumunda meddâhın kızmasına sebep olabilirler. Merasimlerin yapıldığı esnada anlatılan olayın vahametinden dolayı trans haline girilmeli, dinleyenlerin gözü kulağı meddâha odaklanmalı, onun anlatmış olduğu olayların tesiri ile ağlayarak yas tutmalı ve dövünmelidir. Aynı zamanda mâtem meclislerine katılan erkek ve kadınların bazı renklerden uzak durmaları gerekmektedir. Örneğin mavi, kırmızı, sarı gibi rengarenk elbiseleri giymemeleri gerekir. Bu tür renkleri taşıyan elbiseleri giyen katılımcı varsa meclise alınmaz, alınmışsa dahi meddâh veya dinleyiciler tarafından meclisten kovulur. Anlatacağı hikâye sayısı bol olan, aynı zamanda sesi güzel olan usta meddâhların bulunduğu mâtem meclisleri her zaman üst seviyede dolu olur. Meddâhlar anlatım yaptığı sırada özellikle erkekler meclisinden merasim esnasında çıkmaya çalışan kişi meddâh tarafından herkesin önünde sert bir şekilde azarlanır.⁸⁹

Meddâhlar anlattıkları olaylara hâkimiyet kurdukları gibi anlattıkları sahnenin etrafında toplanan dinleyicilere de hakimiyet kurmak zorundadırlar. Bundan dolayı anlatılan olaylara dinleyicileri de katarlar. Anlatım esnasında okunan beyitleri dinleyicilere tekrarlatma, övülecek yerde dinleyiciye söz vererek topluca övgü dolu sözler söyletme uygulamaları gibi. Bununla beraber yerilecek kişilerin geçtiği yerlerde de dinleyicilere söz hakkı verilerek toplu bir şekilde yerilecek kişiye yergi ifade eden

⁸⁸ Bayatlı, “Irak Türkmenleri Arasında Muharrem Ayı Ritüelleri” 78.

⁸⁹ Bayatlı, “Irak Türkmenleri Arasında Muharrem Ayı Ritüelleri” 78.

kelimeler veya cümleler kurdurulur. Lanet edilmesi gereken kişilerin isimleri geçtiği esnada sert bir üslup ile dinleyicilere söyleterek o kişiye lanet edilir. Bir meddâh sadece anlatıcı konumunda değil aynı zamanda saatlerce dinin ve özellikle mezhebin savunucusu olabilmektedir. Dinleyicinin kendisini meddâhın program akışına bırakması zorunludur. Zira her meddâhın anlatımı, olay örgüsü ve olayları abartma şekli farklıdır. Bundan dolayı merasime katılan dinleyiciler bunların hepsini bilerek meddâhın sanatını icra edişine bir figüran gibi katılım sağlamak zorundadır.

Meddâhların anlattığı Kerbelâ olayı hikayeleri, diğer anlatı türlerinde olduğu gibi abartılı söylemler ile doludur. Örneğin Kerbelâ kahramanları bir kılıcın tek vuruşu ile yüzlerce adamı kesebilir, bir kişi bin kişiye karşı tek başına savaşabilir, Kerbelâ kahramanının haykırışından yüzlerce silahlı adam kaçabilir, tek bir okla onlarca adam vurulabilir. Tabii ki usta olan meddâhlar bu anlatılanları o kadar etkileyici bir şekilde anlatırlar ki, mecliste bulunan dinleyicilerin tamamına bunlar inandırıcı gelir. Bunlarla birlikte meddâhların anlattığı hikayelerde olağanüstü sembollerde yer almaktadır. Örneğin Cennetteki ihtişamlı saraylar, olağanüstü periler, insanüstü güçlere sahip olan kadınlar, muazzam güçlere sahip olan insanlar, büyüleyici yerler, nehirler, ırmaklar, ağaçlar, topraklar, olaylar, rüyalar, gibi birçok şey hikayelere eklenir.⁹⁰

Muharrem ayı merasimlerini anlatan bazı meddâhlar mesleklerine olan sevgilerini belirtmek amacıyla bu mesleğe nasıl başladıkları sorulduğunda rüyalarında Hz. Hüseyin, Ebu'l-Fazl Abbas gibi Kerbelâ olayının önde gelen isimlerini gördüklerini, kadın anlatıcılar ise Hz. Fatıma, Hz. Zeyneb, Hz. Rukiye'yi gördükleri için Kerbelâ olayını insanlara anlatma görevine başladıklarını söylemektedirler.⁹¹

Muharrem ayının 12. Gününe kadar devam eden yas merasimlerinde meddâhların okudukları mersiyelerden bazı örnekler vermek konumuzu detaylandırmak açısından faydalı olacaktır. Özellikle her bir gün için okunan farklı bir mersiye bulunmaktadır. Bu günler Kerbelâ olayının gün gün nasıl doyum noktasına ulaştığını ve neticede bu elim olayın nasıl meydana geldiğini dinleyicilere aktarmaktadır. Okunan mersiyelerde bahsi geçen kişilerin Kerbelâ olayındaki

⁹⁰ Bayatlı, "Irak Türkmenleri Arasında Muharrem Ayı Ritüelleri" 78.

⁹¹ Bayatlı, "Irak Türkmenleri Arasında Muharrem Ayı Ritüelleri" 77.

önemlerini açıklayarak mersiyelerin anlam derinliğini arttırmak daha doğru olacaktır. Örnek vereceğimiz mersiyeleri daha iyi anlayabilmemiz açısından Azerbaycan bölgesindeki meddâhların kullandığı mersiyeler tercih edilmiştir.

Muharrem ayında okunan mersiyelere başlamadan evvel Hz. Hüseyin'in başına gelecek elim olayın bilinmesinden dolayı bu olayın yaşanmaması adına acı dolu bir yakarış olan şu mersiye okunduğunu görmekteyiz:

*Söyle Hüseyne, ey saba, Kerbubelaya gelmesin,
Gelse, düşer bu deştide derdu belaya, gelmesin...
Hasretim ol cemalına, ah çekeyim bu sineden,
Kûfede vardı katilin, gelme hazin Medineden,
Koyma yetim Hatice'ni ayrı ola Sekineden,
Başına al çek, ağlayıp şûri nevaya gelmesin...
Söyle onun anasına başını kara bağlasın,
İki baladan ayrılıp, kevnî-mekânı dağlasın,
Tutsa eza, Hatice'den söyle ki, gizli ağlasın,
Belki yetimliğin tozu mahi likaya gelmesin...⁹²*

Mâtem merasimlerinin gün gün takip edilerek başlayacağı zaman dilimine girilince okunacak mersiyelerde belirlenmeye başlar. Bu merasimlerde Muharrem ayının ilk gününde meddâhlar tarafından okunan mersiye şu şekildedir:

*Yine ne müjdedir bu kasıdı saba getirir
Kubar ile karışık etr-i canfeza getirir
Nedur bu şems-i huda tûdey-i kubar içre
Salıp dalıca cevanân-i mehlika getirir...⁹³*

⁹² Zaman Əsgərli, *XIX Əsr Azərbaycan Şəri Antologiyası* (Bakü, 2005) 227.

⁹³ Sardarinia, "İran Azərbaycan'ında Muharrem Törenleri və Mersiye Kültürü", 205.

Muharrem ayının gelişi ile birlikte okunmaya başlayan ve diğer mersiyelerden farklı olarak bestelenmiş bir şekilde sahnelerde okunan bir mersiye örneği olarak “*Muharrem Geldi Eza Geldi, Yere Göğe Gam Geldi*” mersiyesi verilebilir. Bu mersiye özellikle Şîî halk tarafından çok iyi bilinen ve toplum tarafından en çok rağbet gören mersiyelerden biridir. Bestelenmiş bir şekilde okunması ile birlikte mersiye müzikal anlamda bir hava verilmesi de dinleyicileri cezbetmektedir. Bu mersiye'nin bir kısmı şöyledir:⁹⁴

Muharrem geldi eza geldi

Yere göklerden sada geldi

Gene yâran deşti bağı bela

Şah-ı kerb u bela yası başladı

Hanım Zehra saldı başa kara

Seyyidü-şüheda yası başladı...

Azizim kalbim kebab eleme

Göz yaşım eleme sen anam canı

Deyim koy giysin karasın ana

Oğlu battı kana yası başladı...

Muharrem ayının ikinci gününde ise Kerbelâ olayına giriş mahiyetinde bir mersiye tercih edilir. Okunan bu mersiye yaşanacak olayın habercisi olarak kabul edilebilir:

Bura Neyneva'dır Zeyneb, bu mekân nevasız olmaz

*Adı Kerbelâ olan yer, bilirim belasız olmaz ...*⁹⁵

Muharrem ayının üçüncü gününe gelindiğinde meddâhlar okudukları mersiye'lerde Hz. Hüseyin'in kızı Rukiyye'ye yer verirler. Rukiyye Kerbelâ olayı

⁹⁴ Yeliz Turmuş, “*Caferilikte Mersiye ve Sinezen*”, (İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Müzikoloji ve Müzik Teorisi Anabilibilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2018) 36.

⁹⁵ Sardarinia, “*İran Azerbaycan'ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü*” 205.

esnasında üç dört yaş civarındaydı. Rivayet o ki babası şehit olduktan sonra bunu hisseden Rukiyye ağlamaya başlar ve uzun süre ağlamaya devam ettiği için nasıl susturacaklarını bilmeyen Yezid'in askerleri sonunda babasının kesilmiş başını onun yanına getirince Rukiyye susar. İşte bu anlatılarda büyük bir vefa ve bağlılık durumunun olduğunu düşünün Şîi halk Kerbelâ olayının anlatılarında Rukiyye'ye özellikle yer verirler. Rukiyye'ye ithafen yazılan mersiye'nin bir kısmını örnek olarak verebiliriz:⁹⁶

Hani yetim ve bîveler penâhı mürtezâ babam

Gece ile kırk eve veren gezây-i muktezâ babam

Öz Ehl-i Beyti aç yata, nece olur rızâ babam

Gelip bu verteden bizi çeke kenâra emme can...

Muharrem ayı mâtem merasimlerinde dördüncü güne gelindiğinde ise Müslim b. Akil'in oğlu ve yakınları hakkında mersiyeler okunmaya başlar. Müslim b. Akil Hz. Ali'nin büyük kardeşi Akil b. Ebû Talib'in oğludur. Müslim b. Akil Hz. Hüseyin'i Kûfe'ye davet etmiş ancak Hz. Hüseyin daha gelmeden kendisi şehit olmuştur. Müslim b. Akil'in Şîilerce değerli kabul edilmesindeki bir diğer sebep ise bir oğlu, üç kardeşi ve bir yeğeni Kerbelâ'da Hz. Hüseyin ile savaşmış ve sonunda onunla beraber şehit düşmüştür. Kendisi Kerbelâ olayına katılmadan şehit olmuşsa da Kerbelâ öncesinde gerçekleşen olaylardan dolayı şehit olmasından dolayı Kerbelâ'nın ilk şehitlerinden biri olarak kabul edilmektedir.⁹⁷ Bazı kaynaklarda iki oğlunun Kerbelâ'da şehit düşmesinden dolayı iki oğlu için mersiyeler yazılmıştır:

O cenap Müslim uşakları

Olup Ehl-i Küfe konakları

Ayağı kabarlı, yürek yara

*İki mihriban, iki nocevan...*⁹⁸

⁹⁶ Erfan.İr, "Hz. Rugayye'nin (İmam Hüseyin'in Kızı) Şehadet Yıldönümü" (Erişim 01 Ekim 2024).

⁹⁷ İsmail Yiğit, "Müslim B. Akil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Tdv Yayınları, 2006), 32/91-92.

⁹⁸ Sardarinia, "İran Azerbaycan'ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü" 206.

Muharrem ayı mâtem merasimlerinde beşinci güne gelindiğinde Hz. Hüseyin’in Kerbelâ olayında vefalı arkadaşı olarak adlandırılan Habib b. Mezâhir için mersiyeler okunur. Habib b. Mezâhir ilerlemiş yaşına rağmen Kerbelâ savaşı esnasında kahramanca savaşmış ve Hz. Hüseyin’e olan biatını asla bozmayarak onun safını terk etmemiştir. İşte bu kahramanca duruşundan dolayı, Şiîlerce önemli sayılan kişiler arasına adını yazdırmıştır. Kendisi ile ilgili okunan bir mersiye ise şudur:⁹⁹

Nöker kocalıp, eğer olmasa hizmete kadir

Şah eyleyecek baznişest hükmünü sadır

Şah olsa Hüseyin, Nöker Habib Bin Mezâhir

*Şahın kapısında koya derbân evez olmaz...*¹⁰⁰

Mâtem merasimlerinde Muharrem ayının altıncı gününde Hz. Hasan’ın oğlu olan Kâsım b. Hasan’ın Kerbelâ savaşı esnasında gösterdiği cesurca duruştan dolayı onun için mersiyeler okunur. Kâsım b. Hasan Şîa kaynaklarınca Cenab-ı Kâsım olarak adlandırılır. 14 yaşlarındayken amcası Hz. Hüseyin ile beraber katıldığı Kerbelâ savaşında gözünü kırpmadan Yezid’in ordusu ile savaşmış ve sonunda şehit olmuştur. Ehl-i beyt soyundan olmasının dışında Hz. Hüseyin’in kızı Fatıma ile nişanlı olduğu için ayrıca bir öneme sahiptir. Ancak Kâsım savaşta şehit düştüğü için bu nişan evlilik ile sonuçlanamamıştır. Gerçekleşemeyen evlilik durumunun yasını tutan Şiî halk “Kâsım Otağı” adını verdikleri merasimi düzenleyerek bu acıyı hissetmeye ve gerçekleşemeyen mutlu günleri bir nebze olsun yaşamayı amaçlamaktadırlar. Muharrem ayı mâtem merasimlerinde Cenab-ı Kâsım adıyla okunan mersiyelere şöyle bir örnek verilebilir:¹⁰¹

Kardeşim Hasan gülistanının, gel bacı nişanın getirmişim

Ver haber cefâkeş anasına Kâsım-i cevânın getirmişim

Can verip özü teşneleb, benim sabr o tabımı defeten alıp

⁹⁹ Sibtayn.com, “Habib Bin Mezahir’in Hayatı” (Erişim 01 Ekim 2024).

¹⁰⁰ Sardarinia, “İran Azerbaycan’ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü” 206.

¹⁰¹ “İmam Hasan’ın oğlu Hz. Kasım (as)” (Erişim 01 Ekim 2024).

*Gel düşün bugün nütken baci, cismî nâtevanın getirmişim ...*¹⁰²

Mâtem merasimlerinde günler geçtikçe acının ve hüznün boyutu da artmaktadır. Yas merasimlerinde yedinci güne gelindiğinde Kerbelâ olayının en küçük şehidi anılmaya başlar. Kendisi Hz. Hüseyin'in küçük oğlu Ali Asgar olarak isimlendirilmiştir. Hz. Hüseyin'in Ali ismine verdiği önemden dolayı üç erkek çocuğuna da Ali ismini vermiştir. Büyükten küçüğe doğru Ali Ekber, Ali Evsat ve Ali Asgar olarak adlandırılmışlardır. İşte bahsi geçen Ali Asgar henüz altı aylıkken, babasının kucağında susuz kalmış bir şekilde Kerbelâ meydanında düşman ordusunun oklarının isabet etmesi sonucu şehit olmuştur. Küçük bir çocuğun susuzluk içinde ve sonunda sert bir ok darbesiyle şehit olması yürekleri derinden yaktığı için özellikle Muharrem ayı yas merasimlerinin yedinci gününde okunan mersiyelede Ali Asgar'a yer verilmektedir. Kendisi ile ilgili yazılan mersiyelelerden birini örnek verecek olursak şunu verebiliriz:¹⁰³

Görünüptür hansı şems'in böyle bir şahab elinde?

Süt emer bala, atanın ede piç û tab elinde

Nece gör husûfe yetti kamer afitap elinde

*Bu helalim etti seyrin, yetirip tamama ya Rab ...*¹⁰⁴

Hz. Hüseyin'in Ehl-i beyti'nden kişilerin anılmaya devam ettiği Muharrem ayı mâtem merasimlerinin sekizinci gününde Hz. Hüseyin'in büyük oğlu Ali Ekber'in anılmaya başladığı görülür. Kerbelâ savaşında Yezid'in ordusu ile cesurca savaşan Ali Ekber savaşın yoğunluğu arttıkça takatten düşmeye başlayarak susuzluğun verdiği etkiyle beraber yavaş yavaş güç kaybetmeye başlamıştır, nihayetinde düşman ordusunun mızrak darbesi ile şehit düşmüştür. Şehit edildikten sonra başı gövdesinden ayrılmış ve Yezid'e gösterilmek üzere Şam'a götürülmüştür. Yaşanan bu olaydan çok fazla acı duyan Hz. Hüseyin evladının ölümü ile dünyasının yıkıldığını dile getirerek göz yaşları dökmüştür. Kerbelâ savaşındaki üstün cesareti ve Hz. Hüseyin'in kıymetli

¹⁰² Sardarinia, "İran Azerbaycan'ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü" 206.

¹⁰³ Zeynebiye.com, "Kerbela'nın En Küçük Şehidi Hz. Ali Asgar (a.s)'ın Kutlu Doğum Günü" (Erişim 01 Ekim 2024).

¹⁰⁴ Sardarinia, "İran Azerbaycan'ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü" 206.

evladı olmasından dolayı Şîî kaynaklarca önemle anlatılan bir kişi olmuştur. Kerbelâ mâtemlerinde menkıbevî bir kişiliğe büründürülerek anlatılan Ali Ekber, Kerbelâ hikayelerinin vazgeçilmez kahramanlarından biridir. Şîî halk tarafından bu denli öneme sahip olan Ali Ekber ile ilgili olarak Muharrem ayı mâtem merasimlerinin sekizinci günü mersiye okunur. Okunan mersiyelerden biri de şu şekildedir:¹⁰⁵

Gel otur heymede Ekber, başına ben dolanim

Ferş edeyim toprağı mecer, başına ben dolanim

Nene kurban gözüne bak ananın erzesine

*Beş dakika bu garibin, gel oğul heymesine...*¹⁰⁶

Muharrem ayının dokuzuncu günü olan Tasûa gününde artık olaylar dayanılmaz bir hal almaya başlamıştır. Yapılan merasimlerde de katılım sayısı artmaya başlar ve katılan halk Âşûrâ acısını artık hissetmeye başlar. İşte böylesi bir günün kahramanı olarak akıllara gelen kişi Ebu'l-Fazl Abbas karşımıza çıkmaktadır. Hz. Hüseyin'in üvey kardeşi olan Ebu'l-Fazl Tasûa gününde Hz. Hüseyin ve beraberindekilerin dayanılmaz bir hal alan susuzluk durumlarını gidermek maksadıyla can tehlikesini hiçe sayarak bu görevi üstlenmiştir. Üstelendiği bu görevden dolayı kendisine “es-Sekka” lakabı verilmiştir. Kerbelâ şehitlerinde biri olan aynı zamanda üstün cesaret ve şüphesiz bir sadakatin simgesi durumuna gele Ebu'l-Fazl, Kerbelâ mâtem merasimlerinde menkıbevi bir kişilik olarak anlatılmaktadır. Özellikle gençler arasında rol model olarak alınan bir karakter olan Ebu'l-Fazl, Kerbelâ'da su te'min eden kişi olması hasebiyle bugünkü merasimlerde de onu sevenler bu görevi üstlenmektedirler. Tasûa gününün sembol ismi olan Ebu'l-Fazl ile ilgili onlarca mersiye yazılmıştır, bu yazılanlar arasından birinin bir kısmını burada örnek olarak sunmamız yeterli olacaktır:¹⁰⁷

İzin ver meydana cenge at sâlim

¹⁰⁵ Ethem Ruhi Fırlalı, “Ali El-Ekber”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Tdv Yayınları, 1989), 2/390.

¹⁰⁶ Sardarinia, “İran Azerbaycan'ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü” 207.

¹⁰⁷ Ethem Ruhi Fırlalı, “Abbas b. Ali b. Ebû Tâlib”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Tdv Yayınları, 1988), 1/21.

Edeye maktûlunun kanın alim
Ger alemdârın ele şemşîr ala
Koymaz Ekber katili zinde kala
Ben meğer bu deşte bica gelmişim
Etmeğe cenge temaşa gelmişim
Şam-i emirin eyle sallam zillete
*Kolları bağı getirem beyte...*¹⁰⁸

Ebu'l-Fazl Abbas ile ilgili meddâhların özellikle okuduğu bir diğer mersiye ise şudur:

Dilim tutmuyor diyem kardaş
Sen ey arkam, elim kardaş
Sınıp sensiz belim kardaş,
Ebulfazlım, Alemdârım!
Kesip düşman yolum kardaş
Alıp sağım-solum kardaş
Ne başım var ne kol kardaş
Ebulfazlım, Alemdârım!
Anan yoktu tuta yasın
Bacın yoktur çeke nazın
Akıp kanın çıkar canın
Ebulfazlım, Alemdârım !

Mâtem merasimlerinin doruk noktası olan Âşûrâ gününe nihayet gelinmiştir. Bu hassas günde okunan mersiye ve meddâhların anlattığı hikayeler son derece trajik yapıya sahiptir. Hz. Hüseyin'in şehit edildiği Âşûrâ günü artık her şeyin son bulunduğu ve baş eğmeden direnmenin sonucunda onurlu bir şehâdetin olduğu gündür.

¹⁰⁸ Sardarinia, “İran Azerbaycan'ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü” 207.

Duygu yoğunluğunun en üst seviyelerde olduğu bugün de sahnede yer alan anlatıcılarda anlattıkları olayları bir nebze olsun kısa anlatmaya çalışırlar. Bunu yapmalarındaki amaç ise mâteme katılan kişilerin ruhsal ve fiziksel olarak daha fazla yıpranmamaları içindir. O günde okunan onlarca hatta yüzlerce mersiye türünde eserler bulunmaktadır. Bunlardan birini örnek verecek olursak şu beyitleri verebiliriz:

Gördü kutsian can verir Hüseyin

Gizlenir nefes taze kan gelir

Al eteş diyor Şah-i meşrikeyn

Ok viran gider, taş viran gelir

Bir nefer demir bu kömeksizi

Bir bele cemaat neden vurur

Ne günahı var bu oğul sözü

Eşkiyayı dur zaman vurur ...¹⁰⁹

Âşûrâ günü mâtemi bittikten sonra artık meddâhlar okudukları mersiyelerin konularını değiştirmeye başlarlar. Hz. Hüseyin ve beraberindeki 72 kişinin şehit olmasından sonra derin bir yas havası anlatılmaya başlanır. Kerbelâ olayında şehit olan kişileri anmak amacıyla şöyle bir mersiye okunduğunu görmekteyiz:

Nece kan ağlamasın taş bugün

Kesildi Kerbelâ'da yetmiş iki baş bugün

Kan olasın ey Fırat

Allah Allah Hüseyin vine

Sana kurban Zül cenah harda koydun Hüseyin'i¹¹⁰

Şiî halkın yoğunlukta yaşadığı yerlerde Muharrem ayının ilk gününden başlayarak şehirlerin her yerine siyah bayraklar asmaya başlanır. Kerbelâ olayını hatırlatan ve Hz. Hüseyin'in şehâdetine vurgu yapan afişler asılarak mâtem havasına

¹⁰⁹ Sardarinia, “İran Azerbaycan’ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü” 207.

¹¹⁰ Sardarinia, “İran Azerbaycan’ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü” 208.

girilmeye çalışılır. Bunlarla beraber şehrin birçok yerinde meddâhlar sahne almaya başlayarak Kerbelâ olaylarını anlatmaya başlarlar. İnsanların yoğun olduğu yerlerde mersiyeler okunmaya başlar ve Muharrem ayının acı dolu hatıraları hafızalarda tazelenmeye çalışılır.

Muharrem ayının ilk günlerinde başlayan ön hazırlık çalışmaları ile beraber günbegün mâtem duygusu halkın tamamına yayılmaya başlar ve nihayet Kerbelâ olayının gerçekleştiği günden bir gün öncesindeki gün olan “Tasûa” gününe gelinir. Arapça dokuz anlamına gelen Tasûa âşûrâ günü öncesindeki gündür. Kerbelâ olayı yaşanmadan evvel Hz. Hüseyin ve beraberindekilerin acı ve ızdırıp dolu hallerinin zirveye ulaştığı zaman olan bugün Şiîlerce en kutsal sayılan günlerden biridir. Bu önemli günde Şiî inancına göre sabaha kadar uyumamaya çalışır yapılan bu uygulamaya “Hicce” adı verilir. Bu gecede sabah oluncaya kadar bugünün özel anlamından dolayı insanlar dövünüp ağlarlar. Şiîlerin çoğu Tasûa gecesinde evde yemek pişirmez. Bunun sebebi olarak o gece ocak ateşinin yakılmaması gerektiğine inanılır. Yas halinde olan insanların bazıları bu gecede Kerbelâ’ya gider, Kerbelâ şehidi olan Hz. Hüseyin ve kardeşi Ebu’l-Fazl’ın kabirlerini ziyaret ederler. Bu kabirlerin bazı illere uzak olmasına rağmen, halkın bir kısmı ziyaret edeceği yere yürüyerek giderler. Bugünde fakir fukaraya, ihtiyaç sahiplerine, yetimlere ve öksüzlere, elbise, para ve ihtiyaçlarına göre şeyler verirler. Özellikle bu özel günde bu tarz şeyleri vermenin çok sevap kazandıracağına inanılır.¹¹¹

Şîa mezhebinin düşüncesine göre Tasûa gününün gecesinden Âşûrâ gününün sabahına kadar Kerbelâ’da kalan kimsenin yetmiş yıllık sevap kazanacağına inanılır. İşte böyle bir düşüncenin olmasından dolayı insanlar bu geceyi Kerbelâ’da geçirmek istemektedirler. Bundan dolayı özellikle son dönemde yürüyerek Kerbelâ’ya gitmek isteyen ziyaretçiler için yolun yorgunluğunu atmaları amacıyla masaj hizmeti verilmeye başlanmıştır. Yürüyerek Kerbelâ’ya gitmeye çalışan Kerbelâ ziyaretçileri özellikle ellerinde yeşil bayraklar taşırlar. Yeşil bayrak taşımanın da bir anlam ifade ettiğini, bunu taşıyınca Hz. Hüseyin tarafından önemle karşılanacaklarına düşündüklerini söyleyebiliriz. Bunun yanı sıra dilek tutanlar ve istekleri olanlarda

¹¹¹ Bayatlı, “Irak Türkmenleri Arasında Muharrem Ayı Ritüelleri” 64.

ellerinde bayrak taşıyarak Kerbelâ yolculuğunu yaparlar. Bazı bölgelerden Kerbelâ'ya doğru insanlar araçlarıyla konvoylar şeklinde giderler. Hz. Hüseyin ve Ebu'l-Fazl'ın kabirleri arasında toplanan Şiî halk tarafından toplu gruplar halinde mersiyeler okunur, sineler dövülür ve yas merasimleri düzenlenir.¹¹²

Bu önemli gün için özel hazırlıklar yapan meddâhlar, bugün de özellikle bahsettikleri bir isim öne çıkmaktadır. O kişi de Hz. Ali'nin oğlu, Hz. Hüseyin'in üvey kardeşi olan ve Kerbelâ olayı esnasında şehit düşen Ebu'l-Fazl Abbas'tır. Meddâhlar Ebu'l-Fazl hakkında bolca mersiyeler okuyarak göstermiş olduğu kahramanlıkları ve düşmana karşı savaşıırken ki cesaretini herkese hatırlatır. Hatta Ebu'l-Fazl'ın kahramanlık durumunu dahada ileriye taşımak isteyen bazı meddâhlar ve vaizler Şiî halkın duygusal anlamda coşkusunu yukarılara taşımak ve bu Tasûa gününü daha da anlamlı hale getirmek için 9 Muharrem tarihini Ebu'l-Fazl'ın şehit düştüğü gün olarak anmaktadırlar. Ancak bu anlatılanlara rağmen Tasûa günün kahramanı olan Ebu'l-Fazl'ın 10 Muharrem günü şehit düştüğü İran Devletinin resmi kaynakları tarafından teyit edilmiştir.¹¹³

Tasûa gününden sonra Âşûrâ gününe gelindiğinde mâtem merasimlerinin coşkusunun en yüksek olduğu gün olduğunu söyleyebiliriz. Âşûrâ gününden Hz. Hüseyin ve beraberindeki 72 kişinin şehit olmasından dolayı Âşûrâ günü acı ile hatırlanır.

Hz. Hüseyin'in şehit edildiği Âşûrâ gününde Kerbelâ'ya, Hz. Hüseyin'in kabrini ziyarete giden ziyaretçiler onun yaşadığı o şehâdet anını hatırlamak ve anmak amacıyla “Tuveyriç Koşusu” nu yaparlar. Şiî kaynaklarca rivayet edilen şu ki, Hz. Hüseyin Kerbelâ savaşı sırasında Irak halkından yardım talep etmiş, Irak halkı da bu isteğe karşılık olarak onun yardımına hızla gelmiş ancak onun yanına vardıklarında düşmanları tarafından başının gövdesinden koparıldığını görmüşler. Tuveyriç koşusu Irak halkının hızla koşarak gelmesini simgelemektedir. Kerbelâ Ziyaretçileri her yıl, Âşûrâ günü olan Muharrem ayının 10. gününde öğlen namazının ardından Hz. Hüseyin ve kardeşi Abbas'ın kabirleri arasındaki mesafeyi toplu gruplar halinde koşarlar. Bu

¹¹² Bayatlı, “Irak Türkmenleri Arasında Muharrem Ayı Ritüelleri” 65.

¹¹³ Demir, “Günümüz İran Şiîliğinde Kutsal Gün ve Geceler”, 173.

koşu esnasında dilek dileyen bazı ziyaretçilerin ellerinde bulunan kumaş parçalarını Hz. Hüseyin'in kabrinin üstüne atarlar. Yaptıkları bu hareket neticesinde dileklerinin gerçekleşeceğine yürekten inanırlar. Aynı şekilde ziyarete gelen bazı kişiler ziyaret esnasında Hz. Hüseyin ve kardeşi Abbas'ın kabirlerinin etrafındaki demir muhafazalara bez bağlar ve gönüllerinden geçen istekleri dilerler. Bağlanan bu bez parçası ziyarete gelen başka bir ziyaretçi tarafından çözülürse dileğin gerçekleşeceği düşünülür. Bu uygulamanın yanı sıra yürüyerek Kerbelâ yerine gitmeye çalışan kişiler yolculuk esnasında dinlenince toprak üzerine istediklerini yazarak dilekte bulunurlar. Kutsal olarak gördükleri bu toprakların üstüne yazdıkları dileklerinin muhakkak gerçekleşeceğine inanırlar.¹¹⁴

Muharrem ayının ilk günleriyle başlayan mâtem hali Âşûrâ gününe kadar aynı şekilde devam eder. Bu günlerde insanlar zorunlu olmadıkça tıraş olmaz, eğlenceli ve keyifli şeyler yapmaz, lüks sayılabilecek hayvani ürünlerden özellikle uzak durur. Hz. Hüseyin'in susuz olarak şehit olmasından dolayı su tüketmek yerine su içeren yiyecekler tercih edilir, insanlar özellikle mütevazı sayılabilecek sofralar kurmaya çalışırlar. Mâtem durumundaki halk, bu mâtem günlerinde yeni ve temiz elbise giyer, elbiselerinin düğmelerini en üstten açar. Ruh hallerine uygun olarak bu günlerde insanlar fazla gülmez, fazla eğlenmez ve günlük yaşamlarını mâtem havası içerisinde geçirmeye çalışırlar.¹¹⁵

Bugün de halk meydanlara veya toplanma mekânlarında bir araya gelerek yas tutarlar. Yine meddâhların öncülük ettiği bugün Şîa mezhebi için en acı gün olarak kabul edilir. Şîiler, bugünü hakkıyla yâd edebilmek adına ikinci vakti girene kadar su dışında herhangi bir şey tüketmemeye dikkat ederler. Tüketilme durumu söz konusu olsa bile lezzet verecek yiyeceklerin tercih edilmemesine dikkat edilir.¹¹⁶

Âşûrâ gününde mâtem merasimlerinin en üst seviyeye çıkması ile beraber şehrin her yerinde farkı uygulamalar yapılmaya başlar. Örneğin bu özel günde ta'ziye gösterileri gösterime girer ve halk yapılan bu gösteriler ile Âşûrâ gününün acısını derinden hissetmeye çalışır. Bu gösterilerde Kerbelâ olayı günü gününe detaylıca

¹¹⁴ Bayatlı, "Irak Türkmenleri Arasında Muharrem Ayı Ritüelleri" 66.

¹¹⁵ Bayatlı, "Irak Türkmenleri Arasında Muharrem Ayı Ritüelleri" 66.

¹¹⁶ Demir, "Günümüz İran Şiiliğinde Kutsal Gün ve Geceler" 173.

gösteri sanatı yoluyla halka anlatılmaya çalışılır. Bununla beraber büyük toplanma alanlarından en küçük kıraathanelere kadar her yerde meddâhlar öncülüğünde Kerbelâ olayı hikâyeler yoluyla halka anlatılmaya çalışılır. Anlatılan bu hikâyeler bazı yerlerde sînezenler vesilesiyle grup halinde dövünme, saç baş yolma ve hatta kama vurarak baş yarma faaliyetlerine kadar uzanır. Âşûrâ mâteminde önemle üstünde durulan bir diğer husus ise ağlama fiilidir. Şîî inanca göre yas tutulurken ağlamak kişi için büyük sevaplara vesile olacağı düşünülmektedir. Hatta ağlayamayan kişilerin ağlayamasa bile ağlıyormuş gibi yapması dahi onun için büyük bir mükafattır. Ağlama fiilinin önemine binaen Ayetullah Humeynî'nin, mâtem geleneğinin kurucularının ve devam ettiricilerinin İmamlar olduğunu, kürsülerden ve sahnelerden Hz. Hüseyin ve kendileri için mersiyeler okunması gerektiğini söyleyen imamlar, aynı zamanda ağlamayı da teşvik etmiştir şeklinde açıklamalar yapmıştır.¹¹⁷

Âşûrâ mâtem merasimlerinin aynı hızla devam ettiği günlerde Muharrem ayının 12. gününe gelindiğinde yeni bir mâtem günü başlamaktadır. Bu mâtem günü Şîa takvimlerinde Şehâdet-i İmam Seccâd olarak geçen Ali b. Hüseyin Zeyne'l-Abidin'in vefat ettiği gündür. Kerbelâ mâtem günlerinin etkisinin devam ettiği bugün, Meddâhların sahnelerinde bazı hatırlatmaların yaptığı ve vaizlerinde kürsülerden Ali b. Hüseyin Zeyne'l-Abidin'in değerini anlattığı gün olarak geçmektedir. Şîa mezhebinin dördüncü imamı olmasından dolayı halk tarafından vefatı yas merasimleri ile geçmektedir. Ancak özellikle Kerbelâ olayının yoğun olarak anlatıldığı ve hissedilmeye çalışıldığı bu günlerde Ali b. Hüseyin Zeynûlabidin'in vefat günü nispeten daha sönük geçmektedir.¹¹⁸

2.4.2. Desteler ve Hey'etler

Yapılan Muharrem ayı mâtem merasimlerinde meddâhların gösterilerde en önemli role sahip olduğunu belirttik. Ancak meddâhlar ile beraber yapılan faaliyetleri yönlendiren ve toplumun daha iyi bir şekilde yas merasimini icra etmesine yardımcı olan diğer bir meslek grubunu belirtmemek yanlış olacaktır. Merasimlerin parçasından

¹¹⁷ Metin Bozan, "Tarihi Hadiselerin Konjonktürel İnşası (Şîa'da Kerbela Örneği)". *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi/Journal of Oriental Scientific Research (JOSR)*, 9/2 (2017), 817.

¹¹⁸ Demir, "Günümüz İran Şîiliğinde Kutsal Gün ve Geceler" 173.

biri olan Desteler ve Hey'etler yapılan uygulamaların neredeyse hepsini düzenleyen gruplardır.

Desteler, önceleri Muharrem ayı mâtem merasimleri için bir araya gelen ancak zaman içerisinde sadece Muharrem ayı mâtem merasimlerinde değil diğer İmamların ve Şîa mezhebi için önemli olan şahsiyetlerin vefat günlerinde, şehrin farklı toplanma yerlerinde bir araya gelerek mersiyeler okuyan topluluklara verilen bir isimdir. Deste grupları mâtem için toplanan grupların farklı yerlerde ve farklı zamanlarda tertipli hareket etmelerini simgeler. İlk zamanlarda deste grupları sadece Muharrem ayının dokuzuncu günü olan Tasûa ve onuncu günü olan Âşûrâ günlerinde bir araya gelirlerdi. Zaman içerisinde bunların dışında bazı şehitlerin, Şîa mezhebi açısından masume olan kadınların vefat yıldönümlerinde de desteler toplanmaya başlamıştır. Hatta bunlarla da sınırlı kalmayarak bazı Şîi din adamlarının cenazelerinde de deste grupları faaliyetlerde bulunmaktadır.

Mâtem merasimlerinde bir araya gelen gruplar kendi başlarına hareket etmez, belirli bir grubun yani destenin direktifleri ile hareket etmektedirler. Mâtem merasimlerinde yapılacak olan bütün gösteriler destelerin planlamaları doğrultusunda belirlenir. Destelerin organize ettiği mâtem merasimlerinde sinezenler, kâmezenler, zincirzenler gibi mâtem merasimlerinde yapılan yas uygulamalarının yönlendiricileri de bulunur. Yapılacak olan sine dövme, zincir vurma ya da kama vurma işlemi ile baş yarma uygulaması destelerin belirlediği kişilerin organize ettiği ziller ve davulların müzikal eşliği ile icra edilir. Davulların vurulduğu ve zillerin çalındığı sırada bazı kişiler ortaya çıkarak nûhalar okumaya başlar. Destegerdân adı verilen grup lideri, destelerin nasıl ilerleyeceği, ilerleme esnasında neler yapacağı ve yas merasimi için hangi güzergahı kullanacağını belirleyen kişidir. Mâtem merasimlerinin bütün uygulamaları belirli bir esasa göre belirlendiği için destelerin yürüyüşleri de bu esaslara göre belirlenmiştir.¹¹⁹

Yürüyüş yapan bu desteler kendi mahalleleri dışına kolay kolay çıkmazlar. Farklı bir mahalleye çıkmaları durumunda bu dayanışma içinde olmalıdır, zira bölge ihlali büyük bir saygısızlık addedilir. Başka bir mahalleye girişinde kötü bir niyet

¹¹⁹ Kaya, "İran'da Âşûrâ Merasimleri ve Tarihsel Gelişimi", 78.

taşımadığını belirtmek amacıyla güzel bir dille selam verilir. Bu selamdan maksat iyi niyetli olduklarını ve amaçlarının sadece yas merasimini yapmak olduğunu belirtmektir. Selam ile girildiği gibi güzel dilekler ve nezir adı verilen ikramlar ile çıkılması destelerin yazılı olmayan kurallarından biridir. Desteler arasında gruplaşmaların olduğu ve bu gruplar arasında güç gösterisi anlamında kalabalıklık durumunun öne çıktığı bilinmektedir. Farklı mahallelere sahip olan farklı deste grupları birbirlerinin mahallelerine müdahale edemedikleri gibi birbirlerinin sınırlarına da saygı duyarlar. Rekabet durumunun yükseldiği ve lokal olmaktan çıkarak bölgesel bir hal aldığı hatta bölgeselden ziyade ülke çapında bilinen bir rekabet haline geldiği de görülmüştür. Bu tarz bir deste rekabetine Safevîler dönemindeki Haydari ve Nimeti grubu örnek olarak verilebilir.¹²⁰

Destelerin organize bir halde harekete etmeleri özellikle günümüzde daha profesyonel bir hal almışsa da ilk örneklerinin Büveyhîler dönemine kadar dayandırıldığı bilinmektedir. Günümüzdeki şekliyle bir deste yürüyüşleri olamasada tarihi arka plan açısından kadim bir geçmişe sahip olduğu dikkat çekici bir ayrıntıdır. Ancak destelerin gelişip palazlandığı dönemin Safevîler idaresindeki dönem olduğu aşîkârdır. Siyasi idarenin desteklediği grupların güçlenmesi kaçınılmaz bir durumdur.

Destelerden bahsedildiği gibi destelerin bağlı olduğu ve yaptıkları faaliyetlerin özellikle finansal yönünü karşılayan, resmi anlamda bir kuruluş durumunda olan Hey'etler bulunmaktadır. Hey'et kavramı belirli bir amacı olan topluluğa verilen isimdir. Özellikle Şîîlerin, günümüz açısından kullanımında hey'et kavramı şu anlama gelmektedir; özel bir isme sahip olan, devamlı olarak ilişki içinde olan kişilerden oluşan, bir topluluğun aracılık etmesi ile belirli bir düzene göre dini anlatma ve tanıtma faaliyeti yapan, din temelli meclisler kurma ve merasimler düzenleme amacıyla kurulan, herhangi bir şekilde maddi menfaat elde etme amacı olmayan kişilerden oluşan kuruluşlardır.

Hey'etler özellikle mâtem merasimlerine öncülük etmeleri ile bilinselerde mâtem merasimlerinin kadim geçmişi gibi bir geçmişe sahip değîllerdir. Mâtem

¹²⁰ Kaya, “İran’da Âşûrâ Merasimleri ve Tarihsel Gelişimi”, 78.

merasimleri neredeyse Büveyhîler döneminden beri aktif bir şekilde faaliyet gösterirken mâtem hey'etleri ortalama yüzyıllık bir geçmişe sahiptir.

Sade dini alanda değil başka alanlarda da hey'etler kurulmaktadır. Dini faaliyet amacıyla kurulan hey'etler dini meseleleri konuşmak ve özellikle dini merasimleri icra etmek amacıyla düzenli olarak bir araya gelen kişilerden oluşan hey'etlerdir. Bu hey'etler “Hey'et-i Mezhebî” olarak adlandırılır.¹²¹

Mâtem merasimlerinin uygulamalarında etkin rol oynayan hey'etlerin hey'eti mezhebi olduğunu belirttikten sonra hey'et-i mezhebi'nin de üye profili açısından iki kısma ayrıldığını söyleyebiliriz. Bunlardan ilki “hey'et-i mahalle” diğeri ise “hey'et-i senfi” dir. Hey'eti mahalle genellikle dini bir kimliğe sahip olan yakın konumdaki kişilerin oluşturduğu hey'ete verilen isimdir. Hey'et-i senfi ise en genel tabir ile esnaf loncaları gibi bir yapıya sahip olan hey'ettir.¹²²

Hey'et-i mahalle yapılanmaları genellikle akşam oturmalarının yapıldığı ve dini anlamda eğitimlerin verildiği yerler olarak bilinmektedir. Bu yerler ekseriyetle Kuran-i Kerim dersleri, Arapçadan Farsçaya tercüme edilmiş Kur'an meali dersleri, Tefsir dersleri gibi dersler özelinde eğitimler vermektedirler. Bazı zamanlarda da meddâhlar ya da mollalar vasıtasıyla dini içerikli genel sohbetler düzenlemektedirler. Bu sohbetleri yapmak üzere davet edilen meddâh veya molla ahlaki konular hakkında ya da on iki İmamın özellikleri, karakterleri hakkında genel bir bilgilendirici konuşma yapar. Bu davetler Şîa açısından on dört masum kabul edilen kişilerin doğum günlerinde ve Şîa mezhebinin bayram kabul ettiği günlerde de yapılabilmektedir. Ancak eğer toplanan meclis kıymetli birinin şehâdet günü amacıyla toplanmışsa yapılacak uygulamalar değişir. Örneğin şehâdet anılacaksa bahsi geçen İmam hakkında meddâhlar konuşur, ravzahânî uygulaması yapılır, dinleyiciler de bunu dinlerken sine döverek yas tutabilirler.¹²³

Hey'etlerin konumuz açısından önemine gelecek olursak şunları söyleyebiliriz; kişilerin bir araya gelerek hey'etleri oluşturduğu ve hey'etlerde bir araya gelerek

¹²¹ Kaya, “İran’da Âşûrâ Merasimleri ve Tarihsel Gelişimi”, 72.

¹²² Kaya, “İran’da Âşûrâ Merasimleri ve Tarihsel Gelişimi”, 73.

¹²³ Kaya, “İran’da Âşûrâ Merasimleri ve Tarihsel Gelişimi”, 75.

büyük kitleler haline geldiği bir gerçektir. Özellikle Muharrem ayı yas merasimlerinde etkin bir rol oynayan hey'etler, desteleri organize ettikleri gibi insanların mâtem merasimleri esnasında yaptığı uygulamaların neredeyse tamamının belirleyicisi konumundadırlar. Hey'etlerin üyeleri arasında kendilerini birbirine bağlayan ortak birçok yön vardır. Kişilerin toplandıkları bir mescit, etnik köken, bir meslek grubu ya da bir mahalle bu kişilerin ortak paydası olabilmektedir. Bütün bunlar ortak yön olabildiği gibi bir meddâh ya da ravzahânın önderliğinde insanların bir araya gelerek hey'etler kurması ve bunların üyelerinin artarak kitlesel bir hale gelmesi de gayet doğal bir durumdur. Toplum içerisinde sosyal bir kurumsallaşma örneği olan ve yüksek oranda insanların üye olduğu bu yapılar, bazen o denli büyümektedirler ki bazı fikir ayrılıkları ve farklı yaklaşımlardan dolayı bölünmeler meydana gelebilmektedir. Ortaya çıkan hey'etler cinsiyet veya yaş grubu farklılığından dolayı kategorilere de ayrılabilirler.

Merasimlerin yönlendiricileri olan ve meddâhlar ile iş birliği içinde bulunan bu hey'etler, kendi yapılarına uygun olarak farklı isimler ve bayraklar da kullanılmaktadırlar. Kendi kuruluş amaçlarına, kuruldukları mahallenin ismine, etnik kökene, siyasi görüşe, mezhebi düşünceye, meslek grubuna ya da bağlı bulundukları din büyüğünün ismine göre isimlendirmeler alabilmektedirler. Fazlaca benimsedikleri bir meddâhın ismi ile de bir hey'et kurulabilmektedir. İsimlendirme önemli olduğu gibi reklam yapmanın da önemli olduğunu düşünen hey'etler, özellikle siyah renk bayraklar ve görsel açıdan çekici olan panolar ile bolca reklam yapmayı da ihmal etmemektedirler.¹²⁴

Hey'etler, Muharrem ayı mâtem merasimlerinde özellikle Muharrem ayının ilk on gününde toplumda boy göstermeye başlarlar. Bu günlerde hey'etler, ta'ziye, sinezenî, zincirzeni gibi birçok farklı gruplar meydana getirerek mâtemin yapılacağı sokaklarda deste grupları halinde gösterilerini yaparlar. Muharrem ayı merasimleri için aybaşıda gerekli hazırlıklara başlanır. Uygun görülen yerlerin avluları, uygun olan garajlar, büyükçe olan bodrumlar ve mâtem için elverişli olan diğer birçok farklı mekân halılarla döşenir, sandalyeler koyulur ve mâteme uygun olan renklere sahip

¹²⁴ Kaya, "İran'da Âşûrâ Merasimleri ve Tarihsel Gelişimi", 74.

olan ışıklandırmalar ile ışıklandırılır. Açık hava alanlarında yapılacak olan merasimler için büyük çadırlar kurularak meddâhların sahne alabileceği ve insanların rahatlıkla gelebileceği geçici tekyeler meydana getirilir. Mâtem meclislerinin mâtem günleri içerisinde ne sıklıkla yapılacağı merasimi yapan hey’etin büyüklüğüne bağlıdır. Hey’etin üye sayısı çok ve üyelerinin merasimlere katılım sıklığı yüksek ise yapılacak merasimlerin sayısı da çok olur.¹²⁵

Muharrem ayı mâtem merasimlerinde hummalı bir çalışma örneği gösteren hey’etler yaptıkları çalışmalarda belirli bir sisteme göre hareket etmektedirler. Hey’et üyelerinin her birinin Muharrem ayı için yapılan hazırlıklarda görev ve sorumluluğu farklıdır. Örneğin Meddâhlar herkesten önce hazırlıklarını yapmaya başlarlar. Hey’etlere üye olan meddâhlar yaklaşık 13-14 günlük okuyacakları, Muharrem mâteminin birinci gününden Hz. Hüseyin’in şehâdetinin üçüncü gününe kadar okumaları gereken mersiyeleri veya nûhaları hazırlayıp tekrarını yaparlar. Bunların dışında bazı hey’et üyeleri camii, hüseyniyye ve tekyelerin depolarını kontrol ederek mâtem için kullanılacak olan bayrak, davul, sancak ve başka ekipmanları kontrol ederler, ihtiyaç anlamında eksiklik varsa listeleyerek hazırlamaya koyulurlar. Özellikle bayrak ve ses sistemleri bu merasimlerde önemli işleve sahiptir. Meddâhların okuyacağı mersiyelerin ses sistemlerinin kalitesine bağlı olarak etkileyicilik durumları fark etmektedir. Bu malzemelerin maliyeti, sene boyunca hayırseverlerin hey’et kurul fonuna bağışladıkları adaklar vasıtasıyla sağlanmaktadır. Yapılan bu uygulamaların dışında özellikle son yirmi yılda Şîa toplumu içerisinde yaygın hale gelen, Muharrem ayına özel yöresel yazıları dükkân ve arabaların belirli yerlerine yazma, bazen de bu yerlere çamur sürme uygulamaları görülmektedir.¹²⁶

Yapılan bu uygulamaların yanı sıra, hey’etler arasında destelerde olduğu gibi rekabet durumunun olduğu da bilinen bir gerçektir. Bazı hey’etler faaliyet alanını genişletmek ve diğer rakip hey’etlere göre daha fazla üyeye sahip olmak amacıyla büyük bir çaba sarf etmekte ve diğer hey’etler ile kıyasıya rekabet haline girmektedirler. Hatta işin boyutu biraz daha büyüyerek bazı hey’etler tarafından asıl

¹²⁵ Kaya, “İran’da Âşûrâ Merasimleri ve Tarihsel Gelişimi”, 74.

¹²⁶ Sardarinia, “İran Azerbaycan’ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü”, 196.

amacından sapmıştır. Örneğin bazı hey'etler siyasi bir yapı şeklini alıp partileşme yoluna dahi girmişlerdir.¹²⁷

Hey'etleri sadece desteleri organize eden ve daha birçok dini uygulamayı yönetme noktasında öne çıkan, dini temelli yapılanmalar şeklinde düşünmek yanlış olacaktır. Bu yapılar insanların sosyalleştiği, bir araya gelerek günü ya da haftayı değerlendirdiği, dertlerin paylaşıldığı yerlerdir. Siyasi konuşmaların yasak olduğu yerler olsalar da insanların illaki siyaset konuştuğu yerler olmaları hasebiyle birçok açıdan insanların fikir alışverişi yaptığı bir sosyal platform görevi görmektedirler. Diğer bir ifade ile; hey'etler, insanların dini inanç ve düşüncelerine dayalı olarak meydana gelen doğal bir yapıya sahip olan sivil toplum kuruluşlarıdır. Sadece basit düzeyde dini toplantıları düzenleme fonksiyonları olan yapıların ötesinde büyük bir öneme sahiptirler. Öyle ki Şîa düşünce ekolu mezhebî açıdan varlığının büyük bir kısmını hey'etler vasıtasıyla yapılan yas merasimlerine borçludur. Sorunların çözüldüğü ve insanların rahatladığı yerler olmalarından dolayı insanların her anına eşlik eden bu yapılar sosyal hayattaki en önemli yerlerden biri olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Mâtem merasimlerinde desteler ve hey'etlerin etkin olduklarını belirttikten sonra yapılan yas ritüellerinin neler olduğunu ve bu ritüellerin meddâhlar ile ilişkilerinin ne ölçüde olduğunu belirtmek gerekmektedir. Zira yapılan faaliyetlerin büyük çoğunluğuna meddâhlar öncülük etmektedirler. Bu uygulamalar arasında basit düzeyde olan uygulamalar olduğu gibi küresel anlamda etkisi olan ve Şîa mezhebinin dış dünyaya yansıyan imaj göstergesi olan uygulamalarda bulunmaktadır. Sine dövme, zincir vurma, kama vurma, baş yarma gibi mâtem merasimi uygulamalarının detaylıca incelenmesi konumuz açısından mühim bir noktadır.

2.4.3.Sîne Dövme

Muharrem ayı mâtem merasimlerinde yaygın bir şekilde yapılan ve yapılmadığı takdirde yapılacak olan mâtem merasimlerinin eksik kalacağı düşünülen “Sîne dövme” uygulaması, Şîilik açısından önemli bir uygulamadır. Sîne kelimesi

¹²⁷ Kaya, “İran’da Âşûrâ Merasimleri ve Tarihsel Gelişimi”, 74.

Farsça kökenli olup göğüs, yürek, gönül, gibi anlamlara gelmektedir. Sîne kalp hizasından bulunan göğüs bölgesine verilen isimdir. Sîne dövme hareketi ise kişinin yas merasimi esnasında mâtem duygusunu ifade etmek amacıyla tek eliyle ya da her iki eliyle göğsüne vurarak yas duygusunu dışa vurma hareketidir. Sîne dövme hareketi ölçsüz ve gelişigüzel vurma şeklinde değil ölçülü bir şekilde yapılan bir harekettir. Sîne ve zen kelimelerinin yan yana gelmesinden oluşan “Sînezen” kelimesi ise göğsünü döven anlamına gelmektedir. İran ve Azerbaycan bölgesinde Muharrem ayı mâtem merasimlerinde göğsüne vurarak yas tutanlara sînezen; sırtına zincirlerle vuranlara “Zincirzen”, taşları veya taht adı verilen yuvarlak tahta parçalarını vücutlarının herhangi bir yerine vuranlara ya da bunları birbirlerine vuran kişilere de “Sengzen” denilir.¹²⁸

Sîne dövme uygulaması yapılacağı esnada desteler halinde yürüyüş yapan gruplar içlerinde sesi güzel olan bir meddâh öncülüğünde ritmik bir şekilde okunan sînezenî ’in belirli yerlerinde göğüslerine vurmaya başlarlar. Yapılan bu harekette Hz. Hüseyin’in şehit olunca duyduğu acıyı hissetme amacı vardır. Özellikle Arap toplumunda ölünün ardından dövünerek ağlama hareketinin yas merasimlerine geçmiş şeklini gördüğümüz sîne dövme hareketi, Hz. Hüseyin’in acısına ortak olma ve ona duyulan yoğun sevginin tezahürüdür. Arap geleneği olan bu uygulamanın zamanla Türkler arasında da yaygınlık kazandığı görülmektedir. Türkiye’nin genellikle Iğdır, Kars ve İstanbul gibi illerinde yapılan bu hareket, sistemli hale getirilerek mâtem merasimlerinin ayrılmaz bir parçası olmuştur.¹²⁹ Sadece Hz. Hüseyin’in yas merasimi için değil aynı zamanda bütün İmamların vefat tarihlerinde yapılan yas merasimlerinde sîne dövme hareketi yapılmaktadır. Yapılan bu uygulama Arapçada “Latm” kavramına karşılık gelmektedir.¹³⁰

Mâtem esnasında özellikle göğse vurulmasındaki hikmet ise Hz. Hüseyin’in Kerbelâ savaşı esnasında atından yere düştükten sonra Yezid’in askerleri tarafından atları ile göğsüne basılmasıdır. İşte bundan dolayı tarih boyunca yapılan mâtem merasimlerinde sineye vurma hareketi onun acısını hissederek paylaşma amacını

¹²⁸ Rüya Abla, “İslâmî Türk Edebiyatında Sînezenler” (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, 2016) 4.

¹²⁹ Abla, “İslâmî Türk Edebiyatında Sînezenler”, 109.

¹³⁰ Kaya, “İran’da Âşûrâ Merasimleri ve Tarihsel Gelişimi”, 80.

taşımaktadır. Sîne dövme esnasında kan çıkarmanın da sevap sayılacağına inanılır. Bu hareket ile Hz. Hüseyin'in pak ve kıymetli kanının intikamı alınmış olacağı düşünülmektedir.¹³¹

Sîne dövme esnasında okunan ağıtların mersiye olmadığı ve kendine has bir isimlendirme ile sînezenî adı verilen eserler olduğunu belirtmek gerekmektedir. Sînezenîleri normal şekilde okunan mersiyelerden ayıran temel farklılık ise sînezenîlerin serbest bir şekilde değil usûl ve ölçü kalıpları içerisinde okunmasıdır. Sînezenî ve mersiye kavramları iki farklı terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Mersiyeler okunduğu sırada sîneye vurma uygulaması yoktur, okunan eserlerin konu içeriği aynı olsa da okunurken yapılan hareketler açısından farklı ritüellerdir.¹³²

Yapılan mâtem merasimleri esnasında okunan sînezenîler asırlar boyu dilden dile aktarılmış, bir kısmı yazarı belli olan, bir kısmı Farsçadan tercüme edilmiş olan, geriye kalan kısımların ise kimler tarafından yazıldığı bilinmeyen eserlerdir. Yazılan bu eserlerdeki temel amaç Âşûrâ gününü yeniden hissetme ve bu eserler vesilesiyle asırlar boyu bunu nesilden nesile aktarmaktır. Sînezenîleri okuyanlar genel olarak şairler değil bu işe gönül vermiş, Hz. Hüseyin aşığı olan kimselerdir. Şair kökenli kişiler olmadıkları için yazılan sînezenîlerde edebi bir üslup bulmak oldukça güçtür. Hz. Hüseyin'in bolca övüldüğü, düşmanlarının yoğun bir şekilde eleştirilerek lanetlendiği bu eserler tamamen Hz. Hüseyin sevgisi üzerine kurulu bir temada yazılır. Özellikle meddâhların öncülüğünde okunan sînezenîlerin belirli kısımlara ayrıldığını görmekteyiz. Sînezenîlerin çeşitleri şunlardır; sîne sînezenîleri, zincir sînezenîleri ve yol sînezenîleri.¹³³

Sîne sînezenîleri, deste gruplarının destegerdân önderliğinde, mâtem merasiminde yas tutmak amacıyla, belirlenmiş olan meydanda bir araya gelen katılımcıların göğüslerine ritimli bir şekilde vurduğu sırada, meddâhların en önde okudukları şiirlerdir. Okunan bu sînezenîlerin her dizesinin durağında sîne döverek

¹³¹ Bayatlı, "Irak Türkmenleri Arasında Muharrem Ayı Ritüelleri" 65.

¹³² Turmuş, "Caferilikte Mersiye ve Sinezen", 38.

¹³³ Ablay, "İslâmî Türk Edebiyatında Sînezenler", 9.

ritim tutulur. Sîne dövme esnasında meddâhların okudukları sînezenîlere örnek olarak şu verilebilir;

Allahu Ekber ezan Hüseyin 'i

Mürtezâ Haydar Kur 'ân Hüseyin 'i

Arş-ı âlâda ağlar Hüseyin 'e

Kerbela 'da kurbân Hüseyin 'e

Ağam Hüseyin İmam Hüseyin

Nuruna selam es selam Hüseyin

Sultân Hüseyin destân Hüseyin

*Ruhuna selam kahraman Hüseyin*¹³⁴

Zincir sînezenîleri ise destegerdân olan meddâhın sînezenîleri okuduğu esnada etrafında halka oluşturan deste gruplarının sînezenî söylerken ritimli bir şekilde zincir vurma sırasında okuduğu sînezenîlerdir. Destegerdânın okuduğu satırlar grup tarafından söylenirken zincir vurma işleminde ritim olarak kullanılır. Zincir sînezenîlerine verilecek bir örnek şu olabilir;

Destegerdân:

Hüccet İbnü 'l-Hasan senin başın sağ olsun

Hüseyin 'in yolunda canımız kurbân olsun

Deste hep beraber:

Hüseyin şehit oldu Zeyneb esîr oldu

*Ya bekiyyet Allah ya hacerek Allah*¹³⁵

Sînezenî çeşitlerinin sonuncusu ise yol sînezenîleridir. Yol sînezenîleri, destegerdân önderliğinde deste gruplarının, belirli bir düzene göre mâtem merasimleri

¹³⁴ Ablay, “İslâmî Türk Edebiyatında Sînezenler”,10.

¹³⁵ Ablay, “İslâmî Türk Edebiyatında Sînezenler”,11.

ya da Erbaîn yürüyüşü yolculuğunda camiye giderken veya bu tarz merasimler bittikten sonra oradan ayrılırken tekbirler getirerek söylediği sînezenîlerdir. Allahu Ekber, Lebbeyk ya Hüseyin gibi sözler ritim için kullanılır. Destegerdânın söylediği dizeyi grup hep beraber tekrar eder. Örneğin;

Ey Şâlar mü'minler

Görün neler oluptu

Kerbelâ çöllerinde

Ağam şehit oluptu

İmâm şehit oluptu

Susuz şehit oluptu

*Garip şehit oluptu*¹³⁶

Sînezenîleri okuyan deste grupları aynı zamanda sîne döverken belirli bir düzene göre hareket ettiklerini bilmekteyiz. Sîne döven gruplar bölgelere ve toplumlara göre farklı şekillerde sîne dövdükleri söylenebilir. Bu şekiller genel olarak uygulama yapısı açısından farklılık göstermektedir. Örneğin vâhid şeklinde isimlendirilin uygulamada sîne dövme hızlı bir şekilde göğüse vurularak yapılır, vurulan darbeler arasında düzenli bir şekilde birkaç saniyelik aralıklarla güçlü tek bir vuruş yapılır. Ağır şekilde sîne dövme uygulaması ise daha çok orta hızda bir ritimle göğüse vurulur, bu vuruşlar arasında kısa bir duraklama yapıp tekrar vurulur. Sîne vurma çeşitlerinden Arap sîne dövmesi, Acem sîne dövmesi ve Şûr sîne dövmesi çeşitleri önemli olanlarıdır.¹³⁷

İlkinden başlayarak ele alacak olursak Arap sîne dövme şekli ile ilgili şunları söyleyebiliriz; Arap sîne dövme şekli en yaygın olan sîne dövme çeşitlerinden biridir. Mâtem merasimine katılan deste gruplarından Arap sîne dövmesine katılacak olanların hepsi siyah elbise giymek zorundadır. Toplanan deste grubu sıraya girip meddâh tarafından okunan sînezenin ritmiyle sağ ayaklarını düzenli bir şekilde bir adım öne atıp aynı zamanda her iki elleriyle göğüslerine vurmaya başlarlar, daha sonra düzenli

¹³⁶ Ablay, “İslâmî Türk Edebiyatında Sînezenler”,12.

¹³⁷ Sardarinia, “İran Azerbaycan'ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü” 202.

bir şekilde bir adım geri giderler. Arap sîne dövmesi özellikle İran'ın Tebriz şehrinde yaygındır.¹³⁸

Sîne dövme çeşitlerinden bir diğeri ise Acem sîne dövmesidir. Bu sîne çeşidi özellikle İran bölgesinde yaygın olan bir çeşittir. Diğer sîne dövme çeşitlerinden farklı olarak yapılışı biraz daha zor olan bu çeşit, yapılışı esnasında yapılan bazı hareketleri ile diğerlerinden ayrılmaktadır. Acem sîne dövme uygulamasına katılacak olan deste gruplarının hepsi zorunlu olarak siyah takım giyerler, bu uygulamaya ilk kez katılacak olan çocuklar bile bu kurala uymak zorundadır. Sîne dövme işlemi sırasında çoğunlukla bazı kişiler duydukları acıyı göstermek amacıyla başlarına, yüzlerine ve kıyafetlerine çamur sürerler. Acem sîne dövme uygulamasında sîne dövenler ağır ağır sağ taraflarına doğru hareket ederek sağ ellerini art arda iki kez havaya kaldırıp sert bir şekilde göğsüne vururlar. Son derece acı verici bir uygulama olan bu sîne dövme şekli diğer sîne dövme çeşitleri kadar yaygın değildir.¹³⁹

Sîne dövme çeşitleri arasında sayabileceğimiz bir diğer çeşit ise Şûr sîne dövmesidir. Şûr vuruşu tutkulu vuruş anlamına gelmektedir. Bu sîne dövme çeşidi daha çok gençler arasında yaygındır. Uygulama şekli açısından iki şekilde yapılabilmektedir. Yapılan uygulamalardan ilki, sîne dövecek olan grupların halka şeklinde dizleri üstüne yerde oturarak yapmaları, ikinci şekli ise ayakta durarak her saniye göğüslerine sertçe vurarak yapmalarıdır. Bu şekilde seri bir ritim ile bir el veya iki el, okunan sînezenînin okunuş hızıyla uyumlu olarak göğüse vurulur. Şûr sîne dövmesi hararetili bir uygulama olduğu için bunu yapan gençler yapılan hareketlerin etkisi ile gömleklerini çıkarıp elleriyle sert bir şekilde çıplak vücutlarına vurmaya başlamaktadırlar. Sîne dövme ritüelinin başlangıcında okunan sînezenîler ve yapılan hareketlerin ritmi yavaş olup, gittikçe bunların hızı ve heyecanı artmaya başlar. Sîne dövme uygulaması şu şekilde gerçekleşir; önce dört vuruş yapılacak olan ritim çalınmaya başlar ve ardından “Hüseyn Hüseyn Hüseyn Hüseyn” diyerek desteler göğüslerine vurmaya başlarlar. Daha sonra üç vuruş yapılacak olan ritimlere geçilir, bir grup “Ekber-i golgun kefen” derken, karşılarında bulunan grup ise dizine vurmaya başlar. Bunların akabinde, başka bir grup “Gitme bu meydana sen” diyerek, karşı

¹³⁸ Sardarinia, “İran Azerbaycan'ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü” 202.

¹³⁹ Sardarinia, “İran Azerbaycan'ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü” 202.

grubun dizine vurmasını ister. Düzenli olarak yapılan ritim beş vuruşluk hale gelene kadar kademeli bir şekilde vuruşun yapısı ve heyecanı artmaya başlar. Ardından şu sînezenî okunmaya başlar;

Soruş bâd-ı Sebâ'dan ya Muhammed

Haber tut Kerbelâ'dan ya Muhammed

Ne gül koydu ne gonca ya Muhammed

*Amandır bî-hayadan ya Muhammed.*¹⁴⁰

Buraya kadar anlatılan sîne dövme çeşitlerinin dışında sîne dövme uygulamasına benzeyen ancak farklı bir isimlendirme ile bilinen bir çeşidin var olduğunu da söyleyebiliriz. “Şahsey” olarak adlandırılan bu uygulama “Şah Hüseyin” kelimelerinin kısaltmasından oluşturulmuştur. Normal şekilde yapılan sîne dövme uygulaması gibi iki deste grubunun karşılıklı olarak dizilmesi, ardından hızlı bir şekilde elleriyle göğsüne vurarak ritim tutmaya başlaması ile şahsey uygulaması başlamış olur. Bu deste grupları göğüslerine vurdukları esnada karşılıklı olarak şahseyler okumaya başlarlar. Örneğin;

1. Grup: *Alem karalı geldi!*’ der.

2. Grup: *Hüseyin yaralı geldi!* diyerek göğüslerine sert bir şekilde vurarak karşılık verir. Sonra tekrar

1. Grup: *Alem karana kurban!*’ der.

2. Grup: *Hüseyin yarana kurban!* diyerek şiddetli bir şekilde çıplak olan göğüslerine vururlar.¹⁴¹

2.4.4.Zincir Vurma

Âşûrâ mâtem merasimlerinde meddâhların okuduğu eserlerin eşliğinde yapılan bir diğer uygulama ise “zincirzenî” adı verilen zincir vurma uygulamasıdır. Bu merasime katılarak zincir vuran kişilere de “zincirzen” adı verilmektedir. Deste

¹⁴⁰ Sardarinia, “İran Azerbaycan’ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü” 203.

¹⁴¹ Mahmut Sarıkaya, “İran’da Türkçenin Gizli Hazinesi: Tâziye Geleneğine Bağlı Mersiye Edebiyatı”, *Alevilik Araştırmaları Dergisi* 3 (2012), 209.

gruplarının bir araya gelerek yaptıkları bu uygulamanın amacı, Hz. Hüseyin'in kız kardeşi Hz. Zeyneb ve kızlarının savaştan sonra esir alınıp ellerine zincirler vurulmuş bir şekilde eziyet edilerek Şam şehrine götürüldüğü esnada çektiği acıları anlamaktır. Yapılan bu uygulama aslında bu olaya gönderme yapmak amacıyla sembolik anlamda yapılmaktadır. Temelinde acı çektirme amacı olmayan bu uygulamayı sadece acıyı yaşayıp buna ortak olma niyetiyle yapmaktadırlar. Muharrem ayının ilk on günü ve Safer ayının son on günü özellikle yapılan bu uygulama sadece özel mâtem durumlarında yapılmaktadır.¹⁴²

Özellikle erkekler tarafından yapılan bu uygulama uygulanış biçimi ve ahlaki durumdan dolayı kadınlara yaptırılmayan bir uygulamadır. Zincir vurma işleminde kullanılan zincirler genellikle yuvarlak şekilde birbirine bağlanmış demir tellerin tahtadan yapılmış bir çubuk parçaya salkım şeklinde montelenmiş olur. Merasimler esnasında çocuklarda zincir vurmakta ancak onların kullandıkları zincirler birkaç daldan oluşmaktadır. Yaşları büyüdükçe zincir destelerine bir dal daha zincir eklenmektedir. Kullanılan bu zincirlerin uç kısımlarına bazı bölgelerde kesici aletler olan jilet, bıçak gibi cisimler takılır. Özellikle Hindistan, Irak, Pakistan gibi ülkelere kullanılan bu tarz zincirler, merasimler esnasında yoğun şekilde yaralanmalar ve kanamaları meydana getirmektedir. Bu şekilde kullanılan zincir çeşitlerine bazı yörelerde “Tığzeni” de denilmektedir. Yapılan bu zincir vurma işlemi genellikle Hindistan, Pakistan, Afganistan, İran ve Irak gibi ülkelere yaygın olan bir işlemdir.¹⁴³

Zincir vurma uygulaması yapılacağı sırada deste grupları birbirlerine mesafeli şekilde hizalı bir şekilde dururlar. Bu diziliş biçimi de rastgele değil yaş durumuna göre ve büyükten küçüğe yapılır. Zincir vurma işlemi meddâhlar tarafından okunan nûhaların ritimleri ve meddâhların yanında yürüyen, davul çalarak ritim tutan kişilerin ritim durumuna göre şekillenir. Bunların ritimlerine göre zincir havaya kaldırılır ve ritimli bir şekilde zincir vuranlar tarafından omuzlarına, sırtlarına, göğüslerine vurulur.

Zincirzeni merasimleri esnasında genellikle vücudun üst tarafı çıplak bırakılır ya da giyilen kıyafetin üst tarafının sırt kısmı açık bırakılarak zincirin vurulduğu yerin

¹⁴² Kıyasettin Koçoğlu, “İğdir’da Yaşayan Âşûrâ”, *Milel ve Nihal* 8/3 (01 Eylül 2011), 163.

¹⁴³ Kaya, “İran’da Âşûrâ Merasimleri ve Tarihsel Gelişimi” 85.

çıplak olmasına dikkat edilir. Bunu yapmaktaki amaç mâtem merasiminde daha fazla acı duymak ve Kerbelâ esirlerinin yaşadıklarını daha fazla hissedebilmektir. Vurulan zincirlerin ritimleri de değişmektedir. Örneğin okunan bazı nûhalarda tek vuruş bazılarında iki vuruş bazılarında ise üç ya da dört vuruş şeklinde yapılmaktadır. Yapılan bu işlem neticesinde vücut kızarmaya, şişmeye ve nihayet kanamaya başlar. Kanayan vücudun daha fazla acı çektiğini düşünen zincirzenler özellikle kefeni simgelemesi ve kanı daha iyi göstermesi açısından bu törenlerden önce beyaz renk kıyafetler giyerek vücutlarını kanatır ve bu akan kan ile Kerbelâ şehitlerini daha iyi andıklarını düşünürler. Mâtem duygularını gösterme açısından tek bir zincir ile dövünmenin yeterli olmayacağını düşünen bazı kişiler ellerine iki zincir alarak her iki zinciri de vücutlarında bahsi geçen yerlere sertçe vurarak bu ritüeli şevk ile yaparlar. Deste grupları içerisinde zincir vuran kişilerin nerdeyse tamamının sırtında ya da zinciri vurdukları yerlerde yaralar meydana gelmektedir.¹⁴⁴

Kanayan yaralara tedavi etmek amacıyla pudra dökülüp kanı durdurmaya çalışırlar. Bu işlemden sonra kişi yeniden zincir vurmaya döner. Herhangi bir zincir vurma eyleminde bulunmayan kadınlar bu işlemin sevabından ve yas duygusundan mahrum kalmamak adına zincir vuranların çektiği acıları paylaşmak amacıyla “Vah Hüseyin” diyerek ağlarlar.

Zincir vurma esnasında meddâhların okuduğu nûhaların içeriğinden bir örnek vermek konuyu açıklama açısından faydalı olacaktır. Zincir ile esir edilerek götürülen olayın öznesi durumunda olan Hz. Zeyneb’in çektiği acıların dile gelmiş hali olan, Hz. Hüseyin ile aralarındaki özel sevgi bağını yansıtan ve zincir vurma esnasında okunan bu nûha şu şekildedir;

Kardaş senden sonra belim büküldü

Bir kez daha yetim kaldı Zeyneb’in

Od verildi çadırımız yakıldı

*Zincirlendi esîr oldu Zeyneb’in*¹⁴⁵

¹⁴⁴ Sardarinia, “İran Azerbaycan’ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü” 210.

¹⁴⁵ Ablay, “İslâmî Türk Edebiyatında Sînezenler”, 56.

Zincir ile dövünme uygulaması için özel bir mekân bulunmamaktadır. Mâtem merasimlerinin yapılacağı yerlerin tamamında zincir vurma işlemi yapılmaktadır. Örneğin bir tekye, hüseyiniyye ya da genişçe bir meydan bu iş için yeterli olmaktadır.¹⁴⁶ Hemen her yerde yapılabilen bu uygulama ile aslında kişi kanını akıtarak dinini koruduğunu, dini için veya mezhebi için her şeyi yapabileceğini gösterdiğini ve bu yapılan işlemi cesaretinin bir nişanı olarak görmektedir. Özellikle genç erkekler için güç gösterme aracı olabilen bu işlem onların dayanıklılık durumunu da göstermektedir. Aynı zamanda Hz. Hüseyin'e Kerbelâ'da yardım edememenin pişmanlığını da barındıran bu ritüel, bir işlem ile birçok anlamı bünyesinde barındırmaktadır.¹⁴⁷

Zincir vurma işlemi son derece ilginç ve toplum tarafından yadırganan bir işlem olduğundan dolayı Şîî bölgelerin tamamında uygulanan bir faaliyet değildir. Özellikle Asya ülkeleri ve İran'ın belirli bölgelerinde yapılan bu uygulama bazı bölgelerde ise uygulanmadığı gibi şiddetle karşı çıkılmaktadır. Örneğin tarihi kaynaklar incelendiğinde İran coğrafyasının kuzey bölgelerinde Azerbaycan'a yakın kısımlarda uygulanan bir işlemken Güney bölgelerde neredeyse asla yapılmayan bir uygulamadır. Eldeki verilere göre zamanla kuzey bölgelerden güney bölgelere doğru geçiş yapmıştır. Batılı seyyahlar özellikle 17.yy' dan bahsederken İran coğrafyasının merkezi yerlerinde bu tarz uygulamaların olmadığını belirtmektedir. İranlı alim Şeyh Molla Abid el-Derbendi'nin (ö. 1868-9) eserinde diğer İmamî Şîî mezhebinin görüşlerini yazan eserlerde bulunmayan ve yaygın olmayan uygulamalardan bahsettiği söylenmekte; İran'ın başkenti Tahran şehrine şiddet içerikli Şîî uygulamalarını sokan ilk kişi olduğu kabul edilmektedir. Bazı seyyahlar Arap coğrafyasında bulunan İmamî Şîîlerin mâtem merasimlerinde zincir vurarak kan akıtma uygulamalarının 19. yy. da ortaya çıktığını yazmışlardır.¹⁴⁸

Bu bilgiler ışığında anlaşılan o ki zincir vurma ve kan akıtma işlemlerinin neredeyse 19. yy. da yapılmaya başlandığı, daha önceki asırlarda bu tarz uygulamaların olmadığı görülmektedir. Şîa mezhebinin ana kaynakları durumunda olan Şeyh Müfid, Şerif er-Razi, Kuleynî, Şerif el-Murtaza gibi alimlerin eserlerinde zincir vurma ve kan

¹⁴⁶ Sardarinia, "İran Azerbaycan'ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü" 216.

¹⁴⁷ Koçoğlu, "İğdir'da Yaşayan Âşûrâ" 184.

¹⁴⁸ Kaya, "İran'da Âşûrâ Merasimleri ve Tarihsel Gelişimi" 82.

akıtma gibi uygulamalardan bahsedilmemektedir. Özellikle Kaçarlar döneminde yaygınlık kazanmaya başlayan bu uygulamaya dönemin alimlerinin büyük çoğunluğu tarafından şiddetle karşı çıkılmış ve sert bir şekilde eleştirilmiştir.¹⁴⁹

2.4.5.Baş Yarma- Kama Vurma

Muharrem ayı mâtem merasimleri içerisinde yapılan faaliyetlerinde olan, yapılması yönündeki farklı düşüncelerden dolayı en çok tartışılan uygulama olan baş yarma veya kama vurma faaliyeti mâtem merasimlerinin ilgi çekici yönüdür. Neden yapıldığı konusunda net bir bilgi bulunmayan, ancak Hz. Hüseyin'in çektiği acıları anlayıp canlı bir şekilde yaşama veya Yezid'in askerleri tarafından zincirlenerek götürülen Ehl-i beyt mensuplarının götürülürken vücutlarına aldıkları kılıç darbelerini hissedebilme niyetini taşıyan bu uygulama, Şîa mezhebi mensuplarının tamamı tarafından kabul edilen bir ritüel değildir. Arapça 'da "Tatbir (تطير)" kelimesi ile ifade edilen uygulamanın "Hançerzen" ya da "Kamazen" adı verilen kişiler tarafından yapıldığı bilinmektedir.¹⁵⁰

Muharrem ayının 10. Günü olan Âşûrâ gününde sabah vaktinin erken saatlerinde, Hz. Hüseyin'in şehâdet vakti olan öğle vaktinden önceki vakitte, hazır olmak için kefeni anımsatan beyaz elbiseler ile kama vurarak baş yarmak için yas alayları olarak bilinen "kanlı deste" gruplar şeklinde caddelerde, camii, tekve veya belirlenmiş birinin evinin bahçesinde uygulanır. Uygulama yapılacağı sırada bıçakla başını yaranlar yüksek bir sesle "Haydar Haydar" diyerek bağırlarlar. Bu işlemler yapıldığı sırada senkronize bir şekilde davullar vurulur ve etraftaki araç kornaları çalınır. Baş yarma uygulaması ile kan akıtıldığını göstermek için kırmızı bayraklar havaya kaldırılır.¹⁵¹

Yapılan bu uygulamayı kişiler direk kendilerine uygulamazlar. Bu konuda tecrübeli olan kişiler tarafından özellikle başın ön tarafı tıraş edildikten sonra bıçak veya kılıç vasıtasıyla vurulmaya başlanır. Bazı bölgelerde adak adayacak olan Şîilerin

¹⁴⁹ Kaya, "İran'da Âşûrâ Merasimleri ve Tarihsel Gelişimi" 86.

¹⁵⁰ Sardarinia, "İran Azerbaycan'ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü" 214.

¹⁵¹ Sardarinia, "İran Azerbaycan'ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü" 216.

kendilerini veya çocuklarını kama vurma ritüelinde kan akıtacaklarına dair adak olarak adarlar.¹⁵²

Bu uygulama esnasında yas havası dışında bir gösteriş ve sosyalleşme durumu da vardır. Uygulamanın yapılacağı alanda toplanan izleyiciler olduğu gibi, sadaka ve adak adayanlar özellikle kan akıtanlara şerbet, hurma ve akan kanı daha iyi göstermesi açısından beyaz kumaş dağıtırlar. Çocuklardan gizlenmeyen ve bazı yörelerde özellikle çocuklarında aktif bir şekilde rol aldığı kama vurma uygulamasının olduğu bilinmektedir. Bu merasimlerde bazı çocuk ve gençler “honça” adı verilen tepsiyi izleyiciler arasında gezdirirler. Honça tepsisinde taze yeşil buğday ve mercimek, isteyenlerin satın alabileceği mumlar ve çamura yerleştirilmiş vaziyette duran bir miktar yanan mum bulunmaktadır. Satış yapan çocuklar ve gençler “Ali Asgar honçası”, “Cenab Kasım honçası”, “Ali Ekber honçası” diyerek seslenirler. Kama vurmadan sadece yas tutanlar bu mumlardan satın aldıktan sonra yakarak çamura saplarlar.¹⁵³

Kanlı destenin kama vurma baş yarma uygulamasına geçme vakti geldiğinde ortaya çıkan bir meddâhın kama vuracak kişileri yönlendirerek törene uygun hale gelmelerini sağlar. Yapılan diğer törenler gibi topluca hareket edilen bu törende son derece hassasiyet gerektiren bir merasimdir. Meddâh tarafından şu beyitler okunarak baş yarma uygulaması başlar;

Nece kan ağlamasın taş bugün

Kesildi yetmiş iki baş bugün

*Ey dad Şîmr elinden, Feryat Şîmr elinden ...*¹⁵⁴

Kama vurarak baş yarma uygulamasının ilk dönem mâtem merasimleri uygulamalarında olmadığı, sonraki dönemlerde ortaya çıkan mâtem uygulamalarından biri olduğu düşünülmektedir. Zincir vurma uygulamasının çıkış noktası olan Safevîler dönemi aynı şekilde kama vurma ve baş yarma uygulamalarının da ilk kez uygulandığı dönem olarak bilinmektedir. Safevîler döneminde ilk kez yapılmaya başlayan

¹⁵² Koçoğlu, “İğdir’da Yaşayan Âşûrâ” 164.

¹⁵³ Sardarinia, “İran Azerbaycan’ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü” 216.

¹⁵⁴ Sardarinia, “İran Azerbaycan’ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü” 216.

bıçak/kama/tığ vurmak, sengzeni (taş vurmak) ve baş yarmak gibi mâtem uygulamaları sonraları Şîî toplum içerisinde yaygınlık kazanmaya başlamıştır.¹⁵⁵

Safevîler döneminde ortaya çıkmış bir uygulama olsada popülerlik kazandığı dönem itibariyle Kaçarlar Devleti zamanı olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle Nasırüddin Şah döneminde önemle yapılan mâtem uygulamalarından biri olan baş yarma ritüeli, duygunun akla üstün geldiği bir uygulama olarak tarihe geçmiştir.¹⁵⁶

Özellikle İran coğrafyasında yaygınlık kazanarak dünyanın muhtelif yerlerindeki Şîîler arasında yayılmaya başlayan bu uygulama 1994 yılında İran'daki alimlerin yapılan bu uygulamanın fiziki anlamda zararları olduğunu ve dini açıdan yapılmasının da sakıncalı olduğunu içeren fetvalar yayınlamasının ardından haram olarak kabul edilen bir uygulama durumuna gelmiştir. Son yirmi yıl içerisinde İran ve Azerbaycan gibi Şîî nüfusun yoğun olduğu ülkelerde hükümetler tarafından yasaklanarak bu uygulamanın tümünden bitirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca son zamanlarda baş yarma ritüeli ile kan akıtma uygulaması yerine Kızılay gibi yardım kuruluşlarına kan bağışında bulunulması hususunda teşviklerinde bir hayli fazla olduğu görülmektedir.¹⁵⁷

Şîî alimlerin büyük çoğunluğu bu uygulamaya şiddetle karşı çıkmaktadırlar. Bu uygulama İslam'ın özüne uzak olduğu gibi Şîa mezhebinin düşünce sistemine de aykırı görülmektedir. Şîî alimlerin düşüncesine göre şiddet içerikli bu uygulamaların mezhebin imajına zarar verdiği için insanların Şîa mezhebini vahşet dolu bir mezhep olarak düşünmelerine sebep olmaktadır.

Şîa alimlerinden biri olan Muhaddisî bu uygulama ile ilgili olarak “Hiçbir dini dayanağı olmayan, sadece Hz. Hüseyin sevgisine dayandırılan yanlış bir uygulamadır” şeklinde bahsetmektedir. Bunun gibi birçok alim Şîa mezhebinin kan ve vahşet ile tanınmasına engel olmak amacıyla bu uygulamaların kesinlikle her yerde yasaklanması gerektiğini ısrarla savunmaktadır.

¹⁵⁵ Sardarinia, “İran Azerbaycan’ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü” 214.

¹⁵⁶ Sardarinia, “İran Azerbaycan’ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü” 215.

¹⁵⁷ Sardarinia, “İran Azerbaycan’ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü” 216-217.

Ülkemizde özellikle Kars/Iğdır yöresinde hâlâ bazı merasimlerde uygulanan kama vurma ritüeli oranı eskiye nazaran düşmüş durumdadır. Genellikle kan bağışı ile bu uygulamanın yapıldığı kabul edildiği için kan bağışı yapılması teşvik edilmektedir. Bunca engele ve yasaklamaya rağmen gizli olarakta olsa kama vurma ve baş yarma uygulamalarının bazı bölgelerde devam ettiği de yadsınamaz bir gerçektir.¹⁵⁸

2.4.6.Kasım Otağı

Mâtem merasimleri içerisinde yapılan uygulamalardan biri olan “Utak-ı Kasım” tarihi kaynaklar açısından hiçbir dayanağı olmayan ritüellerden biridir. Kasım otağı olarakta isimlendirilen bu uygulama Hz. Hasan’ın oğlu Kasım’ın şehâdetini konu edinir. Rivayet edilir ki Kasım şehit olamadan önce amcası Hz. Hüseyin’in kızı ile nişanlanır ancak Kerbelâ meydanında düşman askerleri tarafından savaşıma davet edilmesi üzerine nişanlısını bırakarak düşman ile savaşmak için çadırından çıkar. Bir daha çadırına dönemeyen Kasım, evliliğini gerçekleştiremeden öldüğü için Şîî halk tarafından bunun yası tutulur.

Tarihi kaynaklarda asla geçmeyen bu olayın mâtem merasimlerinde son derece acı dolu duygular ile ele alınarak, mersiyeler eşliğinde meddâhlar tarafından dile getirilen uygulamalardan biri olmuştur. Özellikle gençler, okunan bu mersiyeler vasıtasıyla evlilik yaşındaki kızlar ve erkeklerin değerli idealleri uğruna evlenmekten nasıl vazgeçilebileceğinin dersini alırlar. Kasım otağı ritüelinde şehit olan Kasım’ın göstermelik olarak evlendirilmesi, onun gelini bırakarak savaş meydanına savaşmak için atılması, Muharrem mâtem merasimlerinde sembolik bir oda ile gösterilir. Yüksekçe olan dört sopa üzerine kurulan ve siyah örtü ile kaplanan oda, halk tarafından “Utak-ı Kasım” diye anılır. Otağın kurulduğu gün mâteme katılan insanlar bu sembolik otağın altından geçerek dileklerde bulunurlar, bekar olanlar ise bahtlarının açılması ve hayırlı kismetler için dua ederler.¹⁵⁹

Utak-ı Kasım merasiminde meddâhlar tarafından okunan bazı mersiyeler şu şekildedir;

¹⁵⁸ Kaya, “İran’da Âşûrâ Merasimleri ve Tarihsel Gelişimi”, 87.

¹⁵⁹ İlyas Üzümlü. “Duygunun Tarihe Meydan Okuması: Tarihi Kerbela Olayının Tahrifi Bağlamında “Utak-ı Kasım”. *Çeşitli Yönleriyle Kerbela 3: Din Bilimleri* (Sivas: Asitan Yayıncılık, 2010), 141.

Sensin nesl-i Mustafa'dan

Nişanın var Murtazâ'dan

Hem Zehra hem Müctebâ'dan

Ey Kasım, ey aziz oğlum...

Kasım'ın değerine vurgu yapıldıktan sonra meddâhlar tarafından gerçekleştirilemeyen düğüne gönderme yapmak amacıyla şu mersiyeler okunur;

Bu ne toydu Zeyneb ağlar

Başa Zeyneb kara bağlar

Su deyip uşaklar ağlar

*Bu toyun mübarek olsun*¹⁶⁰

2.4.7.Erbaîn Yürüyüşü Merasimleri

Meddâhların toplumsal merasim alanlarından biri olan “Erbaîn Yürüyüşü”, Şîa mezhebi açısından son derece hayati bir faaliyettir. Hz. Hüseyin'in şehâdetinden kırk gün sonraya tekabül eden Safer ayının 20. günü, Erbaîn günü olarak kabul edilir. “Erbaîn-i Hüseyni” veya “Erbaîn-i Seyyidü's-Şüheda” olarakta adlandırılan bugün sosyal anlamda Şîîlerin beraberlik günü olarak görülmektedir. Bugünün anlam kazanmasında etkili olan birçok farklı rivayetin olduğunu görmekteyiz. Bu rivayetlerden bazıları şunlardır; “Reddu'r-Re's” Hz. Hüseyin'in başının Kerbelâ savaşında kesildikten sonra defnedilmek üzere kabrinin olduğu yere döndüğü gün ve Şam şehrinde esir olan ancak kurtulduktan sonra Medine'ye dönen Ehl-i beyt mensubu kişilerin, dönüş yolunda Hz. Hüseyin'in kabrini ziyaret ettiği gün Erbaîn günü olarak kabul edilir.¹⁶¹

Hz. Hüseyin'in kabrinin vefatından kırk gün sonra ziyaret edilmesinden dolayı Şîîlerce Erbaîn gününde Hz. Hüseyin'in kabrinin 20 Safer gününde ziyaret edilmesi bir ibadet olarak telakki edilmiştir. Eldeki rivayetlere göre Şîî kaynaklarca Erbaîn

¹⁶⁰ Ablay, “İslâmî Türk Edebiyatında Sinezenler”,178.

¹⁶¹ Habip Demir, “Modern Dönem Şîî Düşüncesinde Bir Kimlik İnşası Olarak Erbaîn Yürüyüşü”, *E-Şarkiyat İlmi Araştırmaları Dergisi/Journal Of Oriental Scientific Research (Josr)*, (22 Mart 2021) 173.

ziyaretinin faziletleri ile ilgili şu söylenmektedir; “Müminin alameti beştir; günlük 51 rekât namaz kılması, Erbaîn ziyareti yapması, sağ ele yüzük takması, secdeden alnını kaldırması ve namaz kılarken Bismillahirrahmanirrahimi yüksek sesle söylemesi”. Bir başka rivayette ise şöyle geçmektedir; “Namaz nasıl dinin direği ise, Erbaîn ziyareti ve Kerbelâ da velâyetin direğidir.” Hz. Hüseyin’in kabrini ziyaret etme ile ilgili oldukça geniş bir edebiyat alanının oluştuğunu söylemek konumuzu özetleme açısından yeterli olacaktır.¹⁶²

Hz. Ali’nin Necef’teki kabrinin ziyaret edilmesinden sonra Kerbelâ’ya doğru başlayan Erbaîn yürüyüşü yaklaşık olarak 80 km uzunluğundadır. Yapılan bu yolculuk üç gün kadar sürmektedir. Yolculuk sırasında herhangi bir sorunun yaşanmaması ve ziyaretçilerin yol ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla “mevkib” adında dinlenme ve ihtiyaç yerleri kurulmaktadır. Âşûrâ mâtem merasimlerinin on binlerce katılımcısı varken Erbaîn yürüyüşünün milyonlarca katılımcısı olduğunu söylemek gerekir. Örneğin 2015 yılında resmi kanalların verdiği bilgilere göre 26 milyon kişinin Erbaîn yürüyüşüne katıldığı açıklanmıştır. Hâl böyleyken yapılan bu yürüyüş, sadece dinî açıdan anlam taşımaktan ziyade sosyal, siyasi ve kültürel anlamları da içerisinde barındıran, çeşitli etkilere sahip bir etkinlik olarak düşünülmelidir.¹⁶³

Yürünen yol boyunca meddâhların eşlik ettiği Kerbelâ yolcularının, okunan mersiyeler ve ağıtlar vesilesiyle duygusal anlamda motivasyonları hep yüksek tutulmaktadır. Yol boyunca Şîa mezhebine ait düşüncelerin çeşitli yönlerini anlatan konuşmalar, el kitapçıkları ve farklı etkinliklerle ciddi manada propaganda yapılmaktadır. Yolculuk güzergahında “Hüsehânî” adı verilen kasidelerle birlikte meddâhlar tarafından Kerbelâ ziyaretçilerine kahramanlık ve cesaret içerikli şiirler okunup, kalabalıkların da bunları tekrarlaması sağlanmakta ve bu şekilde yürüyüşün dini bir yapıdan ziyade sosyal içerikli bir hareket haline gelmesi amaçlanmaktadır.¹⁶⁴

¹⁶² Demir, “Modern Dönem Şîi Düşüncesinde Bir Kimlik İnşası Olarak Erbaîn Yürüyüşü” 173.

¹⁶³ Demir, “Modern Dönem Şîi Düşüncesinde Bir Kimlik İnşası Olarak Erbaîn Yürüyüşü” 176.

¹⁶⁴ Demir, “Modern Dönem Şîi Düşüncesinde Bir Kimlik İnşası Olarak Erbaîn Yürüyüşü” 178.

Meddâhların deste grupları eşliğinde okudukları mersiyelerden bir örnek verecek olursak şunu verebiliriz;

Dur elimden tut benim

Gel gidek Hüseyin'ime

Sevgili gül yumağım

Gel gidek Erbaîne

Gel bana naz eyleme

Gel gidek Hüseyin'ime

Gel gidek Erbaîne ¹⁶⁵

Meddâhların sahne aldığı etkinliklerden biri olan Erbaîn yürüyüşü, devlet desteği ile değil sosyal temalı bir organizasyon olması hasebiyle son derece önemli bir faaliyettir. Çünkü yapılan bu etkinliğe sadece Şîî düşüncesine sahip olan kişiler değil, Sünnî mezhebinden olanlar hatta farklı dinlere mensup olan kişilerinde katıldığı gözlemlenmektedir. Böylesi farklı kimliklere sahip olan kişileri bünyesinde barındıran bir organizasyon olmasından dolayı son derece etkili bir propaganda alanı haline gelen Erbaîn yürüyüşü, meddâhların Şîî düşüncesini tanıtmaya, bu düşünceyi sonraki nesillere aktarması ve kendilerini ön plana çıkarması açısından bulunmaz bir fırsat haline gelmektedir.

2.5. Bayramlar

Mâtem merasimlerinde boy gösteren meddâhlar bu merasimlerin dışında da toplumdaki etkin konumlarını kullanmaya devam etmektedirler. Şîa mezhebi içerisinde mâtem merasimleri büyük bir yer işgal ettiği gibi mâtemlerin dışında bayramlarında son derece önemli olduğu ve halk tarafından sevinçle karşılandığı bilinmektedir. İşte bu bayram günlerinde meddâhların nasıl bir rol oynadığı, topluma nasıl önderlik ettiği ve toplum nezdinde konumlarının ne olduğuna değinmek elzem

¹⁶⁵ Abla, “İslâmî Türk Edebiyatında Sînezenler”, 110.

bir konudur. Bu başlık altında meddâhların Şîa mezhebi açısından önemli olan bayramlarda nasıl bir yere sahip olduğuna değineceğiz.

2.5.1.Gadîr-i Hûm Bayramı

Gadîr-i Hum (غدير خم) genel anlamı itibariyle bir mekan ismiyken özel anlamıyla Şîa mezhebi açısından zilhicce ayının 18. gününde kutlanan, “İyd-i Said-i Gadîr-i Hûm” olarak isimlendirilen, Hz. Peygamber tarafından kendisine gönderilen Maide suresi 67.ayete binaen, Hz. Ali’nin kendisinden sonra halife ve imam olarak tayin edildiği gündür. “Sekaleyn” hadisi olarak bilinen hadisi dile getiren Hz. Peygamberin, bu hadis ile risalet görevini layığı ile yerine getirdiğini savunan Şîa mezhebi bundan yola çıkarak Hz. Ali’nin halifeliğini ve Şîa mezhebi açısından imametini herkese sunmaktadır. Bahsi geçen hadisin içerisinde geçen “mevlâ” kelimesi ile Şîa mezhebinin anladığı şekilde bir mana içermediğini belirten Sünnî kaynaklar, bu olayı sıradan bir olay olarak değerlendirerek halifelik konusuna delil teşkil etmeyeceğini savunmaktadırlar. Günümüzde Şîa mezhebinin temsilcisi konumunda olan İran İslam Cumhuriyeti’nde resmî tatil olarak kabul edilen bugün, aynı zamanda küçük suçlardan veya devlete karşı herhangi bir suç işleyen kişilerin affedildiği bir gün olarak kutlanır.¹⁶⁶

Şîa mezhebi içerisinde İmamiyye kolunun Gadîr-i Hûm bayramını fazlasıyla değerli gördüğünü söyleyebiliriz. İmamiyye koluna göre Gadîr-i Hûm bayramı Müslümanların en büyük bayramı olarak kabul edilmelidir. Zira Gadîr-i Hûm gününde ilk iki halife olan Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer’inde olayın gerçekleştiği anda Hz. Ali’yi tebrik etmiş olması bu olayın önemini gösterdiğini iddia etmektedirler. Bu bilgiden yola çıkarak bütün Müslümanlar açısından önemli olduğunu vurgulamaktadırlar.

Şîi kaynaklarca Hz. Peygamber döneminden bu yana kutlanan bir gün olarak kabul edilen Gadîr-i Hûm bayramı, tarihi kaynaklar incelendiğinde resmi olarak bayram şeklinde kabul edilip kutlanmaya başlandığı tarih olarak Büveyhîler dönemi olan 352 yılı karşımıza çıkmaktadır. Büveyhi Emiri olan Muizzü’d Devle’nin verdiği emir ile Gadîr-i Hûm bayramını en iyi şekilde kutlamak amacıyla Bağdat şehrinin dört

¹⁶⁶ Demir, “Günümüz İran Şîiliğinde Kutsal Gün ve Geceler”, 186.

bir yanı süslenerek bayrama yakışır bir hale dönüştürülmüştür. Bu bayram dışında kalan diğer bayramlarda yapıldığı şekliyle, Bağdat şehrinde bulunan çarşı, pazar ve dükkanlar gün boyu açık olduğu gibi gece boyunca da açık tutulmuştur. Gadîr-i Hûm bayramına özel olarak farklı yerlerde ateşler yakılmış, davullar çalınmış ve borazanlar öttürülmüştür. İşte bütün bunlar neticesinde Şiîler Gadîr-i Hûm bayramında mutluluk ve sevinç duygularını en iyi şekilde dışa vurmaya çalışmışlardır. Aynı zamanda bu bayramda, Şiî halk bayram sabahında erken vakitte kalkıp Kazımiye'ye giderek Şîa'nın yedinci ve dokuzuncu imamlarının kabirlerini ziyaret ederek burada ibadetler yapmaktadırlar.¹⁶⁷

Gadîr-i Hûm bayramına özel olarak bayram gecesini namaz ibadeti ile geçirmek, bayramın sabahında özel ve yeni elbiseler giymek, ihtiyaç sahibi kimselere yemek vermek bu bayramın dikkat çekici uygulamalarıdır. Büveyhîler dönemi ile beraber devlet eli tarafından resmiyet kazanan Gadîr-i Hûm bayramı akabinde gelen Şiî akidesine sahip devletler tarafından da önemle kutlanmaya çalışılmıştır.¹⁶⁸

Bayram günlerinde yapılan birçok uygulama olduğu gibi Hz. Ali için okunan şiirler de bulunmaktadır. Meddâhların sahne aldığı bu tarz programlar halk tarafından rağbet gören faaliyetlerdir. Hz. Ali'nin imametini konu edinen bu şiirler halk tarafından coşku ile karşılanmaktadır. Meddâhların okuduğu şiirlerden sonra sık sık “Lebbeyk Ya Ali” sloganları atılarak coşkulu bir ortam sağlanmaya çalışılmaktadır. Gadîr-i Hûm bayramı için meddâhlar tarafından okunan bir şiir örneği şöyledir;

“Bugün dünya olup itri velayet

Velayet savdı saye

Bugün dünya olup itri velayet

Velayet savdı saye

Gadîr-i Hum çölünde can dirâye

¹⁶⁷ Güner, “Büveyhîler Devrinde Bağdat'ta Kerbela / Aşure, Gadir Humm ve Benzeri Şiî Uygulamaları”, 330.

¹⁶⁸ Güner, “Büveyhîler Devrinde Bağdat'ta Kerbela / Aşure, Gadir Humm ve Benzeri Şiî Uygulamaları” 331.

Resûl-i Mustafaye

Hayâ Sultân-ı Sermed

Şahan şahı muhayyer

Resûli hayye izer

Hamî halka seramed

Vasî eyle Ali''yi

Öz yerinde Ya Muhammed

Ali Mevlâ Ali Can''¹⁶⁹

2.5.2.Rûzi Nasbı İmâm Mehdî be İmamet

Şîa mezhebinde önemli günlerden biri olarak kabul edilen “İmam Mehdi’nin imamete atandığı gün” olan 9 Rebûlevvel günü coşku ile kutlanan günlerden biridir. Bayram günü olarak kabul edilen bugün Şîa inancına göre on birinci imamın vefat ettiği gün olan 8 Rebûlevvel gününden sonra on ikinci imamın imamlık makamına atanmasından dolayı kutlama günü olarak kabul edilir.¹⁷⁰

Diğer İmamlardan farklı olarak on ikinci İmamın imamlık makamına geldiği günün bu denli değerli tutulmasının temel sebebi, on ikinci İmamın son İmam olması ve toplumu ıslah edecek olan mehdilik konumunda bulunmasından dolayıdır. Durum böyleyken bugün için halk özel hazırlıklar yapmaya başlar. Bugüne özel olarak en güzel kokuları sürmek, ihtiyaç sahiplerine sadaka vermek, bugüne yakışır şekilde en güzel elbiseleri giymek ve bugüne tertemiz girmek amacıyla gusûl abdesti almak bugün için tavsiye edilen güzel davranışlardan bazılarıdır.¹⁷¹

Özellikle İran’ın Kum şehrinde dahada coşkulu geçen bu bayram günü, şehrin birçok yerine bugünü öven sözlerin yazıldığı afişlerin asıldığı görülmektedir. Önemine

¹⁶⁹ Esra Bingöl, “İtikadî ve Tarihî Yönleriyle Gadîr-i Hum Uygulamaları (Halkalı Örneği) ” (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, 2019) 63.

¹⁷⁰ Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, 140.

¹⁷¹ Demir, “Günümüz İran Şîiliğinde Kutsal Gün ve Geceler” 176.

ithafen birçok farklı isme sahip olan bugünün bazı isimleri şunlardır; “İydullahil-Ekber, Gadîr-i Sani, Ruz-ı Pîrûzi-yi Mazlum, İyd-ı Ehl-i Beyt a.s.”¹⁷²

Böylesi bir günde yapılan kutlamalarda en önde bulunan meddâhların edebi kaynaklarından bolca faydalanarak bu anlamlı günü halk nezdinde dahada kıymetli bir hale getirmeye çalıştıkları bilinmektedir. Meddâhlar, meydanlara toplanan binlerce insanı, on ikinci imam ve mehdi hakkında okudukları şiirler ile kendinden geçirmeyi başarmaktadırlar

2.5.3.Nivme-i Şaban

Şaban ayının 15. gününde kutlanan bugün Şîa mezhebinde on ikinci İmam olarak kabul edilen Muhammed El-Mehdi’nin doğum günüdür. Şîa mezhebinin en önemli unsurlarından biri olan Mehdi ve mehdilik inancı bugüne ayrıca bir anlam yüklemektedir. İran coğrafyasında resmî tatil edilen bu bayram günü, Gadîr-i Hûm bayramından sonra Şîilerin en çok önem verdiği ve toplum tarafından büyük bir coşku ile kutlanan bayramdır.¹⁷³

Mehdi’nin doğumunda birçok mucizenin gerçekleştiğine inan halk özellikle bu bayramın daha fazla önemsenerek kutlanmasını düşünmektedir. Bu özel günde gerçekleştiğine inanılan mucizelerden bazıları şunlardır; zemzem suyunun o gün artması, özellikle günahkarların o günün şerefine günahlarından kurtularak berat etmesi gibi.¹⁷⁴

Şîa mezhebi inancısında, günahkarların cehennem ateşinden berat ettiğini söyledikleri bugün Sünnî kaynaklarda “Berat Kandili” şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Sünnî kaynaklarda aynı günde kutlanan Berat Kandili veya “Leyletu’l Sak” Şîa mezhebinde Mehdi’nin doğum günü ile özdeşleştirilmiştir.

Bugün de Şîiler tarafından Mehdi’nin velâdet günü münasebeti ile kutlamalar ve şenlikler organize edilmektedir. Şehrin birçok yerine kandiller asılmakta, özel ışıklar yakılmaktadır. Bugüne özel olarak kurbanlar kesilmekte, ihtiyaç sahiplerine

¹⁷² Demir, “Günümüz İran Şîiliğinde Kutsal Gün ve Geceler” 176.

¹⁷³ Nîşâbüri, *Takvîm-i Şîa*, 297.

¹⁷⁴ Nîşâbüri, *Takvîm-i Şîa*, 297.

sadaka niyeti ile yemekler verilmektedir. Bu kutlama etkinlikleri özellikle İran'da “Deh-i Mehdeviyyet” yani Mehdeviyette on gün adıyla oldukça coşkulu yapılmaktadır.

Özellikle Kum şehrinde yapılan etkinlikler diğer yerlere göre daha fazla ön plana çıkmaktadır. Kum şehrinde bulunan ve yapımına Mehdi'nin talimat vererek başlandığına inanılan “Cemkeran Mescidi” nde bugüne özel olarak coşkulu etkinlikler tertiplenmektedir. İran'da Kum şehri ön plandayken Irak'ta ise Kerbelâ şehrinde kutlamalar bir hayli coşkuludur. Kutlama etkinliklerinin büyük çoğunluğu dini temalı mekânlarda, şehir meydanlarında, pazar alanları ve mahallelerdeki uygun yerlerde düzenlenmektedir. Ayrıca bugün “Dünya Mustazaflar Günü” adıyla da isimlendirilmiştir.

Nivme-i Şaban gününde diğer mâtem ve bayram günlerinde olduğu gibi meddâhlar yine en ön safta yer alarak halkı bu konuda organize etmeye çalışmaktadırlar. Şehrin birçok yerinde toplanan halk, meddâhların okuyacakları şiirler ve anlatacakları Ehl-i beyt kıssaları ile ruhlarını doyurmayı amaçlamaktadırlar. Gadîr-i Hûm bayramından sonra en fazla rağbet edilen bayram olmasından dolayı insanlar bu özel günde meddâhların yönlendirmelerine daha fazla önem vermektedirler. Okunacak şiirler günün anlam ve önemine katkı sağlayacağı gibi aynı zamanda Mehdi düşüncesi ve Mehdilik inancını da gönüllere daha fazla işleyecektir. İşte bundan dolayı bu bayram gününün de meddâhlara daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır.

2.5.4.İyd-i Meb'es

Meb'es (مَبْعَث), Hz. Muhammed'in insanları hidayeti ulaştırmak amacıyla Allah tarafından peygamber olarak gönderilmesini zaman ve mekân kapsamında anlatan bir kelimedir. Şîa mezhebinde Recep ayının 27. gününde kutlanan bugün, mezhep açısından önemli bayram günlerinden birisidir. Peygamberlik bayramı adı verilen bugün İran Devletinden resmî tatil ilan edilen günlerden biridir.¹⁷⁵

Diğer bayramlara nispeten biraz daha sönük geçen peygamberlik bayramı lokal anlamda bazı yerlerde yapılan kutlamaların dışında pek dikkat çeken bir bayram

¹⁷⁵ Zeynebiye.com, “Meb'es Gecesinde Fazilet ve Amelleri” (Erişim 01 Ekim 2024).

değildir. Şîî kaynakların bildirdiği üzere eskiden beri bayram olarak kabul edilen bugün de insanlar özellikle çokça ibadet etmeye ve bu geceyi dini anlamda ihya etmeye çalışmışlardır. Şeyh Tûsî eserinde, 27 Recep gününü “Leyletu’l Meb’es” olarak söylemekte ve bugüne has olarak 12 rekatlık nafil bir namaz kılmanın, gusül abdesti almanın ve imkân ölçüsünde oruç tutmanın dinen müstehap olduğunu belirtmektedir.¹⁷⁶

Şîa mensubu kişiler bu bayram gününden insanların manevi anlamda bolca faydalanabileceği zaman ve mekanların olduğuna inanmaktadırlar. Örneğin Hz. Ali’nin kabrinin bulunduğu Necef şehrindeki Şîîler, İrakeyn, Horasan, İran ve Anadolu bölgesinden 30-40 kadar sakat kişileri getirerek yatsı vaktinden sonra onları kabrin üzerine veya yanlarına koyarak iyileşip kalkmalarını beklerler. Bu sırada kendileri de Hz. Ali’nin kabrini seyreder, bu geceye özel olarak namaz kılar, dua eder ve bolca zikirle meşgul olurlar.¹⁷⁷

27 Recep gününü Şîa mezhebi Meb’es Bayramı olarak kabul ederken Sünnî alimler bugün için Mîraç gecesidir demektedirler. Hz. Peygambere peygamberlik verilmesini farklı bir tarih olarak kabul eden Sünnî alimler, Şîa mezhebinin bu görüşüne karşı çıkmaktadırlar. Sünnîler de bugün de büyük bir coşku ile Mîraç gecelerini kutlamaktadırlar.

Özellikle İran Devletinin farklı yerlerinde kutlanan Meb’es Bayramı meddâhların sahne almasıyla farklı bir havaya bürünmektedir. Meddâhların bu özel günde Hz. Peygamber ile ilgili olarak övücü şiirler ve peygamberliğine dair kıymetli kıssalar anlatarak bugünü insanlara daha iyi aktarmayı amaçlamaktadırlar. Anlatılan kıssalar ve okunan şiirlerde Hz. Peygamber ile beraber, onun Ehl-i beyt’i ile ilgili göndermeler mutlaka bulunmaktadır.

2.5.5. Velâdet-i Hazret-i Zehra

Hız. Fatıma’nın doğum günü olan bu bayram günü 20 Cemâziüssani gününde kutlanmaktadır. Hız. Fatıma Ehl-i beyt yapısının en üstünde bulunan, Hız.

¹⁷⁶ Demir, “Günümüz İran Şîiliğinde Kutsal Gün ve Geceler” 180.

¹⁷⁷ Nîşâbüri, *Takvîm-i Şîa*, 275.

Peygamber'in kızı olması hasebiyle kıymetli olan bir konuma sahiptir. Şîî kaynaklarca on dört masumdan biri olarak kabul edilen Fatıma'nın doğum gününün bu denli önemli olması tabii bir durumdur.¹⁷⁸

Hız. Fatıma'nın velâdet günü Şîa mezhebi açısından eskiden beri kutlanan bir bayram günü olmuştur. Bugünkü İran Devleti'nde resmî tatil ilan edilen bayram günlerinden biri olmasının yanında, Batı toplumlarında bulunan kadınlar veya anneler gününe alternatif olması amacıyla “*Rûz-ı Zen*” yani “Kadınlar günü” olarak kabul edilmektedir. Bu özel günde kadınların daha fazla hatırlanması ve toplum içindeki rollerinin son derece önemli olduğunu vurgulaması açısından bütün çocuklara ve eşlere annelerine veya eşlerine hediyeler almaları yönünde tavsiye verilmektedir. Şîa mezhebinin modern anlamda kimlik kazanmış bu tarz günleri, mezhebi düşünce ile irtibatlandırarak topluma sunması mezhep açısından güncellik anlamında dikkat çekici bir adımdır.¹⁷⁹

Hız. Fatıma'nın bu denli önemli olmasından dolayı kendisinin velâdeti için yapılan kutlamalarda son derece kıymetlidir. Bu özel günde sahnelerde olan meddâhlar özellikle kadın katılımcıların olduğu topluluklara etkili şiirler ve kıssalar okuyarak Fatıma'nın her açıdan değerli olduğunu bildirmeye çalışmaktadırlar. Sosyal etkinliklerin neredeyse hepsinde en önde olan meddâhlar, bu özel günde de öne çıkarak kadınların kendisini rol model alması, genç kızların onun hayatına göre kendini şekillendirmesi amacıyla edebi yönü kuvvetli, içeriği zengin ve duygusal yönü ağır basan Hız. Fatıma temelli şiirler ile bütün bunları başarmayı amaçlamaktadırlar.¹⁸⁰

Hız. Fatıma'nın velâdetinde meddâhların sahnede büyük bir coşku ile okuduğu şiirlerinden birinin Türkçe tercümesi şöyledir;

Selam sana ey Ali'nin tüm varlığı,

Ey Hasan'ın varı yoğu,

Ey erbabımızın annesi!

¹⁷⁸ Nişâbü'rî, *Takvîm-i Şîa*, 219.

¹⁷⁹ Demir, “Günümüz İran Şîiliğinde Kutsal Gün ve Geceler” 178.

¹⁸⁰ Demir, “Günümüz İran Şîiliğinde Kutsal Gün ve Geceler” 178.

Sevenlerinin zikri Seyyideti lebbeyki!

Ya Fatima 'tüz Zehra sallallahu aleyki!

Hız. Fatıma'nın doğum günü coşkulu geçtiği gibi şehâdet gününde bir o kadar hüçün dolu geçmektedir. Vefat tarihinde büyük bir yas ortamının kurulması ve bu yas gününde de meddâhların sahnelere çıkarak toplumun acı dolu duygularını yönlendirmeleri dikkat çekici bir ayrıntıdır. Binlerce insanın yas tutmak amacıyla toplanma alanlarına akın etmesi dikkat çekicidir.

Yas gününde meddâhlar tarafından okunan yüzlerce şiirlerden bir tanesini örnek vermek konumuz açısından yeterli olacaktır. Farsça olan şiirin tercüme hali şu şekildedir;

Biliyorum ki bu gözyaşlarında şahitliğin sırrı var

Allah'ın rengini alıyorum, ben birlikteyim

Hazreti Zehra'nın tesbihatı bu

Hizmetkarın olduğum için Allah'a hamd olsun.

Annem olduğun için Allah'a hamd olsun

Çocukluğumdan beri anne gölgesi

Üstümde olduğu için Allah'a hamd olsun

Selam sana ey Fatıma.

2.5.6.Velâdet-i Hz. Abbas

Hız. Ali'nin oğullarından biri olan Abbas b. Ali, Kerbelâ olayı sırasında göstermiş olduğu üstün cesareten dolayı Şîa mezhebi açısından kahraman olarak görülen şahsiyetlerin biridir. Ebu'l-Fazl Abbas olarak bilinen Abbas b. Ali, Kerbelâ olayı sırasında Hız. Hüseyin'i yalnız başına bırakmamış ve savaş meydanında kendisi ile beraber şehit olmuştur.

Şîa mezhebi açısından büyük bir öneme sahip olan Ebu'l-Fazl Abbas'ın şehâdet günü acı dolu ağıtlar ile geçtiği gibi velâdet günü olan 4 Şaban tarihinde büyük

bir bayram günü olarak kabul edilmektedir. İran Devletinde ayrıca önem verilerek kutlanan bugün “*Rûz-i Cânâz*” adıyla “Gaziler günü” olarak kutlanmaktadır.¹⁸¹

Kerbelâ olayı özelinde Hz. Hüseyin’den sonra belkide en kritik kişi olan Ebu’l-Fazl Abbas, bu olay esnasında insanlara su taşıdığı, ihtiyacı olduğu halde su içmeyerek başkalarına verdiği için ayrıca bir öneme sahiptir. Bundan dolayı Şîa mezhebinde “Sakka-i Deşt-i Kerbelâ” lakabıyla anılmaktadır. Genç yaşında bu üstün ahlakı gösterdiğinden dolayı Şîa mezhebi içerisinde gençlerin rol model olarak alması gereken kişi olarak gösterilen Ebu’l-Fazl Abbas “Kamer-i Münir-i Beni Haşim”: Haşimoğullarının parlayan ayı, “Babu’l Hevaic”: İnsanların ihtiyaçlarını karşılayan gibi toplum tarafından bu ahlaki olgunluğa yakışır seviyede bazı lakaplara da sahiptir.¹⁸²

Aynı zamanda Kerbelâ savaşında Hz. Hüseyin’in ordusunun sancağını taşıdığından dolayı kendisine “Alemdâr” lakabı da verilmiştir. Kendisinin şehâdet törenlerinde ve velâdet kutlamalarında Şîa mezhebi açısından değerli olan “Alem”in taşınması ayrıca bazı anlamlar içermektedir. Taşınan alem Ebu’l-Fazl Abbas’ın kollarının savaş sırasında kesilmesi üzerine elindeki sancağın düşmesinden dolayı, Şîa mezhebi mensuplarınca hem Ebu’l-Fazl Abbas’ın kesilen elinin kıymetini, hem de onun taşıdığı sancağının düşmediğini göstermek amacıyla törenlerde taşınmaktadır.¹⁸³

Bütün bu özelliklerinin ortaya çıkardığı efsanevi karakter özelliğine sahip olan Ebu’l-Fazl Abbas, Şîi halk arasında kendisini her an anılan bir konuma getirmiştir. Toplum içerisinde günlük yapılan işler esnasında ağır bir yük kaldırma ya da güç gerektiren bir iş yapıldığında, güçlerinin yetemediği durumlarda “Yâ Ebu’l-Fazl” şeklinde söylemler kullanılmaktadırlar. Bu da onun üstün güce sahip olan bir kahraman olduğunu göstermektedir. Şîi kaynaklarca aktarılan rivayetlere göre, Kerbelâ savaşı sırasında iki kolunu kaybettikten sonra Allah tarafından kendisine verilen iki kanat ile cennete uçmuştur. Bu durumda diğer şehitlerden de üstün bir konuma sahiptir söylemi onun üstünlüğünü vurgulayan bir diğer bilgidir.¹⁸⁴

¹⁸¹ Demir, “Günümüz İran Şîiliğinde Kutsal Gün ve Geceler” 181.

¹⁸² Sardarinia, “*İran Azerbaycan’ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü*”, 120.

¹⁸³ Koçoğlu, “İğdir’da Yaşayan Âşûrâ”, 164.

¹⁸⁴ Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, 293.

Ebu'l-Fazl Abbas'ın Kerbelâ savaşında su içme imkânı varken susuz kalarak şehit olmasından dolayı kendisi şehâdet ve velâdet günlerinde büyük sofralar kurularak anılmaktadır. Kurulan bu sofralarda meddâhlar tarafından şiirler okunmakta, Kerbelâ kıssaları anlatılmakta ve toplanan halka onun üstün ahlakı ve müthiş cesaretinden bazı kesitler aktarılmaktadır. Bazı meddâhlar bu meclislerde, rüyalarında Hz. Hüseyin, Ebu'l-Fazl Abbas gibi kişileri gördükten sonra bu mesleğe başladıklarını, manevi anlamda bir işaret aldıklarını belirtmektedirler.¹⁸⁵ Toplanan halk okunan bu şiirler ve anlatılan kıssalar ile Ebu'l-Fazl Abbas'a olan inançlarını tazelemekte ve kendisine duyulan muhabbetin seviyesi artmaktadır. Kendisine verilen öneme binaen insanlar kendisini vesile göstererek adaklarda bulunmakta ve bu kıymetli insanın kendilerinin gönlünden geçen dileklerinin gerçekleşmesinde bir vesile olacağına inanmaktadırlar.¹⁸⁶

Meddâhların kurulan meclislerde Ebu'l-Fazl Abbas için okudukları şiirlerden biri şöyledir;

Müşkülüm olanda ben seslerem Ebu'l-Fazl'ı

Çaresiz kalanda ben seslerem Ebu'l-Fazl'ı

Ey peser-i şîri Hudâ Ebu'l-Fazl Ebu'l-Fazl

Derdimize eyle devâ Ebu'l-Fazl Ebu'l-Fazl¹⁸⁷

2.5.7.Rûz-i Cihânî-yi Kuds (Dünya Kudüs Günü)

Şu an yaşadığımız tarihlerde olduğu gibi bundan yıllar öncesinde de Filistin ve Kudüs ne yazık ki zulüm altında ezilmekteydi. İran İslam Cumhuriyeti'nin kurucusu olan Ayetullah Rûhullah Humeynî, İranlıların özelinde dünyadaki bütün Müslümanlara seslenerek Kudüs davasını ve Filistin halkını yalnız bırakmayarak onlara sahip çıkılması gerektiğini belirtmiştir. İlk kez 1982 yılında bu yönde açıklama yapan Humeynî, Kudüs günü adında bir gün ilan etmeden önce şu açıklamayı yapmıştır; “Yıllardır işgalci güç olan İsrail'in tehlikesini size bildiriyorum. Bu güç

¹⁸⁵ Bayatlı, “Irak Türkmenleri Arasında Muharrem Ayı Ritüelleri Çerçevesinde Oluşan Sözlü Halk Edebiyatı Ürünleri ve Bu Ürünlerin Geleneksel Anlatıcıları”, 77.

¹⁸⁶ Koçoğlu, “İğdır'da Yaşayan Âşûrâ” 165.

¹⁸⁷ Ablay, “İslâmî Türk Edebiyatında Sînezenler”, 276.

bugünlerde Filistinli bacılarımız ve kardeşlerimize karşı acımasız saldırılarını arttırmıştır. Dünyadaki tüm Müslümanlar ve İslam devletlerinden talebim şudur ki işgalciler ve destekçilerinin ellerini kesmek için bu devletleri güçlerini birleştirmeye çağırıyorum. Kadir gecesini olarak da kabul edilen Ramazan ayının son cuma günü Filistin halkının kaderini belirleyebilecek bir gün olabilir. Müslümanlar bugünü “Kudüs Günü” olarak seçmeli ve törenler tertipleyerek Filistin halkına destekçi olduklarını ve yasal haklarını desteklediklerini bütün dünyaya ilan etmelidir.”¹⁸⁸

İşte bu açıklamadan sonra Ramazan ayının son cuma günü hangi tarihe denk gelirse gelsin Dünya Kudüs Günü olarak kutlanmaya başlanmıştır. Filistin ve Kudüs davasının son derece önemli olduğunu düşünen Humeynî, özellikle İran halkını bu konuda bilinçlendirmeye ve bununla ilgili olarak daima şuurlu olunması gerektiğini vurgulamıştır.

İran ve İsrail arasındaki gerilimin devamlı olarak canlı tutulması ve toplumun devam eden bu cihada sahip çıkarak devletin yanında yer alması için kutlanan bugün son derece önem arz etmektedir. Sadece İran’da değil, dünyanın birçok yerinde bugün kutlanmaktadır. Bugün de kutlama yapılan ülkelerden bazıları şunlardır; İran, Pakistan, Lübnan, Endonezya, Türkiye.¹⁸⁹

Bugüne özel olarak yapılan kutlamalarda meddâhlar şiirleri ile Kudüs’e ve oranın mazlum halkı olan Filistinlilere sahip çıkmaktadırlar. Özellikle İran’ın başkenti Tahran şehrinde yapılan kutlamalarda boy gösteren meddâhlar, yapılan yürüyüşlere katılmakta, Cuma imamı ve devlet büyüklerinin de olduğu bu yürüyüşlerde atılan sloganlar eşliğinde halka günün anlamını hissettirmektedirler.

Dünya siyaseti ve bölgesel güç dengelerinin son derece önemli olduğu bu coğrafyada böylesi bir günün İran tarafından ihdâs edilmesi ve bugün vesilesi ile siyasi ve askeri bir rakip olan İsrail gibi bir devletin öncelikle kendi halkı daha sonra bütün Müslüman ülkeler nezdinde devamlı olarak düşman olarak tanınmasını sağlamak son derece zaruri bir konudur. Böyle bir günün meddâhlar açısından da önemi büyük olduğu için konumuz açısından ele alınması gerekmektedir.

¹⁸⁸ Tasnimnews.Com, “İran’da Dünya Kudüs Günü Yürüyüşü” (Erişim 01 Ekim 2024).

¹⁸⁹ Kudusunu.com, “Kudüs Günü” (Erişim 01 Ekim 2024).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEDDÂHLIĞIN MEZHEBÎ KİMLİĞİ VE TOPLUMDAKİ ETKİLERİ

Meddâhlık makamının tarihi arka planı ve fiili uygulamalar kısmını yazımızın buraya kadar ki bölümlerinde ele almaya çalıştık. Bundan sonraki bölümde ise meddâhlık makamının çok yönlü olarak toplumsal etkilerini el almaya çalışacağız. Meddâhlık, sadece tarihi yönü veya fiili uygulamaları ile öğrenilecek bir olgu değildir. Yapılan uygulamaların dine, mezhebe, topluma ve siyasete etkileri ile geniş bir alana sahip olduğunu önemle belirtmek gerekir. Yazımızın bu bölümünde etki alanlarının en önemlilerini ele almaya çalışacağız.

3.1. Meddâhlık Makamının Mezhebi Dezenformasyonu

Meddâhlık makamının toplumsal açıdan etkisinin son derece yüksek seviyelerde olduğunu önceki bölümlerde detaylıca ele aldık. Bu etki alanlarını elde tutmak amacıyla bazı tehlikeleri göze almaları bu durumda kaçınılmazdır. Etkinliğini korumak amacıyla içerisinden neşet ettiği mezhebi formu da bazen esnetmek gerekmektedir. Zira meddâhlık makamının membaı olan Kerbelâ hadisesi ve ardından gelen mâtem günleri en büyük kaynak olarak kullanılmaktadır. İşte tamda burada olayların seyri değişmektedir. Meddâhlar bir karar vermek zorundadırlar, mesleki devamlılığını korumak amacıyla mezhebi ve dini kaynakları tahrîf etmek mi yoksa toplumda yeterince etki bırakamama neticesinde zamanla silinip gitmek mi?

Meydana gelen tahrîfatların başlıca sebeplerinin varlığı aşikârdır. Bu sebepler arasında en önemlisi hiç şüphe yok ki Hz. Hüseyin'e olan sevgi ve muhabbetin fazlalığından meydana gelen tahrîfattır. Hz. Hüseyin sevgisinde herhangi bir ölçüye sahip olmayan muhibbânları onun vahşi bir şekilde katledilmesinin acısını hissetmek ve hissettirmek amacıyla olmayan şeyleri dahi olmuşçasına yazıp anlatarak işlemeye çalışmışlardır. Meydanlarda ve toplanılan meclislerde meddâhlar öncülüğünde anlatılan onlarca, yüzlerce hatta binlerce anlatıların Hz. Hüseyin ile yakından uzaktan alakasının olmadığı birçok kaynakta ifade edilmiştir. Tabatabaî, Hz. Hüseyin ile ilgili yapılan tahrîfata şöyle bir örnek vermektedir “Bu örnek, Seyyidü’ş-Şühedâ’nın

Medine’den çıkışını anlatmaktadır. Kûfe halkından bir ulak Hazrete bir mektup getirmiş ve cevap istemişti. İmam üç gün mühlet istedi ve üçüncü günü sefere niyetlendi. Ulak, gidip bakayım İmamın hali nicedir diye çıkıp geldi. Bir de ne görsün İmam oturmuş, etrafında Haşimiler halkalanmış, erkekler ayakta, atlılar hazır, kırk yük devesi ipek kumaşlarla süslenmiş, hazırlanmış. Sonra her satırı bin bir türlü yalanla dolu bir şekilde süvarilerin keyfiyetini anlatıyor. Bu şahıs, Ömer b. Sad’ın esirlerin çıplak develere bindirilmesini emrettiği, Muharrem’in on birinci gününe kadar İmam’ın kervanıyla birlikte idi. İşte tam burada o ulağın aklına İmamın o gün ne derece şevketli, kudretli; ailesinin ise ne kadar yumuşak, narin olduğu aklına geliveriyor. Tarihçilerin yazdıklarına göre Hazret, Medine’den çıkmak istediğinde “Bunun üzerine Musa, korkarak ve etrafı gözetleyerek oradan kaçtı. “Ey Rabbim, beni bu zalim toplumdan kurtar” dedi.” (Kasas Suresi, 28/21) ayetini okudu. Mekke’ye varınca da “Medyen tarafına yöneldiğinde: “Rabbimin bana doğru yolu göstereceğini umarım” dedi.” (Kasas Suresi, 28/22) ayetini okudu.” verilen örnekte gerçekleşmemiş bir olayın Hz. Hüseyin’e nisbet edilerek anlatılması ve Hz. Hüseyin’in olmadığı bir şekilde gösterilmesi vurgulanmaktadır.¹

Kerbelâ hadisesini anlatan anlatıcılar için büyük bir önem arz eden ve yoğun bir duygusallık eşliğinde topluma sunulan “Kasım otağı” ritüeli ile ilgili olarak büyük bir tahrîfatın meydana getirildiği birçok kaynakta ifade edilmiştir. Kerbelâ olayının en sıcak anlarının yaşandığı bir durumda yeğeni Kasım’ı çağırarak kendi kızı ile evlendirmeyi uygun gördüğünü ifade etmesi Hz. Hüseyin’in şahsına ve kişiliğine ağır bir hakaret olarak yansıyacaktır. Son derece kritik bir zaman diliminde olan, beraberindeki kişilere komutanlık etmeye çalışan ve insanların canlarını düşündüğü bir atmosferde akla hayale gelmeyecek bir olay olan evlilik düşüncesini uygulaması Hz. Hüseyin için akla muhal bir davranış olarak ifade edilmiştir.²

Hz. Hüseyin ile ilgili yapılan tahrîfatlar arasında en uç nokta olarak düşünülen anlatı ise Hz. Hüseyin’in Kerbelâ olayının yaşanmasına sebep olan kıyamının ümmetin şefaatine vesile olmaya ya da ümmetin günahlarına kefaret olarak kendini sunması şeklindeki anlatıdır. Hristiyanlıkta bulunun Hz. İsa’nın toplumun günahlarına kefaret

¹ Tabatabâî, “Ravzahânîlik Âdeti ve Kerbelâ Olayının Tahrîfindeki Rolü” 210.

² Tabatabâî, “Ravzahânîlik Âdeti ve Kerbelâ Olayının Tahrîfindeki Rolü” 211.

olması amacıyla kendini çarmıha gerdirmek suretiyle feda etmesi düşüncesi Şîa mezhebine veya daha özelde mâtem merasimlerindeki anlatılara Hz. Hüseyin versiyonu ile geçmiştir. Bu düşünce ile beraber kendini feda eden bir Hüseyin bulunduğu gibi bu Hüseyin için ağlayan kişilerde kendisinin yolunda olacağından dolayı kurtuluşa ermeye son derece yakın olacaklardır.³

Meddâhların ve diğer birçok anlatıcıların yaptıkları tahrîfatların diğer bir sebebi ise anlattıkları olayların karşılığı olarak toplumu ağlıyor bir şekilde görmektir. Şîa mezhebinde mâtem günlerinde ağlamanın gerekli olduğunu belirttikten sonra meddâhların ağlatma olayına neden önem verdikleri daha iyi bir şekilde anlaşılabacaktır. Bu amacı güden meddâhlar toplumu ağlatabilmek adına birçok uydurma bilgiyi gerçekleştirmiş gibi anlatmaktan geri durmamaktadırlar. Anlattıkları meclisin duygu yoğunluğu arttıkça anlatılan bilginin doğruluk oranı da çoğu kere düşmektedir. Özellikle ilmi açıdan yetersiz seviyelerde olan meddâhlar, odak noktası olarak halkı ağlatmayı gördükleri için anlatılanların doğruluk payını önemsemedikleri için çoğu kere de irticalen konuşmalar yaparak toplumu ağlatmaya çalışmaktadırlar.

Bahsedilen tahrîfatları “zehrimâr (yılan zehri)” olarak adlandıran Şîi alim Mutahharî, verdiği örnekte şunları ifade etmektedir; bir alim yalan bilgilerin olmadığı anlatıları önemsedini belirterek bir vaizi Kerbelâ ve Ehl-i beyt hikayelerini anlatması için evine davet eder. Önemle yalan bilgileri anlatılarına katmamasını ister ancak vaiz bu anlatılanların bu şekilde toplum nezdinde çok da etkili olmayacağını ifade eder. Nitekim söylenildiği gibi olup meclis tarafından sahih bilgiler ilgi görmemiştir. Sohbetin devamında az da olsa yalan bilgileri anlatan vaiz meclisin coşmasını sağlamış ve kendi itibarını da bu şekilde kurtarmıştır.⁴

Toplumu ağlatmak amacıyla olan meddâhların ve anlatıcıların çıktıkları meclislerin sosyal durumu ile ilgili olarak yeterince bilgiye sahip olmaları da önemli bir husustur. Anlatılacak olayların buna göre şekilleneceği ve beraberinde bir başka tahrîfat alanının meydana geleceği aşîkârdır. Kırsal bir bölgede mâtem meclislerine katılan bir vaizin katıldığı mecliste yeterince etkili olamadığını hissetmesi üzerine

³ Tabatabâî, “Ravzahânîlik Âdeti ve Kerbelâ Olayının Tahrîfindeki Rolü” 211.

⁴ Kaya, “İran’da Âşûrâ Merasimleri ve Tarihsel Gelişimi”, 70.

toplanılan meclisin sahibine meclistekilerin ne işle meşgul olduklarını sorar. Çoğunlukla hayvancılık ile meşgul oldukları cevabını aldıktan sonra Kerbelâ olayını köylülerin hayat koşullarına ve hitap etme durumuna göre şekillendirerek tahrîf eder. Yezid'in Kerbelâ gününde sadece insanları öldürmediğini, bununla beraber Hz. Hüseyin'e ait olan ve Kerbelâ alanında bulunan hayvanlarını da katlettiğini anlatır. O ana kadar herhangi bir tepki vermeyen meclisteki köylülerin bunu duyduktan sonra büyük bir acı ile ağlamaya başladıklarını ifade eder.⁵

İmamlar için ağlamanın ve ağlatmanın sevap kazandırdığını düşünen meddâhların bunu başarabilmek adına her yola başvurdıklarını görmekteyiz. Kaynaklarda geçtiği üzere meddâh, vaiz ve anlatıcıların sırasıyla hünerlerini sergilediği bir mecliste bir anlatıcı diğer anlatıcıları geçmek amacıyla anlık olarak bir hikâye uydurarak anlatmaya başlamıştır. Anlattığı hikâyede Halife Mütevekkil (ö. 247/861) döneminde (847-861) yaşlı bir kadının Hz. Hüseyin'in kabrini ziyaret etmek istediğini, ancak bunu duyanların onu denize attığını, denize atıldıktan sonra “Ya Ebu'l-Fazl Ya Ebu'l-Fazl” diyerek yardım istediğini söylemiş. Kadının boğulacağı sırada bir atının geldiğini ve elini Kerbelâ savaşında kaybettiği için kadına atının yularını tutması gerektiğini söyleyen kişiyi Ebu'l-Fazl olduğunu bildirmiş. Bunu dinleyen meclisteki halk ağlamaya başlamış ve çok etkilenmiştir. Hikâyeyi uyduran vaiz ikinci vaktinde katıldığı bir mecliste bu uydurduğu hikayesinin o meclise kadar ulaştığını ve zamanla kitaplara yazılacak kadar yaygınlaştığını belirtmiştir.⁶

Meddâhlar tarafından yapılan tahrîfatın diğer bir sebebi ise kendilerinin yeterince donanıma sahip olmamasından kaynaklanmaktadır. Özellikle Hz. Hüseyin'in sahih kaynaklarca anlatıldığı şekilde öğrenilmemesi beraberinde büyük bir tahrîfat alanı meydana getirmektedir. Meddâhlar ile beraber mâtem günlerinde yapılan teatraller Hz. Hüseyin'in doğru kişiliği ve Kerbelâ olayının temelde taşıdığı hakiki anlamı barındırmamaktadır. Bunun neticesinde yapılan yanlış yorumlamalar ile dini ve mezhebî tahrîfatlar meydana gelmektedir.

⁵ Edith Szanto, “Beyond The Karbala Paradigm: Rethinking Revolution And Redemption İn Twelver Shi'a Mourning Rituals”, *Journal Of Shi'a Islamic Studies* 6 (2013), 83.

⁶ Tabatabâi, “Ravzahânlik Âdeti ve Kerbelâ Olayının Tahrifindeki Rolü”, 214.

Daha birçok farklı sebepten dolayı özellikle Kerbelâ olayının tarihi gerçekliğinden kopararak farklı bir alana dönüştürülmesi ve beraberinde yalanlar ile bezenmiş bir Kerbelâ olayı meydana getirilmesi en büyük tahrîfat alanıdır. Şîa mezhebinin yaygın mezhep olarak tahakküm sürdüğü devletler olan Büveyhîler ve Safevîler devrinde, Kerbelâ olayı ile ilgili olarak birçok eser te'lif edilmiştir. Te'lif edilen bu eserlerin bir kısmında tarihi gerçeklikten kopuk bilgiler yazılarak tahrîfat meydana getirilmiştir. Gerçek tarihinden koparılan Kerbelâ olayının doğruluk payı düşürülerek dış dünyaya sunulması son derece acı bir durumdur. Gerçekliğinden kopararak daha dramatik bir hale sokulmaya çalışılan bu elîm hadisenin bunlara ihtiyacı olmadığı gibi kendisi başlı başına son derece dramatik ve acı dolu bir olaydır. Aslolan bu olayın tarihi gerçekleri ile beraber doğru bir şekilde anlaşılmasıdır.⁷

Meddâhlar ve anlaticılar tarafından Kerbelâ olayı ile beraber özellikle mâtem günlerinin bu denli tahrîf edilmesi Şîi alimler tarafından da pek hoş karşılanmamaktadır. Mâtem günlerinde meddâhlar öncülüğünde yapılan uygulamalardan kama vurmak, baş yarmak, zincir ile dövünmek gibi ritüeller özellikle belirtilerek bunlardan kaçınılması gerektiği ifade ediliyor.⁸ Dini lider Ayetullah Seyyid Ali Hameneî tarafından da şiddetle karşı çıkılan bu uygulamalar kendisine göre Ehl-i beyt yoluna zarar verdiği gibi Humeynî'nin belirttiği üzere “Geleneksel mâtem” uygulamasına da ters düşmektedir.

Hamaneî'in ifadesi üzerine mâtem tutmanın câiz olduğu, geleneksel şekilde ağlamak, göğüs ve başa vurmak en güzel mâtem ve yas uygulamasıdır. Bunlarla beraber meddâhlar öncülüğünde yapılan kama vurmak, zincir vurmak, baş yarmak, kan akıtmak, kendilerini gövdelerinden bağlamak, İmamların kabirlerine yüzüstü sürünerek girmek suretiyle yapılan uygulamaların tamamı yanlıştır ve bunlar Kerbelâ'yı tahrîf etme girişimleridir. Şîa mezhebindeki mâtem felsefesine sonradan sokulan bu tarz uygulamaların mezhebe zarar verdiğini ve dış dünyaya yanlış bir imaj bıraktığını vurgulamaktadır.⁹

⁷ Alim Yıldız - Ali Aksu, “Çeşitli Yönleriyle Kerbela” 3 (2010), 140.

⁸ Sardarinia, “İran Azerbaycan'ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü”, 217.

⁹ Ayetullah Seyyid Ali Hameneî, *Âşurâ Felsefesi 72 Konuşma* (İstanbul: Feta Yayıncılık, 2018), 127.

Meddâhların sözlü anlatımlarda yaptıkları tahrîfatlar ile ilgili olarak bunların yapılmaması gerektiğini belirten Hamaneî, çıkılan meclisin sosyal yapısına göre anlatılan olayların şekillenmesi doğaldır ancak bu anlatılanların muhakkak ki mu'teber kitaplarda geçtiği şekilde doğru rivayetler ışığında anlatılması gerektiğini vurgulamaktadır. Zira anlatılan kıssaların taşıdığı anlam ile ters düşmesi, tahrîfata sebep olması, hiçbir te'sirinin olmamasına sebep olacaktır, bu da yanlıştır, bundan kaçınmak gerekmektedir.¹⁰

Mâtem meclislerinde yapılan tahrîfata karşı sesini ve sözünü yükselten bir diğer isim ise Ali Şeriati'dir. Kendisi özellikle Safevîler döneminde fazlaca yaygınlaştırılan Âşûrâ, ta'ziye ve mâtem meclislerinin dini istismar etmek ve siyasi çıkar elde etmek amacıyla Safevîler tarafından kullanıldığını ifade etmektedir. Kendi ifadesi ile: "Safevîlerin bu uğursuz istihmarı (eşekleştirme) iksir, "kan"dan "afyon" "şehâdet kültüründen" de "ninni" yaptı!"¹¹

Şeriati'ye göre Safevî yönetimi kendi yönetimine bağlı din alimleri ve tarihçiler eliyle Kerbelâ'nın taşıdığı gerçek anlamı amacından saptırmış, bu şekilde tahrîf edilmiş sahte bir tarih meydana çıkarmıştır. Şeriati işin boyutunu biraz daha büyütür, o dönem Avrupa ve İran'ın ortak düşmanı olan Osmanlı Devleti ile düşman olan Safevî Şahı'nın, dini anlamda yaptığı bazı uygulamaların Hristiyanları memnun etmek amacı taşıdığını ifade etmektedir.¹²

Ali Şeriati 'ye göre Safevîler döneminde meclislerin kurulması, halkın toplanması sağlanmışsa da Kerbelâ'nın asıl manası kaybedilmeye başlanmıştır. Muharrem ve Safer ayında Hz. Hüseyin'den bahseden bu meclisler, geriye kalan on ay boyunca onun yolunun öğretileri ve Kerbelâ felsefesinin asıl gayesini anlatma ve yaşama gayretinde değiller. Kerbelâ olayını bildiğini ve Hüseyin'i tanıdığını düşünen toplum, bu yalancı bilgelik hâli ile kendilerini avuttuğunu iddia eden Şeriati, tahrîfatın kurulan meclisler vasıtasıyla bu şekilde yapıldığını iddia etmektedir.¹³ Özellikle kadınların bu düşüncede olmaması gerektiğini yineleyen Şeriati, kadınların katıldığı

¹⁰ Hameneî, *Âşûrâ Felsefesi* 72 *Konuşma*, 142.

¹¹ Şeriati, *Ali Şiâsı Safevî Şiâsı*, 111.

¹² Büyükkara, "Kerbela' dan İnkılab' a: İmami -Şîî Şehadet Düşüncesi ve Problemleri", 236.

¹³ Şeriati, *Ali Şiâsı Safevî Şiâsı*, 124.

herhangi bir mâtem meclisinde günahlarından arındığı ve geriye kalan dini vecibelerin bu şekilde sorumluluk alanından çıktığı düşüncesine kapılmaması gerektiğini belirtir. Kadınların tarihi iyi okumaları, toplumu iyi tanımaları ve dinin diğer vecibeleri olan şehâdet, fedakârlık, cihad, infak, adalet, bilinç, izzet gibi sorumlulukların ağılamak, yas tutmak, feryat etmek, takiyye yapmak, nefret etmek, sorumsuz olmak ve adaletsiz bir şefaât anlayışına sahip olmak ile değiştirilmemesi gerektiğini yineler.¹⁴

Yapılan tahrîfatlara eleştiriler getiren bir diğer isim ise Şîî alim Murtaza Mutahhari'dir. "*Hamase-i Hüseyinî*" adlı eserinde Kerbelâ olayı ile ilgili olarak yapılan tahrîfatları etraflıca ele alan Mutahharî, yapılan tahrîfatların neredeyse yüzlerce sayfalık birkaç kitabı dolduracak kadar olduğunu ifade etmektedir. Yapılan tahrîfatlar ile ilgili örnekler veren Mutahharî, bu tahrîfatların sadece belirli bir bölge veya şehre has olmadığı, Şîî coğrafyanın neredeyse tamamına hâkim olduğunu belirtmektedir. Öyle ki, bu tahrîfatlar kenar şehirlerin dışında, Kerbelâ şehri, Necef şehri ve İran gibi önemli Şîî merkezlerde de etkisini göstermektedir.¹⁵

Ali Şeriati ve Murtaza Mutahhari'nin mâtem meclisleri ve buralarda yapılan uygulamaların ortaya çıkardığı tahrîfatları eleştiren görüşlerini kabul etmeyen Ayetullah Humeynî, bunları ağır bir dil ile eleştirmektedir. Yapılan eleştiriler ile Şîîliğin asıl gayesini anlayamadıklarını belirten Humeynî, bu ağlamalar ve ağlatmalar ile insan yetiştirildiği, bunlar vesilesi ile bir vahdet meydana getirilerek emperyalist güçlere karşı bir güç oluşturulduğunu ifade etmektedir. Batılıların Şîîleri ve Şîîliği "ağlayan millet" olarak isimlendirmelerinin etkisi altında kaldıklarının da altını çizen Humeynî, bütün bu gözyaşları neticesinde İslam inkılabı gerçekleştiğini ve bu kahraman milletin bu şekilde ortaya çıktığını belirtmiştir.¹⁶

Birçok alim tarafından karşı çıkılan bu tahrîfat dolu hareketlere Humeynî tarafından herhangi bir tepkinin verilmemesi çok ilginçtir. Aksine Humeynî'ye göre, toplanılan meclislerde sayıca az olsalar da inançları kuvvetli gruplar meydana gelmektedir. Bunlarla beraber bu meclislerde ağlayanları görerek merak edip onlara katılan diğer insanlarda olmaktadır. Böylece Kerbelâ'yı anmak için tertiplenen bu

¹⁴ Ali Şeriati, *Kadın (Fatıma Fatımadır)* (Ankara: Fecr Yayınları, 2010), 40.

¹⁵ Kaya, "*İran'da Âşûrâ Merasimleri ve Tarihsel Gelişimi*", 71.

¹⁶ Bozan, "Tarihi Hadiselerin Konjonktürel İnşası (Şîâ'da Kerbela Örneği)", 818.

mâtem meclisleri, ta'ziye gösterileri, sinelere vurma ritüelleri sayesinde Şiîlik varlığını ve aidiyet bilincini yüzlerce yıl muhafaza etmiştir. Söz konusu uygulamalar, günümüzde de düzenli bir şekilde uygulanmaya devam etmekte ve bu şekilde Şiîliğin tarihsel bilinci canlı kalmaktadır. Bu merasimler dünya genelinde Şiî halkların bir araya gelmesinde güçlü bir etki göstermektedir. Unutulmamalıdır ki Humeynî'ye devrimin yolunu açan, hatta bu devrimi hazırlayan en kritik basamaklardan biri olarak görülen “Her gün Âşûrâ, her yer Kerbelâ!” sloganı bu merasimlerde yükselmeye başlamıştır.¹⁷

Güncel anlamda da meddâhlar eleştirilerin odağı olmaktadır. Örneğin İran'ın önde gelen din adamlarından biri olan Ayetullah Mekârim Şirazî, cahil meddâhların merasimler esnasında dile getirdikleri ifadelerden dolayı dinden çıkabileceklerini ifade etmektedir. Merasimlerde ortaya attıkları hurafeler ile eleştirildikleri gibi kullandıkları sözler ile de eleştirilmektedirler. Duygu yoğunluklarından dolayı akıldan uzak tabirler kullanmaları bunun en büyük örneğidir. Güncel anlamda yapılan popüler tarz meddâhlığın öncülerinden biri olan Seyyid Cevad Zakir bir merasim esnasında “Ben Hüseyin'in köpeğiyim” demiş ve ardından köpek gibi havlamaya başlamıştır. Bu sözler ulemanın tepkisini çekmiş ve sertçe eleştirilmiştir. Gelen tepkilerin ardından “Hüseyin'in delisiyim, akılla işim yok, Hüseyin'im olduktan sonra akli ne yapayım ki?” şeklinde kendini savunmuştur.

Meddâhların sadece yaptıkları tahrîfatlar değil daha birçok açıdan eleştirildikleri bilinmektedir. En önemli eleştiri alanlarından biri ise Meddâhların aldıkları ücretlerdir. Şiî kaynakların belirttiği üzere imamların döneminde Ehl-i beyt'i, Kerbelâ olayını anlatan, bunların fazileti ile ilgili bilgiler veren kişilere bazı hediyeler verilmekteydi. Verilen bu hediyeler Arapça bir kelime olan “sîle” diye ifade edilmektedir. Bazı meddâhların çıktıkları merasimlerde astronomik rakamlar aldığı ifade edilmektedir. Alınan bu rakamlar eleştiri konusu olmaktadır. Örneğin Muharrem ayının ilk on günü için yapılan merasimlerde Kaşan şehrinde sahneye çıkan bazı meddâhların 4 ila 5 milyon Tümen ücret aldıkları iddia edilmiştir. Alınan ücretler o denli tartışma konusu olmuştur ki bu konu alimlerin eleştiri alanından çıkmış İran meclisinin gündemine

¹⁷ Bozan, “Tarihi Hadiselerin Konjonktürel İnşası (Şiâ'da Kerbela Örneği)”, 818.

kadar getirilerek yaklaşık 45 dakikalık bir gösteri için alınan bu ücretlerin normal olmadığı vurgulanmıştır.¹⁸

3.2. Meddâhlık Makamının Siyasal Etkisi

Toplum nezdinde büyük bir etkiye sahip olan meddâhların toplumun her alanında etkin bir konumda olduklarını söylemek güç değildir. Toplumun neredeyse bütün işlevlerinin belirleyicisi olan siyasal güç ve idari yönetimde meddâhların etki alanlarından uzak kalamamıştır. Meddâhların toplum üzerindeki etkinliklerini fark eden yönetimler onlardan fazlasıyla faydalanmak amacıyla onlarla devamlı olarak dirsek temasında bulunmuşlardır. Bu yakınlık vasıtasıyla toplumdaki karizmatik duruşlarını devamlı olarak muhafaza etmeyi başarmış olan idareciler, meddâhları da her anlamda taltif etmeyi bilmişlerdir.

Siyasetin meddâhları etkin olarak kullandığı en dikkat çekici dönem olarak Safevîler döneminden bahsetmemiz doğru olacaktır. Bu konu ile ilgili olarak Ali Şeriatî'nin çok sert eleştirilerinin olduğu malumdur. Kendi ifadesi ile Safevîler Devletinin Âşûrâ, ta'ziye ve mâtem meclislerini dini istismar etmek ve siyasi çıkar elde etmek amacıyla kullandıklarını belirtmiştir. Rakip devlet konumunda olan Osmanlı Devleti'nin Ehl-i Sünnet itikadını benimsemesinden dolayı kendisi Şîa itikadını benimseyerek bu düşünce üzerinden siyasi bir güç elde etmek amacıyla Osmanlı Devleti'ni düşman olarak gören kişileri bir inanç altında toplamayı amaçlamıştır. Kendi siyasi çıkarları doğrultusunda ta'ziye gösterileri ve mâtem meclisleri ile bu düşüncesini halka yansıtmaya çalışmıştır.¹⁹

Safevîler döneminden sonra özellikle son iki asırdır siyasi idareye etki edebilme ve potansiyel bir tehlike olabilme gücüne sahip olan meddâhlar, Pehleviler döneminde bu güçlerini gelen kısıtlamalar ve yasaklar ile beraber bir miktar kaybetmişlerdir. Bu dönem içerisinde 1906 yılında gerçekleştirilen Meşrutiyet devrimine giden süreçte alimlerinde katkısıyla yapılan ta'ziye ve mâtem merasimlerinde siyasi anlamda birliktelik sağlama ve kamuoyu oluşturma hedeflenmiştir. Bu güçlerini elde tutmak

¹⁸ Yılmaz, "İmam Hüseyin'in Yaşlıları", 328.

¹⁹ Büyükkara, "Kerbela' dan İnkılab' a: İmami -Şîi Şehadet Düşüncesi ve Problemleri", 236.

amacıyla yoğun efor sarf eden meddâhlar, verdikleri siyasi mesajlar ve konumlandıkları yerler itibariyle kısıtlamalardan kurtulamamışlardır.²⁰

Meddâhların yetişme yerleri ve aynı zamanda devamlı olarak hünelerlerini gösterdikleri yerler olan hüseyniyyelerin Pehleviler döneminde hükümet karşıtı düşüncelerin ifade edildiği, zulme karşı gelen Hz. Hüseyin ve zalim olan Yezid'in anlatılarak bunlar üzerinden siyasi mesajlar verildiği yerler olmuştur. Bu yapılanların neticesinde 1928 yılında siyasi yönetim tarafından kısmen de olsa hüseyniyyeler kısıtlanmıştır. 1935 yılına gelindiğinde ise hüseyniyyeler ve mâtem merasimleri tamamen yasaklanmıştır. 1979 yılında gerçekleştirilen İran İslam Devrimi ile beraber hüseyniyyelerdeki eğitimler ve mâtem merasimlerindeki gösteriler Humeynî yönetimi ile beraber tekrar serbest bırakılmıştır.²¹

Gerçekleştirilen devrimde halkı kanalizetme görevini üstlenen meddâhlar, Ayetullah Humeynî tarafından son derece önem verilen bir konumdaydı. Devrimin hazırlayıcısı durumunda olan meddâhlar devrimin gerçekleşmesinden önceki 1978 yılı Muharrem ayında yayınladıkları “Muharrem: Kanın kılıca karşı zaferi” adlı metin ile devrim için bir çerçeve çizmiş ve halk nezdinde de karşılık bulmaya başlamıştır. Aynı şekilde Humeynî'nin İran'a dönmesi için özellikle meddâhlar öncülüğünde düzenlenen yürüyüşlerde atılan “Biz Kûfe Halkı Değiliz” sloganları ile dini-siyasi bir çizginin oluştuğunu belirginleştirmişlerdir.²² Süreç içerisinde devrimin bütün topluma yayılmasında yardımcı olan “*Hey'ethâ-yı Mu'telif-e-yi İslami* (İslami Koalisyon Hey'etleri)” Humeynî'nin işini kolaylaştıran, meddâhlar öncülüğündeki yapıdır.²³

Meddâhların sahnelerde gösterdikleri dini-siyasi çizgi devrim sonrasında da etkisini sürdürmüştür. Örneğin ABD ile gerçekleşen “444 gün” olaylarında meddâhlar sahnelerde dönemin ABD başkanı Jimmy Carter'ı Yezid'e, Humeynî'yi ise Hz. Hüseyin'e benzeterek siyasi mesajları dini bir zeminde vermeye devam etmişlerdi.²⁴

²⁰ Demir, “Modern Dönem Şîf Düşüncesinde Bir Kimlik İnşası Olarak Erbaîn Yürüyüşü”, 176.

²¹ Alimoğlu Sürmeli, “İslam Mezhepleri Arasındaki Siyasi-İtikadi Görüş Farklılıklarının Sanat ve Edebiyata Yansımaları”, 203.

²² Gözcü- Özarslan, “İran Türklerinin Mersiye Geleneğinde Zencan Ekolü Meddâh Mektepleri”, 311.

²³ Kaynamazoğlu, “Matemin Gölgesinde Sivil Bir Fenomen: İran'da Dinî Heyetler”, 71.

²⁴ Gözcü - Özarslan, “İran Türklerinin Mersiye Geleneğinde Zencan Ekolü Meddâh Mektepleri”, 311.

Devrimden bir yıl sonra 1980 yılında cereyan etmeye başlayan İran-İrak savaşı meddâhların tamamen sahneyi ele geçirmelerini sağlamıştır. Gönüllü mili yapılanması olan Besic ve Devrim muhafızları grubunda bulunun gençleri, savaşa teşvik etmek ve bu uğurda can verip şehit olmayı kutsamak amacıyla meddâhlar bolca konuşmalar yapmışlardır. İran için “Kutsal Savunma” adı verilen bu savaş, meddâhların motivasyon konuşmaları ile gençlerin severek katıldığı bir savaş olmuştur. Yaptıkları konuşmalarda bolca benzetmeler yapan meddâhlar, devrim öncesinde zulüm ve kötülük sahibi olarak Şah Muhammed Rıza’yı Yezid’e benzetirken bu sefer aktör değişerek Saddam Hüseyin Yezid olmaya başlamıştır.²⁵

Meddâhlar Irak savaşını tamamen Kerbelâ ile özdeşleştirmeye çalışarak cephe savaşan gençlerin motivasyonunu yüksek tutmayı hedeflemiştir. Hz. Hüseyin ve arkadaşlarının yaşadığı olaylar ile kendi yaşadıkları olayları benzeten, bu savaşta acılar çeken kişiler ile Kerbelâ’da acılar çeken karakterleri bir tutmaya çalışan meddâhlar, bu şekilde şiirler ve hikayeler ile askerleri bir şekilde zinde tutmayı başarmıştır. Dini ve siyasi düşünce o denli birbirine karışmış ki, savaşta ölen askerlerin her biri ölüm şekillerine göre Kerbelâ’da ölen kişilerden birine benzetilmiştir. Örneğin kolu koparak ölen biri Ebu’l-Fazl Abbas’a, genç yaşta ölen biri Kasım’a, kafası kopararak ölen biriye Hz. Hüseyin’e benzetilmiştir.²⁶

1980-1988 yılları arasında süren bu uzun soluklu savaş, meddâhların sadece mescit ve meclislerde halkı savaşa yönlendirmek ve askeri güç elde etmek amacıyla konuşmalar yaptığı bir savaş olmamıştır. Aynı zamanda cephe hattına kadar gelen meddâhlar, askerlere manevi anlamda güç vermek amacıyla onları savaşa teşvik edici konuşmalar yapmışlardır. Cephe hattına kadar gelerek sıcak savaş hattına giren meddâhlardan bazı isimler şunlardır; Muhammed Gülrîz, Gûlam Rıza Kuvaytî Pûr, Cemşid Necefî, Ekber Şeriatî ve Sâdık Ahengeran.²⁷

Savaş hali ile beraber, cephe savaşma kültürü ve Âşûrâ yas kültürü artık birbirleri ile aynı düzlemde bulunuyordu. Siyasi emellerin bir şekilde dini ideolojik bir forma dönüştürülmesi sağlanmıştı. Yapılan merasimlerde okunan beyitler ve şiirler

²⁵ Yılmaz, “İmam Hüseyin’in Yaşçıları”, 318.

²⁶ Yılmaz, “İmam Hüseyin’in Yaşçıları”, 318.

²⁷ Gözcü- Özarslan, “İran Türklerinin Mersiye Geleneğinde Zencan Ekolü Meddâh Mektepleri”, 311.

cepheye daha çok gencin savaşmak amacıyla gitmesini sağlıyor ve gelen şehitlerde daha fazla yas ve mâtem merasimlerinin tertiplenmesini vesile oluyordu. Meydana gelen bu döngü ile siyasi yapı dini motif ile beraber meddâhların baş rol olduğu bir sistem ile sistematik bir şekilde işlemeye başlamıştı.

Meddâhlar için en büyük prestij kaynağı olarak cephe hattında yaptıkları konuşmalar görülüyordu. Zaman içerisinde meddâhlar belirli bir süre cepheye savaşarak ya da konuşmalar yaparak tekamüle ermiş olarak halk karşısına çıkmaya başlamışlardır. Ayetullah Hamaneî tarafından sevilen meddâhlardan olan Mehdi Seleşûr, Saîd Haddadiyân ve Mahmûd Kerîmi Irak savaşında genç yaşta bulunmuş ve cephe hattından gelen önemli meddâhlardan bazılarıdır.²⁸

Ayetullah Humeynî'nin, meddâhları direniş şiirlerini okumaya teşvik etmesi üzerine, cepheye meddâhlık görevi yapan Mehdi Sedefî, meddâhların cepheye giden gençler üzerinde rabbani bir motivasyon etkisine sahip olduğunu ve Humeynî'nin ifadesi ile silah gücünden daha güçlü olan bir potansiyeli olduğunu ifade etmiştir.²⁹

Yine Irak savaşında bulunan meddâhlardan biri olan Sâdık Ahengeran, savaş sırasında cepheye okunan şiirlerin çok önemli olduğunu, okunan şiirlerin epik bir şekilde askerlere sunulmasından sonra gözyaşları eşliğinde Hz. Hüseyin'in yaşadığı trajedik durumu anlatmanın askerlerde büyük bir etki bıraktığını ifade etmiştir. Bu yapılanlardan sonra askerlerin büyük bir şevk ile harekete geçtiği gözlemlenmiştir. Humeynî'nin "Savaş, zafere kadar savaş!" ve "Kudûs'ün yolu Kerbelâ'dan geçer" söylemleri sloganlaştırılarak daha fazla gencin cepheye gitmesini hedeflemekteydi. Savaş hattında etkili olan meddâhların okudukları şiirler sosyal hayatın her alanına yayılarak halka dinletilmeye başlandı. Okunan bu şiirlerden birisi şöyledir;

Ey zamanın sahibinin (Mehdî) ordusu!

Hazırlan! Hazırlan!

Ey savaşçılar canlarınızı vermeye hazır olun.

Şimdi cesaret zamanı.

²⁸ Yılmaz, "İmam Hüseyin'in Yaşlıları", 319.

²⁹ Yılmaz, "İmam Hüseyin'in Yaşlıları", 319.

Ey Humeynî ordusu şehâdet saati geldi

Düşmanı püskürtmek için, hazırlanın! Hazırlanın!

Ey aşıklar! Ey inananlar! Hazırlanın! Hazırlanın!

Yol ve at hazır, hadi gidelim

Kerbelâ bizi bekliyor hadi gidelim

Ey Besicler devam edin

Kudüs 'ün yolu Kerbelâ'dan geçiyor.³⁰

İran- Irak savaşında etkili olan meddâhlar savaşın bitiminden sonra cepheden döndüklerinde bulundukları şehirlerde hey'etler kurarak siyasi ve kültürel anlamda etkili olacakları alanlar meydana getirmeye başlamışlardır. 1989 yılında Ayetullah Humeynî'nin vefat etmesinden sonra yeterli seviyede bir liderlik karizmasına sahip olmayan Ayetullah Hamaneî dini lider olarak seçilmişti. Birçok noktada liderliği tartışılan Hamaneî, kaderini belirleyecek olan bu sistemde son derece etkili olan meddâhları yanına çekerek yılın belirli zamanlarında milyonlarca insanı etkileyen bu propaganda ordusunu destekçisi haline getirmişti. Dini liderin desteğini arkalarında gören meddâhların, bu durumdan fazlasıyla memnun oldukları aşikârdı. Bundan dolayı toplum içerisinde meddâhlar için “Hamaneî'in ordusu” isimlendirmesi yapılmaya başlanmıştı.³¹

Hamaneî, yönetime geldiği günden bu yana meddâhlara olan özel ilgisini hep korumuştur. Öyle ki 2020 yılında dünyayı kavuran Covid-19 salgını zamanında bile yüz yüze yapılacak olan birçok görüşmesini iptal etmiş ancak meddâhlar ile olan yas merasimlerini iptal etmemiştir. “*Beyt-i Rehberi*” de toplanan meddâhlar okudukları şiirler ile sadece mâtem ve yas konusunda değil aynı zamanda siyasi, sosyal, ekonomi gibi birçok alanda mesajlar vermişlerdir.³²

Hemen hemen her konuda rahatça konuşabilen meddâhlar, özellikle siyasi içerikli mesajlardan asla geri durmamaktadırlar. Örneğin 2015 yılında yine Hamaneî

³⁰ Yılmaz, “İmam Hüseyin'in Yaşlıları”, 320.

³¹ radiofarda.com, “Liderin Askerleri” (Erişim 27 Eylül 2024).

³² Yılmaz, “İmam Hüseyin'in Yaşlıları”, 322.

önderliğindeki bir toplantıda meddâh Ahmet Vaizî'nin okuduğu bir şiirin içeriği ve dinleyicilerin vermiş olduğu tepkiler son derece önemlidir. Cepheden gelen bir meddâh olan Vaiz'i, okuduğu şiirde ABD'nin İran için attığı yaptırım adımlarına değinmiş ve şu şekilde ifade etmiştir; “Ne denli tehdit ve yaptırıma maruz kalsak da Allah’a yemin ederiz ki teslim olmayız.” Bu sözleri duyan dinleyiciler büyük bir coşku ile bağırıp yumruklarını sıkarak Hz. Hüseyin’e isnad edilen “Zillet bizden uzaktır” sözünü slogan şeklinde söylemeye başlamışlardır. Vaizî'nin söylemleri artmaya ve içerdiği mesajların dozu da sertleşmeye başlayınca salonda bulunan herkes ayağa kalkarak “Amerika’ya ölüm” diye bağırmaya başlamışlardır. Bu durumdan fazlasıyla memnun olan Hamaneî, durumu tebessüm ederek seyretmiştir.³³

Kendilerine verilen devlet desteğini sonuna kadar kullanmaya devam eden meddâhlar, işin boyutunu biraz daha yukarılara taşıyarak devlet yöneticisi olan cumhurbaşkanını dahi eleştirmeye başlamışlardır. Hamaneî'in meddâhları ağırladığı toplantılarından biri olan 2017 yılının Kurban Bayramı merasimi ilginç anlara ev sahipliği yapmıştır. Toplumda Hamaneî'e yakınlığı ile bilinen meddâh Meysem Motei, merasim sırasında okuduğu şiir ile ülkenin cumhurbaşkanı olan Hasan Rûhani'yi doğrudan hedef almıştır. Meddâh Motei, başkent Tahran'da bulunan Musalla Camii'nde kılınan namazda, hazır bulunan devlet erkanı ve binlerce insanın huzurunda, cumhurbaşkanını sert bir dille eleştirmiştir. Rûhani'yi hedef alan şiirin içeriği ise şöyledir;

Ey en ön safta oturan, adalete dön

Omuzlarında halkın emaneti var

Sarayda oturanlar yoksulların tokadını yiyecekler

Milletin malına çökenler cezasını bulacaklar

Nükleer müzakerelerin yapıldığı bir dönemde Batı devletlerine taviz vermek ile suçlanan Rûhani, meddâhın okuduğu bu şiir ile doğrudan hedef alınmıştı. Aynı zamanda Rûhani'nin danışmanlığını yapan kardeşi Hüseyin Feridun'da “Milletin malına çökenler” ifadesi ile eleştirilenlerden biri durumundaydı. Bu şekilde

³³ aparat.com, “Hacı Ahmed Vaizi Devrimin Yüce Liderinin Huzurunda” (Erişim 27 Eylül 2024).

cumhurbaşkanını rahatça eleştiren meddâh Meysem Motei, hâlâ meddâhlık yapmaya devam etmektedir.³⁴

Hamaneî'in orduları olarak adlandırılın meddâhların siyasi destekleri devam ettiği için Hamaneî lehine propagandaları kesintisiz devam etmiştir. Yapılan bu desteklemeler bazen açık bir şekilde olurken bazen de Şia mezhebinin temel düşüncelerinden biri olan "Takiyye"³⁵ ruhsatı ile gizlemişlerdir. Hamaneî için yaptıkları propagandaları sadece söylemde bırakmayarak bazen de şiddet içerikli eylemlere dökmüşlerdir. Örneğin Hamaneî ile dini liderlik yarışında rakip durumunda olan Ayetullah Muntaziri'nin 1997 yılında Hamaneî destekçisi olan meddâhların kışkırtmaları neticesinde evinin yağmalanarak talan edildiği bilinmektedir. Özellikle gönüllü milis teşkilatı olan Besic yapılanması meddâhların direktifleri ile hareket ettikleri ifade edilmektedir. Son olarak 2016 yılında Suudi Arabistan Devletinin, aralarında Şîi din adamı Şeyh El- Nimr'in de bulunduğu 47 kişiyi idam etme kararına tepki olarak Suudi Arabistan'ın Tahran'da bulunun büyükelçilik binasını ateşe verme eylemi ve beraberinde yapılan protestoları organize etme faaliyetlerini Hasan Kordmihen adlı meddâhın düzenlediği tespit edilmiştir. İşin ilginç olan kısmı ise meddâh Kordmihen'in protestolar sırasında Suriye'de Esed saflarında savaşan Şîi milislere eğitim vermekte olduğu, protestocu gençleri ise mesaj yoluyla yönlendirmesidir. Özellikle gençleri bu tarz eylemlere yönlendirmede büyük bir güç olan meddâhlar, sokakları protestolar ile kontrol edebilme gücüne de sahiptirler.³⁶

Yakın tarihte meydana gelene Suriye savaşında meddâhların etkin rol aldıkları da bilinmektedir. Özellikle İranlı meddâhların Suriye'de bulunmalarının temel sebeplerinden ilki Hz. Zeyneb'e ait olduğuna inanılan türbenin muhafazasını sağlamaktır. Bu konuda türbeyi müdafaa etmek için "Müdafîin-i Harem (Harem Türbe Muhafızları)" adında bir grup kurulmuştur. Suriye'de bulunmalarının İkinci sebebi ise din savaşıdır, meddâhların düşüncesine göre Suriye'de bulunmak çok kritik bir husustur zira İran ve Amerika savaşının küçük bir versiyonu Suriye'de yapılmaktadır, bundan dolayı orada bir din savaşının verildiği düşünülmektedir. Meddâhların

³⁴ Yılmaz, "İmam Hüseyin'in Yaşlıları", 323.

³⁵ Dalkılıç. "Sembolik Anlatımın Siyasal Bir Araç Olarak İşlevselleşmesi ve Bâtınî Mezheplerde Gizli Dil", 131-132.

³⁶ Yılmaz, "İmam Hüseyin'in Yaşlıları", 323.

düşüncesine göre Suriye’de bulunmalarının diğer bir sebebi ise Suriye’de yapılan savunma savaşının aynı zamanda İran’ın vatan savunması olarak görülmesidir. Bugün Suriye’de savunma yapılmadığı takdirde bu savaşın zaman içerisinde İran’a kadar yayılacağını düşünmektedirler, bundan dolayı bunu önlemek amacıyla Suriye’de meddâhların propaganda yapma zorunluluğunu görmektedirler. Yapılan bu propagandayı da Ayetullah Hamaneî’in şu sözüne dayandırmaktadırlar “Eğer Suriye’ye gidip savaşmazsanız düşmanla Kirmanşah veya Hamedan’da karşılaşacaksınız.”³⁷

Suriye’de savaşmak amacıyla gönüllü asker bulma işi de meddâhlar aracılığıyla yapılmaktadır. Gönüllü olarak savaşmaya giden kişilerin neredeyse tamamının mâtem merasimlerine katılan kişiler olduğunu ifade eden meddâhlar, kendilerinin bu kişilerin kararları üzerinde müthiş bir etkiye sahip olduklarını, öyle ki onları savaşa dahi gönderebilecek güçte olduklarını ifade etmektedirler. Suriye savaşına askerlere motivasyon vermek amacıyla katılan Meysem Motei, Seyyid Rıza Nerimani, Ahmet Vaizi ve Said Haddadiyan gibi meddâhlar olmakla birlikte birebir savaşmak için katılan meddâhlar da bulunmaktadır. Bunlara örnek olarak Hamit Alimi, Musa Rezai, Hasan Hüseyinhani, Hamid Bafende gibi isimler verilebilir. Bunlar arasında Hamid Bafende adlı meddâh Suriye savaşında hayatını kaybetmiştir.³⁸

Meddâhların siyasi olarak güçlenmelerinin yanında askeri anlamda da güçlenmelerini sağlayan ve birçok noktada onları destekleyen bir yapının olduğu aşikârdır. Besic adı verilen gönüllü milis teşkilatları genelde meddâhların yetiştiği yerler olan hüseyniyyelerin yanında inşa edilen yapılardır. Askeri, eğitim, sağlık gibi birçok alanda etkin olan Besic’ler özellikle sokak protestolarında ve askeri güçlerin yetersiz olduğu yerlerde olaylara müdahale etmeleri ile tanınmaktadırlar. Bu yapıyı meddâhların askeri gücü olarak adlandırmak yanlış olmayacaktır.³⁹

Meddâhların son derece etkili bir propaganda aracı olduğuna kanaat getiren dini ve siyasi yönetim bunların yaşam koşullarını iyileştirmek ve her açıdan konforlu hale

³⁷ Adem Yılmaz, *Meddâhlar / İran’ın Suriye’deki Propaganda Ordusu* (Ketebe Yayınevi, 2023), 110-114.

³⁸ Yılmaz, *Meddâhlar / İran’ın Suriye’deki Propaganda Ordusu*, 155-168.

³⁹ Alimoğlu Sürmeli, “İslam Mezhepleri Arasındaki Siyasi-İtikadi Görüş Farklılıklarının Sanat ve Edebiyata Yansımaları”, 202.

getirmek amacıyla birtakım adımlar atmaktan da geri durmamışlardır. Başta sağlık sorunları olmak üzere özlük haklarını çözmek amacıyla ilk olarak Ayetullah Humeynî'nin emriyle Dabal b. Ali Al-Khuzai Vakfı kurulmuştur.⁴⁰ Ehl-i beyt için yazdığı şiirler ile tanınan Dabal b. Ali Al-Khuzai özellikle seçilen bir isimdir. İlmi ve kültürel amaçla kurulduğu ifade edilen bu vakıf, doğrudan İslami Propaganda Teşkilatına bağlıdır. Bunun dışında 2008 yılında Besic örgütü desteği ile kurulun “Besic Meddâhlar Teşkilatı” ve “Dini Meddâhlar ve Şairler Sendikası”, bunların dışında 2009 yılında açılan “Ehl-i Beyt Meddâhları Evi” de önemli vakıflarındandır. Bu yapılar yeni meddâhlar yetiştirdikleri gibi meddâhların birçok haklarını da koruyarak meddâhlığı toplumda cazip bir meslek haline getirmektedirler. İran Dini Örgütler Genel Müdürü olan Mecîd Babahanî, 2021 yılında yaptığı açıklamada ülkelerinde 80 binden fazla meddâhın bulunduğu, bu meddâhlar içerisinde 32 bin kişinin bu tarz sendika veya vakıflara kayıtlı olduğunu belirtmiştir. Devlet destekli olan bu yapılar, maddi anlamda da ihya edilmektedirler. Örneğin Dabal b. Ali Al-Khuzai vakfına İran Devlet meclisinin 2021 yılına ait bütçesinden meddâhlara özel olarak sosyal sigorta yardımı adıyla 18 milyar tümen ödeme kararı alınmıştır. Bu miktar o günkü şartlarda hesaplandığında yaklaşık olarak 415 bin Euro etmektedir.⁴¹

3.3. Meddâhlık Makamının Sosyal Etkisi

Meddâhlar yetiştikleri toplumların birer ürünü olarak kendilerini kanıtlamış kimselerdir. Toplum tarafından ortaya çıkarılan bu kişilerin neş’et ettikleri toplumu birçok açıdan etkiledikleri de kaçınılmaz bir gerçektir. Toplumun beşerî ilişkilerinden dini görüşlerine, mezhebi tutumlarından siyasi iradelerine kadar etki edebilme gücüne sahip olan meddâhların, sosyal anlamda da son derece etkili aktörler oldukları aşîkârdır. Hal böyleyken meddâhların sosyal etki boyutlarını incelememek konumuzu eksik bırakacaktır.

İran’ın ruhani lideri ve devrim rehberi konumundan olan Ayetullah Humeynî için meddâhlar ve onların öncülük ettiği yas merasimlerinin son derece önemli bir

⁴⁰ Gözcü- Özarslan, “İran Türklerinin Mersiye Geleneğinde Zencan Ekolü Meddâh Mektepleri”, 311.

⁴¹ Farsnews.ir, “1400 yılında Meddahların sigortası için 18 milyar tümenlik bütçe” (Erişim 27 Eylül 2024).

konu olduğu bilinmektedir. Humeynî'nin meddâhları merasimler vasıtası ile toplumun göz bebeği konumuna taşıdığını görmekteyiz. Bunu ne şekilde yaptığını kendi konuşmalarından okumak daha doğru olacaktır.

Yas merasimlerinin ısrarla devam edilmesi gereken bir ritüel olduğu, meddâhların da bu merasimler için özenle hazırlanarak toplumu Kerbelâ şuuru ile şuurlandırıp Hz. Hüseyin için ağlatmaya çalışmasını ısrarla istemektedir.⁴² Bu merasimler için meddâhlar öncülüğünde yürüyüşlerin yapılması gerektiğini, işte bu sayede Şîa mezhebinin ayakta kalabileceğini vurgulamaktadır.⁴³

Yapılan bu merasimlerin son derece kıymetli olduğunu belirten Humeynî, diğerk devletlerin bu şekilde maddi bir beklenti içinde olmadan milyonlarca insanı bir araya getirebilmek için var güçlerini kullanmaları gerektiğini ısrarla belirterek bu gücün muhakkak canlı tutularak nesilden nesile aktarılmasının gerekliliğini ifade etmektedir.⁴⁴ Uluslararası bir güç olarak gördüğü merasimleri, İran'dan Endonezya'ya kadar uzanarak Hz. Hüseyin'in bereketi ile bereketlendirdiğini vurgulamaya devam etmektedir.⁴⁵

Mersiye okunması, yas tutulması ve mâtem gösterilerinin yapılmasını eleştiren kişileri ise sert bir şekilde eleştiren Humeynî, bunların cahil kimseler olduğunu ve bu yapılan merasimlerin bir millet olma şuurunu topluma aşladığını ifade etmektedir. "Her gün Âşûrâ, her yer Kerbelâ" sloganı ile yola çıkan İslam Devriminde, yas merasimleri ve okunan mersiyelerin maneviyatının kendilerini başarıya taşıdığını düşünen Humeynî, bunları istemeyen kişilerin Kerbelâ felsefesini anlayamamış kişiler olduğunu söylemektedir.⁴⁶

Devrim ile elde edilen başarının ancak yapılacak olan mâtem merasimleri ve bu merasimler sırasında meddâhlar tarafından okunan mersiyeler ile korunabileceğini ısrarla ifade eden Humeynî, bunlara sahip çıkmayan gençlerin şuursuz olduklarını, camiilerde yada mescitlerde hutbeleri, vaazları veya sohbetleri dinleyen ancak

⁴² Hameneî, *Âşurâ Felsefesi 72 Konuşma*, 77.

⁴³ Hameneî, *Âşurâ Felsefesi 72 Konuşma*, 73.

⁴⁴ Hameneî, *Âşurâ Felsefesi 72 Konuşma*, 70.

⁴⁵ Hameneî, *Âşurâ Felsefesi 72 Konuşma*, 66.

⁴⁶ Hameneî, *Âşurâ Felsefesi 72 Konuşma*, 11.

ardından okunan mersiyeler eşliğinde yapılan yas merasimlerinden kaçınan bu gençlerin, minberler ve kürsülerin yas merasimlerinde anlatılan, bu uğurda can vermiş şehitler vesilesiyle elde edildiğini bilmemektedirler.⁴⁷

Organize edilen merasimleri katılmayarak bir köşede ibadetleri ile meşgul olan bir Müslümanın, yeterli seviyede bir Müslüman olmadığını düşünen Humeynî, bu şekilde davranış sergileyenlerin Hz. Hüseyin ve Kerbelâ davasına zerrece faydasının olmayacağını, fiiliyata dökülmeyen söylemlerin etkinliğini kaybedeceğini ve canlı kalmayan davalarında bir gün sönüp gideceğini önemle vurgulamaktadır.⁴⁸ Bundan dolayı, minberde konuşan her hatibin konuşmasından sonra Kerbelâ'yı anlatması birkaç satır bile olsa mersiye okuması, bu şekilde toplumun her yerinde ve her anında mersiyelerin, ağıtların olması ve Kerbelâ ile beraber Hz. Hüseyin ile şehitlerin asla unutulmaması gerektiğini savunmaktadır.⁴⁹

Gördüğümüz üzere mâtem merasimleri, mersiyeler, ağıtlar ve bunların icra edicisi olan meddâhların Humeynî tarafından son derece önem arz etmektedir. İran İslam Devriminden önceki süreçte İran'daki ulema hiyerarşisinde en alt kısımlarda bulunan meddâhlar, dini kaynaklardaki yetersizliklerinden dolayı din adamlarının gerisinde bir konumdaydılar. Belirli zamanlarda tertiplenen merasimlerin az bir kısmında görev alan meddâhların kendilerini ön plana çıkaracakları bir alan bulunmamaktaydı. Din adamları mesleklerini bir meslek olarak yapmaktayken, meddâhlar meddâhlık gösterilerini ek bir iş olarak yapmak durumundaydılar. Devrimden önce vaizlerin çıkacağı meclisi hazırlayan, toplanan insanları kısa bir süreliğine coşturmaya çalışan meddâhlar, bu merasimlerin baş rolünde bulunan kişiler değil sadece bir figüran durumundaydılar.⁵⁰

Özellikle devrime giden süreçte Humeynî'nin kanatları altında güçlenmeye başlayan meddâhlar, zamanla ulema hiyerarşisindeki konumlarını reddederek kendi kendilerini aşarak toplumda etkin olmaya başlamışlardır. Bu süreç içerisinde devrimin başarılı olmasını sağladıkları gibi toplum ile bir gönül bağı kurarak toplum nezdinde

⁴⁷ Hameneî, *Âşurâ Felsefesi 72 Konuşma*, 59.

⁴⁸ Hameneî, *Âşurâ Felsefesi 72 Konuşma*, 65.

⁴⁹ Hameneî, *Âşurâ Felsefesi 72 Konuşma*, 78.

⁵⁰ Sardarinia, "İran Azerbaycan'ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü", 189.

sarsılmaz bir konuma yerleşmişlerdir. Bunu yaparken üstlendikleri toplumsal rolleri çok iyi kullanmayı başaran meddâhlar, sosyal etkilerini o günden bugüne sürdürmeye devam etmektedirler.

Meddâhların bu başarıları elde etmesinde etkili olan uygulamalarına değinmek gerekirse şunlar söylenebilir; okudukları mersiyelerin konularında barındırdığı değerleri muhafaza edip sonraki nesillere meddâhlar aracılığıyla aktarılmaktadır. Muharrem ayında meddâhların öncülüğünde toplum tarafından organize edilen uygulamalar sevap niyeti ile yapılmaktadır, böylelikle ölen kişilerin ruhu için dağıtılan ikramlar toplumda bulunan ihtiyaç sahipleri için sosyal bir destek olmaktadır. Muharrem ayında yapılan ibadet ve uygulamalar toplumun folklorundan, kültüründen, geleneğinden ve göreneklerinden doğmaktadır. Bu da yine meddâhların sosyal anlamda toplumun kültürel aktarımına sağladıkları bir diğer önemli katkıdır. Netice itibariyle toplumun bu uygulamaları yapması ortak değerlerin muhafaza edilmesini sağlamaktadır.⁵¹

Meddâhların okuduğu mersiyeler ve mâtem merasimleri esnasında yapılan bütün uygulamalar yaşadıkları toplumun sosyolojik değerlerini gösterme araçlarıdır. Bu mersiyeleri dinleyip merasimlerin icralarını izleyerek toplumdaki yaşayan halk dini ile ilahi dinin arasındaki farklılık ve tezatları görebilmek mümkündür. Zira halk dini toplum tarafından türetilmiş, ilahi din ise kaynağını aşkın bir varlık olan Allah'tan almıştır.⁵²

Toplumun her kesimini bir araya getirebilme özelliği taşıyan mâtem merasimlerinin bu özelliği ile uzun süreler boyunca yaşayabilme gücüne sahip olduğunu söyleyebiliriz. Meddâhların mâtem merasimlerine katılan bir kısım kimselerin günlük çalışmalarından veya farklı sebeplerden dolayı ailesine karşı olan görevlerini, toplumsal sorumluluklarını, günlük ibadetleri olan namazlarını ve diğer ibadetlerini vaktinde yapmadıkları görülmektedir. Ancak bahsi geçen kişilerin özellikle Muharrem ayında yapılan mâtem merasimlerine katıldıkları ve kendilerine verilmiş olan görevleri büyük bir aşk ile yerine getirdikleri görülmektedir. Bunun

⁵¹ Bayatlı, “Irak Türkmenleri Arasında Muharrem Ayı Ritielleri”, 77.

⁵² Bayatlı, “Irak Türkmenleri Arasında Muharrem Ayı Ritielleri”, 77.

temel sebebi ise kutsal kabul edilen uygulamaların toplumun tamamına yayılarak yapılmasından dolayı toplumun her ferdinin, toplumdan ayrı düşmemek adına istekle yapmasıdır diyebiliriz.⁵³

Toplum içerisinde her fert ve grup sosyal ilişkilerinde gel gitler, çelişkiler ve sorunlarla karşılaşabilmektedir. Ancak bu tarz toplumsal merasimler ve ritüeller, bu sorunları çözmek, gel gitleri gidermek için ilaç etkisinde oldukları gibi toplumu bir araya getirme noktasında da katalizör fonksiyonuna sahiptir. Topluma ait olma duygusunu elde eden kişiler sosyal anlamda da daha verimli bir durumu gelebilmektedir. Neticede toplum ile ortak duyguları paylaşabilmek ruhsal anlamda en büyük tedavilerden biridir diyebiliriz.

Meddâhlar okudukları mersiyeler ve kurdukları mâtem meclisleri ile toplum fertleri arasında kaynaşma ve hemhal olma aracılığı görevini de üstlenmektedirler. Bunun ile ilgili örneği, merasimlerde okunan bir mersiye ile vermek konuya daha iyi açıklık getirecektir;

Kerbelâ'da bambaşka hasret dolu ibret var

Mü'minlerin kalbінде sönmeyen hararet var

*Meclis azada izzet, meazzet muhabbet var*⁵⁴

Şîa toplumunun kültürel yapısını ve diğer birtakım özelliklerini barındıran mersiye ve mersiyelerin icra edildiği organizasyonları ile sosyolojik açıdan bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Bu toplumun karakterini, kültürel yapısını ve birçok değerini içerisinde barındıran mâtem mersiye metinleri, icra edildikçe bu değerlerin nesiller boyu aktarımının yapılmasını da sağlamaktadır.

Toplum ve onu meydana getiren bireylerin ruhsal ve düşüncesele yapıları üzerinde etkili olduğunu bildiğimiz dini uygulamaların sosyal merasimler vasıtası ile güçlendiği ve bireyler arasında uyum havası sağladığı muhakkaktır. Bu minvalde Muharrem ayı mâtem merasimleri başta olmak üzere, meddâhların öncü olduğu bütün

⁵³ Bayatlı, “İrak Türkmenleri Arasında Muharrem Ayı Ritüelleri”, 78.

⁵⁴ Akram Baqer İbrahim, *İrak Türkmen Mersiyelerinin Halk Bilimi Açısından İncelenmesi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2019), 202.

merasimlerin inanç ile bağlantılı olduğunu biliyoruz. Böylece bir fikir ve inanç düzleminde toplumun her ferdini buluşturmak kolaylıkla sağlanabilmektedir.⁵⁵

Meddâhların sosyal anlamda etki ettikleri bir diğer husus ise organize ettikleri mâtem merasimlerinin insanların dini duygu dünyalarını dünden çıkararak bugüne taşımalarıdır. Çünkü geçmiş tarihte gerçekleşen bu olayların anlatımlar yoluyla bugüne taşınması, sözgelimi İmamların çektiği acıları hissedebilmeleri, savaşın zorluklarını tahayyül edebilmeleri ve inançlarının tarih boyunca ne denli zor evrelerden geçerek bugünlere gelebildiğini hissedebilmeleri açısından muazzam bir etki göstermektedir. Tarihin tozlu raflarında bulunun bu bilgilerin etkisiz halde olma durumunu ortadan kaldırarak, toplumun hafızasına sunma görevini üstlenen meddâhların, toplum nezdinde itibarlarının artmasında etki eden bir diğer hususta bu olsa gerek. Merasimler esnasında bu bilgilerin anlatımı ve somut anlamda yapılan ritüellerin bir araya gelmesi ile hissedilen bir tarih bilgisi öğretilmiş olmaktadır.⁵⁶

Şîa mezhebinde bulunan ulema hiyerarşisinde en üst konumlarda bulunan din adamlarının toplum içerisinde meddâhların gerisinde bir konuma yerleşmeleri bazı sebepler ile ilişkili olarak meydana gelmiştir. Özellikle İran’da gerçekleşmiş olan 1905-1907 yılları arasındaki meşrutiyet olayları ile beraber meddâhların yükselişe geçerek devrim ile beraber bunu taçlandırmaları din adamlarının günden güne biraz daha geri planda kalmalarına sebep olmuştur. Meddâhların din adamlarından daha etkili aktörler haline gelmesini sağlayan sebeplerin neler olduğunu anlayabilmek için toplumsal yansımalarının neler olduğuna bakmak gerekir.

Devrim sonrasındaki süreçte özellikle Irak-İran savaşı ile beraber cephelerde bulunmayı ve oralarda hizmet etmeyi bir onur olarak kabul eden meddâhlar, savaştan sonra tekrardan sosyal hayata karışarak yaşamlarını idama etmeye devam ettiler. Savaşa gitmeden önce malını, parasını, eşini ve hayata dair her şeylerini bırakarak toplumdan ayrılan bu meddâhların, katıldıkları savaşlar ile manevi hazzı yaşamaları ve bu savaşlar yolu ile Kerbelâ’ya ve Hz. Hüseyin’e olan vefa borçlarını ödediklerini

⁵⁵ Erkan Beder, *Iğdır İlinde Muharrem Ayı Törenleri* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 34.

⁵⁶ Mahmoud M. Ayoub, *Redemptive Suffering In Islam: A Study Of The Devotional Aspects Of Ashura In Twelver Shi'ism* (Walter De Gruyter, 2011), 147.

düşündükleri için savaştan döndükten sonra yaşadıkları hazları topluma taşımak adına çalışmalar yapmaya başladılar. Toplum içerisinde oryantasyon sorunu yaşayan meddâhlar, geçimlerini sağlama noktasında da sorunlar yaşamaya başladıktan sonra bir şeyler yapmaları gerektiğini düşünmeye başladılar. Lokal anlamda bazı meclisler kurarak savaşta elde ettikleri manevi hazları savaşa katılmayan insanlara ve özellikle gençlere aktarmaya çalışsalar da yeterli seviyede etkili olamadıklarını düşünerek daha verimli hale gelmek adına organize olmuş yapılar meydana getirmeleri gerektiğine karar verdiler.⁵⁷

Organize olabilmek adına hey'etler kurmaya karar veren meddâhlar, bu hey'etler vasıtası ile daha büyük işler başarabilecekleri gibi daha iyi geçinebileceklerinin de farkındaydılar. Meddâh olmak için belirli bir ilmi birikime ihtiyaç duymadıkları için sadece iyi bir ses ve toplumu iyi okuyabilme yeteneğine sahip olmaları yeterliydi. Halkın toplandığı meclislerde önceki dönemlerde sadece çok kısa süreli gösteriler yapan meddâhlar, bu yeni oluşumlar ile beraber vaizlerin ve din adamlarının önüne geçerek merasimlerin en etkili aktörleri durumuna gelmişlerdi. Zaman içerisinde vaizler ile merasimleri paylaşmayı bırakarak neredeyse merasimlerin tamamında sahnede olma imtiyazına da sahip olmaya başlamışlardı. Daha önceki Geleneksel şekilde organize olan hey'etlerin yılın belirli tarihlerinde merasimler tertiplemesi ve bunları sınırlı tutmasının aksine yeni tarz hey'etler yılın her gününde merasimler düzenleyebildikleri gibi Şîa mezhebinin önemli günler takviminde bulunmayan, Hz. Rukiyye'nin vefatı gibi yeni yeni özel günler meydana getirerek halk ile daha fazla bir araya gelebilmişlerdi. Geleneksel hey'etler merasimlerini icra etmek için camii, mescit ve hüseyniyyeleri tercih ederken, yeni tarz hey'etler ise otoparklar, bodrum katları, pazar yerleri ve daha birçok farklı yerlerde merasimlerini icra etmişlerdir.⁵⁸

Meddâhların hey'etler vasıtası ile neredeyse yılın her günü ve yurdun her yerinde halk ile beraber olmaları, özellikle düşük ve orta gelirli kişiler ile genç nüfus

⁵⁷ David Thurfjell, "The Hey'ati Movement: Charismatic Preachers, Politics And Youth Culture" (Brill Academic Publishers, 2021), 310.

⁵⁸ Kaynamazoğlu, "Matemin Gölgesinde Sivil Bir Fenomen: İran'da Dinî Heyetler", 72.

üzerinde vaizler ve din adamlarından daha fazla etkili olmalarını sağladı.⁵⁹ Özellikle ruhani din adamlarının yapılan devrim ile beraber siyasi gücün simgesi haline gelmeleri ve toplumdan zamanla uzaklaşmaları meddâhlar lehine toplumsal bir dönüşümün olmasına sebep oldu. İktidarı temsil eden din adamları grubu olan ruhanilerin zamanla halktan uzaklaşmaları, halk ile aynı mahallelerde oturmamaları, toplum ile aynı tabakada bulunmamaları yabancılaşmayı da beraberinde getirmeye başladı.⁶⁰

Devrim ile beraber devletin merkezine yerleşen din, beraberinde din adamlarını da merkezi bir konuma taşıdı. Karar alma konumlarında bulunun din adamlarının aldığı yanlış kararlar kendilerine ve toplumdaki konumlarına zarar vermeye başladığı gibi toplum ile aralarına mesafe girmesine de sebep oldu. Özellikle gençler için hassas bir konu olan ekonomik durum ve adaletli karar mekanizması sorun teşkil edince halk arasında siyasi dindarlık durumunda olan resmi dindarlığa ve din adamlarına karşı bir tepki oluşmaya başladı. Yargılama alanında yetkili bir konumda olan bir din adamının yanlış bir kararından sonra vaaz kürsülerinde verdiği nasihatlerin etkililik durumları sorgulanmaya başlandı. Ancak herhangi bir resmi unvanı olmayan meddâhların sevecen tavırları, şiir ve müzikler ile halkı rahatlatan gösterileri, halk ile olan yakın ilişkileri onları halkın gözünde daha cazip bir hale getirdi.⁶¹

Meddâhların halk nezdinde vaizler ve din adamlarından daha etkili bir konuma yükselmelerine sağlayan bir diğer önemli husus ise Humeynî ile beraber Hamaneî'in meddâhlara verdiği önemdir. Savaş ile beraber meydana gelen kederli havanın meddâhların gösterileri ile müzikal anlamda coşkulu bir şekilde dağıtılması özellikle gençlerin ilgisini çekerek toplumun vazgeçilmez bir parçası haline geldi. Din adamları tarafından sıklıkla eleştirilen meddâhların bunu pek önemsemediği görülmektedir. Okudukları şiirlerin içeriği, batıl ve hurafe dolu bilgiler vermeleri ve ilmi anlamda yetersiz seviyelerde olmalarından dolayı eleştirilerin odağında olmaya devam etmektedirler. Siyasi olaylar ile sahnelerde mesajlar vermeye devam eden meddâhlar,

⁵⁹ Yılmaz, "İmam Hüseyin'in Yaşlıları", 325.

⁶⁰ Kaynamazoğlu, "Matemin Gölgesinde Sivil Bir Fenomen: İran'da Dinî Heyetler", 72.

⁶¹ Yılmaz, "İmam Hüseyin'in Yaşlıları", 326.

Muharrem ve Safer ayında kurulan meclislerin etkili aktörleri olarak günden güne popülerliklerini arttırmaya devam etmektedirler.⁶²

Birçok sebep ile din adamlarından daha popüler bir hale gelen meddâhların, bağlı olduğu geleneksel hey'etlerden ayrılarak yeni tarz hey'etler ile yoluna devam etmeleri, hey'etlerin ruhuna zarar verdiği gerekçesi ile eleştirilmektedir. Özellikle son yıllarda yapılan merasimlerde geleneksel hey'etlerin belirlediği şekilde merasimler düzenlemeyerek tahrîfata sebep olan yeni tarz hey'etler, ayrıca mezhebe de zarar vermek ile suçlanmaktadır. Tek tip olarak belirlenen mâtem merasim tiplmesi böylece meddâhlar eliyle değişime uğramaktan da kurtulamamış görünmektedir.⁶³

Meddâhların toplumsal anlamda ne denli etkili olduklarını gösterebilmek adına bir örnek ile devam edebiliriz. Meddâhlar ile tanışmadan önceki hayatında adeta çökmüş durumda olan Hüseyin adındaki kişinin, merasimlerine katıldığı bir meddâhın hayatında muazzam etkiler yarattığını ve bu sayede eski yıpranmış hayatından kurtularak daha mutlu bir hayat sürdürdüğünü ifade etmektedir. Meddâh ile tanıştıktan sonra Hz. Hüseyin'in yolunu benimseyerek onun aşkından dolayı kendisine "Kelb-i Hüseyin (Hüseyin'in köpeği)" isimlendirmesini uygun gören bu kişi, meddâh sayesinde bu değişimi yaşadığını vurgulamaktadır. Uyuşturucu bağımlısı olan, ardından spor salonlarına giderek günlerini geçirmeye çalışan bu kişi, hayatından lezzet alamadığını, daha sonra gittiği bir merasimdeki meddâhın adeta "kalbinde bir ateş yaktığını" ifade ederek hayatına ne şekilde etki ettiğini de kendi tabiri ile ifade etmektedir. Kum şehrinde yaşayan Kelb-i Hüseyin'in yirmi dört yaşındayken katıldığı bu mâtem meclislerine yaklaşık on yıldır aktif bir şekilde devam ettiğini belirtmektedir. Bir yaşında çocuğu olan Kelb-i Hüseyin'in onu da bu yolda yetiştirmek için evinde meddâhların gösterilerini izleterek büyüttüğünü gururla anlatmaktadır. Kendisinin hayatını değiştiren ve Kelb-i Hüseyin ismini almasını sağlayan meddâhın vefat ettiğini, ancak yine de her hafta kendisini ziyaret etmeye devam ettiğini belirten Kelb-i Hüseyin, bu meddâh için devamlı hayır duası ederek bunların sayılarının toplumda artmasını temenni ettiğini söylemektedir.⁶⁴

⁶² Yılmaz, "İmam Hüseyin'in Yaşlıları", 326.

⁶³ Kaynamazoğlu, "Matemin Gölgesinde Sivil Bir Fenomen: İran'da Dinî Heyetler", 72.

⁶⁴ Thurfjell, "The Hey'ati Movement", 324.

Meddâhlar vasıtası ile bu denli güçlenen hey'etlerin neşet ettikleri toplumu ve siyasi iradeyi dahi endişelendirmeye başladığını ifade edebiliriz. Hey'etlerin toplum nezdinde güçlerinin artması ile her daim tehlikeye elverişle bir noktada oldukları yadsınamaz bir gerçektir. Meddâhlarında bu sebepten dolayı inanılmaz boyutta etkilere sahip oldukları da gözden kaçırılmaması gereken bir ayrıntıdır. Zira İran, Irak, Lübnan, Hint alt kıtası gibi dünyanın muhtelif yerlerinde Şîa mezhebine mensup kişilerce düzenlenen mâtem merasimlerinin düzenleyicisi olan hey'etler ve bu merasimlerin baş rolünde bulunan meddâhların kontrol altında tutulması zaruri bir ihtiyaçtır. Bu merasimlerin taşıdıkları mana bakımından Kerbelâ vakasının devrimci yönünü ele alarak değerlendirildiğinde, siyasi anlamda cesaret vererek kitleleri harekete geçirebilme gücünü de kendisinde barındırmaktadır.⁶⁵

Özellikle İran coğrafyasında yoğun katılımların yaşandığı mâtem merasimlerinin organize edicisi olan hey'etlerin hükümet tarafından devamlı olarak kontrol altında tutulması siyasi ve dini yönetim açısından büyük bir önem arz etmektedir. Dindar bir muhalefet oluşturma noktasında potansiyel bir güce sahip olduklarından dolayı İran İslam Cumhuriyeti bu anlamda birtakım adımlar atarak 2001 yılında “Sazman-ı Tebliğat-ı İslami (İslam Tebliğat Teşkilatı)” ye bağlı olan “Şûra-yı Hey'etha-yı Mezhebi” adında bir kuruluş oluşturmuşlardır. Ülkede bulunan hey'etleri resmi olarak bu kuruma bağlayan yönetim, yapacakları faaliyetleri bu kuruma bildirme talebinde bulunmuştur. Bu şûra vesilesi ile ülkede bulunan bütün hey'etlerin bir çatı altında toplanmasını hedefleyen yönetim, bunların yapacakları faaliyetleri kontrol altında tutarak tehlike uyandıracak uygulamalarının önüne geçmeyi hedeflemektedir. Aynı zamanda hey'etlerin yapacakları merasimlerde dini ve kültürel tahrîfatlarını önceden tespit ederek bununda önlenmesini amaçlamaktadırlar.⁶⁶

Meddâhların toplumda etkili oldukları hususları ifade ettikten sonra yine baş rolde bulundukları en etkili sosyal merasime değinmeden konuyu sonlandırmamız doğru olmayacaktır. Önceki başlıklarda önemini ve Şîa mezhebindeki yerini anlatmaya çalıştığımız Erbaîn yürüyüşünün, meddâhlar açısından hünelerini sergiledikleri en önemli sosyal merasimlerden biri olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

⁶⁵ Kaynamazoğlu, “Matemin Gölgesinde Sivil Bir Fenomen: İran’da Dinî Heyetler”, 73.

⁶⁶ Kaynamazoğlu, “Matemin Gölgesinde Sivil Bir Fenomen: İran’da Dinî Heyetler”, 73.

Safer ayının yirminci gününe denk gelen Erbaîn ‘in siyasi ve sosyal açıdan son derece kritik bir konu olduğunu belirtmek gerekir. Necef ile Kerbelâ arasında uzun bir mesafeyi içinde barındıran bu yürüyüş sadece bir ibadet olmaktan ziyade siyasi, sosyal, kültürel ve dini olmak üzere birçok anlam taşımaktadır. Şîa mezhebinin en büyük merasimi olarak adlandırabileceğimiz Erbaîn yürüyüşünün 2015 yılında Irak’lı resmi kanalların ifadesi ile 26 milyon katılımcıya ev sahipliği yaptığı açıklanmıştır. Sadece Şîilerin değil aynı zamanda Sünnî, Hristiyan, Yezidi gibi farklı inanç ve düşüncelere sahip kişilerinde katıldığı bu organizasyonun Batı medeniyeti karşısında kucaklayıcı ve çok kültürlü yapısı ile İslamî bir model olarak kabul edilebileceği ısrarla vurgulanmaktadır. Dinler, düşünceler ve mezhepler üstü bir kimliğe sahip olduğu düşünülen bu faaliyetin, meddâhların etkili olduğu organizasyonlardan biri olduğunu tekrardan belirtmek gerekir.⁶⁷

Büveyhîler Devleti ile beraber zihni ve duygusal durumdan çıkarılarak sosyal anlamda topluma kazandırılmaya başlanan mâtem merasimleri, Şîilerce acı çekme ve bu acı ile beraber Hz. Hüseyin’in intikamını alma ahdinin tazelendiği merasimler olması noktasında Sünnîlerden ayrı düşülen en bariz konudur.⁶⁸ Yıllar boyunca evrilerek bugünkü şeklini alan mâtem merasimleri, günümüzde ise meddâhların ellerinde şekillenmeye devam etmektedir. Meddâhların ve mâtem merasimlerinin topluma veya toplumlara etki etmeleri de bu süreçte hızla devam edecektir. Zira toplumdan neş’et etmiş ritüellerin toplum ile yaşamaya devam etmesi zaruridir, meddâhların etki edici konumları ise sadece toplumun istediği şekilde olacağı da acı bir gerçektir.

3.4. Yeni Nesil Popüler Meddâhlık Tarzı

Dünyada değişime ve dönüşüme uğramayan hiçbir şey olmadığına göre meddâhlık makamının da çağın ve günün gereksinimlerine göre değişim ve dönüşüme uğradığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Konumuzun buraya kadar ki kısmında genel anlamda geleneksel meddâhlık tarzından bahsetmeye çalıştık. Bu başlığımızda ise yeni

⁶⁷ Demir, “Modern Dönem Şîî Düşüncesinde Bir Kimlik İnşası Olarak Erbaîn Yürüyüşü”, 176.

⁶⁸ Selim Özarlan, “Kerbelâ Olayının Şîî İnançlar Üzerine Etkisi”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36/36 (2016), 61.

nesil popüler meddâhlık tarzını ele alarak güncel anlamda meddâhlığın nasıl icra edildiğini anlatmaya çalışacağız. Temelde dini bir yapı olan, ancak siyasi ve sosyal yapısı itibariyle de bağımsız bir yapı olmayan meddâhlığın bütün bu etkenler arasında nasıl bir değişime uğradığını örnekler ile açıklayacağız.

Meddâhlık makamının güncellenerek popüler tarza dönüşmesine sebep olan bazı nedenlerini detaylandırarak konuya başlamamız daha doğru olacaktır. Bunlar arasında sayabileceğimiz nedenlerden en önemlisi, meddâhların bağlı oldukları hey'etler vasıtası ile merasimlerde içerik olarak değişime gitmesidir. Özellikle savaşın ağır yönü ile ezilen halkın moral ve motivasyonlarını yükseltmek amacıyla bazı yeniliklere ihtiyaç duyulmuştur. Toplumun talepleri doğrultusunda Sadık Ahengeran ve Kuveyti Pur gibi ünlü meddâhların merasimlerinde okudukları mersiyelele beraber müzikler kullanmaya başladıklarını görmekteyiz. Ortaya çıkan bu ilk örnekler toplum tarafından olumlu dönütler ile taltif edilmiştir.⁶⁹

Meddâhlar 1990 yılı itibari ile Batı-Avrupa müziğinden esinlenen melodiler kullanarak merasimlerde toplanan halkı coşturmaya çalışmışlardır. Bu şekilde Batı-Avrupa tarzı müzikleri uyarlayarak merasimler icra etmeye başlayanların öncüsü olarak Mansur Arzi ve Nariman Panahi gösterilebilir. Bunlar arasında öne çıkan isim olan Panahi, merasimlerde okunan şiirleri pek önemsemeyerek daha çok melodiler ve Batı tekno müziği ile meclisi canlı tutmaya çalışmıştır. Bazı zamanlarda ise birkaç satırlık şiir ile beraber göğüs döverek saatlerce mâtem merasimi icra ettiği de olmuştur.⁷⁰

Batı tarzı müzikler ile merasimleri icra etme uygulamasını Arzi ve Panahi'den biraz daha ileriye taşımaya çalışan bir diğer isim ise ünlü meddâh Mahmud Kerimi'dir. Panahi'den farklı olarak merasimlerde göğüs dövme sürelerini uzatan Kerimi, kendi deyimi olan "Sebk-i Şûr (Tutku Tarzı)" tarzını geliştirerek meclislerini daha coşkulu bir hale getirmeye çalışmıştır. Bu tarz ile merasim yapıldığı sırada vurgulu müzikler çalar, ritim çok coşkuludur ve devamlı olarak "Hüseyn" kelimesi tekrarlanır. Gümleyen hoparlörler ile meclis alanı yoğun bir enerji ile dolar. Karizmatik kişiliği ve

⁶⁹ Bbc.Com, "Tekye'den Disco'ya; İran'daki Yeni Övgü Tarzlarına Bir Bakış" (Erişim 26 Eylül 2024).

⁷⁰Thurfjell, "The Hey'ati Movement", 320.

kendine özgü hareketleri ile Kerimi büyük bir hayran kitlesine sahip olmayı başarmıştır. Bu başarısının arkasında ise kendisi için özel şiirler yazan ve gösterilerini yöneten profesyonel bir ekibin olduğu da gözden kaçırılmamalıdır.⁷¹

Mahmud Kerimi sadece yeni bir meddâhlık tarzı meydana getirmemiştir. Aynı zamanda meddâhlığı çok çeşitliliğe kavuşturarak insanların tercihinine sunmuştur. Bu çeşitler ise sünnet çeşidi ve Kerimi'nin sunmuş olduğu Şûr çeşididir. Sünnet çeşidi daha çok geleneksel olan medrese eğitilmiş kişilerin yönettiği meddâhlık merasimleri iken, Şûr çeşidi ise daha coşkulu, modern ve Avrupalı bir yapıya sahiptir. Bununla beraber Şûr çeşidi gençler için daha cazip ve onlar arasında daha yaygındır. Kerimi sadece gençler arasında etkili değil aynı zamanda yeni nesil meddâhlar içinde bir rol model konumuna sahiptir.⁷²

Popüler meddâhlık tarzı içerisinde Batı tarzı müzikler ile merasimleri yöneten meddâhların, bunları yaparken şiirsel yönü terk etmeleri en dikkat çekici kısımdır. Şiirler ve anlatılar ile bilinen meddâhların daha çok ritim ve melodilere sığınmaları eleştiri konusu olmaya devam etmektedir. Müzik tarihçisi Ali Rıza Miralinghi eski İran meddâhlarının İran şiiri ve İran müziğine hâkim olarak mesleklerini icra ettiklerini ifade etmektedir. Miralinghi, devamında eski meddâhların Şiî repertuarlarının çok sağlam olduğunu, öyle ki Hafız Şirazi, Firdevsi ve Sadi Şirazi gibi yazarlardan binlerce satırlık şiirleri ezberlerinde tutabildiklerini, ancak günümüz meddâhları ise belki de yüz satırlık şiir ezberine bile sahip olmadıklarını belirtmiştir.

Batı müziği özentisinde olan meddâhların yanlış yaptıklarını ifade eden Miralinghi, Batıda bir kilisede pop ya da caz tarzı müzik değil Bach tarzı müziğin çaldığını ama ne yazık ki son yıllarda İran'da camii ya da tekyelerde pop ya da caz türü tekno müziklerin çaldığını üzülmekle ifade etmektedir. İran'da yıllarca süren müzik yasaklarının bu tarz kültür erozyonlarına sebep olabileceğini de belirtmiştir.⁷³

Batı müziğini mâtem merasimlerinde kullanma akımı zamanla farklı şekillere evrilerek yerel anlamda birçok şarkının kopyalanarak merasimlerde okunan şiirlere

⁷¹ Thurfjell, "The Hey'ati Movement", 321.

⁷² Thurfjell, "The Hey'ati Movement", 325.

⁷³ Bbc.com, "Yas Komiteleri; 'Ulusal Güvenlik Meselesi'" (Erişim 26 Eylül 2024).

formatlanmasına sebep olmuştur. Bu konuda dikkat çeken kopyalama örnekleri şunlar olabilir; İran'lı ünlü şarkıcı Abdülhüseyin Mokhtabad'a ait olan "Şhabangahan" adlı şarkı ünlü meddâh Mansur Arzi tarafından taklit edilerek mâtem merasimlerinde kullanılmaya başlandı. Aynı şekilde Ali Rıza Eftekhari ve Abbas Khosdel tarafından seslendirilen "Havaye To" ve "Yara yara" adlı şarkılar birçok ünlü meddâh tarafından taklit edilerek kullanıldı. Bunlar ile beraber Muhammad Rıza Şeceryan'ın "Yad-e Ayam" adlı parçası da mâtem merasimlerine uyarlanarak en çok kullanılan parçalardan birisi olmuştur.⁷⁴

Bu şekilde Batı müziğinin kendi kültürlerini istila etmeye başladığını düşünen bazı araştırmacıların, özellikle yeni nesil arasında bu tarz müziklerin meddâhlar vasıtası ile yaygınlık kazandığının altını çizmektedir. Sosyal alanlardan sanal aleme kadar her yeri işgal eden bu tarz müziklerin, büyük bir tehlike olduğunu ve toplumların dinledikleri müziğin kültürü ile kültürlenmeye başlayacaklarını ifade eden araştırmacılar, nesillerin bu şekilde kültür erozyonuna uğrayacağını ifade etmektedir.⁷⁵

Batı müziğini mâtem merasimlerinde kullanmanın yanlış olduğunu savunanlar olduğu gibi bu tarz müziklerin popüler meddâhlık tarzı ile beraber kadim İran halkının kültürleri kendi bünyesinde eriterek sindirebilme gücünden dolayı bu müziklerin İranlaşarak değişime uğrayacaklarını, böylece uzun vadede Batı tarzı müziklerin kadim İran müziği havzasında çözülerek bu medeniyetin bir parçası olacağını savunmaktadırlar.⁷⁶

Popüler meddâhlık tarzında Batı müziğinden yararlanıldığı gibi bu müziklerden daha iyi verim alabilmek adına yeni nesil çalgı aletleri de kullanılmaktadır. Geleneksel anlamda icra edilen merasimlerde okunan mersiyelerde merasimlerin daha etkili olabilmesi için kamışlar da dahil olmak üzere geleneksel bazı çalgılar kullanılsa da yeni tarz meddâhlık merasimlerinde okunan mersiyelerde modern müzik aletlerinin ve gelişmiş ses olanaklarının kullanımı oldukça yaygın hale gelmiştir. Kullanılan bu aletler yüksek güçlü ses hoparlörleri, amplifikatörler, mixerler ve amfiler gibi modern müzik aletleridir. Bunlarla beraber sahnelerin daha verimli geçebilmesi adına

⁷⁴ Bbc.com, "İran'da Övgü; Geleneksel Müzikten Pop Müziğe Geçiş" (Erişim 26 Eylül 2024).

⁷⁵ Mashreghnews.İr, "Meddâhlıkta İran müziğini unutmak" (Erişim 26 Eylül 2024).

⁷⁶ Bbc.com, "İran'da Meddâhi Gelenegi Değişiyor" (Erişim 26 Eylül 2024).

organizatörler ve sahne arkasında fon müziklerini ve ritimleri ayarlayan uzman kişilerde bulunmaktadır.⁷⁷

Yeni tarz meddâhlık gösterilerinde meddâhların müzikal yönlerinin dışında geleneksel stilden ayrılan başka yönleri de dikkat çekmektedir. Bu farklı yönlerinden en dikkat çeken ise merasimler esnasında toplumu coşturmak adına kullandıkları ifadelerle dikkat etmemeleridir. Geleneksel tarzda yapılan merasimlerde okunan şiirler ve mersiyele özenle seçilmeye çalışılırken yeni tarz popüler meddâhlıkta melodik kaygı ön planda tutulduğu için bu pek önemsenmemektedir. Şîa mezhebi için kahraman kabul edilen kişilerin çizimleri, yüzlerindeki benleri ve kaşlarının dünyevi tasvirleriyle ilgili uygunsuz şiirlerin kullanımı yaygın hale gelmiştir. Örneğin ünlü meddâh Mahmud Kerimi, 1991 yılında Chizer camiinde katıldığı bir merasimde mersiye okurken kullandığı bir melodinin uygunsuz ifadeler içeren bir parçaya ait olması, bu melodileri Hz. Hüseyin'in kız kardeşi Zeyneb'i anlatırken kullanması tepkilere neden olmuştur. Bu şekilde uygunsuz hareketlerde bulunun meddâhların yaptıklarını öğrenen dini lider Hamanei'in 2004 yılında yaptığı açıklamada Hz. Hüseyin'in ilim dolu mâtem meclislerine yakışmayan bu tarz şiirlerin ve söylemlerin şiddetle karşısında olduklarını, bunu yapan kişileri ise kesinlikle kabul etmediklerini ifade etmiştir.⁷⁸

Popüler meddâhlık tarzında dikkat çeken bir diğer taraf ise daha önceki kısımlarda değindiğimiz batıl ve hurafelerin kullanılmasıdır. Özellikle yeni nesil meddâhların bilgi ve birikimlerinin yetersiz olmasından dolayı hurafe türü bilgilerin merasimlerde fazlaca kullanıldığı görülmektedir. Melodik kaygılar ile okunan şiirlerin uyumlu olması adına bazı değişikliklere gidilerek güne uygun bir hale getirildiği incelediğimiz kaynaklarda ifade edilmektedir. Bu şekilde yapılan merasimler din alimleri tarafından sert bir dil ile eleştirilmektedir. Kaynaklara dayanan kitabi bilgilerden ziyade hayali olarak anlık üretilen bilgilerin topluma aktarılması tepki konusu olmaktadır.⁷⁹

⁷⁷ Bbc.com, “İran’da Övgü; Geleneksel Müzikten Pop Müziğe Geçiş”, (Erişim 26 Eylül 2024).

⁷⁸ Bbc.com, “İran’da Övgü; Geleneksel Müzikten Pop Müziğe Geçiş”, (Erişim 26 Eylül 2024).

⁷⁹ Bbc.com, “İran’da Övgü; Geleneksel Müzikten Pop Müziğe Geçiş”, (Erişim 26 Eylül 2024).

Yanlış ve abartılı bilgiler ile beraber din büyükleri için kullanılan ifadelerinde yeni tarz meddâhlık kültüründe değişime uğraması dikkat çekmektedir. Söz gelimi Hz. Ali için geleneksel meddâhlık tarzında “İmam, Hazret” gibi kelimeler kullanılırken, yeni tarz merasimlerde bunlar kullanılmadan Ali ismi yalın bir şekilde kullanılmaktadır. Aynı şekilde Hz. Fatıma için herhangi bir ayırt edici unvan kullanılmadan Fatıma ya da Zehra tabirler kullanılabilir. Bunlara ek olarak kıymetli şahsiyetler olarak kabul edilen Zeyneb, Fatıma ve Hüseyin gibi din büyükleri ile ilgili olarak “onların köpeğiyim, ben bu yolun köpeğiyim, Ali benim ilahımdır” şeklinde kullanılan ifadelerde kabul edilmeyen ifadeler olduğu vurgulanmıştır.⁸⁰

Söylemlerin yanlışlığı eleştirilirken aynı zamanda merasimlerde özellikle yeni tarz meddâhlık ile beraber farklı bir boyuta evrilen, şiddet ve aykırı hareketlerin yapılması ayrıca eleştirilmektedir. Sine dövme, kendini zincirlemek ve kama ile baş yarmak geçmişte İran’daki yas törenlerinin bir parçası olarak kabul edilmekteydi. Baş yarma uygulamalarının yasaklanmasından sonra popüler meddâhlık kültürü ile beraber diğer tür şiddet içerikli hareketlerin yaygınlık kazanmaya başladığı görülmektedir. Merasimler esnasında meddâhların yönlendirmeleri ile birlikte yas tutanların büyük çoğunluğu kendilerine yönelik tuhaf ve şiddet içeren eylemlerde bulunmakta, hatta bazı durumlarda yaralanmalara yol açan, mikrofonlarla başlarına ve yüzlerine vurma hareketleri yapmaktadırlar. Bunlar ile beraber işin boyutunu biraz daha ileriye taşıyan yeni tarz meddâhlar, halkı yönlendirerek merasimin coşkusunun arttığı anlarda kendini kaybetme, soyunma, farklı hareketler yapma, kendine zarar verme, kafa, yüz ve vücutla garip hareketler yapma, bayılma, tezahürat yapma, çılgılık atma, kafaya ve yüze vurma, kafaya ve yüze zincir vurma uygulamalarının yapılmasını sağlamaktadırlar.⁸¹

Müziğin ve yapılan hareketlerin okunan şiirlerin önüne geçtiği bu merasimler toplumda popüler kültür haline gelmiştir. Yeni nesil dindar gençlerin hoşlandığı bu tarz uygulamalar geleneksel çizgiden net bir şekilde ayrılmaktadır. Meddâhın etrafında dans etme, kendine hızlıca vurma, rock veya metal konserindeki katılımcılar gibi

⁸⁰ Bbc.com, “İran’da Övgü; Geleneksel Müzikten Pop Müziğe Geçiş” (Erişim 26 Eylül 2024).

⁸¹ Bbc.com, “İran’da Övgü; Geleneksel Müzikten Pop Müziğe Geçiş” (Erişim 26 Eylül 2024).

hareketler yapma ve dini şahsiyetleri bir sevgili gibi bağırarak çağırma hareketleri popüler tarzın en fazla dikkat çeken ürünüdür denilebilir.⁸²

Yeni tarz merasimlerde yapılan bu hareketler ile beraber katılımcıların holigan tarzı taraftarlık yapması da dikkat çekici bir ayrıntıdır. Adeta futbol taraftarlığı gibi meddâhların taraftarlarının bulunması ve onların hareketleri, söylemleri ve tarzlarına bakılarak takip edilmesi akıl almaz bir seviyeye ulaşmıştır. Özellikle gençlerden oluşan hey'etlerin kendilerine yakın buldukları meddâhı kutsayarak yüceltmelerine de ayrıca dikkat edilmelidir.⁸³

Holiganlık seviyesine ulaşan bu taraftarlığın ne boyutlara ulaştığını bazı örnekler ile açıklayabiliriz. Örneğin sevdikleri ve yücelttikleri meddâha karşı duyulan sevgiden dolayı onun gibi giyinme, onun kasetlerini alma, posterlerini her yere asma ve fotoğraflarını evlerinde bulundurma uygulamaları yaygındır. Aynı şekilde holiganlar, sevdikleri meddâhın bağlı olduğu hey'ete özgü diğer teçhizatları satın alabilecekleri kendi dükkanları ve sosyalleştikleri kendi yerlerinde zaman geçirmeye çalışırlar. Gençler bu vesile ile bağlandıkları hey'etlerin giyim tarzına uymaya çalışırlar. Bundan dolayı hemen her meddâhın bir hey'eti ve her hey'etinde meddâhtan esinlendiği ayırt edici bir giyim tarzı bulunmaktadır. Ayırt edici giyim tarzlarına sahip hey'etlere örnek olarak militarist İslamcı bir yapıya sahip olan İmad Mughniyeh'in giydiği tığ işi yeşil şapka ve askeri pantolon, sevenleri tarafından mutluluk ile giyilmektedir. Bununla beraber militarist bir yapıdan uzak olan meddâhların giyimleri de sevenleri tarafından takip edilmektedir. Örneğin Kum'da yaşayan ve Türkçe konuşan ünlü meddâh Seyyid Zaker'in sevenleri, onun giyim tarzı olan özel bir yaka türüyle birlikte şık ve dar kesimli siyah gömlekler giymektedirler. Bunlara ek olarak meddâhların taktığı metal bilezikler, yüzükler gibi aksesuarları da takmak taraftarlarının yaygın bir davranışdır.⁸⁴

Vaizler ve din alimlerinden daha fazla taraftara sahip olan meddâhların merasimlerinin kayıtlı oldukları cd ve kasetlerde çok popülerdir. Örneğin Tahran'ın

⁸² Bbc.com, "Yeni Nesil Meddâhlar İle Geleneksel Meddâhlar Arasındaki Çatışma" (Erişim 26 Eylül 2024).

⁸³ Thurfjell, "The Hey'ati Movement", 319.

⁸⁴ Thurfjell, "The Hey'ati Movement", 323.

Güney Kargar caddesindeki dini eşyaların satıldığı bir yer olan Mehestan çarşısında meddâhların kasetleri en çok satılan kasetler arasında yer almaktadır. Aynı çarşıda vaizlerinde kasetleri bulunmasına rağmen gençler arasında meddâhların daha çok tercih edilmesi dikkat çekicidir. Bu çarşıda sadece kasetlerin popüler olduğunu söylemek yanlış olur. Örneğin gençler arasında fazlaca taraftarı bulunan ünlü meddâh Abdolreza Helali'nin tarzı olan, kolları “kılıç” olarak adlandırılan özel siyah bir gömlek Mehestan çarşısında bolca satılmaktadır. Bu holiganlık bununla da kalmayarak meddâh Helali gibi bıyık ve sakal uzatma da sempaticizânlığın ayrı bir boyutunu yansıtmaktadır.⁸⁵

Popüler meddâhlık tarzı karizmatik ve çekici görünümüyle gençlere ülkelerindeki modern ve laik ile İslami ve geleneksel arasındaki ikilemden bir çıkış yolu sağladığı görülmektedir. Yeni bir dini alan oluşturmayı başaran meddâhlar, topladıkları gençleri geleneksel unsurlar ile bir araya getirmeyi bir şekilde başardıkları gözden kaçırılmamalıdır. Fıkıh gibi medrese ilimlerine pek önem vermeyen bu taraftarlar daha çok devlet ile aile arasındaki boşlukta kalan gençler olup, meddâhlar ile bir çıkış yolu bulmaktadırlar. İşte bundan dolayı meddâhlara sadık olan bu taraftarlar, meddâhları ulemadan daha fazla dini otoriteye sahip olarak görmektedirler. Bu şekilde yayılım sağlayan meddâhlar için dini liderlerin henüz özel bir önlem almadığı da dikkat çekmektedir.⁸⁶

Bütün bunlar ile beraber yeni tarz meddâhların ve taraftarlarının merasimlerini icra etmek için özel bir yer ve zaman aramamaları da onları geleneksel merasimlerden ayırmaktadır. Geleneksel merasimler Ramazan Bayramı, Kurban Bayramı, Şîa takviminde önemli gün ve gecelerde toplanıp icra edilirken yeni tarz popüler meddâhlıkta bu günlere ilave olarak yeni günler üretilip daha fazla merasim icra etme tarzı görülmektedir. Geleneksel merasimler için camii, tekye ve hüseyiniyye gibi özel yerler aranırken popüler meddâhlık tarzından bu özel mekânlar pek aranmadan bir

⁸⁵ Bbc.com, “Yeni Nesil Meddâhlar ile Geleneksel Meddâhlar Arasındaki Çatışma”.(Erişim 26 Eylül 2024)

⁸⁶ Thurfjell, “The Hey’ati Movement”, 325.

bodrum katında, otoparkta veya açık herhangi bir alanda merasimleri yaptıkları da bilinmektedir.⁸⁷

Bu nedenle yeni merasimlerin üslubu, içeriği, edebiyatı ve uygulamaları biraz incelendiğinde batıl inançların, sokak dilinden alıntılarla yapılan dil oyunlarının, yalanların, abartıların, fiziksel şiddetin ve duygusal uyaranların pek çok belirtisine rastlanmaktadır. Bu şekilde icra edilen merasimler sözlü kültüre, popüler inanışlara ve dinleyicilerin genel beğenisine dayalı popüler dindarlık meydana getirmektedir. Böylece duygusal uyaranların yanı sıra hurafelerin ve batıl inançların etkili olduğu yeni bir din türü meydana getirilmektedir.

3.5. Meddâhlık Makamının Ünlü Meddâhları

Tezimizin buraya kadar ki olan kısmında meddâhlar ile ilgili teknik bilgileri vermeye çalıştık. Bu başlıkta ise özellikle 1980 İran İslam Devrimi ile beraber öne çıkan ve bu devrimin gerçekleşmesinde etkili olan meddâhları ele alarak günümüze kadar toplum tarafından sevilmiş ve toplumda bir karşılığı olan ünlü meddâhları ele alacağız. Lokal anlamda bölgesel olarak meddâhların var olduğu bir gerçektir, ancak daha çok ülke çapında hatta dünya çapında global düzeyde bir üne sahip olan meddâhları tanıtmaya gayret edeceğiz. Bu meddâhlar arasında ayırt edici özelliklere sahip olanlardan bazı isimleri seçerek konuya başlamak daha doğru olacaktır.

3.5.1. Sadık Ahengeran

Tam adı Muhammed Sadık Ahengeri olan Sadık Ahengeran, 1958 yılında Ahvaz şehrinde dünyaya geldi. Anne ve babası Dezful şehriden Ahvaz'a göç etmiş bir ailenin çocuğudur. Ahengeran gençlik yıllarında başladığı ilahi okuma işini dini gruplarda icra etmiştir. İslam Devrimi ile adını duyuran Ahengeran, devrim sürecinde etkili bir meddâh konumundaydı. Devrimden sonra da etkinliğini sürdürerek İslam Devrimi Komitesi'nde çalışmaya başladı, ardından İslam Devrim Muhafızları Ordusu'nun kurulmasıyla bu kuruluşa hizmet etmeye başladı.⁸⁸

⁸⁷ Kaynamazoğlu, "Matemin Gölgesinde Sivil Bir Fenomen: İran'da Dinî Heyetler", 72.

⁸⁸ rokna.net, "İmam Humeyni'nin (ra) Şairi Hacı Sadık Ahangaran'ın Biyografisi.", (26 Eylül 2024).

İslam Devriminin ardından başlayan İran-İrak savaşında operasyonlara katılan Ahengeran, bu operasyonlarda askerlere moral vermek amacıyla namaz aralarında dualar okur, namazlardan sonra motivasyon konuşmaları yapar, ilahiler ve methiyeler ile askerleri manevi bir havaya sokmayı amaçlardı. Çok iyi bir sese sahip olan Ahengeran bu sesi sayesinde “Humeynî’nin Bûlbülü” olarak isimlendirilmeye başlandı.⁸⁹

Sadık Ahengeran başarısının zirvesini Huveyze operasyonundan önce Kamaran şehrinde Ayetullah Humeynî’nin huzurunda “Ey Şehitler, Hûzistan’ın Kanına Selam Olsun” ağtını söylediği zamanda yaşamıştı. Habibullah Maalemi’nin bestelediği bu parça, o denli bir etkiye sahip olmuştu ki bu performansı aynı gün İran televizyonunda da birkaç kez yayınlandı. Bu eserinden sonra Ahengeran, Iraklılar arasında da İmam Humeynî’nin bûlbülü olarak tanınmaya başladı. “Daghe Ezeli (Ebediyen Yashî)”, “Deştê Kerbelâ (Kerbelâ Ovası)”, “Ba navayê Karavan (Kervan Havasıyla)” gibi albümleri ile meddâhlık performanslarını kayıt altına alan Ahengeran, bunları yayınlarak sevenlerinin istifadesine sunmuştur.⁹⁰

İran-İrak savaşının ardından Ahengeran, lisans derecesine kadar Tahran Üniversitesi Edebiyat ve Beşerî Bilimler Fakültesi’nde Fars Dili ve Edebiyatı alanında eğitim gördü. Kendisi halen ikinci tuğgeneral rütbesiyle İslam Devrim Muhafızları’na bağlı “Savaşçılar ve Şehir İşleri Kurulu” nun uygulama karargâhından sorumludur.⁹¹

Sadık Ahengeran 20 Haziran 1981’de 23 yaşındayken eşi Marzieh İsfahani el-Asl ile evlendi. Eşi evlendiğinde 15 yaşındaydı. 3 erkek 1 kız olmak üzere 4 çocuğu olan Ahengeran, mutlu bir yuvaya sahip olduğunu ifade etmiştir. Parkinson hastası olduğu ve ağır bir hastalık süreci geçirdiğine dair haberlerin yayılmasının ardından bunun yalan olduğunu beyan eden ailesi, Sadık Ahengeran’ın hastalığının pek ciddi boyutta olmadığını ve günden güne durumunun iyiye gittiğini açıklamıştır.⁹²

⁸⁹ rokna.net, “İmam Humeyni’nin (ra) Şairi Hacı Sadık Ahangaran’ın Biyografisi.”, (26 Eylül 2024).

⁹⁰ rokna.net, “İmam Humeyni’nin (ra) Şairi Hacı Sadık Ahangaran’ın Biyografisi.”, (26 Eylül 2024).

⁹¹ rokna.net, “İmam Humeyni’nin (ra) Şairi Hacı Sadık Ahangaran’ın Biyografisi.”, (26 Eylül 2024).

⁹² salamdonya.com, “Sadık Ahangaran Eşi ve Çocuklarının Biyografisi.” (Erişim 26 Eylül 2024).

3.5.2. Mansur Arzi

Mansur Arzi 1954 yılının mayıs ayında Tahran'ın Nazi Abad semtinde dünyaya gelmiştir. Asıl adı Muhammed Arzi'dir ancak çocukluğunda nedense büyükannesi ona Mansur adını vermiştir ve kendisi bu isimle anılmayı daha çok benimsemiştir. Beş yaşında amcası Hasan Arzi'nin riyasetinde ilahi söylemeye başlayan Arzi, aynı yaşlarda Tahran'ın güneyinde İmamzade Kasım ve Cemkeran Camii'nde dini törenler ve Şah Abdul Azim Hüsnü'nün türbesi gibi yerlerde mâtem meclislerine katılmıştır. Mansur Arzi, Seyyid Ali Mirhadi, Şeyh Mahmud Necefi, Ayetullah Şehabadi ve Hacı Mahmud Tahriri gibi hocaların öğrencilerinden biridir.⁹³

Mansur Arzi'nin popülerlik kazanması İslam Devrimi'nin başladığı ve zafer ile sonuçlandığı yıllarda başlamıştır. Ehl-i beyt ve Kerbelâ şehitlerinin İslam Devrimi'nin zaferinden sonra daha fazla ön planı çıkmasından dolayı ağıt ve övgü alanında en etkili isimlerden biri olarak kabul edilmeye başlamıştır. Aynı dönemde İslami değerler ve devrimler alanında törenler düzenleyerek halk arasında coşku ve motivasyon oluşturmak için yoğun çalışmalar yapmıştır.⁹⁴

İslam Devriminin ardından İran- Irak savaşında da etkili olmaya çalışan Arzi, farklılık içerisinde olan hey'etleri bir araya getirerek Şehâdet Camii'nde bir komite kurmuştur. Bununla beraber savaşın sıcak bir şekilde yaşandığı Merivan, Mahabad, Batı Senendeç, Mehran, Urmiye gibi birçok batı cephesinin yanı sıra Ahvaz, Dukohe, Hürremşehr, Dezful gibi güney cephelerinde de aktif bulunmuş ve bu cephelerde askerlere moral vermek amacıyla birçok törenler düzenlemiştir.⁹⁵

Savaşın bitiminden sonra kendisi ve şu anda Hizbullah Koordinasyon Konseyi'nin başkanı olan Hüseynullah Kerem ile "Hizbullah'ın Manevi Yenilenmesi" adlı bir grup kuran Arzi, bu alanda çalışmalarına devam etmektedir. Aynı zamanda her yıl yaz aylarının sonlarında İmam Rıza'nın türbesinde mâtem töreni düzenlemeyi sürdürmektedir. Ayrıca yaptığı diğer törenler arasında Şah Abdul Azim Hüsnü'nün

⁹³ setare.com, Narges Yazdanpanah, "Ehl-i Beyt Meddâhı Mansur Arzi'nin Biyografisi.", 2022. (Erişim 26 Eylül 2024)

⁹⁴ setare.com, Yazdanpanah, "Ehl-i Beyt Meddâhı Mansur Arzi'nin Biyografisi." (Erişim 26 Eylül 2024)

⁹⁵ setare.com, Yazdanpanah, "Ehl-i Beyt Meddâhı Mansur Arzi'nin Biyografisi." (Erişim 26 Eylül 2024)

türbesinde vaazlar vererek namaz kıldırması ve her salı günleri Tahran Elbise Satıcıları Birliği hüseyniyyesi'nde Âşûrâ anlatılarını sayabiliriz. 1980'li yıllardan bu yana “Çemeni Hüseyniyyesi” ve “Beyt El-Zehra Hüseyniyyesi”nde haftalık olarak törenler düzenlemesi onun sürekli olarak yaptığı faaliyetler arasındadır.⁹⁶

Mansur Arzi sadece mâtem merasimlerindeki performansı ile değil aynı zamanda siyasi yorumları ile de dikkat çekmektedir. Arzi, İran'ın 4. Cumhurbaşkanı olan Haşimi Rafsancani (1934-2017)'nin ikinci hükümetinin sonlarında kendisini ağır bir şekilde eleştirmeye başlamıştır. Yaptığı doğrudan eleştirileri sadece bir kişi ile sınırlı tutmayan Arzi, Muhammed Bakır Kalibaf, Seyyid Muhammed Hatemi, Ataullah Muhacerani, Haşim Akaceri, Hasan Ruhani gibi siyasi isimlere yönelik eleştirilerde de bulunmuştur. Arzi'nin Ayetullah Rafsancani'nin havuzda öldürülmesine değinerek Hasan Ruhani için de aynı şeyi öngörmesi gibi sert siyasi eleştirileri, bazı muhaliflerin küfür olarak tanımlayacağı şekilde tepki ile karşılanmıştır. Ayrıca siyasi olarak Mahmud Ahmedinejad ve İbrahim Reisi gibi köktendincilerin de destekçilerinden biri olmuştur. Siyasi olarak gündeme gelmesinden dolayı kendisinin kumaşçılar pazarında büyük bir yeri olduğuna dair birçok söylenti dolaşmaya başlamıştır. Ancak kendisi bu haberi yalanlamış ve maaşının sosyal güvenlik kurumu ve kamunun humus ödemesiyle ilgili bir hayır kurumu tarafından karşılandığını belirtmiştir.⁹⁷

Mansur Arzi evli olup 4 kız ve 1 erkek olmak üzere 5 çocuk babasıdır. Rukiye isimli kızlarından biri kanser nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Arzi aynı zamanda aralarında Said Haddadiyan, Mahmud Kerimi, Hüseyin Saraj, Muhammad Rıza Taheri ve Abdul Reza Helali'nin de bulunduğu birçok ünlü meddâhı yetiştirmeyi başarmıştır.⁹⁸

3.5.3. Gulam Rıza Kuveytipur

Gulam Rıza Kuveytipur 1959 yılının mayıs ayında Hürremşehir şehrinde dünyaya gelmiştir. Babası Hürremşehir'den, annesi ise Abadan şehrendir. Kuveytipur 10 yaşlarındayken sesinin güzelliği keşfedilmiş ve güzel sesi sebebiyle

⁹⁶ setare.com, Yazdanpanah, “Ehl-i Beyt Meddâhı Mansur Arzi'nin Biyografisi.” (Erişim 26 Eylül 2024)

⁹⁷ shaboneh.com, “Mansur Arzi ile Eşi ve Çocuklarının Biyografisi.” (Erişim 26 Eylül 2024).

⁹⁸ setare.com, Yazdanpanah, “Ehl-i Beyt Meddâhı Mansur Arzi'nin Biyografisi.” (Erişim 26 Eylül 2024)

okul tarafından dini merasim düzenleyen kişiler ile tanıştırılmıştır. 1978 yılında İslam Devriminin gerçekleştiği yıllarda meddâhlığa yönelerek dini bağlamda mersiyeler okumaya başlamıştır. O tarihten bu zamana kadar bu tarz okumalar yapmaya devam ederek mâtem törenlerinde gösterdiği performanslar ile özellikle İran coğrafyasında ismini duyurmayı başarmıştır.⁹⁹

Kuveytipur, İran-Irak savaşı sırasında askerlere moral ve motivasyon verme gayretinde olan meddâhlardan birisiydi. O dönemin ünlü mersiyeleri olan “Ghribaneh (Garibaneh)”, “Cheng Del (Gönül Savaşı)” gibi mersiyeleri okuyarak dikkat çekmiştir. Onun en popüler eserlerinden biri olan “Babamın teyzesi nerede” ağıtı onun şöhretinin artmasında etkili olmuştur. Ayrıca Hürremşehr’in kurtuluşu vesilesiyle şehit Muhammed Cihanara’nın anısına ünlü destansı ağıt “Mommed Nobodi Bibini” yi seslendirdi. Kendisini sadece bir meddâh olarak değil, aynı zamanda kıssahan olarakta tanıtmaktadır. Kuveytipur’ un en ünlü ve en güzel ağıtları arasında “Babamın teyzesi nerede?” ve “Kerbelâ’da su içmenin bedeli” gibi mersiyeler sayılabilir.¹⁰⁰

Gulam Rıza Kuveytipur 1988 yılında evlenmiştir. Devrim Rehberi Humeynî’nin nikah törenine katılamadığını ancak damadı vesilesi ile kendisine ulaşp kendisinin nikah duasını Humeynî’nin yapmasını istediğini bildirmiştir. Nikah törenine Humeynî’nin katılıp nikah şahitliğini de yaptığını ifade eden Kuveytipur, bundan memnuniyet duyarak tören esnasında meddâhlık performansı göstermiş ve Devrim Rehberinden övgüler almıştır.¹⁰¹

İran- Irak savaşından sonra müzik alanında pek görülmeyen ve popülerliğini bir miktar kaybeden Kuveytipur, 2019 yılının temmuz ayına kadar ortalıkta pek görünmemiştir. Bu tarihte bir kızla şarkı söylemesi onun için çok fazla tartışmaya neden olmuş ve ağır eleştiriler almaya başlamıştır. Geleneksel çizgiden ayrılan bu hareket onun itibarını da halk nezdinde sarsmıştır. Eskisine nazaran popülerliğini bir miktar kaybetmiş olsa da özellikle Devrim sürecinde ve ardından gerçekleşen İran-

⁹⁹ shaboneh.com, “Meddâh Gulam Rıza Kuveytipur ve Eşinin Biyografisi.” (Erişim 26 Eylül 2024).

¹⁰⁰ shaboneh.com, “Meddâh Gulam Rıza Kuveytipur ve Eşinin Biyografisi.” (Erişim 26 Eylül 2024)

¹⁰¹ shaboneh.com, “Meddâh Gulam Rıza Kuveytipur ve Eşinin Biyografisi.” (Erişim 26 Eylül 2024)

Irak savaşındaki özverili çalışmalarından dolayı adını önemli meddâhlar arasına yazdırmayı başarmıştır.¹⁰²

3.5.4. Said Haddadiyan

Said Haddadiyan 1966 yılında İran'ın başkenti Tahran'da dünyaya gelmiştir. Aslen İran'ın Nain şehrinden göç etmiş bir ailenin çocuğudur. Yaklaşık olarak 10 yaşında merasimlerde mersiye okumaya başlayan Haddadiyan, şu anda İran'ın en ünlü meddâhlarından biri konumundadır. Aynı zamanda ünlü meddâh Mansur Arzi'nin yetiştirdiği öğrencilerinden birisidir. Meddâhlık mesleğine ek olarak 1998 yılından beri Tahran Üniversitesi'nde görev yapan Said Haddadiyan, bu üniversitede Kur'an-ı Kerim ve hukuk alanında çalışmaktadır.¹⁰³

Ünlü meddâh 1985 yılında İran-Irak savaşında destek karargahının cihatçı savaşçılarıyla birlikte savaş cephesine katılmıştır. Beytü'l-Makdis, Kerbelâ, Marsad ve Vel-Fecr operasyonlarına aktif olarak katılmasıyla da ayrıca dikkat çekmiştir. Bu cephelere katılmasındaki asıl amacın askerlere moral vererek cephe hattını güçlendirmek olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁴

Haddadiyan'ın en meşhur ağıtı olarak “İmam ve Şehitleri Anma” isimli mersiyesi kabul edilir. Bu ağıtı ilk kez Safer ayının sonunda Batı Tahran savaşçılarından oluşan bir mecliste söylemiştir. Bu ağıtı okumasının sebebini ise yeni nesli eski nesillere bağlamak olarak kabul eden Haddadiyan, ayrıca bu amaç doğrultusunda özellikle Muharrem ayının ilk gecesi, Âşûrâ gecesi, Tasu'a gecesi gibi önemli gün ve geceler için okuduğu birçok mersiyesinin olduğunu da ifade etmiştir.¹⁰⁵

Haddadiyan 2014 yılında oğlu Muhammed Hüseyin Haddadiyan ile birlikte Suriye savaşına meddâhlık yapmak amacıyla katılmıştır. Bu savaş sırasında cephelerde savaş kıyafetleriyle çektiği fotoğraflarının yayınlanması tartışmalara neden olmuştur.

¹⁰² shaboneh.com, “Meddâh Gulam Rıza Kuveytipur ve Eşinin Biyografisi.” (Erişim 26 Eylül 2024)

¹⁰³ setare.com, Yazdanpanah, “Ehl-i Beyt Meddâhı Said Haddadiyan'ın Biyografisi.” (Erişim 26 Eylül 2024)

¹⁰⁴ setare.com, Yazdanpanah, “Ehl-i Beyt Meddâhı Said Haddadiyan'ın Biyografisi.” (Erişim 26 Eylül 2024)

¹⁰⁵ setare.com, Yazdanpanah, “Ehl-i Beyt Meddâhı Said Haddadiyan'ın Biyografisi.” (Erişim 26 Eylül 2024)

Kendisinin de bu fotoğrafların yayınlanmasından memnun olmadığını ifade eden Haddadiyan, amacının askerlere moral vermek olduğunu belirterek hakkında yapılan tartışmaların önüne geçmeye çalışmıştır.¹⁰⁶

Sadece meddâhlığı ile ön planda olmayan Haddadiyan, 2004 yılında yapılan tartışmalı seçimlerde Mahmud Ahmedinejad'ın adaylığını destekleyenler arasındaydı, Öyle ki ilk başkanlık döneminin sonuna kadar onun destekçileri arasında yer almaya devam etmiştir. Ancak bu destekleme durumu belirli bir zamandan sonra yerini ağır eleştirilere bıraktı. 2012 yılında Haddadiyan, Ahmedinejad ve onun özel kalemi Esfandiyar Rahim Mashaei aleyhinde bir konuşma yaptı, bunun üzerine kendisine hakaretten dava açıldı ve davanın sonucu olarak 50.000 tümen para cezasına çarptırıldı. Diğer siyasi faaliyetlerinin yanı sıra 2016 yılında Hasan Ruhani hükümetine karşı tavır alarak törenlerde ve meclislerde eleştiriler yapmaya devam etti. Ayrıca 2016 seçimlerinde Muhammed Bakır Kalibaf'ın adaylığını desteklerken kendisinin adaylıktan çekilmesinden dolayı İbrahim Reisi'nin destekçilerinden biri haline geldi.¹⁰⁷

Said Haddadiyan, 1985 yılında 19 yaşındayken savaşın olduğu bir ortamda evlenmiştir. Bu evlilik neticesinde 2 erkek ve 1 kız olmak üzere toplam 3 çocuğu olmuştur. Özel hayatında para ile ilgili olarak adının ön plana çıktığını gördüğümüz Haddadiyan'ın 2015 yılında dört ünlü meddâhın isimleri ve mühürleriyle birlikte 20 milyon Tümen değerindeki dört çek kağıdının fotoğraflarının yayınlandığı bir haberde, kendisinin ismi ve mührü de bulunmaktaydı. Bu haberin yarattığı büyük tartışmanın ardından Haddadiyan, bu çeki aldığını tamamen yalanlayarak yıllardır katıldığı merasimlerin tamamından para almadığını ifade edip sert bir dil ile bu haberleri yalanlamıştır.¹⁰⁸

¹⁰⁶ setare.com, Yazdanpanah, "Ehl-i Beyt Meddâhı Said Haddadiyan'ın Biyografisi." (Erişim 26 Eylül 2024)

¹⁰⁷ setare.com, Yazdanpanah, "Ehl-i Beyt Meddâhı Said Haddadiyan'ın Biyografisi." (Erişim 26 Eylül 2024)

¹⁰⁸ setare.com, Yazdanpanah, "Ehl-i Beyt Meddâhı Said Haddadiyan'ın Biyografisi." (Erişim 26 Eylül 2024)

3.5.5. Neriman Panahi

Ünlü meddâh Neriman Panahi 1966 yılında İran'ın Erdebil şehrinde dünyaya gelmiştir. Eğitim durumu olarak yaklaşık iki yıl ilahiyat kurslarında eğitim almıştır. 14 yaşındayken merasimlerde Kur'an-i Kerim okumaya başlayan Panahi, 16 yaşında Tahran'ın Cevadiye Caddesi'ndeki Mehdi Ruhban Okulu'na girmiş ve 18 yaşında mersiyeler okumak amacıyla törenlere katılmaya başlamıştır. 20 yaşlarındayken İran-Irak savaşında cepheye giderek hem savaşa katılmış hem de savaşta bulunan askerlere moral vermek amacıyla şiirler okumuştur. Panahi aynı zamanda ünlü meddâh Mansur Arzi'nin de öğrencisidir.¹⁰⁹

Aktif meddâhlık hayatına Manzur Arzi'nin "Hüseyin Can" hey'eti ile beraber 1982 yılında düzenlediği bir törene katılarak başladığını ifade eden Panahi, bu mâtem töreninde tutkulu bir tarzda göğüslerini dövmelerinin başka hiçbir yerde olmayan şekilde olması kendisini oraya bağladığını belirtmiştir. Aynı zamanda okudukları şiirler ve yapılan her türlü faaliyetin dini kaynaklara uygun olması da Panahi için ayrıca bir bağlılık vesilesi olmuştur.¹¹⁰

Katıldığı mâtem merasimlerinde jilet, zincir ve pala kullanımının yaygın olduğunu, ancak şu an için aynı şeyleri yapmanın artık yanlış anlaşıldığını, hassas bir nokta olan bu tür uygulamaların gençler tarafından dinin sorgulanmasına sebep olduğunu ifade etmiştir. Bunların sonucunda özellikle gençler arasında, bir dinde neden terörü teşvik eden araçlar kullanılsın, şeklindeki söylemler gençleri, samimiyet dolu bu dinden uzaklaştırdığını düşünen Panahi, bu çağa uygun olarak yeni metotlar geliştirmeleri gerektiğini ve bu metotlar ile gençlerin gönlünü kazanmanın yollarını bulmak zorunda olduklarını belirtmiştir. Panahi, önceleri mâtem meclislerinde anlatılar ile ağlatmanın çok kolay olduğunu, ancak şu anda bunu yapmanın son derece zor olduğunu da ifadelerine eklemiştir.¹¹¹

Ünlü meddâh evli ve bir çocuk babasıdır. Eşini en büyük başarılarından biri olarak gören Panahi, her zaman zorluklarında ve sorunlarında destekçisi olduğunu ve

¹⁰⁹ namnamak.com, "Neriman Panahi ve Eşinin Biyografisi." (Erişim 26 Eylül 2024).

¹¹⁰ namnamak.com, "Neriman Panahi ve Eşinin Biyografisi." (Erişim 26 Eylül 2024)

¹¹¹ namnamak.com, "Neriman Panahi ve Eşinin Biyografisi." (Erişim 26 Eylül 2024)

Ehl-i beyt tarafından kendisine yardım etmesi için gönderildiğini söylemiştir. Oğlu Mecîd Panahi birkaç yıldır hatiplik yapan ve bazen babasıyla birlikte mecliste mersiyeler okuyan genç Ehl-i beyt meddâhlarından biridir.¹¹²

Kendisini tamamen meddâhlık mesleğine adayan Panahi çok fazla bir geliri olmadığı için hâlâ kiralık bir evde oturduğunu ve geliri ile ancak geçimini sağlayabildiğini ifade etmiştir. Başka iş ile meşgul olamamasının sebebinin meddâhlık mesleğinin zorluğu ve devamlı çalışma gerektirdiğine bağlamaktadır. Kendi ifadesi ile, öyle ki bazen geceleri bile uyuyamamaktadır.¹¹³

3.5.6. Muhammed Rıza Taheri

Muhammed Rıza Taheri 1960 yılında İran'ın Arak şehrinin Farahan kazasında dünyaya gelmiştir. Dindar bir ailede dünyaya gelen Taheri'nin babası Mohammad Taghi Taheri, ülkedeki en ünlü ve etkili meddâhlardan biriydi. Ayrıca kardeşleri Mürteza Taheri ve Muhsen Taheri de Ehl-i beyt meddâhlarındandır. Taheri, babası ve kardeşlerini gerçek öğreticileri olarak görüyor ve her zaman onların meddâhlık alanında kendisinin yetişmesinde büyük payları olduğunu söylüyor.¹¹⁴

Taheri, dindar bir aileye sahip olmayı bir nimet olarak görerek bunun sayesinde çocukluğundan beri ilahi söylemeye ve mersiyeler okumaya başladığını söylemektedir. İlk kez Naziabad'da bulunan "Hüseyin Can" hey'etinin hüseyiniyyesinde, ünlü meddâh Mansur Arzi'nin kardeşi Nasır Arzi'nin meclisinde bir kaside okuduğunu belirtmektedir. Bu hey'et vesilesi ile İran- Irak savaşında cepheye katılan Taheri, savaşa katılmadan önce mersiyeler okuyarak sahneler çıkarken sonradan katıldığı cephelerde faaliyetlerini arttırmıştır. Özellikle Dukohe, Zamin Sobhgah, Hüseyin Himmet ve Ebu Zer Gilangarb Kışlası gibi bölgelerde bolca methiyeler okumuştur. O dönemde henüz yaygın olmayan yeni ve alışılmadık bir şekilde "Hüseyin Can" anma yöntemi ile geleneksel yöntemlerden ayrılarak yeni tarz yas tutma uygulamalarını kullanmaya başlamıştır. Bu yöntem birçok kişinin protesto

¹¹² namnamak.com, "Neriman Panahi ve Eşinin Biyografisi." (Erişim 26 Eylül 2024)

¹¹³ namnamak.com, "Neriman Panahi Ve Eşinin Biyografisi." (Erişim 26 Eylül 2024)

¹¹⁴ setare.com, Narges Yazdanpanah, "Meddâh Muhammed Rıza Taheri'nin Biyografisi.", 2022. (Erişim 26 Eylül 2024)

etmesine neden olmuş, böylece cephede övgüler yağdırdığı bölgelerden ihraç edilmek zorunda kalmıştır. Bu yenilikler, Mansur Arzi tarafından üretilerek yaygınlaştırmaya çalışılmıştır, ancak Taheri bu yöntemi geleneksel yöntemlerle birleştirerek muhalif olanları bir şekilde memnun etmeyi başarmıştır.¹¹⁵

Muhammed Rıza Taheri'nin şöhretinin zirvesi olarak 1990'lı yılları söylememiz doğru olacaktır. Özellikle bu yıllarda Tahran'ın Hüseyin Paanchi kentinde Dolab Kapısı'nda bulunan yoğun meddâhlık çalışmaları kendisini zirveye taşımıştır. Bu yıllarda düzenlediği törenlerine din ve ritüel alanında öne çıkan isimlerin yanı sıra Seyid Kazım Ahmedzade gibi ünlü medya mensupları ve Mehdi Mahdavi gibi futbolcularda katılmışlardır.¹¹⁶

Savaşın bitiminden sonra Muhammed Rıza Taheri, Tahran Mehdieh'de Mahmud Kerimi ile ortak programlar gerçekleştirerek daha da ünlendi, zira yaptıkları bu program radyo ve televizyon aracılığıyla da yayınlanmaktaydı. Taheri, İslam şiiri ve İslam tarihi okumayı çok sevdiğini, eğitim alarak daha iyi cemaatlere hizmet edeceğine inandığını belirtmiş ve bu alanlarda kendini geliştirmeye gayret göstermiştir. Ünlü meddâh, 90'lı yıllardan bu yana faaliyetlerini El-Hadi Mecidi Camii ve Sepah Meydanı'ndaki Fatıma Zehra Hüseyniyyesi'nde sürdürmektedir.¹¹⁷

Muhammed Rıza Taheri evli ve bir kız iki erkek olmak üzere üç çocuk babasıdır. İkinci oğlu Hüseyin babası gibi ülkenin önde gelen meddâhlarından biridir. Ünlü meddâh bu meslekten geçimini sağlamıyor, ekonomik faaliyetlerini bir kültür ofisi kurarak oradan elde ediyor. Taheri verdiği bir röportajında, meddâhların normal bir yaşam tarzına sahip olması gerektiğini, bu şekilde kendisi ile toplum arasında sınıf farkı olmamasının daha iyi olacağını savunmaktadır. Taheri'ye göre bir meddâhın maddi durumu çok iyi olsa bile hayatının konforlu hali halk ile arasına mesafe

¹¹⁵ setare.com, Yazdanpanah, "Meddâh Muhammed Rıza Taheri'nin Biyografisi." (Erişim 26 Eylül 2024)

¹¹⁶ setare.com, Yazdanpanah, "Meddâh Muhammed Rıza Taheri'nin Biyografisi." (Erişim 26 Eylül 2024)

¹¹⁷ shaboneh.com, "Meddâh Muhammad Reza Taheri Eşi ve Çocuklarının Biyografisi." (Erişim 26 Eylül 2024)

koymamalıdır, zira öyle olması durumunda insanların ona bakış açısı olumsuz yönde gelişecektir.¹¹⁸

3.5.7. Hac Mahmud Kerimi

Mahmud Kerimi, Tahran'ın en ünlü Ehl-i beyt meddâhlarından biridir. 1969 yılında Tahran'ın Nizam Abad mahallesinde dünyaya gelmiş ve yedi yaşından itibaren meddâhlık alanına girmeye başlamıştır. Mahmud Kerimi dindar bir ailede doğmuştur. Kerimi'nin babası Taki Kerimi, 1983 yılında İran-Irak savaşındaki Fetih El- Mübin operasyonu sırasında vefat etmiştir. Ayrıca Ebu'l-Fazl isimli kardeşi de 1987 yılında Şelamçe'deki Kerbelâ 5 harekâtında vefat etmiştir. Üç kardeşi daha bulunun Kerimi babasının vefatından sonra inşaat ve marangozluk işlerinde çalışarak ailesinin geçimini sağlamaya çalışmıştır.¹¹⁹

Mahmud Kerimi'nin meddâh olarak tanınması ilk kez İsfahan'ın Şahin Şehri'ndeki bir camiide düzenlen yas töreninde olmuştur. Kerimi aynı zamanda bir tür şair ve methiyecidir, okuduğu kasideler ve mersiyelerinde çoğunu kendisi yazmaktadır. Kendisi ünlü meddâh Mansur Arzi'nin de öğrencilerinden biridir.¹²⁰

Kerimi, 2002 yılında ünlü ağıt “Can Amca” yı söyleyerek ünlenmiştir. Bu ağıtın içeriği Ebu'l-Fazl Abbas hakkındadır. Ayrıca 2013 yılında İmamzade Ali Ekber Çizer Hüseyiniyyesi'nde Sanj ve Damam'la birlikte ağıt yakması onu dahada meşhur etmiştir.¹²¹

Mahmud Kerimi, 1992 yılında 23 yaşındayken evlenmiştir. Bu velilikten bir oğlu ve bir kızı olmak üzere iki çocuğu bulunmaktadır. Meddâhlık mesleği dışında ayrıca taş ve çömlek sanayi faaliyetleriyle ilgili serbest bir işi de vardır. Kendi deyimine göre geçimini bu şekilde sağlamaktadır. Meddâhlık mesleği dışında özel hayatı ile de gündeme gelen Kerimi, Aralık 2013'te bir kişinin arabasına silahlı saldırıda bulunması toplumda tepki ile karşılanmıştır. Bu konuda neredeyse herkes

¹¹⁸ shaboneh.com, “Meddâh Muhammad Reza Taheri Eşi ve Çocuklarının Biyografisi.” (Erişim 26 Eylül 2024)

¹¹⁹ setare.com, “Ehl-i Beyt Meddâhı Mahmud Kerimi'nin Biyografisi.”, 2022. (Erişim 26 Eylül 2024)

¹²⁰ setare.com, “Ehl-i Beyt Meddâhı Mahmud Kerimi'nin Biyografisi.” (Erişim 26 Eylül 2024)

¹²¹ setare.com, “Ehl-i Beyt Meddâhı Mahmud Kerimi'nin Biyografisi.” (Erişim 26 Eylül 2024)

olumsuz fikir beyan ederken, Kerimi kendisini korumak amacıyla bunu yaptığını ifade etmiştir. Ancak kendisinin bu davranışı Dini lider Humeynî tarafından önemsenmeyerek 2014 yılında düzenlenen Fatımi Günlerinde özel bir törende yaklaşık olarak 45 dakika mersiyeler okuyup ağıtlar yakarak meddâhlık gösterisinde bulunmuştur. Meddâhların siyasi yorumlarda da bulunması gerektiğini düşünen Kerimi, bu konuda da pek geri durmamaktadır.¹²²

3.5.8. Meysem Motei

Meysem Motei 26 Mart 1984'te İran'ın Simnan şehrinde dünyaya gelmiştir. Babası Muhsin Motei İran- Irak savaşında savaş komutanlarından biri olup o savaşta vefat etmiştir. Büyük dedesi Kerim Motei, Simnan'daki meddâhların büyüklerinden biriydi. Kendi anlatımı ile dindar bir ailede dünyaya geldiğini ve aynı dönemden itibaren dini ilimleri öğrenmeye başladığı, daha sonra Kur'an-i Kerim ve dini konulara olan ilgisinden dolayı bu alanda çalışmalarını sürdürdüğünü belirtmiştir. Meddâhlık mesleğini ise ünlü meddâh Mücteba Tehrani'den öğrenmiştir. Hocasına olan sevgisi ve saygısından dolayı "Mücteba Tehrani Eserlerinin Korunması ve Yayınlanması Enstitüsü" nı kurmuş, bu kuruluşun kurucu üyesi ve ilk genel müdürü olmuştur.¹²³

Meysem Motei 2009 yılında İmam Sadık Üniversitesi'nin doktora dersine kabul edilmiş ve 2014 yılında "Masumlara (a.s) Hakaretlerle Karşılaşmada Kur'an ve Anlatı İlkeleri ve Çözümleri" başlıklı tezini savunmuş ve doktora unvanı elde etmeyi başarmıştır. Şu anda ise İmam Sadık Üniversitesi'nin en iyi profesörlerinden biri olarak görülmektedir. Mesleki ve akademik işleri gereği hiçbir zaman meddâhlığı asıl mesleği olarak görmeyen Motei, bunu bir iş değil, kendisi için bir başarı olarak görmektedir. Bu yüzden davet edildiği farklı yerlere çoğunlukla reddederek gitmemektedir.¹²⁴

Fundamentalist gazetecilerden bazılarının göre, ülkedeki dindar kitlelerin bazı meddâhların yanlışlarından ve Hz. Hüseyin'in sistemine göre marjinalleştirilmesinden bıktığından dolayı Meysem Motei gibi genç ve eğitimli meddâhlar, yaratılan boşlukları

¹²² setare.com, "Ehl-i Beyt Meddâhı Mahmud Kerimi'nin Biyografisi." (Erişim 26 Eylül 2024)

¹²³ shaboneh.com, "Meddâh Meysem Motei Eşi ve Çocuklarının Biyografisi." (Erişim 26 Eylül 2024).

¹²⁴ setare.com, "Meddâh Meysem Motei'nin Biyografisi.", 2021. (Erişim 26 Eylül 2024)

büyük ölçüde doldurmayı başarmışlardır. Özellikle son yıllarda İmam Humeynî'nin "Hüseyniyye" adlı eserini kendine has övgüleri ve okumaları nedeniyle pek çok kişi tarafından fark edilen Motei, bu duruma karşın kendisini hâlâ medyadan gizlemeye çalışmaktadır.¹²⁵

Motei, ünlü bir meddâh konumunda olduğundan dolayı çoğunlukla liderlerin katıldığı yas törenlerinde methiyeler okur. Ancak Motei sadece dini içerikli methiyeler ve mersiyeler okuyarak törenini icra etmediği gibi çoğu kere siyasi, ekonomik ve sosyal konulara değinmeye çalıştığı da bilinmektedir. Özellikle Hasan Ruhani ve İbrahim Reisi gibi liderlerin dönemindeki ekonomik durumla ilgili olarak ülkenin cumhurbaşkanlarını eleştirmiştir. 2016 yılında bayram namazında devlet büyüklerinin neredeyse tamamının hazır bulunduğu bir ortamda Cumhurbaşkanı Hasan Rûhani'yi ağır bir şiir ile eleştirmesi ülkede ses getirmiştir. Aynı törende hazır bulunan dini lider Hamaneî'in bu durum ile ilgili destekleyici bir tutum sergileyerek Motei'nin okuduğu şiirde herhangi bir hakaretin bulunmadığını da yetkililere ilettiğini ifade etmiştir. Bu durum Motei için ayrıca bir prestij kaynağı olmuştur.¹²⁶

Dine ve Şeriata dayanmayan bilinç ve sloganın etkili olamayacağına inan ünlü meddâh, bunların bir arada olması gerektiğini düşünmektedir. Zira şariat ve bilinç olmadan sloganın hiçbir etkisinin olamayacağını belirtmektedir. Bundan dolayı methiye ve ağıtlarında Irak, Suriye, Yemen, Bahreyn gibi İslam dünyasının güncel sorunlarına değinmekte ve bunları Kerbelâ olaylarıyla bir şekilde ilişkilendirmektedir. Arapça olarak da methiyeler ve ağıtlar okuyan Motei, tekcirilik anlayışına sahip olan Vehhabiliği de "engerek" ve "zehirli yılan" olarak adlandırmaktadır.

Suriye savaşına katılan Motei, orda türbe savunucusu olarak cephede bulunmuş ve askerlere moral vermeye çalışmıştır. Bu cephelerde Arapça okuduğu şiirleri, Arapça konuşanlar arasında büyük bir etki yaratmıştır. Örneğin "Ya Tekfiri Sabrak Sabrak" ilahisi hem Farsça hem de Arapça dillerinde okunmuş ve DAES'e karşı Arapça

¹²⁵ setare.com, "Meddâh Meysem Motei'nin Biyografisi." (Erişim 26 Eylül 2024)

¹²⁶ shaboneh.com, "Meddâh Meysem Motei Eşi ve Çocuklarının Biyografisi." (Erişim 26 Eylül 2024)

konuşanlar arasında popüler olmuş, Irak, Suriye ve Lübnan’da Arap ilahiciler tarafından defalarca okunmuştur.¹²⁷

Meyssem Motei evli ve iki çocuk babasıdır. Eşi de üniversitede profesör olarak çalışmaktadır. Özel hayatı ile ilgili pek fazla bilgi bulunmayan ünlü meddâhın daha çok gözlerden uzak bir hayat yaşadığı görülmektedir. Toplumda yardımsever ve zahit bir kişi olarak kabul edilmesi ile beraber dini en doğru anlatan nadir meddâhlardan biri olarakta kabul edilmektedir.

3.5.9. Mehdi Resuli

Mehdi Resuli 12 Ağustos 1989’da Zencan şehrinde doğmuştur ve aslen Zencan’lıdır. Dindar ve devrimci bir ailede büyümüştür. Babası savaş sırasında 36. Ensar Tugayı’nın karargâhında görevliydi ancak 1989 yılında Irak bölgesinde savaşırken vefat etmiştir. Resuli, babasının şehâdetiyle ilgili şunları söylüyor: “Babamın şehâdet gününün akşamında küçük kardeşim Ağa Muhammed dünyaya geldi ve aynı gün biz yeniden üç kişilik bir aile olduk.”¹²⁸

Mehdi Resuli 2000 yılında henüz ortaokul yıllarında Şehid okulunda okurken bu okulda bulunan şehit ve gazi çocuklarından oluşan bir grupla şehit mirasçıları olarak “Ali Asker” adında bir grup oluşturup mersiye ve kasideler okumaya başlamışlardır. Burada başlayan sahne performansları çok geçmeden Zencan savaşçıları grubuna katılıp ülke çapında sahneler almaya vesile olmuştur. Bu arada liseyi bitirdikten sonra İmam Sadık’ın sahalarına ve üniversitelerine olan yoğun ilgisine, Allame Tıp Üniversitesi ile Tahran Üniversitesi’ne kabul edilmesine rağmen, ailesinin şartları nedeniyle Zencan Devlet Üniversitesinde inşaat mühendisliği bölümüne gitmek zorunda kalmıştır. İnşaat mühendisliği alanında lisans diplomasını aldıktan sonra kültürel işler yönetimi alanında çalışmalarına devam ederek bu alanda da lisans diplomasını almıştır. Ayrıca Daru’l -Hadis Üniversitesi’nden Kur’an-i Kerim ve Hadis alanında yüksek lisans derecesi de almıştır.¹²⁹

¹²⁷ setare.com, “Meddâh Meyssem Motei’nin Biyografisi.” (Erişim 26 Eylül 2024)

¹²⁸ setare.com, Narges Yazdanpanah, “Zencani Meddâh Mehdi Rasuli’nin Biyografisi.”, 2019. (Erişim 26 Eylül 2024)

¹²⁹ setare.com, Yazdanpanah, “Zencani Meddâh Mehdi Resuli’nin Biyografisi.” (Erişim 26 Eylül 2024)

Mehdi Resuli yaklaşık olarak 10 yaşından beri Zencan'daki Hüseyniyye A'zam Camiinde toplantılara katılarak orada meddâhlık yaptığı bilinmektedir. İlk okumasını Âşûrâ gecesini İran-Irak savaşı bağlamı ile ilgili yapmıştır. Burada neredeyse her gece yas tutma, göğüs dövme ve zincirleme törenlerinin yanı sıra adak verme töreni de bu hüseyniyyede yapılan dini ritüellerinden sadece bazılarıdır. Muharrem ayında özellikle merasimler düzenlediği bu yeri, kendisini en mutlu hissettiği ve en faydalı bulunduğu yer olarak görmektedir. Bu hüseyniyyenin törenleri oldukça sade ve temiz bir kamusal alanda yapılmaktadır. Bu yerde çok fazla mâtem aleti ve görsel eser bulunmamaktadır ancak yapılan törenlere çok büyük kalabalıklar katılmaktadır. Dini lider Hamaneî'nin Hüseyniyye A'zam Camii ile ilgili olarak şu söylemi dikkat çekicidir; "Ehl-i beyt'in sevgi dolu Zencan çekiciliği sadece Zencan 'da değil tüm ülkede ilgi çekmektedir". Mehdi Resuli 'ye göre Zencan'daki Hüseyniyye A'zam Camii İslam dünyasının Mekke'den sonra ikinci mihrabı ve Hz. Hüseyin'in davasının İran'daki tutku ve bilincinin başkentidir. Ayrıca bu hüseyniyyede Azeri Türkçesi konuşulmakta ve törenlerde bu şekilde yapılabilmektedir.¹³⁰

Resuli, Ehl-i beyt meddâhlarının çoğu ile tanışmaktadır. Bu meddâhlar Meysem Motei, Abdul Rıza Helali, Mahmut Kerimi ve diğer ünlü meddâhlardır. Özellikle Meysem Motei ile yakınlığı dikkat çekmektedir. Kendisi ile birlikte Suriye savaşında cepheye katılmış ve askerlere moral vermek amacıyla türbenin savunucuları hakkında Türkçe ve Farsça kasideler okumuşlardır. Okudukları kaside, şiir, methiye ve mersiyelerin içerik olarak Allah'ın otoritesinin yeryüzündeki egemenliğinin gerçekleşmesine yönelik konulara sahip olması gerektiğini belirten Resuli, şiirlerinde kişileri daha fazla övmenin gereksiz olduğunu, bu konuda Dini lideri dahi fazlaca övmeyi bırakarak onun fikir ve taleplerini daha fazla ön plana çıkarmak gerektiğini vurgulamaktadır.¹³¹

Mehdi Resuli evli ve bir çocuk babasıdır. Son dönemin öne çıkan meddâhlarından biri olan ünlü meddâh bu popülerliğini kullanarak günden güne tanınırlığını arttırmaktadır. Bu kadar meşhur olmasındaki temel noktalardan birisi de

¹³⁰ shaboneh.com, "Meddâh Mehdi Resuli ile Eşi ve Çocuklarının Biyografisi.", (Erişim 26 Eylül 2024).

¹³¹ shaboneh.com, "Meddâh Mehdi Resuli ile Eşi ve Çocuklarının Biyografisi." (Erişim 26 Eylül 2024)

Arapça, Farsça ve Türkçe dillerinde şiirler ve mersiyeler okuyabilmesidir. Böylece dinleyici kitlesini arttırması kolay olmaktadır. Yeni tarz popüler meddâhlığı iyi kullanan meddâhlardan birisidir.

3.5.10. Seyyid Cevad Zakeri

Seyyid Cevad Zakeri 1977 yılında İran'ın Hoy şehrinde dünyaya gelmiştir. Dindar bir aileye sahip olan Zakeri, Hz. Fatıma'nın soyuna dayanan bir soy ağacına sahiptir. Ailesi önce ona Seyyid adını vermiş ancak çocukken ölecek seviyeye geldiği bir hastalık geçirdiği sırada babası Seyyid Habib Zakeri, İmam Cevad'a, eğer çocuğum iyileşirse adını Muhammed koyacağım diye yemin etmiştir. Hastalığını atlatmasından dolayı o günden sonra ona Mir Muhammed adını vermiş ve kimlik belgesinde de bu şekilde yazdırmışlardır. Daha çok küçükken annesini kaybeden Zakeri, annesiz büyümüştür.¹³²

İlkokul ve ortaokul eğitimini ailesinin yanında gören Zakeri, daha sonra ilahiyat ilimlerini öğrenmek için Kum şehrine gitmiş, Razaviyye Ruhban Okulu'nda okumuş ve burada vaazlar vermeye başlamıştır. Vaazları ile beraber meddâhlık sanatını da icra etmeye başlayan Zakeri 'nin ismi kısa sürede popüler olmuş ve hayran kitlesi oluşturmaya başlamıştır. Bu durum, kendi konumlarını tehlikede gören birçok kişi ve hareketin onu kıskanmasına ve ona sorunlar çıkarmasına neden olmuştur. Başta gençler olmak üzere pek çok insanı, hatta daha önce hey'etlerle hiçbir ilgisi olmayan gençleri bile hey'etlere çeken yeni meddahlık tarzlarını ortaya çıkarmayı başarmıştır. Onun çalışmaları, İslam ve Ehl-i beyt hakkında hiçbir bilgisi olmayan pek çok kişiyi etkilemiş ve bu yaptıkları da onun popüler olmasını sağlamıştır. Bu nedenle İslam ve Şiîlik düşmanlarının kültürel istilasına karşı savaşan bir devrim başlatmıştır.¹³³

Yeni nesil meddâhlık tarzını belirleyen Zakeri, önceleri pek sorun yaşamasa da zamanla bu yaptıkları ile düşmanlar edinmeye başlamıştır. Bu tarzdaki meddâhlığı pek çok kişiye aykırı gelmiş ve sertçe eleştirilmiştir, en ağır eleştiriler ise bazı eski meddâhlardan gelmiştir. Hatta durum öyle bir seviyeye ulaşmıştır ki bu sorunlardan dolayı okulunu bırakmak zorunda kalıp Kum şehrini terk etmek durumuna gelmiştir.

¹³² maktabolhosein.blogfa.com, "İran Meddâhlarının Biyografileri" (Erişim 26 Eylül 2024).

¹³³ maktabolhosein.blogfa.com, "İran Meddâhlarının Biyografileri" (Erişim 26 Eylül 2024)

Ünlü meddâh sıkıntılardan kaçarak Kaşan şehrine gitmiş ancak orada da sorunlar yaşayınca İsfahan şehrini geçmiştir. İsfahan şehrinde de kendisine sorunlar yaşattıklarından dolayı bir süre sonra tekrar Kum şehrine dönerek orada sanatını icra etmeye devam etmiştir. Burada evlendikten sonra kiralık bir ev tutarak buralarda yaşamaya devam etmiştir.¹³⁴

Kendisi ile ilgili yapılan haberleri pek önemsemeyen Zakeri, sadece kendi işine odaklanmaya çalışmıştır. İnsanlarla iyi geçinme gayretinde olan ünlü meddâh, alçakgönüllü olmayı tercih ederek toplumda ikililik çıkarmamaya gayret göstermiştir. Yeni tarz popüler meddâhlık tarzının topluma daha faydalı olduğunu ve bu şekilde daha fazla kişiyi İslam ve Ehl-i beyt ile tanıştılabileceğini düşündüğü için geleneksel yöntemlerden uzaklaşarak her şeyi ile yeni bir tarz oluşturma gayretine girmiştir.¹³⁵

Belki de yaşadığı stresli ve yorucu hayatın bir sonucu olarak genç yaşlarda kanser hastalığına yakalanan Zakeri, uzun bir süre kemoterapi tedavisi görmüştür. Bu hastalık sürecinde de meddâhlık yapmaya gayret göstermiştir. Ancak hastalığı had safhaya ulaşmış ve vefatından kırk gün kadar önce beyin kanaması geçirerek komaya girmiştir. Nihayetinde 16 Temmuz 2006 tarihinde sabaha doğru Tahran’da vefat etmiştir. Genç denilecek bir yaşta vefat etmesi ve yaşamı boyunca hep eleştirilen bir kişi olması sebebiyle birçok kişide vicdan azabı bırakmıştır. Zakeri ‘nin naaşı Hz. Fatıma’nın türbesinin önüne defnedilmiştir.¹³⁶

Ölüm haberinin medya kanallarında pek verilmemesi halkta tepkiyle karşılanmıştır. Kum’da muhteşem bir Şiî töreni düzenlenmiş, öyle ki birçok meslek ve insan bir alim veya otoritenin vefat ettiğini düşünmüştür. Gerçi onun, döneminin insanları üzerindeki etkisinin, birçok otoriteden ve önde gelen din adamlarından daha fazla olduğunu söylemek abartı olmaz. Pek çok hayranı ise onun ölümünden aylar sonra haberdar olmuştur.¹³⁷

¹³⁴ maktabolhosein.blogfa.com, “İran Meddâhlarının Biyografileri” (Erişim 26 Eylül 2024)

¹³⁵ maktabolhosein.blogfa.com, “İran Meddâhlarının Biyografileri” (Erişim 26 Eylül 2024)

¹³⁶ maktabolhosein.blogfa.com, “İran Meddâhlarının Biyografileri” (Erişim 26 Eylül 2024)

¹³⁷ maktabolhosein.blogfa.com, “İran Meddâhlarının Biyografileri” (Erişim 26 Eylül 2024)

3.5.11. Abdulreza Helali

Abdulreza Helali Kasım 1982’ de Hûzistan eyaletinin Hürremşehr şehrinde dünyaya gelmiştir. Helali’nin iki erkek ve bir kız kardeşi vardır. Kardeşleri meddâhlık ile ilgilenmemekte, kendi işlerini yürütmektedirler. Helali, İran-İrak savaşı sırasında ailesiyle birlikte Tahran’a taşınmış, şu anda da Tahran’da yaşamaktadır. Meddâhlık ile olan bağı ve bu yola nasıl başladığını şu şekilde anlatmaktadır; “11 yaşında bir gün sokakta futbol oynarken uzun boylu ve yakışıklı bir adam fark ettim. Bizi oynarken izliyordu. Yanıma geldi ve futbol oynadığım için beni övdü. Ona bizim buralardan olmadığını, burada ne işi olduğunu sordum, Dedi ki: Bu mahallede yas töreni düzenliyoruz, ardından beni matem toplantılarına davet etti. Bu adam meddâh Abbas Saberi’ydi. Bu toplantı vesilesi ile gittiğim yere üye olmam için ilk kıvılcım atılmış oldu. Abbas Saberi’nin şehâdetinden sonra kendisine olan yoğun ilgimden dolayı o hey’etin toplantılarına giderek ilahiler okumaya ve yas tutmaya başladım.”

Helali, meddâhlığının ilk gösterilerini Tahran’ın Horasan Meydanı’nda bulunan İmam Musa bin Cafer Camii ve Hüseyiniyesi ile bu camiye bağlı Besic Mahfel Al-Rıza Komitesi adlı yerlerde yapmıştır. “Ena Mecnûn el-Hüseyin” ağıtı onu şöhrete kavuşturmuş ve ülkenin farklı şehirlerinde yankı bulmuş, bu da Abdulreza Helali isminin popülerleşmesine ve birçok mâtem törenine ve hey’ete davet edilmesine neden olmuştur.¹³⁸

Abdulreza Helali’nin üslubu ve farklılığı heyecan yaratması bakımından en farklı övgü ve ağıt üsluplarından biri olarak adlandırılabilir. Bu meddâh, diğer tarz müzikleri meddâhlık alanı ile birleştirmeye çok meraklıdır. Bundan dolayı geleneksel mâtem merasimlerinden daha ritmik ve heyecan verici popüler meddâhlık tarzına yönelmeye başlamıştır. Bu tarzın hayranlarının çoğu 40 yaşın altındaki gençlerdir. Yeni tarz popüler meddâhlığın zirve isimlerinden biri olması bu tarz yenilikleri korkusuzca yapabilmesinden kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda Helali’nin sanal alanda da çok sayıda hayranı bulunmaktadır. Örneğin bir sosyal medya sitesinde 4 milyona yakın takipçiye ve binlerce yoruma sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca aktörler, ünlü

¹³⁸ shaboneh.com, “Meddâh Abdulreza Helali ile Eşi ve Çocuklarının Biyografisi.”, (Erişim 26 Eylül 2024).

süperstarlar ve şarkıcılarla birlikte birçok fotoğrafı paylaşılmaktadır. Tahran’da bulunan Kargar Caddesi’ndeki Mahistan Pasajı Helali’nin Ebu Zer Camii’ndeki törenlerine ait CD’lerle doludur.¹³⁹

Helali genç yaşına rağmen ünlü bir meddâh haline gelmiş, geri kalan yeni ve geleneksel meddâhlardan çok daha fazla tanınmaya başlamıştır. Merasimlerine katılan meddâhlardan bazıları, tonunu ve melodisini Los Angeles şarkılarından alan yeni bir meddâhlık türünün ortaya çıkmasından memnun kaldıklarını ifade etmişlerdir. Hatta bazıları şarkıları kopyalayarak kendi performanslarında kullanmaya başlamışlardır. Helali, kaside ve ağıt üslubunu farklı müzikler ile birleştirmenin Ehl-i beyt öğretilerini yaymada olumlu ve etkili bir yol olduğunu düşünmektedir.¹⁴⁰

Abdulreza Helali, ünlü meddâh Mansur Arzi’nin öğrencilerinden biridir. Bu mesleği öğrenmesinde etkili olan diğer ünlü meddâhlar arasında Said Haddadiyan ve Abbas Saberi de sayılabilir. Bu ünlü meddâhlardan aldığı eğitimler ve kendi tarzı ile beraber ortaya çıkardığı meddâhlık tarzından dolayı, düzenlediği merasimlerde oturacak yer bulabilmek için törenden saatler önce meclise gitmek gerekmektedir. Aksi takdirde avluda kalmak zorunda kalma durumu ile karşılaşılabilir.¹⁴¹

Helali bütün bu ününe rağmen eğitimden uzak kalmayarak mimarlık bölümünü bitirmiştir. Önceleri adli hukuk alanında okumuş, ancak işler istediği gibi gitmeyince bu bölümü okumaktan vazgeçmiştir. Ünlü meddâhın meddâhlık dışında, almış olduğu eğitim ile ilgili olarak ahşap alanında da serbest bir işi vardır. Aynı zamanda kendisi evli ve iki kız çocuğu babasıdır.¹⁴²

3.5.12. Seyyid Mecid Beni Fatımeh

Seyyid Mecid Beni Fatımeh 1978 yılında Tahran’da dindar bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Babası hakkında pek fazla bilgi bulunmamakla birlikte,

¹³⁹ setare.com, Narges Yazdanpanah, “Ehl-i Beyt Meddâhı Abdulreza Helali’nin Biyografisi”, 2020. (Erişim 26 Eylül 2024)

¹⁴⁰ shaboneh.com, “Meddâh Abdulreza Helali ile Eşi ve Çocuklarının Biyografisi.” (Erişim 26 Eylül 2024)

¹⁴¹ shaboneh.com, “Meddâh Abdulreza Helali ile Eşi ve Çocuklarının Biyografisi.” (Erişim 26 Eylül 2024)

¹⁴² setare.com, Yazdanpanah, “Ehl-i Beyt Meddâhı Abdulreza Helali’nin Biyografisi” (Erişim 26 Eylül 2024)

Tahran’da yaşayıp 2016 yılında vefat ettiği bilinmektedir. Fatimeh lisans seviyesine kadar eğitimini tamamlamış, ancak güzel sesi ve ilgisinden dolayı tamamen meddâhlığa yönelmiştir. Meddâhlığa başlaması 6 yaşındayken mahalle camiisinde ilahiler söylemesi ile olmuştur. Ardından biraz daha gelişerek özellikle şehit cenazelerinde ağıtlar ve ilahiler söylemeye başlamıştır.¹⁴³

1993 yılında 15 yaşına geldiğinde ise ünlü meddâh Said Haddadiyan ile bir merasim esnasında tanıştıktan sonra profesyonel anlamda bir meddâh olma yoluna girdiği bilinmektedir. Bu tanışma sırasında birçok ünlü meddâhın bulunması ve onların da Fatimeh’e ilham vermesi ile beraber huzurlarında ilk methiyesini okumuştur. Mahmut Kerimi, Mansur Arzi ve Said Haddadiyan gibi ünlü meddâhların kendisinin gelişimine büyük katkıları olduğunu düşünen Fatimeh, bu sayede doğru bir şekilde mersiye ve ağıt okumayı öğrendiğini ifade ederek, bu büyük meddâhları devamlı şükran ile yad etmektedir¹⁴⁴

Yeni tarz meddâhlık şeklinden farklı olarak daha çok geleneksel şekilde merasimlerini icra etmeye çalışan ünlü meddâhın hayran kitlesi büyüktür. Özellikle eskiye özlem duyan kişilerin katıldığı bu merasimler, azımsanmayacak kadar katılımcı sayısına ulaşabilmektedir. Ünlü meddâhın tanınmasına vesile olan “Abbas Amca” adlı methiyesi sevenleri tarafından beğenilmektedir. Önemli gün ve gecelerde sahnelerde olan Fatimeh, bunun dışında devamlı olarak bulunmaya çalıştığı yer, Tahran’ın Bağefaiz mahallesinde bulunan Reyhana El- Hüseyin hüseyniyyesi’dir.¹⁴⁵

Seyyid Mecid Beni Fatimeh 2002 yılında evlenmiştir. Eşini tanıma hikayesinde ise annesinin etkili olduğunu, eşi ile annesinin dini toplantılarda tanıştığını, sonrasında ise kendisinin eşi ile tanıştığını ifade etmiştir. Eşi doktora öğrencisidir ve eğitim hayatına son derece önem vermektedir. Aynı zamanda Seyyid Ali ve Zeyneb Sedat adında iki çocuğu vardır. Fatimeh meddâhlık mesleğinin dışında geçimini sağladığı serbest bir işinin olduğunu ifade etmiştir, ancak işi ile ilgili detaylı bir bilgi

¹⁴³ salamdonya.com, “Meddâh Seyyid Mecid Beni Fatimeh, Eşi ve Çocuklarının Biyografisi.” (Erişim 26 Eylül 2024).

¹⁴⁴ salamdonya.com, “Meddâh Seyyid Mecid Beni Fatimeh, Eşi ve Çocuklarının Biyografisi.” (Erişim 26 Eylül 2024)

¹⁴⁵ salamdonya.com, “Meddâh Seyyid Mecid Beni Fatimeh, Eşi ve Çocuklarının Biyografisi.” (Erişim 26 Eylül 2024)

bulunmamaktadır. Diğer meddâhlardan ayrılan en büyük özelliği ise siyasi konulardan uzak durması ve bu tarz alanlarda hizmet vermemesidir.¹⁴⁶

3.5.13. Seyyid Mehdi Mirdamad

Seyyid Mehdi Mirdamad 1979 yılında İran'ın Ahvaz şehrinin güney bölgesinde bulunan Haşayar mahallesinde dünyaya gelmiştir. Mirdamad'ın çocukluğu, Irak'ın İran'a karşı açtığı savaşın başladığı dönemde başlamıştır. Bu nedenle Mirdamad, 1980'li yılların başında ailesiyle birlikte Ahvaz şehrinde Kum şehrine taşınmıştır. Babasının mesleği öğretmen olduğu için Kum'a taşındıktan sonra hemen Hâkim Nizami Lisesi'nde öğretmenliğe başlamıştır.¹⁴⁷

Mirdamad, ilkokul eğitimine Kum'daki "Faiz Kaşani Okulu"nda başlamış, ardından ortaokulu okumak için "Fahadaran Okulu"na girmiştir. Ayrıca lise yıllarını "Din ve İlim Mektebi"nde geçirmiş, bu süre zarfında annesini kaybetmiş ve ona göre annesinin ayrılığının verdiği üzüntü ve onun yokluğunda geçirdiği zor zamanlar nedeniyle hayatında köklü bir değişiklik yaratmış, bundan dolayı çalışmalarına devam etmek için ilahiyat okuluna yönelmiştir. Mirdamad, 1996-2000 yılları arasında öğrenci olarak ilk yılını el-Hadi okulunun bir odasında geçirmiş, 2003 yılında yaşanan olaylar nedeniyle okulda eğitimini sürdürmekten vazgeçerek orduya katılmıştır.¹⁴⁸

Meddâhlık mesleğine başladığı yıllara baktığımızda ortaokuldan itibaren annesiyle birlikte ev toplantılarına ve kadınların dualarına katılarak meddâhlığa başladığını görmekteyiz. Aynı zamanda "Mahal Camii"nin türbesi ve okul ilahi grubunun resitali ve Besic üssü gibi başka faaliyetlerde de methiyeler okuduğunu bilmekteyiz. Yaptığı birçok faaliyet olmasına rağmen Mirdamad'ın ana faaliyetlerinden biri de Ziaratü'l-Yasin adı altında haftalık düzenli toplantılar düzenlemesidir. Bu toplantılar 2004 yılı Ramazan ayından itibaren başlamıştır ve amacı her cuma akşamı manevi kültür ve dinleyicilik oluşturmaktır. Bu toplantılarla

¹⁴⁶ salamdonya.com, "Meddâh Seyyid Mecid Beni Fatımeh, Eşi ve Çocuklarının Biyografisi." (Erişim 26 Eylül 2024)

¹⁴⁷ setare.com, Narges Yazdanpanah, "Meddâh Seyyid Mehdi Mirdamad'ın Biyografisi.", 2019 (Erişim 26 Eylül 2024)

¹⁴⁸ setare.com, Yazdanpanah, "Meddâh Seyyid Mehdi Mirdamad'ın Biyografisi." (Erişim 26 Eylül 2024)

eş zamanlı olarak “Hüseyin Beni Fatimeh” de bulunan bir hey’et, maneviyatın geliştirilmesi amacıyla farklı vesilelerle merasimler düzenlemekte ve Mirdamad bunlara da özellikle katılmaktadır. Kum şehrinde bulunan Hz. Fatıma türbesinde devamlı bir görevli olarak bulunmaktadır ve kendisini buraya ait hissettiğini ifade etmiştir.¹⁴⁹

Mirdamad uzun yıllardır evlidir ve bu evlilikten Zeyneb ve Rehane adında iki kız çocuğu ve Seyid Ali Reza adında bir erkek çocuk dünyaya gelmiştir. Meddâhlık mesleği dışında ülkenin sigorta şirketlerinden birinde çalışarak geçimini sağlamaktadır. Hasan Khalj, Sadık Ahengeran, Ali Mansi, Mansur Arzi gibi ülkedeki ünlü meddâhların öğrencisi olması onun için en büyük değer olmuştur. Bundan dolayı İran’ın önde gelen meddâhlarından biri olabilme başarısını gösterebilmiştir.¹⁵⁰

3.5.14. Hamid Rıza Alimi

Hamid Rıza Alimi 1981 yılında İsfahan şehrinde doğmuştur. Merhum meddâh Seyyid Cevad Zakir’in talebelerindendir. Hüseyin Kaşan Hey’eti’nden Seyyid Cevad Zakir ile birlikte çeşitli çevre ve törenlere katılarak meddâhlıkta dini faaliyetlerine başlamıştır. Üstadı olarak gördüğü Zakir’e derin bir bağlılık duyarak vefatından sonra her yıl anma törenlerine katılmaktadır. Bu genç meddâhın faaliyetinin zirvesi 2000 yıllarına kadar uzanmaktadır. Şiirleri genellikle tasavvufî ve ahlaki konular ile şekillenmektedir. Halen İsfahan’da yaşamaktadır ve haftalık toplantıları “El-Hüseyin Okulu” adı altında cuma sabahları yapılmaktadır.¹⁵¹

Meddâhlık yapmasının yanı sıra çok iyi şiirler yazan Alimi, bu şiirleri ile merasimlerde toplanan insanları duygusal anlamda doyurmaya çalışmaktadır. Yazdığı ve okuduğu şiirleri arasında ünlü olan bazı şiirleri ve methiyeleri şunlardır: “Sensiz Geceler”, ve “Sensiz Öleceğim”. Bu şiirler Ehl-i beyt için yazılmıştır ve daha çok ahlaki ve mistik bir havaya sahiptirler. Bu şiirleri dışında meddâhlık yaparken okuduğu

¹⁴⁹ setare.com, Yazdanpanah, “Meddâh Seyyid Mehdi Mirdamad’ın Biyografisi.” (Erişim 26 Eylül 2024)

¹⁵⁰ setare.com, Yazdanpanah, “Meddâh Seyyid Mehdi Mirdamad’ın Biyografisi.” (Erişim 26 Eylül 2024)

¹⁵¹ setare.com, Narges Yazdanpanah, “Meddâh Hamid Alimi Biyografisi.”, 2019. (Erişim 26 Eylül 2024)

methiyelerden en popüler olanları ise şunlardır: “Ey yavaş hareket eden kervan” ve “Kalbimi parçalama” adlı methiyelerdir.¹⁵²

Hamid Alimi, meddâhlığının dışında yaptıklarıyla da dikkat çekmektedir. Suriye savaşına katılması tartışma konusu olunca kişisel inançları nedeniyle Suriye savaşına katıldığını ve türbenin savunucuları ile beraber olduğunu açıklamıştır. Ayrıca Tahran’da Abdul Reza Helali hey’etinde türbenin savunucuları ve Hz. Zeyneb’in tasvirinin önünde, gençlerin dikkatini çeken çeşitli kasideler ve dualar okumuştur. Alimi, Suriye’deki varlığına ilişkin yorumlara yanıt olarak şunları söylemiştir: “Ben Suriye’ye herhangi bir kurum ve kuruluş adına gelmedim, tek amacım Hz. Zeyneb türbesini savunmaktır.”¹⁵³

Alimi evlidir ancak evliliğinin sona erdiği ile ilgili söylentiler dolaşmaktadır. Bunları reddederek yapılan bu yorumların önüne geçmeye çalışmaktadır. Aynı zamanda katıldığı merasimlerden büyük paralar aldığı ve yüklü paralar olmazsa merasimlere katılmadığı yönündeki haberleri de sert bir dil ile yalanlamaktadır. Meddâhlık mesleği dışında ev eşyaları satan bir dükkânı işletmektedir. Hamid Alimi, kendine has üslubu ile özel hayran kitlesine sahip olan ve aynı zamanda üslubuna birçok itiraz gören meddâhlardan biridir. Bundan dolayı yeni tarz popüler meddâhlığın dikkat çekici isimlerinden biri olarak kabul edilmektedir.¹⁵⁴

3.5.15. Ahmed Vaizi

Ahmed Vaizi 1968 yılı nisan ayında İran’ın Meşhed şehrinde dünyaya gelmiştir. Dindar bir ailede doğduğu ve babasının şiir ve kaside alanında aktif olması nedeniyle Ehl-i beyt alanında şiirler ve ilahiler yazarak meddâhlığa yöneldiğini ifade etmektedir. İran İslam devriminin gerçekleştiği süreçte henüz çocuk olan Vaizi, bu süreçte babası ile beraber Şahlık rejimine karşı gösterilere katılarak şiirler okuduğunu belirtmiştir. Ortaokul yaşlarına geldiğinde ise eğitime ara vererek cephe hattında savaşmak amacıyla Besic örgütü vasıtası ile savaşa aktif katılmıştır.¹⁵⁵

¹⁵² setare.com, Yazdanpanah, “Meddâh Hamid Alimi Biyografisi.” (Erişim 26 Eylül 2024)

¹⁵³ setare.com, Yazdanpanah, “Meddâh Hamid Alimi Biyografisi.” (Erişim 26 Eylül 2024)

¹⁵⁴ setare.com, Yazdanpanah, “Meddâh Hamid Alimi Biyografisi.” (Erişim 26 Eylül 2024)

¹⁵⁵ shaboneh.com, “Meddâh Ahmed Vaizi ile Eşi ve Çocuklarının Biyografisi.” (Erişim 26 Eylül 2024).

Savaşa katıldığında amacı savaşmak olan Vaizi'nin cephedeki görevlilerin kendisinin iyi konuştuğunu ve methiyeler okumada maharetli olduğunu tespit ettikten sonra sözlerini çok beğendiklerini ve sohbet için bir odaya alarak kendisine şiir ve methiyeler okutup bunları kaydettiklerini ifade etmiştir. Burada askerlere moral sağlamak amacıyla elinden geldiği kadar okumalar yaparak destek olduğunu belirtmiştir.¹⁵⁶

Meddâhlık mesleği dışında elektronik ticaret eğitimi almış ve üniversite eğitimini lisans seviyesine kadar tamamlamıştır. Aynı zamanda edebiyat alanında da eğitim almış ve üniversite eğitimini yüksek lisansa kadar tamamlamıştır. Bu alanlarda eğitim almış olmasına rağmen kendisin asıl mesleğini meddâhlık olarak gören ünlü meddâh bundan gurur duyduğunu ve babasının sanatçı yönünü bu anlamda devam ettirebildiğinden dolayı ziyadesi ile memnun olduğunu vurgulamaktadır. Meddâhlık mesleğini öğrenme ve sürdürme konusunda sadece babasından değil dönemin ünlü meddâhları olan Hacı Ali Ağa Manşani, Hacı Ağa Mansur Arzi ve Meşhed'de Hacı Ağa Ekberzade gibi isimlerden eğitimler almıştır. Meddâhlık mesleği ile beraber şiir yazma sanatında da epey maharetli olduğu aşikârdır. Bu noktada İran- Irak savaşı döneminin şiirleri, genç yaşta okuduğu ve hâlâ aklında olan devrim şiirleri ve genel olarak ritüel şiirlerini bir kitapta toplayarak sevenlerinin istifadesine sunmayı amaçlamaktadır.¹⁵⁷

Ahmed Vaizi, uzun yıllardır evlidir ancak çocuklarının sayısı ile ilgili herhangi bir bilgi vermemektedir. İmam Rıza türbesinde ettiği duaların neticesinde eşi ile tanıştığını ifade eden Vaizi, bundan dolayı İmam Rıza'ya ayrıca bir şükran duygusu beslediğini belirtmektedir. Ünlü meddâh aktif olarak meddâhlık yapmaya devam etmekte ve önemli gün ve gecelerde halkın karşısına çıkmaktadır. Suriye savaşında da İran adına bulunarak askerleri motive etme noktasında askeri güçlere son derece faydalı olduğu bilinmektedir. Cepheye askeri üniformalar ile çekilen fotoğrafları medyada yankı uyandırmıştı. Meddâhlık dışında ise şu aralar Hüseyin Mevli'nin ses yarışması şeklindeki televizyon programında jüri olarak görev yapmaktadır.¹⁵⁸

¹⁵⁶ shaboneh.com, "Meddâh Ahmed Vaizi ile Eşi ve Çocuklarının Biyografisi." (Erişim 26 Eylül 2024)

¹⁵⁷ shaboneh.com, "Meddâh Ahmed Vaizi ile Eşi ve Çocuklarının Biyografisi." (Erişim 26 Eylül 2024)

¹⁵⁸ shaboneh.com, "Meddâh Ahmed Vaizi ile Eşi ve Çocuklarının Biyografisi." (Erişim 26 Eylül 2024)

3.6. Kadın Meddâhlar

Meddâhlık makamını ele aldığımız bu araştırmamızda, toplumun ana unsurlarından biri olan kadınların, bu konu ile ilişkisini incelemek konumuzu daha iyi anlamak adına doğru olacaktır. Kadınların mâtem merasimlerinde aktif bulunmaları ve bu merasimlerin çalışmalarında kritik rollere sahip olmaları onları meddâhlık mesleğini öğrenmeye itmiştir. Özellikle kadın toplantılarına öncülük etmek ve küçük ölçekli meclislerde bu boşluğu doldurmak onlar için itici güç olmuştur. Bundan dolayı kadın meddâhların etraflıca araştırılması gerekmektedir. Bu araştırmada kadın meddâhların adlandırılmaları, tarihleri, sayıları, çalışmaları ve maruz kaldıkları eleştirileri dini bağlamda ele alarak çalışmamıza eklemek istiyoruz. Böylece toplumun etkili bir unsuru olan kadınları ve kadın meddâhları daha iyi tanımış olacağız.

Kadın meddâhlar Şîa toplumunun farklı bölgelerinde ve farklı kültürlerinde birçok isim ile adlandırılmaktadırlar. Bu isimler arasında “nevvâha”, “ressâe”, “ressâye” “nâihât”, “nâihâ” gibi isimlerin daha fazla kullanıldığı görülmektedir. Yazımızın önceki bölümlerinde bu isimler ile ilgili gerekli açıklamaları yaptığımızdan dolayı burada tekraren yazmayacağız. Genel anlamda bu isimlendirmeler yas ve cenaze törenlerinde ağlayan kadınları nitelendirmek için verilmiş olsada günümüz şartlarında meddâhlık mesleğini icra eden kadınlara karşılık geldiğini söylemek isabetli bir yorum olacaktır. Zaman içerisinde sadece ağlama fiili ile sınırlı kalmayan bu kadınların, ağlarken mersiye okumaları ve bunu yaparken toplanan insanları organize etmeleri onları “Meddâha-i Zenâneh (Kadın Meddâhlar)” konumunu sokmuştur.

Kadın meddâhların toplumdaki varlıkları konuşulmaya başlandığında kendilerini savunmak adına tarihi anlamda uzun bir geçmişe sahip olduklarını iddia etmektedirler. Kendi deyimlerine göre tarihi deliller ile ilişkili olarak Ehl-i beyt için dönüm noktası ve mâtem kültürünün başlangıcı sayılabilecek Âşûrâ olayının ilk ağlayanları ve ağıt söyleyenleri kadınlardır. Hz. Hüseyin’in şehâdetinden sonra Hz. Zeyneb, Sükniyye, Hz. Hüseyin’in eşi Ümmü Leyla ve Rukiye, Kerbelâ ve daha sonraki yıllarda Âşûrâ şehitleri için yas tutan ilk kişiler olmuşlardır. Bunlarla beraber

Kerbelâ olayı sırasında ve ardından yapılan Şam yolculuğu esnasında mersiyeler ve şiirler okuyanlar Ümmü'l-Banin ve Ümmü Selma adındaki kadınlardı.

Hiz. Zeyneb 'in Âşûrâ günü Kerbelâ meydanında okuduğı mersiyeler kendisinden sonra gelen tüm Müslümanlara, özellikle de İslam dünyasının kadınlarına çağlar boyu bir model olmuştur. Zeyneb olmasaydı eğer Kerbelâ Kerbelâ olarak kalacaktı demek hiç de abartılı bir söylem olmayacaktır. Hiz. Zeyneb öncülüğünde ağıtlar yakan ve şiirler okuyan kadınlar, Ehl-i beyt sevgisini dünyaya aşılammış olsaydı, Hiz. Hüseyin sevgisi göğüsten göğüse geçmez, kulaktan kulağı tarihi bir olay olarak kalacaktı.¹⁵⁹

Tarih boyunca kadınların bu alanda yetiştirilmesi noktasında yeterince adımların atılmaması kendilerini geri planda kalmaya zorlamıştır. Kadınların dilinde başlayan Kerbelâ mersiyeleri ve şiirleri onların elinden alınarak bu alanda toplumda etkin olmalarına engel olunmuştur. Özellikle İran'da Pehleviler dönemine kadar kadınların yeterince bilgilendirilmediğı ve kadın toplantılarında dahi etkin olamadıkları görölmektedir. 1979 yılında gerçekleştirilen İran İslam Devrimi ile beraber kadınların biraz daha ön plana çıkarıldığı ve merasimlerde olmasalar da kadınlar arasında yapılan toplantılarda aktif oldukları bilinmektedir. Devrimin ardından gelen İran- Irak savaşında da cephe arkasında bulunan kadınların, enerjisinin ve zamanının büyük bir kısmı savaşçıların ihtiyaçlarının hazırlanmasına ve teminine ayrılmıştır. Devrim Rehberinin düşüncesine göre kadınların bu savaşdaki rolü, dini öğretilerin desteğini alarak, erken dönem İslam örneklerinden yararlanıp, kadınların erkekleriyle cepheye katılma ruhunu güçlendirmek ve teşvik etmektir.¹⁶⁰ İran İslam Devrimi sırasında ve İran- Irak savaşı döneminde kadın meddâhların çalışmalarına bakıldığında, kadınların devrimi ilerletmede, cephelere asker göndermede ve halk güçleri ile askeri malzemeleri cephe gerisinde tedarik etmede etkili faktörlerden biri olduğu görölmektedir. Dolayısıyla kadın meddâhların, hükümet organlarının omuzlarına

¹⁵⁹ zananneews.ir, "Her Yaştan Kadın Komitesinin Kurucusu 'Zeyneb Elçileri' İle Röportaj" (Erişim 27 Eylül 2024).

¹⁶⁰ hawzah.net, "Kadın Toplantılarının, Faydaları ve Zararları." (Erişim 27 Eylül 2024).

hiçbir maliyet ve çaba yüklemeyen, kendi başlarına büyük hedefler peşinde koşabilecekleri ve bu hedeflere ulaşabilecekleri tarihi örnekler ile görülmektedir.¹⁶¹

Önemli bir tarihi geçmişe sahip olan kadın meddâhların sayısı da azımsanacak düzeyde değildir. İran’da bulunan meddâhların sayısı ile ilgili yapılan araştırmalarda, İran İslami Propaganda Örgütü Dini Organizasyonlar Dairesi genel müdürü Hojjat el-İslam Yakup Dilamâni, kadın meddâhların örgütlenmesine değinerek bu alanda 11.000 aktif kadının tespit edildiğini belirterek, kadın meddâhların çalışmalarında daha fazla revizyona ve faaliyete ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir. Aynı zamanda İran kadın topluluğu seferberliği başkanı Mina Aslani, kadın meddâhların kalitesini artırmak amacıyla 2022 yılında Meşhed’de özel olarak 450 kadın meddâha eğitim kursları düzenlediklerini belirtmiştir.¹⁶²

Bu alanda çalışmalar yürüten kadın meddâh hey’etleri de bulunmaktadır. Örneğin “Zeyneb’in Elçileri” adındaki hey’et, yaptıkları programların yetişkinler için övgüyü öğretme amacıyla, çocuklar ve bebekler için ise farkındalık ve içgüdü geliştirme yaklaşımıyla iki bölüm halinde tasarlandığı ve uygulandığı bilinmektedir. Kendi bünyelerinde meddâhların eğitimi konusunda çalışmalar yapan bu hey’et, 2023 yılı itibariyle 800 eğitimli kadın meddâhlarının bulunduğunu, bunun yanı sıra uzman profesörlerin yardımıyla eğitim kursları verdikleri de ifade edilmiştir.¹⁶³

Ayrıca İran Besic Meddâhlar Örgütü Başkanı yaptığı açıklamada İran’daki meddâhların sayısının 100.000 civarında olduğu tahmin edilirken, bunların %50 ‘den daha azının bu örgütün üyesi olduğunu ifade etmiştir. Bununla beraber ülkede bulunan meddâh sayısının da yaklaşık olarak %30’nun kadın meddâhlardan oluştuğunu belirtmiştir.¹⁶⁴ Ancak farklı kaynaklarda yaptığımız araştırmalarda ülkede bulunan meddâhların %25’lik kısmı erkek meddâhlardan oluşurken kalan %75’lik kısım ise kadın meddâhlardan oluştuğunu görmekteyiz.¹⁶⁵ Verilen bu sayılar tespit edilmiş sayılar olduğu gibi bunların dışında bulunan ve herhangi bir resmi kuruma kayıtlı

¹⁶¹ hawzah.net, “Kadın Toplantılarındaki Batıl İnançların Yayılmasıyla Mücadele Etmek.” (Erişim 27 Eylül 2024).

¹⁶² Seratnews.Com, “Kadın Meddâhların Oranı Nedir?” (Erişim 27 Eylül 2024).

¹⁶³ Zananews.İr, “Her Yaştan Kadın Komitesinin Kurucusu ‘Zeyneb Elçileri’ İle Röportaj” (Erişim 27 Eylül 2024)

¹⁶⁴ Ana.İr, “Ülkedeki 30 Bin Kadın Meddâhın Faaliyeti.”, (Erişim 27 Eylül 2024).

¹⁶⁵ Yılmaz, “İmam Hüseyin’in Yasçıları”, 328.

olmayan meddâhların olduğunu da ifade etmek gerekir. Meddâhlık kültürünün yaygın olduğu böylesi bir coğrafyada meddâhların sayısını erkek ve kadın olarak net bir şekilde kayıt altına almak hayli güç bir durumdur.

Kadın meddâhların sayısının bu denli fazla olmasındaki temel sebeplere baktığımızda, İran’da özellikle müzik alanında yapılan kısıtlamalardan dolayı seslerini bir şekilde kullanmak isteyen kadınların meddâhlık alanına yöneldiklerini görmekteyiz. Toplumda bu alan ile ilgili bir ihtiyacın olması ve kadınların ekonomik açıdan bir kazanç sağlama istekleri bu mesleği seçmede belirleyici etkenler olmuştur. Kadın meddâhlarda tıpkı erkek meddâhlarda olduğu gibi kullandıkları yöntemler itibariyle iki farklı tarzı uyguladıkları görülmektedir. Geleneksel yöntemlerden faydalanarak tamamen eski usul ile merasimlerini icra eden kadın meddâhlar olduğu gibi modern müzik aletleri ve yeni yöntemler ile merasimlerini icra eden, yeni nesil popüler meddâhlık tarzını tercih edenlerde bulunmaktadır. Geleneksel tarzı benimseyen kadın meddâhların katılımcıları genelde belirli bir yaşta olan ev hanımlarıdır. Popüler tarzı benimseyen kadın meddâhların dinleyicileri ise toplumun hemen her tabakasından ve her yaş grubundan kişilerdir. Geleneksel meddâhlık tarzında daha çok klasik türden eserler okunurken, popüler meddâhlık tarzında kadın meddâhlar genel olarak ritimli okunabilen melodik şiirleri ve sevilen ritimleri seslendirirler. Hatta çoğu kere ünlü şarkıcıların eserleri de kadın meddâhlar tarafından kullanılmaktadır. Popüler tarzı seçen kadın meddâhlar mâtem törenlerinin dışında düğün ve kutlama şeklindeki organizasyonlara da katılmaktadırlar. Ayrıca icra ettikleri programlarda yeni tarz müzik aletleri de kullanılmaktadırlar.¹⁶⁶

Kadın meddâhlar aynı zamanda meddâhlık alanında etkili olan erkek meddâhlardan da faydalanmaya çalışmaktadırlar. Bu alanda faaliyet gösteren kadın meddâhlardan Ansieh Eşrefi, Mansur Arzi, Said Haddadiyan, Mahmud Kerimi ve daha birçok ünlü erkek meddâhlardan faydalandıklarını, onları taklit ederek bu alanda daha iyi seviyelere çıkmaya çalıştıklarını ifade etmiştir. Sözlerinin devamında, kadınların kendilerini geliştirerek çok daha iyi seviyelere gelebileceğini, bu noktada erkek meddâhlardan daha yetenekli olduklarını belirtmiştir. Örneğin erkek meddâhların yeni

¹⁶⁶ Yılmaz, “İmam Hüseyin’in Yasçıları”, 329.

nesil meddâhlık tarzında farklı müzik aletlerini kullanmaları ve farklı yollar ile Kerbelâ ve Hz. Hüseyin öğretisini insanlara ulaştırmaları son derece güzel bir davranıştır. Bu şekilde kadınlarında bu yöntemleri kullanarak daha fazla dinleyici elde etmeleri gerektiğini vurgulamıştır. Merasimlerde kullanılan şiirlerin ve müziklerin taklit edilmesi ve bunların mersiyele uyarlanmasını mâtem merasimleri için bir kazanım olarak gören Eşrefî, bu tarz uygulamaların sayısının artırılarak topluma daha fazla ürünler sunulması gerektiğini düşünmektedir. Kadın meddâh Eşrefî, meddâh olmak isteyen kadınların sayısının çok fazla olduğunu, ancak bu alanda herhangi bir yatırımın yapılmadığını, bundan dolayı kadın meddâh sayılarının istenilen seviyelere çıkarılamadığını söylemiştir.¹⁶⁷

Bu alanda faaliyet gösteren bir diğer ünlü kadın meddâh Seyyide Vahide Bahrul Ulumi Tabatabai, yaklaşık olarak 12 yıldır profesyonel olarak meddâhlık yaptığını ifade etmiştir. Dindar bir ailede yetişen ve meddâh bir baba ve abiye sahip olan Seyyide, bu mesleği aile mesleği olarak öğrendiğini ve bundan dolayı son derece mutlu olduğunu söylemektedir. Aynı zamanda Hz. Hüseyin'in soyundan gelmesi onu ayrıca bu mesleğe iten faktörlerden biri olmuştur. Kadınların bu alanda son derece yetenekli olduğunu düşünün Seyyide, bu alanda kadınlara özgü olarak yeni tarz bir meddâhlık modelinin ortaya çıkarılabileceğini düşünmektedir. Bundan dolayı bölgelere, kültürlere ve örflere göre yeni yeni meddâhlık şekillerinin meydana getirilmesi kadınlar vesilesi ile olabilecek bir husus olduğunu vurgulamaktadır. Kadınların sadece erkekleri taklit ederek meddâhlık yapmasını yanlış bulan Seyyide, özellikle genç kızların bu şekilde yas merasimleri icra etmesini doğru bulmamaktadır. Kadınlar ve erkekler farklı yaratılışa sahip olduklarından dolayı kadınların kendi yapılarına, duygularına ve hayat tarzlarına uygun uygulamaları yapmaları gerektiğini belirtmektedir. Hatta ülke genelinde kadınların ortak bir mâtem tarzının oluşturulması gerektiğini elzem bulmaktadır.

Seyyide, bu tarzın oluşturulurken şu anda yapıldığı gibi bazı hataların kadın meddâhlar tarafından yapılmaması gerektiğini ifade etmektedir. Örneğin şu anda birçok kadın meddâhın yeterince ilim sahibi olmadığını, bundan dolayı merasimler

¹⁶⁷ Borna.News, "Bir Kadın Meddâhın İlginç Sözleri." (Erişim 27 Eylül 2024).

esnasında yalan yanlış bilgilerin katılarak anlatımlar yapılmasının Kerbelâ ruhuna ve Hz. Hüseyin öğretisine zarar verdiğini düşünmektedir. Kadın meddâhlara sorulan soruların cevaplarını bilmedikleri halde, gereksiz yere cevaplar vererek toplumu yanlışla ittiklerini, işte bundan dolayı bu ruhu kaybettiklerini söylemektedir. İlim öğrenmeden meddâhlık yapma gayretinde olan kadınların, kendilerine dahi faydaları olmadığı giyim tarzlarından ve yaptıkları dengesiz hareketlerden bilgisiz olduklarının belli olduğunu düşünmektedir.¹⁶⁸

Kadın meddâhların yaptıkları organizasyonlara değinecek olursak, yaptıkları programları çeşitli türlere ayırabiliriz. Daha çok ders içerikli olan toplantılar, ders temelli meclislerde yapılan bir tür Kur'an-i Kerim'i yorumlama merasimleridir, belirli bir kitabın öğretilmesini hedefler. Bu tür toplantıları yapan kadın meddâhın dinleyicilerinin ilgisini iyi çekebilmesi için alanında üniversite düzeyinde eğitim almış olması gerekmektedir. Çünkü seyirci kaliteli ve faydalı bir konuşma beklemektedir. Duaların veya özel duaların okunduğu veya Kur'an-i Kerim hatimlerinin yapıldığı toplantılar ise daha gelenekseldir ve bu tür toplantıların konuşmacısı genellikle ortalama, hatta zayıf eğitilmiş meddâhlardır. İzleyici kitlesi genellikle yaşlı kadınlar veya az bilgi içeren manevi konu ve programlardan memnun olan kadınlardır. Bu tür toplantıların diğer özellikleri arasında bazı şariat konularının konuşmacı tarafından sunumu, katılımcı kadınların sorularının yanıtlanması ve bilgi alışverişinin yanı sıra mevlit okunması veya kısa bir dua yapılması da sayılabilir. Tesbih veya mevlit okumalarının yapıldığı toplantılar, daha çok kadın meddâhın duruma göre ağıt veya methiye okuması, ardından göğüs dövme veya el çırpma hareketleri eşliğinde yapılan toplantılardır. Bu meclislerde imamların doğumunu kutlama merasimi düşüncesi ile davul çalınabilir, hatta dans bile edilebilir. Programın icrası sırasında veya tören sonunda yemek ikramı da bu tür törenlerin bir diğer özelliğidir. Daha çok içsel yolculukların yapıldığı yoga tarzı toplantılarda ise, dini metinlerden uzaklaşmak ve bu toplantılarda laik maneviyatla yetinmek amaçlanır. Kur'an-ı Kerim'in ayetleri ile İmamların sözleri ve hayatlarına çok fazla değinmeyerek, Mevlâna tarzındaki düşünürlerin şiirlerini, onların dünyaya bakışını tasavvufi bir üslup ile ele almaya

¹⁶⁸ Khabarban.com, "Seyyide Vahida Tabatabai ile Kadınların Övgüsü Hakkında Bir Sohbet." (Erişim 27 Eylül 2024).

çalışmaktadırlar. Bu tür toplantıların en ayırt edici özelliği ise, toplantıların dinleyici kitlesi günün koşullarına uyum sağlayabilmek için dinin yalnızca merhametli yüzünü beğenen, dünya standartlarında hümanist yaşam için dini emir ve yasakların kendilerini sınırlamasını istemeyen kadınlardan oluşmasıdır.¹⁶⁹

Kadın meddâhlar tarafından yapılan bu toplantılara katılanların çoğu ev hanımları olup, ilk etapta dini ilimleri öğrenmek ve manevi bir gruba katılmak amacı için gelen kimseler oldukları düşünülebilir, ancak daha derin bakıldığında kadınların sosyal ilişkiler bağlamında komşuluk ilişkilerinin zayıflaması, aile bağlarının eskisi gibi olmaması onları benzer düşüncelere sahip kadınlarla ilişki kurmaya itmektedir. Monoton ev işlerinden sıkılan ve hayır işleri gibi sosyal aktiviteler için alana ihtiyaç duyan kadınlar, faydalı olmanın hazzını bu toplantılar vesilesi ile elde edebilmektedirler. Bu durumda hem genç hem de orta yaşlı dinleyicileri ve onların ihtiyaçlarını bilerek onlarla iyi iletişim kurmak, kadın meddâhların en büyük görevi olarak görülebilir. Bu toplantıları düzenlemek, toplantıların programlarının kalitesi konusunda kültür oluşturmak, toplumda yapılan uygunsuz toplantıların etkilerini kırma konusunda kadınları bilgilendirmek için önemli bir etki yaratacaktır. Aynı zamanda yapılacak olan bu toplantılar ile batıl inançların yayılmasına engel olunarak, kadınların bilinç düzeyini yükseltmek için bir önlemden alınmış olacaktır.¹⁷⁰

Kadın meddâhların yaptıkları çalışmalar kadar bu çalışmalar esnasında yaptıkları uygulamaların eleştirilmesi de dikkat çekmektedir. Birçok farklı noktadan eleştirilen kadın meddâhların eleştirildikleri noktaların bazılarını değinecek olursak, öncelikle eğitimsiz olmaları ve yeterince bilgi sahibi olmadan sahneye çıkmaları noktasındaki eleştirilere bakabiliriz. Kadın meddâhların eğitim düzeylerinin yüksek olmaması ve gündeme getirdiği konuların toplumun günlük ihtiyaçlarından uzak olması, genç ve eğitimli kişilerin bu toplantılara katılma oranını azaltmaktadır. Bu meddâhların dini kavramlar ve şariat hükümleri konusunda içtihat etme hakkına sahip olduğunu düşünmesi sorunu daha da vahim hale getirmektedir. Örneğin genç kızlara ojeli tırnaklarla abdest alınmasına izin verilmesi, İmamların övgüsü ve Allah rızası için olması halinde yabancı erkeklere methiye okunmasına izin verilmesi, dindarlığı

¹⁶⁹ hawzah.net, “Kadın Toplantılarının, Faydaları ve Zararları.” (Erişim 27 Eylül 2024)

¹⁷⁰ hawzah.net, “Kadın Toplantılarının, Faydaları ve Zararları.” (Erişim 27 Eylül 2024)

insanların niyetine ve temiz kalplerine indirgemeleri gibi fetvalar verebilmektedirler. Yine aynı şekilde rüyalardan muskalara kadar her alanda hurafelerin teşvik edilmesi, sapkın mezheplerin ve sahte mutasavvıfların türetilmesi, herhangi bir sorunu olan kişinin sorununun giderilmesinden sonra bir sonraki ev toplantısının illaki o kişinin evinde yapılması, falanca dua ile falancanın kabrinin yanında on iki bin falanca zikir yapılması gibi konular kadın meddâhların en sert eleştirildiği konulardan bazılarıdır.¹⁷¹

İnsanların dini konulardaki bilgisizlikleri nedeniyle bu tür hurafelere meyletmeleri, insanların fikirlerinde sapmalara, dine karşı isteksizliklerine veya karşıtlıklarına neden olmaktadır. Günün meselelerini gündeme getirip iyi analiz edebilen, dini konularda yetkin ve sözleri etkili olan, kendini yetiştirmiş ilahiyatçı kadınların eksikliği, saf İslami konulara susamış kadınları doyuramamakta ve haliyle yetersiz kişilere alan açılmasına neden olmaktadır. Kadın meddâhların konuşma ve eylemlerinin kasıtlı veya kasıtsız olarak denetlenememesi, istismarcıların sahip oldukları platformlar aracılığıyla istediklerini söyleyebilmelerine ortam sağlamaktadır.

Kadın meddâhların eleştirildiği diğer bir konu ise bazı toplantılarda kadın meddâhların ellerini öptürmeleri, çaylarından veya bardaktaki sularından arta kalanları kutsamak amacıyla insanlara vermeleridir. Başka bir eleştiri konusu ise pahalı organizasyonların yapılmasıdır. Kadınların lüks bir parti için gelmiş gibi giyinmeleri ve bu tür toplantılara yakışmayan makyajların yapılması, toplantılara katılan kadınların içeri girer girmez peçelerini, eşarplarını çıkarıp kadın partilerindeki gibi pahalı kıyafetler ile gösteriş yapmalarıdır. Bu toplantılarda yapılan danslarda ayrıca bir eleştiri konusu olmaktadır.¹⁷² Aynı zamanda bu lüks organizasyonlar için astronomik rakamlar alan kadın meddâhlar, bundan dolayı ağır eleştiriler almaktadırlar. Bu alanda hizmet veren kadın meddâhın biri ile yapılan röportajda, 700.000 tümenden başlayarak çok daha yüksek rakamlar aldıklarını, hatta bazen 3 milyon tümene kadar ulaşan merasim başı ücretlerin de alınabildiğini söylemiştir. Merasimlerin yapılacağı mahalle ve bölgelerin durumlarına göre belirlenen bu

¹⁷¹ hawzah.net, “Kadın Toplantılarının, Faydaları ve Zararları.” (Erişim 27 Eylül 2024)

¹⁷² hawzah.net, “Kadın Toplantılarının, Faydaları ve Zararları.” (Erişim 27 Eylül 2024)

rakamlar, kadın meddâhların yaptıkları işlerin manevi yönünden ziyade maddi boyutunun ön planda olduğunu göstermektedir.¹⁷³

Kadın meddâhların aldıkları ücretlerin konuşulduğu bu konu hakkında fikirlerini ifade eden ünlü bir kadın meddâh, kendisinin hiçbir zaman yaptığı iş için herhangi bir ücret belirlemediğini, merasimin yapıldığı ev sahibinin Ehl-i beyt'e duyduğu sevgi kadar para vermesini istediğini belirtmiştir. Çünkü ev sahibinin meddâha değil Hz. Hüseyin'e ödeme yaptığını düşünmektedir. Bazen birkaç bin tümen ile merasimini icra ederken, bazen de binlerce tümenlik ücret aldığını kabul etmektedir. Ancak bazı meslektaşlarının milyonluk ücretler aldığını da acı bir şekilde ifade etmektedir.¹⁷⁴

Erkek meddâhlarda olduğu gibi kadın meddâhların uygulamalarında da eleştirilen konulardan en önemlisi, merasimler esnasında batıl ve hurafe bilgilere fazlaca yer vermeleridir. Bu konu hakkında konuşan Kum İlahiyat Okulu müdürü Hüseyin Buşehri, birçok kadın meddâhın yeterince bilgiye sahip olmadıklarını, yeterince kitap okumadıklarını, Kerbelâ şehitlerini yüceltmek amacıyla uydurma sözler ile merasime katılan dinleyicileri etkilemeye çalıştıklarını ifade etmiştir. Örneğin bazı kadın meddâhların Ebu'l-Fazl'ı dahada yüceltmek amacıyla Âşûrâ günü bir milyon iki yüz bin kişiyi öldürdüğünün söylemektedirler. Bu şekilde uydurulan söylemler dine ve mezhebe zarar vermektedir. Bunların neticesinde her ne kadar merasimlere kadınlar ve genç kızlar katılsa da gerçek şu ki, bu merasimlere katılanların çoğu orta yaşlı ve yaşlı kadınlardan oluşmaktadır. Bugün toplumda yeni tutum ve eğilimlere sahip gençler bulunmaktadır ve bu tarz hurafelere inanmamaktadırlar. Genç kızların ve erkeklerin merasimlerde olması gerektiği gibi yer alamamasının sebeplerinden biri de bu çevrelerden beklentilerinin çok daha yüksek olmasıdır ancak mevcut durumda bu merasimler tüm beklentileri karşılayamamaktadır. Dini eğitimi olmayan, meddâhlık eğitimleriyle donatılmamış ve aynı zamanda genç nesillerle iyi iletişim kuramayan kadınların varlığı sadece içerik eksikliğine ve içeriğin reddedilmesine neden olmakla kalmıyor, her şeyden tamamen uzaklaşmaya sebep oluyor. İşte bundan dolayı kadın meddâhların da Kur'an-i Kerim ve Ehl-i beyt alanında

¹⁷³ Asriran.com, "Meddâh Kadınlar Evde İbadet İçin Ne Kadar Para Alıyor?" (Erişim 27 Eylül 2024).

¹⁷⁴ Borna.News, "Bir Kadın Meddâhın İlginç Sözleri." (Erişim 27 Eylül 2024)

öğrenim görmeleri, imkanları ölçüsünde kendilerini geliştirmeli ve yüksek öğrenim gerektiren alanlara girmemeleri gerekmektedir.¹⁷⁵

Eleştirilen bir diğer husus ise kadın meddâhların merasimler esnasında yeni tarz müzik aletlerini kullanmaları ve böylece yapılan yas merasimlerinin kutlamaya dönüşmesidir. Hatta bazen kadın meddâhların merasim meclisini coşturmak için tef, arp, tempo ve diğer müzik aletlerini kullandıkları da görülmektedir. Bu müzik aletleri eşliğinde yapılan zikirlerin ritimleri eşliğinde kadın meddâhların toplanan dinleyicileri de davet ederek yüksek ses ile bağırmaları neticesinde sokaklara kadar taşan seslerin olması ağır eleştiriler almaktadır. Yapılan bu uygulamaların üst düzey otoriterler tarafından önlenmemesi de ayrıca eleştirilen diğer bir husustur.¹⁷⁶ Kum İlahiyat Okulu Müdürü Hüseyin Buşehri'nin ifadesine göre, yapılan bu uygulamaların neticesinde yakın bir zamanda mâtem merasimlerine dair doğru uygulamalar kalmayacağı gibi Şîa mezhebine ve İslam dinine uymayan, tamamen farklı olan merasim uygulamaları topluma yayılacaktır. Başka kültürlerin taklit edilmesi, mânaya değil sese önem verilerek merasimlerin icra edilmesi bu alanda en yıkıcı güç olmaktadır. Bu uygulamaların kastî olarak tasarlandığını ifade eden Buşehri, düşmanların bu şekilde ince hesaplar yaparak İran kültürünün ve Şîa mezhebinin en değerli parçası olan mâtem merasimlerini tahrîf edeceklerini belirtmiştir.¹⁷⁷

Kadın meddâhlar ile ilgili verdiğimiz bilgiler ile beraber kendilerinin varlığı ve yaptıkları çalışmaların dini boyutunu ele almamak konuyu eksik bırakacaktır. Özellikle İran gibi bir devlette bulunan kadın meddâhlardan bahsettiğimiz için dini otoritelerin kendilerine hangi açıdan baktıklarını mutlaka bilmek gerekmektedir. Bu konuda dikkate alınacak ilk kişi olarak Ayetullah Humeynî örnek verilebilir. Humeynî, kadınların meddâhlık yapmasına ve sesini herkesin duyacağı şekilde duyurmasına cevaz vermemiş ve bunun haram olduğunu bildirmiştir. Dini lider Ayetullah Hamaneî'e kadınların meddâhlık yapması ve bu durumda sesini herkesin duyacağı bir ortamda sergilemesi câiz midir diye sorulduğunda, bir kadını, nâmahrem birilerinin

¹⁷⁵ hawzah.net, “Kadın Toplantılarındaki Batıl İnançların Yayılmasıyla Mücadele Etmek.” (Erişim 27 Eylül 2024)

¹⁷⁶ Seratnews.Com, “Kadın Meddâhların Oranı Nedir?” (Erişim 27 Eylül 2024)

¹⁷⁷ parsine.com, “Meddâhlık Yapan Kadınlar; Yapılması ve Yapılmaması Gerekenler” (Erişim 27 Eylül 2024).

sesini duyduğunu bildiği bir yerde övmek, nâmahrem veya başka bir ahlaksızın dikkatini çekecekse câiz değildir, ancak kadının okuduğu şiirlerde veya şarkılarda herhangi bir sakıncalı konu yoksa o zaman câizdir diye cevap vermiştir. Bir diğer din alimi olan Ayetullah Sübhani'ye, kadınların meddâhlık yapması ile ilgili soru sorulduğunda, kadının okuduğu ağıtta herhangi bir zararlı içerik bulunmadığı takdirde sakıncası yoktur diye cevap vermiştir. Ayetullah Makarem'e sorulduğunda ise, kadınların sesini nâmahrem kişilerin duymayacağı şekilde kısık tutması gerektiğini, ancak kendi aralarında yapılan toplantılarda sesini duyurmasının câiz olduğunu söylemiştir. Aynı soru Şîa mezhebinin büyük din alimi Ayetullah Sistânî'ye sorulduğunda ise kadınların şarkı söylemesi yasak değildir, yeter ki dinleyicilerde şehvet uyandırıcı bir üslupta olmasın diye yanıtlamıştır. Genel olarak kadınların meddâhlık yapması sadece kadınlara yapılması ile sınırlandırılmış ve nâmahrem olan erkeklere seslerini duyurmamaları gerektiği alimler tarafından tavsiye edilmiştir. Nâmahrem kişilerin sesini duyması da şehvet uyandırıcı içeriklere sahip şiirler ve şarkılar okumamaları kaydıyla uygun görülmüştür.¹⁷⁸

¹⁷⁸ Rahemoghaddas.Blog.İr, “Kadınların Şarkı Söylemesinin ve Övülmesinin Hükümü Nedir?” (Erişim 27 Eylül 2024).

SONUÇ

İslam mezhepleri arasında önemli bir yere sahip olan Şîâ mezhebi kitabî kaynakları dışında şifahî kaynaklara da sahiptir. Şîî inanç ve kültürün korunması ve yeni nesillere aktarılmasında meddâhların ya da meddâhlık kurumunun ciddi bir etkisi vardır. Esasen Türklerde ve Araplarda da benzerini gördüğümüz meddâhlık kurumunun Farisilerde çok daha özel bir yere sahip olduğu söylenebilir. Bu milletlerin örf ve adetlerinde tarih boyunca etkin olan cenaze ve yas merasimlerindeki ritüellerin meddâhlık mesleği ile olan ilişkilerinin bilinmesi önem arz etmektedir. Farklı milletlerde İslam öncesi dönemden başlayarak yas ve mâtem kültürlerindeki uygulamaları, bağlı oldukları dinler ile olan benzerlikleri ve İslam dinine girdikten sonraki süreçte önceki dinlerinden taşıyarak İslam dinine kattıkları uygulamaların varlığını görmekteyiz. İslam dininin yayılmasından sonra başlayan yas uygulamaları, Hz. Peygamberin bu olaylara yaklaşımı ve Asr-ı saadet döneminde nelerin yapıldığını kaynaklar vasıtası ile öğrenmekteyiz. Hz. Peygamberin vefatından sonra Hulefâ-i Raşidin dönemi (632-661) ve ardından Emevîler, Abbasiler, Büveyhiler, Fâtımîler, Safevîler, Kaçarlar ve Pehleviler gibi devletlerin döneminde ne şekilde uygulamaların yapıldığı çok önemlidir. Bu devletlerden bazılarının Sünnî düşünce ile yönetilmesi, bazılarının ise Şîî düşünce ile yönetilmesi yapılan uygulamaların her iki düşünce sisteminde de nasıl olduğunu görmek açısından önemli bir kazanımdır. Bu devletlerin mâtem merasimlerine gösterdikleri müsamahalar, kendi mezhep düşüncelerine ters düşen mezheplere karşı hoşgörü durumları, meddâhlık mesleğinin gelişiminde önemli rol oynamıştır.

Meddâhlık makamının tarihsel gelişimini ve bazı devletlerdeki durumlarını detaylıca öğrenmenin yanında bu önemli mesleğin yaptığı uygulamaları bilmek gerekmektedir. Bundan önce, meddâhlık makamına çıkacak olan kişilerin nasıl yetiştiği ve bu yetişme sırasında ne tür özelliklere sahip olmaları gerektiği de önem arz etmektedir. Meddâh olacak kişinin sesinin iyi olması, hafızasının kuvvetli olması ve halkı coşturabilme yeteneğinin muhakkak olması gerekmektedir. Bu şartları taşıyan kişiler meddâhlık ile ilgili ses eğitimi ve sahne eğitimleri sonrasında lokal anlamda

sahneler olarak büyük topluluklar önüne çıkma hazırlığı yaparlar. Meddâhlik mesleğinin toplum ile yakın ilişkisini gösteren sosyal merasimleri bazen Muharrem ayı matem merasimleri ve İmamların şehadet günlerini ele alan merasimler olurken bazen de mâtem günleri ve geceleri ile sınırlı kalmayarak Gadîr-i Hûm, Nivme-i Şaban, Rûzi Nasbı İmâm Mehdî be İmamet ve Velâdet-i Hazreti Zehra gibi önemli günlerin bayram ve mutluluk günleri olarak kabul edilerek merasimler olduğu görülmektedir. Bunun dışında Erbaîn yürüyüşü de meddâhların etkili oldukları önemli bir etkinliktir. Bu yürüyüşün global seviyede katılımcı sayısına ulaşması mâtem merasimlerinin toplumdaki etki boyutunu göstermektedir.

Ayrıca meddâhların bu önemli günlerde nasıl bir repertuar ile halkın karşısına çıkacağı, merasimlerinde ne tür eserlerden faydalanacağı ve bu eserlerin hangi merasim türü için uygun olacağını önemle seçtikleri görülmektedir. Faydalandıkları eserler olan mersiyelerin, maktellerin, şiirlerin ve nûhaların hepsi kendi alanı içerisinde ayrıca etkilere sahiptirler.

Bütün bu bilgilere ilaveten meddâhların doğdukları toplumlara ne şekilde etki ettiklerini de bilmek gerekmektedir. Meddâhlar sadece dini boyutu olan kimseler değildir. Kendileri halktan aldıkları muazzam teveccüh ile toplumda birçok açıdan etkili olduklarını görmekteyiz. Kendi makamlarının etkinliklerini devam ettirebilme adına çoğu kere batıl ve hurafelere başvurdıkları, bu uğurda Hz. Hüseyin gibi Ehl-i beyt'in önemli isimlerini kullandıkları ve bu konuda da yapılan ağır eleştirileri çoğunlukla umursamadıkları ayrıca garip bir durumdur. Meddâhlar için Şiâ mezhebinin yanlış tanıtımları, dünya basınına kötü bir imaj bırakmaları ve sahih dini kaynaklar ile çatışmaları pek de önemli değildir. Bununla beraber sahne aldıkları yerlerde sadece dini bilgiler vermek ile kalmayarak siyasi konular hakkında ağır eleştiriler yapmaları, devletin siyasi tutumlarını eleştirmeleri ve dünya devletleri ile olan ilişkilerini sorgulamaları onların siyasi alanda da söz sahibi olduklarını göstermektedir. Meddâhların ağır eleştirilere konu olan kısmı ise merasimlerde aldıkları astronomik miktarda ücretlerdir. Devlet tarafından desteklenmelerine rağmen milyon dolarlık seviyede ücretler almaları siyasilerden din alimlerine kadar toplumun hemen her kesiminden eleştiriler almalarına sebep olmaktadır.

Meddâhların aynı zamanda geçmiş ile olan bağlantıları kadar güncel anlamda yaptıkları uygulamaları da dikkat çekicidir. Merasimler esnasında yeni tarz meddâhlık modeline geçmeleri, yeni tarz müzik aletlerini kullanmaları ve merasimlerde Batı tarzında melodiler ile mersiye okuyarak ritimli müzikler tercih etmeleri yeniliklere açık olduklarını göstermektedir. Geleneksel meddâhlık tarzından ziyade ritimli, yüksek sesli ve devamlı olarak coşkulu bir havanın olduğu tarzda meddâhlık şeklini uyguladıkları da bilinmektedir. Bu merasimlerde etkili olan meddâhların kimler olduğu, özellikle İran İslam Devrimi ile beraber sahnelerde her daim bulunan meddâhların bilinmesi çok önemlidir. Geçmişin meddâhlık tarzını uygulayanlar oldukları gibi yeni tarz meddâhlık tarzını uygulayan meddâhların olduğu ve bu meddâhların birçok eleştiri almasına rağmen özellikle gençleri etkilemede son derece başarılı olduğu ayrıca önemli bir ayrıntıdır.

Meddâhlık mesleğinde erkeklerin yanı sıra kadınların da yer aldığı bilinmektedir. Kadınların yaptıkları merasimlerde mersiye ve şiirleri kullandıkları, eğitim durumlarının çoğunlukla yeterli düzeyde olmadığı, merasimlerde yüksek miktarda ücretler aldıkları ve bu merasimlerin evlerden spor sahalarına kadar her yerde yapıldığı kaydedilmiştir. Kadınlar, erkeklerden ayrı olarak birçok farklı merasim türü üretilen kadınlar arasında özellikle ev toplantıları düzenleyerek gınaşırı toplantılar ile yoğun bir mesai içerisindeyler. Etkili oldukları kadar yoğun eleştiriler alan kadın meddâhlar, gençleri etkileyememe, yeterince bilgi sahibi olmama gibi konularda eleştirilmektedirler. Ancak bu eleştirilerden dolayı kadın meddâhlar kendilerini daha iyi yerlere taşıyabilmek adına yoğun çalışmalar yapmaya devam etmektedirler.

Günümüzde meddâhlık makamı etkili olmaya devam etmektedir. Özellikle İran İslam Devrimi ile beraber tartışılmaz bir konuma çıkarılmıştır. Yaptıkları faaliyetlerin büyük bir kısmı diğer İslam mezhepleri tarafından tartışıldığı gibi yapılan bu uygulamalar arasında birçoğunun Şîî alimlerce de tartışıldığı görülmektedir. Meddâhların ortaya çıktıkları ilk dönemlerde halisane bir niyet üzere, Hz. Hüseyin ve Kerbelâ şehitlerinin yasını tutmak amacıyla çalışmalar yaptığı bilirse de şu anda yaptıkları çalışmaların büyük oranda politik ve maddiyat temelli olduğu düşünülmektedir. Dini boyutlarından ziyade siyasi ve ekonomik alanlara da müdahale etmeleri varlıklarını sorgulanır hale getirmektedir.

KAYNAKÇA

Ablay, Rüya:	Türk Edebiyatında Sînezenler , Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, 2016.
And, Metin:	Ritüelden Drama , (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, 2002)
Alimoğlu Sürmeli, Zeynep:	“İslam Mezhepleri Arasındaki Siyasi-İtikadi Görüş Farklılıklarının Sanat ve Edebiyata Yansımaları”. Sanat ve Estetik , 2018, 199-207.
Aghaie, Kamran Scot:	The Martyrs of Karbala: Shi'i Symbols and Rituals in Modern Iran , Seattle and London: University of Washington Press, First Edition, 2004.
Arıkan, Adem:	“İslam dünyasının mezhep haritası ve nüfus dağılımı.” <i>Journal of Islamic Research</i> 2/2018, 363.
Ayoub, Mahmoud M.:	“Redemptive Suffering İn Islam: A Study Of The Devotional Aspects Of Ashura İn Twelver Shi'ism”, Walter De Gruyter, 2011.
Azap, Eralp Yaşar:	“Muharrem Mâtem Merasimlerinin Ortaya Çıkışı ve Osmanlı'da Yaşayan İranlıların Mâtem Merasimleri”, Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi 0/18, 2023, 102-120.
Bayatlı, Necdet Yaşar:	“İrak Türkmenleri Arasında Muharrem Ayı Ritüelleri Çerçevesinde Oluşan Sözlü Halk Edebiyatı Ürünleri ve Bu Ürünlerin Geleneksel Anlatıcıları”. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi 86, 2018, 61-82.
Beder, Erkan:	İğdır İlinde Muharrem Ayı Törenleri , Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
Bingöl, Esra:	İtikadî ve Tarihî Yönleriyle Gadîr-i Hum Uygulamaları (Halkalı Örneği) , İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Kelâm Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
Biray, Nergis:	Aile Yazıları . Ed. Pervin Ergun- Mehmet Aça. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, 2. Baskı., 1991.
Bozan, Metin:	“Tarihi Hadiselerin Konjonktürel İnşası (Şia'da Kerbela Örneği)”. <i>e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi/Journal of Oriental Scientific Research (JOSR)</i> , 9/2, 2017 802-822.

Bulut, H. İbrahim:	“Kerbela’ya Kutsiyet Kazandırmada Dini ve Siyasi Otoritelerin Rolü”. Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 12/22, 2010, 203-228.
	İslam Mezhepleri Tarihi , Ankara: D.İ.B Yayınları, 1. Baskı, 2016.
	“Safevîlerin Ehl-i Sünnet Karşısı Politikaları”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi , 76/2015, 24-26
Büyükkara, Mehmet Ali:	“Kerbela’ dan İnkılab’ a: İmami -Şîî Şehadet Düşüncesi ve Problemleri”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 43/2 (2002)
Calmaid, Jean:	“Shi’i Rituals and Power II. The Consolidation of Safavid Shi’ism: Folklore and Popular Religion”, Safavid Persia The History and Politics of an Islamic Society , ed. Charles Melville, London: I.B.Tauris, 1996.
Cameron, Averil:	Agathias On The Sassanians . Washington, Dc: Dumbarton Oaks, Trustees For Harvard University, 1969.
Cennâbî, Ali Hasan Câsim El-Humeyd Abdullah:	“İslâm Öncesi Arap Akidesinde Kabir”. Çev. Mustafa İyidoğan, Akademik Siyer Dergisi 1, 2020, 155-173.
Cirit, Hasan:	“Kussâs”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi . 26/463-465. Ankara: Tdv Yayınları, 2002.
Çoruhlu, Yaşar:	“Eski Türklerde Ölüm”. Cogito 40, 2004, 245-267.
Dalkılıç, Mehmet:	“Sembolik Anlatımın Siyasal Bir Araç Olarak İşlevselleşmesi ve Bâtınî Mezheplerde Gizli Dil”. Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi 5/3, 2005.
	“Hicri İkinci Asırda İslam Mezhepleri ve Coğrafi Dağılımı”. Hicri İkinci Asırda İslâmî İlimler- 4 Ankara: İksad Uluslararası Yayınevi, 2022.
Demir, Habip:	“Günümüz İran Şiiliğinde Kutsal Gün ve Geceler”. E-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi 10/2, 2017, 315-351.
	“Modern Dönem Şîî Düşüncesinde Bir Kimlik İnşası Olarak Erbaîn Yürüyüşü”. E-Şarkiyat İlmi Araştırmaları Dergisi/Journal Of Oriental Scientific Research (Josr) 13/1, 2021, 169-186.
Düzgün Osman:	Türkçe- Arapça / Arapça- Türkçe Karşılıklar Kılavuzu , Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2020.

Erdoğan, Eralp:	“Seyyah Notlarına Göre Safevilerde Düğün, Ölüm, Yas ve Bayram Merasimleri”. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi 1/47, 2019, 238-250.
Erkoçoğlu, Fatih:	“Kutsal(laştırılmış) Bir Mekan: Kerbela* (Osmanlı Hâkimiyetinin Sonuna Kadar)” C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi 14/1, 2010, 277-320.
El-Eş‘arî, Ebü’l-Hasan:	Makâlâtü’l-İslâmiyyîn/ İlk Dönem İslâm Mezhepleri , çev. Mehmet Dalkılıç, Ömer Aydın, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 1. Baskı, 2019.
Əsgərli, Zaman:	XIX Əsr Azərbaycan Şəri Antologiyası . Bakü, 2005.
Fığlalı, Ethem Ruhi:	“Abbas B. Ali B. Ebû Tâlib”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi . 1/21. İstanbul: Tdv Yayınları, 1988.
	“Ali El-Ekber”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi 2/390. İstanbul: Tdv Yayınları, 1989.
Fischer, Michael M. J.:	Iran: From Religious Dispute to Revolution , Madison: University of Wisconsin Press, 2003.
Gözcü, Nurullah- Özarslan, Metin:	“İran Türklerinin Mersiye Geleneğinde Zencan Ekolü Meddâh Mektepleri”, Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi 12/38, 2024, 303-324.
Güner, Ahmet:	“Büveyhîler Devrinde Bağdat’ta Kerbela / Aşure, Gadir-i Humm ve Benzeri Şii Uygulamaları”. Çeşitli Yönleriyle Kerbela (Tarih Bilimleri) 1 , Sivas: Asitan Yayıncılık, 2010, 330.
Güngör, Şeyma:	“Maktel”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi . 27/455. Ankara: Tdv Yayınları, 2003.
	“Maktel-i Hüseyin”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi . 27/456-457. Ankara: Tdv Yayınları, 2003.
	“Tarihî Olaydan Menkıbeye, Menkıbeden Şahesere [Kerbela Olayı ve Hadikatü’s-Süeda]”, 38. İcanas: Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Edebiyat Bilimi Sorunları ve Çözümleri International Congress Of Asian And North African Studies, Problems And Solutions Of The Science Of Literature Iı , 2008, 769-788.
Hacıgökmen, Mehmet Ali:	Türklerde Yas Âdeti Temelleri ve Sonuçları , Konya: Kömen Yayınları, 2. Baskı, 2024, 393-422.

Hacıyev, Khanoghlari:	Irak Büveyhîleri'nin Kuruluşu ve Muizzüddeve Dönemi (334-356/945-967). İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İslam Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, (2012).
Hameneî, Ayetullah Seyyid Ali:	Âşurâ Felsefesi 72 Konuşma, İstanbul: Feta Yayıncılık, 2. Baskı, 2018.
Herodot:	Tarih. Çev. Müntekim Ökmen. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.
İbnü'l-Cevzi:	el-Muntazam. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 14/19, 1. Baskı, 1992.
İbn Kesîr:	El Bidaye Ve'n-Nihaye. İstanbul: Çağrı Yayınları 14. Cilt, 2. Baskı, 2017.
İbnü'l-Münzir:	Lisânü'l-Arab, Kum: Neşru Edebi'l-Havza, 2/18, 3. Baskı, 1984.
İbn Tavus, Seyyid:	El-Luhuf Ala Katle't-Tufuf. İstanbul: Kevser Yayınları, 3. Baskı, 2014.
İbrahim, Akram Baqer:	Irak Türkmen Mersiyelerinin Halk Bilimi Açısından İncelenmesi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2019.
Kaya, Zeynep Sena:	İran'da Âşûrâ Merasimleri ve Tarihsel Gelişimi. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İslam Mezhepleri Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
Kaynamazoğlu, Zeynep Sena:	“Matemin Gölgesinde Sivil Bir Fenomen: İran'da Dinî Heyetler”. İlahiyat Tetkikleri Dergisi 58, 2022, 67-76.
Kiren, Akın:	“Dünyevî İktidarın Meşrûlaştırılmasında Dinî Bir Ritüelin Kullanılması: Kaçarlar ve Taziye”. Siyasal Bilimler Dergisi , 5/2, 2017, 51-66.
Koçoğlu, Kıyasettin:	“İğdır'da Yaşayan Aşura”. Milel ve Nihal 8/3, 2011, 151-188.
Köse, Feyza Betül:	“Hz. Peygamber'in Aile Bireylerinin Cenaze Merâsimleri”. Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi , 23/1, 2018, 93-115.
Mahani, Nematollahi:	The holy drama. Persian passion play in modern Iran, Amsterdam: Leiden University Press, 2013.

Malekpour, Jamshid:	The Islamic Drama , London: Portland, Frank Cass Publishers, 2004.
Makrîzî:	el-Hıtat , Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2/4, 1. Baskı, 1998.
Mandaloğlu, Mehmet:	“İslamiyet’ten Önce Türklerde Toplantı ve Törenler”. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi , 162/162, 2012.
Merçil, Erdoğan:	“Büveyhîler”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi . 6/496-500. İstanbul: Tdv Yayınları, 1992.
Nişâbü'rî, Abdülhüseyin:	Takvîm-i Şîa . İran, Kum: Menşûrât-ı Delîl-i Mâ, 2012.
Nutku, Özdemir:	“Meddâh”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi . 28/293-294. Ankara: Tdv Yayınları, 2003.
Onay, İbrahim:	“İslamiyetten Önce Türklerde, Cenaze ve Defin İşlemlerinde Uygulanan Gelenekler ve Bunların Amaçları”. The Journal Of Academic Social Science Studies 6/6 Issue 3, 2019, 479-490.
Oğuz M. Öcal, Erdoğan Yavuz:	Türkiye’nin Somut Olmayan Kültürel Mirası , Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1.baskı, 2008.
Öz, Mustafa:	“Kerbela”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi . 25/271-272. Ankara: Tdv Yayınları, 2022.
	“Hüseyniyye”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi . 19/28-29. İstanbul: Tdv Yayınları, 1999.
Özarslan, Selim:	“Kerbela Olayının Şîa İnançlar Üzerine Etkisi”. Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 36/36, 2016, 51-71.
Öztürk, Levent:	“Hz. Peygamber Döneminde Cenazeler Ve Kabirler: Bakî’a Uçan Vücûd-i Câvidânîler”. İstem 4, 2004, 129-144.
Özsağır, Rabia:	“Zerdüştlük İncasına Sahip Olanlar İçin Tanrı Ahura Mazda’ya Uzanan Bir Yol: Ritüeller”, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan Bilimleri Dergisi 3/1, 2022.
Rahimi, Babak:	Theater State and the Formation of Early Modern Public Sphere in Iran , Leiden-Boston: Brill Akademik Yayını, 2012.
Saraç, Ömer:	“Sığıtçılık Geleneğinden Cenaze Ağlama Derneğine Bir Değişimin Anatomisi”. Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi 7, 2022, 20-35.

Sardarinia, Elnaz:	İran Azerbaycan'ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halkbilimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2023.
Sarıkaya, Mahmut:	“İran’da Türkçenin Gizli Hazinesi: Tâziye Geleneğine Bağlı Mersiye Edebiyatı”. Alevilik Araştırmaları Dergisi 3, 2012, 203-228.
Selçuk, Ersin:	“İran Edebiyatında Mersiye Türleri”. Doğu Araştırmaları , 12, 2013, 5-22.
Söylemez, İsmail:	“İran Kültüründe Şahnamehanlık Geleneği”. Current Research In Social Sciences 3/2, 2017), 64-70.
Sular, Memet Emin:	“Geçmişten Günümüze İran Zerdüştilerinde Defin Şekilleri”. Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 6/1, 2017, 181-204.
Szanto, Edith:	“Beyond The Karbala Paradigm: Rethinking Revolution And Redemption İn Twelver Shi‘A Mourning Rituals”. Journal Of Shi‘A Islamic Studies 6, 2013, 75-91.
Şenel, Süleyman:	“Ağıt”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi . 1/472-473. Ankara: Tdv Yayınları, 1988.
Şeriatı, Ali:	Ali Şiası Safevi Şiası . Ankara: Fecr Yayınları, 2009.
	Kadın (Fatıma Fatımadır) . Ankara: Fecr Yayınları, 1. Baskı, 2010.
Tabatabâi, Seyyid Kazım:	“Ravzahânlik Âdeti ve Kerbelâ Olayının Tahrifindeki Rolü”, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi , 34/2011, 199-218.
Thurfjell, David:	“The Hey’ati Movement: Charismatic Preachers, Politics And Youth Culture” . 305-327, Brill Academic Publishers, 2021.
Topaloğlu, Fatih:	“Şia’da Kerbelâ Mateminin Ortaya Çıkışı ve Eski İran Kültürüyle İlişkisi”. Çeşitli Yönleriyle Kerbela 1: Tarih Bilimleri , Sivas: Asitan Yayıncılık, 2010., 501-507.
Turmuş, Yeliz:	Caferilikte Mersiye ve Sinezen , İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Müzikoloji ve Müzik Teorisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
Ümit, Mehmet:	“Zeydî Düşüncede Hz. Hüseyin ve Kerbela”. Çeşitli Yönleriyle Kerbela 1: Tarih Bilimleri , Sivas: Asitan Yayıncılık, 2010.
Üstün, Mahmut:	“Klasik Arap Şiirinde Mersiye”. Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 8/15, 2021, 393-417.

Üzüm, İlyas:	“Duygunun Tarihe Meydan Okuması: Tarihi Kerbela Olayının Tahrifi Bağlamında “Utâk-ı Kasım”. Çeşitli Yönleriyle Kerbela 3: Din Bilimleri Sivas: Asitan Yayıncılık, 2010.
Yılmaz, Adem:	“İmam Hüseyin’in Yaşçıları: Gelenekten Günümüze İran’daki Şiî Matem Merasimlerinde Meddâhlar”. İran Çalışmaları Dergisi 5/2 (31 Aralık 2021), 303-336.
	Meddâhlar / İran’ın Suriye’deki Propaganda Ordusu. İstanbul: Ketebe Yayınevi, 2023.
Yiğit, İsmail:	“Müslim B. Akîl”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 32/91-92. İstanbul: Tdv Yayınları, 2006.
	Asriran.Com, “Meddâh Kadınlar Evde İbadet İçin Ne Kadar Para Alıyor?”, (Çevrimiçi) https://tinyurl.com/4cd5uj92 , 27 Eylül 2024.
	Ana.İr, “Ülkedeki 30 Bin Kadın Meddâhın Faaliyeti.”, (Çevrimiçi) https://Ana.Ir/Fa/News/146848/-فعاليت-30-هزار-مداح-زن-در-کشور , 27 Eylül 2024.
	aparat.com, “Hacı Ahmed Vaizi Devrimin Yüce Liderinin Huzurunda”, (Çevrimiçi) https://www.aparat.com/v/YXNtg/ , 27 Eylül 2024.
	Bbc.Com, “Yas Komiteleri; ‘Ulusal Güvenlik Meselesi’”, (Çevrimiçi) https://tinyurl.com/i5xvy3sn , 26 Eylül 2024.
	Bbc.Com, “Yeni Nesil Meddâhlar ile Geleneksel Meddâhlar Arasındaki Çatışma”, (Çevrimiçi) https://tinyurl.com/4df64a9e , 26 Eylül 2024.
	Bbc.Com, “Tekye’den Disco’ya; İran’daki Yeni Övgü Tarzlarına Bir Bakış”, (Çevrimiçi) https://tinyurl.com/ah5wkhfx , 26 Eylül 2024.
	Bbc.Com, “İran’da Meddâhi Geleneği Değişiyor”, (Çevrimiçi) https://tinyurl.com/5n6h2xwz , 26 Eylül 2024.
	Bbc.Com, “İran’da Övgü; Geleneksel Müzikten Pop Müziğe Geçiş”, (Çevrimiçi) https://tinyurl.com/4df64a9e , 26 Eylül 2024.
	Borna.News, “Bir Kadın Meddâhın İlginç Sözleri.”, (Çevrimiçi) https://tinyurl.com/2xepr4k9 , 27 Eylül 2024.
	Erfan.İr, “Hz. Rugayye’nin (İmam Hüseyin’in Kızı) Şehadet Yıldönümü”, (Çevrimiçi) https://erfan.ir/turkish/80982.html , 01 Ekim 2024.
	Farsnews.ir, “1400 yılında Meddahların sigortası için 18 milyar tümenlik bütçe”, (Çevrimiçi) https://tinyurl.com/pykh9s9f , 27 Eylül 2024
	hawzah.net, “Kadın Toplantılarındaki Batıl İnançların Yayılmasıyla Mücadele Etmek.”, (Çevrimiçi) https://tinyurl.com/mvutkc7p , 27 Eylül 2024.

	hawzah.net, “Kadın Toplantılarının, Faydaları ve Zararları.”, (Çevrimiçi) https://tinyurl.com/2echpu46 , 27 Eylül 2024.
	Kudusgunu.Com, “Kudüs Günü”, (Çevrimiçi) https://www.kudusgunu.com/K/12/Kudus-Gunu , 01 Ekim 2024.
	Khabarban.Com, “Seyyide Vahida Tabatabai ile Kadınların Övgüsü Hakkında Bir Sohbet.”, (Çevrimiçi) https://38344618.Khabarban.Com/ , 27 Eylül 2024.
	Maktabolhosein.Blogfa. Com, “İran Meddâhlarının Biyografileri”, (Çevrimiçi) https://Maktabolhosein.Blogfa.Com/Post/21 , 26 Eylül 2024.
	Mashreghnews.İr, “Meddâhlıkta İran Müziğini Unutmak”, (Çevrimiçi) https://www.mashreghnews.ir/News/641480/-فراموشی-موسیقی-ایرانی-در-مداحی , 26 Eylül 2024.
	namnamak.com, “Neriman Panahi ve Eşinin Biyografisi.”, (Çevrimiçi) https://tinyurl.com/mhpws23d , 26 Eylül 2024.
	parsine.com, “Meddalık Yapan Kadınlar; Yapılması ve Yapılmaması Gerekenler”, (Çevrimiçi) https://tinyurl.com/n9ec5m5p , 27 Eylül 2024.
	rokna.net, “İmam Humeyni’nin (Ra) Şairi Hacı Sadık Ahangaran’ın Biyografisi.”, (Çevrimiçi) https://Tinyurl.Com/Ycyv4vn7 , 26 Eylül 2024.
	Rahemoghaddas.Blog.İr, “Kadınların Şarkı Söylemesinin ve Övülmesinin Hükmü Nedir?”, (Çevrimiçi) https://Rahemoghaddas.Blog.İr/Post/61 , 27 Eylül 2024.
	Radiofarda.Com, “Liderin Askerleri”, (Çevrimiçi) https://www.radiofarda.com/a/29520945.html , 27 Eylül 2024
	Radiofarda.Com, “İran’da Meddâhlık Neden Değerli Hale Geldi?”, (Çevrimiçi) https://www.Radiofarda.Com/A/F1_Eulogy_Part3/374772.Html , 27 Eylül 2024
	Salamdonya.Com, “Sadık Ahangaran Eşi ve Çocuklarının Biyografisi.”, (Çevrimiçi) https://Salamdonya.Com/Art/Muhamad-Sadiq-Ahangaran-Biography-And-Photos , 26 Eylül 2024.
	setare.com, Yazdanpanah, Narges. “Ehl-i Beyt Meddâhı Abdulreza Helali’nin Biyografisi”, (Çevrimiçi) https://tinyurl.com/yc2sm4zv , 27 Eylül 2024
	setare.com, Yazdanpanah, Narges. “Ehl-i Beyt Meddâhı Mansur Arzi’nin Biyografisi.”, (Çevrimiçi) https://tinyurl.com/mr4hkt4v , 27 Eylül 2024
	setare.com, Yazdanpanah, Narges. “Ehl-i Beyt Meddâhı Said Haddadiyan’ın Biyografisi.”, (Çevrimiçi) https://tinyurl.com/5yca2ffw , 27 Eylül 2024

	setare.com, Yazdanpanah, Narges. “Meddâh Hamid Alimi Biyografisi.”, (Çevrimiçi) https://tinyurl.com/29r553kb , 27 Eylül 2024
	setare.com, Yazdanpanah, Narges. “Meddâh Muhammed Rıza Taheri’nin Biyografisi.”, (Çevrimiçi) https://tinyurl.com/2ymwtztw , 27 Eylül 2024
	setare.com, Yazdanpanah, Narges. “Meddâh Seyyid Mehdi Mirdamad’ın Biyografisi.”, (Çevrimiçi) https://tinyurl.com/274b4uc3 , 27 Eylül 2024
	setare.com, Yazdanpanah, Narges. “Zencani Meddâh Mehdi Rasuli’nin Biyografisi.”, (Çevrimiçi) https://tinyurl.com/mb4fn8pu , 27 Eylül 2024
	Seratnews.Com, “Kadın Meddâhların Oranı Nedir?”, (Çevrimiçi) Http://Www.Seratnews.Com/Fa/News/138202 , 27 Eylül 2024.
	shaboneh.com, “Mansur Arzi ile Eşi ve Çocuklarının Biyografisi.”, (Çevrimiçi) https://tinyurl.com/mep5a66a , 26 Eylül 2024.
	shaboneh.com, “Meddâh Abdulreza Helali ile Eşi ve Çocuklarının Biyografisi.”, (Çevrimiçi) https://tinyurl.com/ytac3td6 , 26 Eylül 2024.
	shaboneh.com, “Meddâh Ahmed Vaizi ile Eşi ve Çocuklarının Biyografisi.”, (Çevrimiçi) https://tinyurl.com/3hfk5dzv , 26 Eylül 2024.
	shaboneh.com, “Meddâh Gulam Rıza Kuveytipur ve Eşinin Biyografisi.”, (Çevrimiçi) https://tinyurl.com/tbbnf6ju , 26 Eylül 2024.
	shaboneh.com, “Meddâh Mehdi Resuli ile Eşi ve Çocuklarının Biyografisi.”, (Çevrimiçi) https://tinyurl.com/2p8ywr fy , 26 Eylül 2024.
	shaboneh.com, “Meddâh Meysem Motei Eşi ve Çocuklarının Biyografisi.”, (Çevrimiçi) https://tinyurl.com/3vw8ukez , 26 Eylül 2024.
	setare.com, “Meddâh Meysem Motei’nin Biyografisi.”, (Çevrimiçi) https://tinyurl.com/35y9tfyp , 26 Eylül 2024.
	shaboneh.com, “Meddâh Muhammad Reza Taheri Eşi ve Çocuklarının Biyografisi.”, (Çevrimiçi) https://tinyurl.com/399udty2 , 26 Eylül 2024.
	salamdonya.com, “Meddâh Seyyid Mecid Beni Fatımeh, Eşi ve Çocuklarının Biyografisi.”, (Çevrimiçi) https://tinyurl.com/yc4ustaw , 26 Eylül 2024.
	setare.com, “Ehl-i Beyt Meddâhı Mahmud Kerimi’nin Biyografisi.”, (Çevrimiçi) https://tinyurl.com/f4u4jvsc , 27 Eylül 2024.
	Sibtayn.Com, “Habib Bin Mezahir’in Hayatı”.(Çevrimiçi) https://tinyurl.com/4mt23rks , 01 Ekim 2024.
	Tasnimnews.Com, “İran’da Dünya Kudüs Günü Yürüyüşü”, (Çevrimiçi) https://tinyurl.com/5s9d6s68 , 01 Ekim 2024.

	Zananews.İr, “Her Yaştan Kadın Komitesinin Kurucusu ‘Zeyneb Elçileri’ İle Röportaj”, (Çevrimiçi) https://tinyurl.com/4ycwy2tn , 27 Eylül 2024.
	Zeynebiye.Com, “İmam Hasan’ın Oğlu Hz. Kasım (As)”, (Çevrimiçi) https://tinyurl.com/4tt64b46 , 01 Ekim 2024.
	Zeynebiye.Com, “Meb’es Gecesinin Fazilet ve Amelleri”, (Çevrimiçi) https://tinyurl.com/3r3y6p8h , 01 Ekim 2024.
	Zeynebiye.Com, “Kerbela’nın En Küçük Şehidi Hz. Ali Asgar (A.S)’In Kutlu Doğum Günü”, (Çevrimiçi) https://tinyurl.com/2vubb9rr , 01 Ekim 2024.

